ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

35 DE ANI DE LA ELIBERAREA ROMÂNIEI DE SUB DOMINAȚIA FASCISTĂ

ROMÂNIA SOCIALISTĂ ÎN AL 35-LEA AN DE LA ELIBERARE
INSURECȚIA ROMÂNĂ VICTORIOASĂ DIN AUGUST 1944 — REZULTAT AL LUPTELOR SECULARE PURTATE DE POPORUL NOSTRU PENTRU ELIBERAREA SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ
Gh. I. Ioniță

FORȚELE MILITARE ȘI POPULARE ÎN INSURECȚIA NAȚIONALĂ ARMATĂ ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ
Mihail E. Ionescu

PROBLEMA CONSTITUȚIEI ROMÂNIEI (23 AUGUST 1944 — 30 DECEMBRIE 1947)
Vasile Liveanu

LUPTA MASELOR POPULARE DIN ROMÂNIA PENTRU DEMOCRATIZAREA ORGANELOR LOCALE ALE ADMINISTRAȚIEI DE STAT (1944—1945)
Gheorghe Țuțui

INDEPENDENȚA ȘI SUVERANITATEA NAȚIONALĂ — COORDONATE MAJORE ALE POLITICII ACTUALE A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN
Alexandru Bolintineanu

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ
RECENZII
ÎNSEMNĂRI

8

TOMUL 32 1979

AUGUST

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECŢIA DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACŢIE

ARON PETRIC (*redactor responsabil*); ION APOSTOL (*redactor responsabil adjunct*); NICHITA ADĂNILOAIE; LUDOVIC DEMÉNY; GHEORGHE I. IONIŢĂ; VASILE LIVEANU; AUREL LOGHIN; DAMASCHIN MIOC; ŞTEFAN OLTEANU; ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU; POMPILIU TEODOR (*membri*).

Preţul unui abonament este de 120 lei.
În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii.

Revistele se mai pot procura (direct sau prin poştă) şi prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI, Calea Victoriei nr. 125, sector 1, 71021.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-Import presă, P.O. BOX 136—137. Telex 11226 — Bucureşti, Str. 13 Decembrie nr. 3.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „REVISTA DE ISTORIE". Apare de 12 ori pe an.

Adresa Redacţiei
B-dul Aviatorilor, nr. 1
71261 Bucureşti, tel. 50.72.41

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM 32, Nr. 8
august 1979

SUMAR

35 DE ANI DE LA ELIBERAREA ROMÂNIEI DE SUB DOMINAȚIA FASCISTĂ

ARON PETRIC Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944 și semnificația sa istorică 1397
GH. I. IONIȚĂ, Insurecția română victorioasă din august 1944 — rezultat al luptelor seculare purtate de poporul nostru pentru eliberarea socială și națională 1405

★

ELIZA CAMPUS, Preludii ale actului istoric de la 23 August 1944 1433
MIHAIL E. IONESCU, Forțele militare și populare în insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă 1445
VASILE LIVEANU, Problema constituției României (23 August 1944 — 30 Decembrie 1947) 1459
FLORIN CONSTANTINIU, Victoria insurecției din August 1944 și falimentul politic definitiv al Gărzii de fier 1491
GHEORGHE ȚUȚUI, Lupta maselor populare din România pentru democratizarea organelor locale ale administrației de stat (1944—1945) 1499
ALEXANDRU BOLINTINEANU, Independența și suveranitatea națională — coordonate majore actuale ale politicii Partidului Comunist Român 1515

★

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU, Tehnica de luptă aflată în dotarea armatei române în războiul antihitlerist 1531
ION ȘT. BAICU, Muncitorimea din Valea Prahovei împotriva dictaturii antonesciene . . 1547
CONSTANTIN TUDOR, Desfășurarea insurecției în Bărăganul ialomițean 1565

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea științifică a Institutului de istorie „Nicolae Iorga" consacrată celei de-a 35-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă *(Mihai Opriţescu)*; Sesiunea științifică anuală a secției istorie-filozofie a Facultății de istorie-filozofie din București *(Ion Bălgrădean)*; Sesiunea științifică de la Pitești dedicată zilei de 23 August *(Gheorghe I. Ioniță)* 1573

RECENZII

* * * *Documente privind istoria militară a poporului român, 23 — 31 august 1944*, vol. II—IV, Edit. militară, București, 1977—1979, LXXX + 298 p. LXXII+283 p.; XLVIII + 304 p. *(Florin Constantiniu)* 1579
EMILIA SONEA, GAVRILĂ SONEA, *Viața economică și politică a României 1933—1938*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1978, 331 p. *(Gh. I. Florescu)* 1581

www.dacoromanica.ro

VASILE POPEANGĂ, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867—1918)*, Edit. Facla, Timișoara, 1978, 311 p. *(Stelian Popescu)* 1586
DUMITRU MAZILU, *Independența națională. Gîndire și acțiune românească*, Edit. militară, București, 1978, 414 p. *(Constantin Gheorghe)* 1589

ÎNSEMNĂRI

ISTORIA ROMÂNIEI: GHEORGHE ZAHARIA, *Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1977, 127. p. *(Mihai Oprițescu)*; Colonel GHEORGHE MORARU *Gărzile patriotice — tradiție și actualitate*, Edit. militară, București, 1979 210 p. *(Gelu Apostol)*; IOAN POPOVICI, VERONICA COVACI, GHEORGHE MUDURA, IUDITA CĂLUȘER, MIHAI APAN, ANA ILEA, ANDREI CACIORA, *1918. Bihorul în epopeea Unirii. Documente.* Oradea, 1978, 475 p. *(Mihai Drecin)* VASILE NETEA, *Spre unitatea statală a poporului român*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1979, 605 p. *(Victor Neumann)* 1595

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOME 32, N° 8
août 1979

SOMMAIRE

35 ANS DEPUIS LA LIBÉRATION DE LA ROUMANIE DE LA DOMINATION FASCISTE

ARON PETRIC Insurrection nationale armée antifasciste et antiimperialiste d'août 1944 et sa signification historique 1397
GH. I. IONIȚĂ, L'insurrection roumaine victorieuse d'août 1944 — résultat des luttes séculaires menées par notre peuple pour la libération sociale et nationale 1405

★

ELIZA CAMPUS, Préludes de l'acte historique du 23 Août 1944 1433
MIHAIL E. IONESCU, Les forces militaires et populaires pendant l'insurrection nationale armée antifasciste et antiimpérialiste 1445
VASILE LIVEANU, Le problème de la Constitution de la Roumanie (23 août 1944 — 30 décembre 1947) 1459
FLORIN CONSTANTINIU, La victoire de l'insurrection d'août 1944 et la faillite politique définitive de la Garde de fer 1491
GHEORGHE ȚUȚUI, La lutte des masses populaires de Roumanie pour la démocratisation des organes locaux de l'administration d'Etat (1944—1945) 1499
ALEXANDRU BOLINTINEANU, L'indépendance et la souveraineté nationale — coordonnées majeures actuelles de la politique du Parti Communiste Roumain . . 1515

★

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU, La technique de la lutte se trouvant dans la dotation de l'armée roumaine pendant la guerre antihitlérienne 1531
ION ȘT. BAICU, Les ouvriers de la Vallée de Prahova contre la dictature d'Antonescu . 1547
CONSTANTIN TUDOR, Le déroulement de l'insurrection dans la Plaine du Bărăgan du département de Ialomitza 1565

LA VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique de l'Institut d'Histoire « Nicolae Iorga », consacrée au 35e anniversaire de la libération de la Roumanie de la domination fasciste *(Mihai Oprițescu)*; La session scientifique annuelle de la section d'histoire-philosophie de la faculté d'histoire-philosophie de Bucarest *(Ion Bălgrădean)*; La session scientifique de Pitești consacrée au 23 Août *(Gheorghe I. Ioniță)* 1573

COMPTES RENDUS

* * * *Documente privind istoria militară a poporului român, 23—31 august 1944* (Documents concernant l'histoire militaire du peuple roumain, 23—31 août 1944), vol. II — IV, Editions militaires, Bucarest, 1977—1979, LXXX + 298 p. LXXII + 283 p.; XLVIII + 304 p. *(Florin Constantiniu)* 1579

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 8, p. 1393—1600, 1979

www.dacoromanica.ro

EMILIA SONEA, GAVRILĂ SONEA, *Viața economică și politică a României 1933—1938* (La vie économique et politique de la Roumanie, 1933—1938), Editions scientifiques et encyclopédiques, Bucarest, 1978, 331 p. *(Gh. I. Florescu)* 1581

VASILE POPEANGĂ, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867—1918)* (La ville d'Arad, centre politique de la lutte nationale de la période du dualisme (1867—1918), Editions Facla, Timișoara, 1978, 311 p. *(Stelian Popescu)* 1586

DUMITRU MAZILU, *Independența națională. Gîndire și acțiune românească* (L'Indépendance nationale — pensée et action roumaines), Editions militaires, Bucarest, 1978, 414 p. *(Constantin Gheorghe)* 1589

NOTES

HISTOIRE DE ROUMANIE : GHEORGHE ZAHARIA, *Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944* (L'insurrection nationale armée antifasciste et antiimpérialiste d'Août 1944), Editions scientifiques et encyclopédiques, Bucarest, 1978, 127 p. *(Mihai Oprițescu)*; Colonel GHEORGHE MORARU, *Gărzile patriotice — tradiție și actualitate* (Les gardes patriotiques — tradition et actualité), Editions militaires, Bucarest, 1979, 210 p. *(Gelu Apostol)*; IOAN POPOVICI, VERONICA COVACI, GHEORGHE MUDURA, IUDITA CĂLUȘER, MIHAI APAN, ANA ILEA, ANDREI CACIORA, *1918, Bihorul în epopeea Unirii. Documente.* (1918. Le district de Bihor dans l'épopée de l'Union. Documents), Oradea, 1978, 475 p. *(Mihai Drecin)*; VASILE NETEA, *Spre unitatea statală a poporului român* (Vers l'unité étatique du peuple roumain), Editions scientifiques et encyclopédiques, Bucarest, 1979, 605 p. *(Victor Neumann)* . . 1595

www.dacoromanica.ro

35 DE ANI DE LA ELIBERAREA ROMÂNIEI DE SUB DOMINAȚIA FASCISTĂ

INSURECȚIA NAȚIONALĂ ARMATĂ ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944 ȘI SEMNIFICAȚIA SA ISTORICĂ

DE

ARON PETRIC

Se împlinesc 35 de ani de la victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944, eveniment memorabil în zbuciumata istorie a poporului român, căruia i-a deschis un drum nou de dezvoltare pe calea progresului, a restabilirii și consolidării independenței naționale, înfăptuirii celor mai înalte idealuri de libertate și dreptate socială spre care au aspirat și pentru care au luptat, de-a lungul secolelor, generații după generații.

Marcînd, ca o nepieritoare piatră de hotar, începutul unei noi ere în viața patriei, insurecția din august 1944 ne oferă perspectiva din unghiul căreia întreaga evoluție istorică a poporului nostru își luminează mai adînc sensurile, conferind tradițiilor pe care le continuăm și dezvoltăm în epoca noastră întreaga lor măreție și demnitate.

În mod legitim evocăm, la acest glorios jubileu, secolele de luptă și jertfe de-a lungul cărora poporul român a înfruntat neclintit vicisitudinile istoriei, apărîndu-și ființa și dreptul la o viață liberă, în pofida împrejurărilor deosebit de grele în care a trebuit să trăiască.

În progresul istoric al României, în dezvoltarea conștiinței sociale și politice a poporului, în înălțarea edificiului durabil al demnității naționale, un rol decisiv a revenit mișcării muncitorești, de care sînt legate cele mai importante cuceriri politice și sociale ale României moderne.

Patriotismul fierbinte și internaționalismul clasei muncitoare — ca cea mai înaintată forță socială — și-au găsit o vie întruchipare în lupta dusă împotriva fascismului. Dînd glas sentimentelor antifasciste, năzuinței spre libertate și progres, profund înrădăcinate în rîndurile maselor celor mai largi, proletariatului român, în frunte cu partidul său comunist, a demascat amenințarea gravă pe care o crea fascismul pentru libertatea și independența poporului, militînd pentru unirea tuturor forțelor democratice împotriva ei. Marile acțiuni și manifestații de masă din deceniul al patrulea, desfășurate sub lozincile frontului unic muncitoresc și ale frontului popular antifascist au constituit o puternică expresie a hotărîrii poporului nostru de a se împotrivi forțelor întunecate ale fascismului, de a respinge obscurantismul, teroarea și agresivitatea acestuia.

Eroica luptă dusă în acei ani de Partidul Comunist Român în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe progresiste, inclusiv a unor per-

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 32, nr. 8, p. 1397–1403, 1979.

www.dacoromanica.ro

sonalităţi şi grupări politice burgheze, a stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizaţiilor fasciste şi înrobirea ţării Germaniei naziste.

Dar, aşa cum se cunoaşte, în pofida puternicelor mişcări antifasciste care aveau loc în ţara noastră ca şi în alte ţări ale Europei, a glasului tot mai răspicat al forţelor înaintate care avertizau asupra pericolului ce ameninţa omenirea, marile puteri imperialiste, cercurile guvernamentale dintr-o serie de state au adoptat o poziţie de cedare şi compromis faţă de pretenţiile Germaniei naziste, n-au răspuns necesităţii luptei unite împotriva agresorului, ceea ce a influenţat negativ desfăşurarea evenimentelor, a încurajat acţiunile agresive ale hitlerismului. În acele condiţii a dobîndit teren favorabil şi activitatea cercurilor celor mai reacţionare din România, ca şi din alte state europene, care au păşit deschis pe calea trădării naţionale. Poporul român, aflat singur în faţa agresiunii nazismului german, lipsit de sprijin din afară, a devenit victima Dictatului fascist de la Viena, fiind în mod practic aruncat în braţele Germaniei hitleriste. În acele condiţii a fost instaurat regimul dictaturii militaro-fasciste, în ţară au pătruns trupele hitleriste, care au introdus un adevărat regim de ocupaţie, România fiind apoi tîrîtă în războiul antisovietic. Participarea la război alături de Germania hitleristă, jefuirea bogăţiilor ţării de către imperialismul german au împins România în pragul unei adevărate catastrofe.

Exponent fidel al intereselor naţionale ale întregului popor, Partidul Comunist Român s-a împotrivit de la început războiului hitlerist, a organizat — în variate forme şi cu participarea celor mai largi pături şi categorii sociale — rezistenţa antifascistă, lupta maselor pentru răsturnarea regimului militaro-fascist şi instaurarea unui guvern democratic, pentru alăturarea României la coaliţia forţelor antihitleriste şi eliberarea întregului teritoriu al ţării de sub ocupaţia străină. În această luptă grea şi inegală, comuniştii au dat nenumărate jertfe, dovedindu-şi prin fapte de eroism patriotismul lor fierbinte.

Este meritul nepieritor al Partidului Comunist Român de a fi canalizat într-un singur şuvoi lupta clasei muncitoare — forţa hotărîtoare a mişcării antifasciste —, opoziţia dîrză a ţărănimii, protestul energic al intelectualităţii progresiste, puternica stare de spirit antihitleristă din rîndul soldaţilor şi ofiţerilor, împotrivirea întregului popor faţă de dominaţia hitleristă şi de războiul dus împotriva Uniunii Sovietice. Afirmîndu-se ca adevărat catalizator al voinţei şi intereselor fundamentale ale poporului român, partidul comunist a grupat în jurul său cele mai largi forţe democratice şi patriotice, a unit într-un front comun toate forţele de bază ale naţiunii române, interesate în răsturnarea dictaturii antonesciene şi eliberarea ţării de sub dominaţia fascistă, a orientat lupta pentru libertate şi independenţă pe calea insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste. În acest scop, activul de bază al Paridului Comunist Român a elaborat planul concret al acţiunii insurecţionale, a întreprins un ansamblu de măsuri pentru reorganizarea conducerii şi întărirea rîndurilor partidului, crearea formaţiunilor patriotice înarmate şi a grupurilor de partizani, sabotarea producţiei şi a transporturilor pentru frontul hitlerist.

Un rol deosebit în mobilizarea forţelor antifasciste l-a avut făurirea, în toamna anului 1943, a Frontului Patriotic Antihitlerist, în care au intrat

www.dacoromanica.ro

Partidul Comunist Român, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților Madozs-ul, Partidul Socialist-Țărănesc și, temporar, Partidul Social-Democrat. În aprilie 1944, între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat s-a ajuns la înțelegerea pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc, care a sporit forța de organizare și capacitatea de acțiune a clasei muncitoare, exercitînd totodată o puternică influență asupra unirii celorlalte forțe patriotice, antihitleriste. În luna iunie 1944, între Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal s-a ajuns la acordul privind crearea Blocului Național Democratic, stabilindu-se ca obiective principale: ieșirea României din coaliția fascistă, încetarea războiului antisovietic, eliberarea țării de ocupația hitleristă, restabilirea independenței și suveranității naționale, înlăturarea dictaturii fasciste și instaurarea unui regim democratic, alăturarea poporului român la lupta Națiunilor Unite. Totodată, partidul comunist a stabilit legături cu monarhia și cercurile grupate în jurul palatului regal. Puternica stare de spirit antihitleristă care domnea în armată a stimulat întărirea legăturilor partidului comunist cu ostași și ofițeri, inclusiv cu cadre de comandă ale armatei, ofițeri și generali patrioți, care au colaborat activ la pregătirea militară a insurecției.

Realizarea acestor largi alianțe, care mergeau de la clasa muncitoare pînă la grupări ale burgheziei și la cercurile palatului regal, a permis făurirea unui adevărat consens național, a ridicat la lupta decisivă pentru interesele fundamentale ale țării, pentru însăși salvarea națiunii, în mod practic, întregul nostru popor.

O puternică influență asupra creșterii voinței de luptă a maselor largi populare, a hotărîrii lor de a răsturna regimul de dictatură militaro-fascistă și a ieși din războiul hitlerist, au avut strălucitele victorii obținute împotriva Germaniei naziste de armata sovietică și de celelalte forțe ale coaliției antihitleriste, amploarea tot mai mare a luptei popoarelor cotropite de naziști pentru redobîndirea libertății și a independenței naționale.

În acele împrejurări în care înfrîngerea Germaniei naziste se contura cu tot mai mare certitudine, iar în țară creștea împotrivirea față de dictatura militaro-fascistă, accentuînd criza acesteia, Partidul Comunist Român, împreună cu celelalte forțe democratice și patriotice, a declanșat insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă, prin arestarea, în după-amiaza zilei de 23 august 1944, a căpeteniilor guvernului fascist și formarea unui guvern, în frunte cu generalul Constantin Sănătescu, guvern în care participau și reprezentanți ai celor patru partide componente ale Blocului Național Democratic. În seara aceleiași zile, România a ieșit din războiul antisovietic, întreaga armată română întorcînd armele împotriva trupelor hitleriste.

Vigoarea și fermitatea cu care întregul popor s-a ridicat la luptă, participarea hotărîtă a tuturor forțelor patriotice la insurecție au demonstrat voința poporului român de a zdrobi orice dominație străină, dorința de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotărî singur destinele.

În acele zile tumultuoase, de puternic clocot revoluționar, în care s-au manifestat din plin eroismul și patriotismul maselor, în decursul unor grele bătălii, unitățile militare împreună cu formațiunile patriotice înarmate, cu sprijinul întregului popor, au lichidat rezistența trupelor

www.dacoromanica.ro

naziste, au eliberat, pînă în ziua de 28 august 1944, capitala și împrejurimile acesteia, extinzînd totodată acțiunile pe întreg cuprinsul țării. Sosirea, la 30 august 1944, a trupelor sovietice în București eliberați de forțele insurecționale, a fost salutată cu bucurie de masele largi ale populației.

Exprimînd hotărîrea sa de a contribui cu toate forțele la marea bătălie împotriva fascismului, România și-a pus întregul său potențial economic, militar și uman în slujba luptei contra Germaniei hitleriste. Însuflețită de un fierbinte patriotism, armata română a săvîrșit fapte de eroism legendar în lupta dusă, umăr la umăr, cu armata sovietică, pentru desăvîrșirea eliberării teritoriului național de sub ocupația fascistă, iar apoi pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la încheierea victorioasă a războiului. Este un motiv de îndreptățită mîndrie patriotică faptul că, prin participarea unor mari efective ale forțelor sale armate, cifrate la aproape 540 mii de oameni, prin sacrificiile făcute de masele populare pentru sprijinirea frontului, ca și prin efortul masiv al economiei naționale, țara noastră a adus o prețioasă contribuție la înfrîngerea fascismului.

Victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste a avut profunde semnificații și consecințe atît pe plan intern, cît și de ordin internațional. Alăturarea României la coaliția antihitleristă a adus o contribuție însemnată la prăbușirea întregului front hitlerist în sud-estul Europei, la accelerarea eliberării popoarelor din această zonă, a dat noi dimensiuni ofensivei asupra Germaniei hitleriste, contribuind la scurtarea războiului și apropierea victoriei depline împotriva fascismului.

Consecințele și importanța insurecției s-au bucurat de o binemeritată recunoaștere pe plan internațional. Astfel, șeful delegației sovietice la Conferința de pace de la Paris, V. M. Molotov, arăta că România, „prin măsuri hotărîte s-a eliberat de regimul fascist al lui Antonescu, s-a alăturat aliaților", împreună cu care „a dus apoi lupta pentru zdrobirea lui Hitler, a adus în această luptă sacrificii și meritele poporului român în această privință sînt recunoscute de noi toți". În același sens, postul de radio al Angliei menționa, încă la 24 august 1944, că „Prin ieșirea României din luptă, întregul edificiu al nazismului din Balcani începe să se năruie, consecințele pentru întregul mers al războiului sînt incalculabile", iar postul de radio New York informa că „Dezastrul german din România a pecetluit soarta armatelor Reichului în Balcani. Este, deci, legitim ca poporul român să aibă în momentul de față un sentiment de satisfacție, căci România are o contribuție însemnată la grăbirea sfîrșitului". Aprecieri similare au fost făcute de numeroase alte posturi de radio, organe de presă și personalități politice, ceea ce a fost de natură să pună în lumină hotărîrea cu care poporul român a rupt definitiv cu regimul dictaturii militaro-fasciste, s-a alăturat Națiunilor Unite și a dus, împreună cu armata sovietică, lupta pentru completa eliberare a țării de sub ocupația hitleristă și horthystă, iar apoi pentru zdrobirea Germaniei naziste.

Referindu-se la aceste evenimente, hotărîtoare pentru destinele națiunii române, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că „... în cartea de aur a istoriei poporului nostru vor fi înscrise cu litere de foc marile jertfe de sînge, bărbăția, dîrzenia dovedite în acele împrejurări grele de forțele progresiste, de poporul român, în frunte cu clasa muncitoare și

www.dacoromanica.ro

partidul ei comunist. În acele împrejurări, Partidul Comunist Român s-a dovedit la înălțimea misiunii sale istorice de continuator demn al tradițiilor de luptă pentru libertate și neatîrnare, pentru progresul poporului nostru" [1].

Și, apreciind valoarea militară și politică a participării României la războiul drept antihitlerist, tovarășul Nicolae Ceaușescu adaugă: „În cartea de aur a istoriei vor rămîne, de asemenea, înscrise de-a pururi luptele comune ale armatelor române și sovietice, jertfele și sîngele vărsat în comun atît pentru eliberarea deplină a României, cît și pentru înfrîngerea definitivă a fascismului. În această luptă s-au pus bazele trainicei și indestructibilei prietenii dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice, care, în noile condiții istorice ale edificării societății socialiste și comuniste, s-au ridicat pe o treaptă superioară, transformîndu-se într-o puternică alianță și rodnică colaborare în toate domeniile de activitate" [2].

Reprezentînd o încununare a luptei eroice purtate de masele largi populare de-a lungul secolelor pentru libertate și independență, insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944 a marcat totodată începutul unei ere noi în istoria poporului român.

Așa cum se subliniază în Programul Partidului Comunist Român, „Răsturnarea dictaturii militaro-fasciste a deschis calea eliberării definitive a României de sub dominația imperialistă, a înfăptuirii năzuințelor poporului român de a fi liber și stăpîn pe bogățiile și munca sa, pe propriul său destin. Aceasta a inaugurat epoca unor profunde transformări revoluționare, democratice în societatea românească, a cuceririi puterii de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea și masele largi populare. Epoca ce a urmat a marcat începutul unei noi istorii a patriei noastre — istoria împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională, pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale a României, a dreptului sacru al poporului român de a fi stăpîn în propria sa țară" [3].

În adevăr, victoria insurecției din august 1944 a creat un climat nou în viața social-politică, în care masele largi populare, organizate și conduse de Partidul Comunist Român, s-au afirmat cu tot mai multă forță ca factorul hotărîtor în dezvoltarea societății noastre.

În anii revoluției democrat-populare și îndeosebi în epoca revoluției și construcției socialiste au fost înfăptuite adînci transformări în toate sectoarele vieții noastre economice, social-politice și spirituale, a căror amploare depășește ceea ce în trecut se petrecea de-a lungul unor întregi secole. Într-o perioadă de trei decenii și jumătate au fost parcurse, în fapt, mai multe etape istorice: a fost instaurată puterea democrat-populară și apoi cea socialistă, mijloacele de producție au fost trecute în mîinile poporului, fiind astfel lichidată pentru totdeauna exploatarea omului de către om, au fost înfăptuite și se dezvoltă cu succes industrializarea socia-

---

[1] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea festivă din capitală cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la victoria asupra fascismului și a 98 de ani de la cucerirea independenței de stat a României*, Edit. politică, București, 1975, p. 20—21.

[2] *Ibidem*, p. 21.

[3] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, București, 1975, p. 52.

www.dacoromanica.ro

listă şi cooperativizarea agriculturii, întreaga economie naţională fiind aşezată pe temeliile relaţiilor de producţie noi, socialiste, ceea ce a impulsionat progresul rapid al forţelor de producţie. Dintr-o ţară cu un caracter pronunţat agrar, în care industria şi tehnica se găseau într-un înapoiat stadiu de dezvoltare, România a devenit un stat industrial-agrar, cu o industrie puternică, a cărei producţie este de 43 de ori mai mare decît cea antebelică, şi cu o agricultură modernă, în continuă dezvoltare, asigurînd o producţie de aproximativ trei ori mai mare în comparaţie cu cea interbelică. Concomitent cu succesele obţinute în economie, au fost înfăptuite adînci prefaceri în viaţa social-politică, caracterizate prin făurirea unei democraţii noi, care permite participarea maselor largi de oameni ai muncii la întreaga viaţă politică. Numeroasele organisme cu caracter politic şi obştesc, situate la toate nivelurile, oferă cadrul propice de exercitare a drepturilor şi libertăţilor democratice şi cetăţeneşti ale poporului, în primul rînd a dreptului de participare la conducerea societăţii.

În acest context se situează şi rezolvarea, în spirit marxist-leninist, a problemei naţionale, înfăptuindu-se egalitatea reală în drepturi şi datorii a tuturor cetăţenilor patriei, de orice naţionalitate.

Rapida dezvoltare a ţării în anii socialismului îşi găseşte reflectarea şi în profundele transformări produse în suprastructura societăţii noastre, în avîntul pe care l-au luat învăţămîntul, ştiinţa şi cultura, în formarea unei conştiinţe înaintate a maselor, caracterizate prin spirit revoluţionar, prin deschiderea spre cele mai noi cuceriri ale gîndirii, ştiinţei şi tehnicii contemporane.

Tabloul luminos pe care îl oferă ţara noastră în cel de-al 35-lea an de la eliberarea sa de sub dominaţia fascistă este în mod fericit întregit de locul pe care îl ocupă în ansamblul relaţiilor internaţionale, rod al politicii externe active şi principiale dusă de statul nostru, în principal prin glasul şi activitatea celui mai autorizat exponent al său, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român, preşedintele R. S. România.

România socialistă a aşezat şi aşază în mod consecvent la temelia politicii sale externe prietenia, colaborarea şi solidaritatea cu toate ţările socialiste, factor hotărîtor în întărirea forţelor păcii şi progresului în lume, şi a căror unitate, bazată pe relaţii principiale de egalitate şi respect reciproc, este de natură să exercite o puternică atracţie şi influenţă a socialismului pe arena mondială. În acest spirit, ţara noastră acţionează pentru intensificarea colaborării şi cooperării în C.A.E.R., în scopul apropierii şi egalizării nivelurilor de dezvoltare ale ţărilor membre, al accelerării dezvoltării fiecărei economii naţionale şi, prin aceasta, al creşterii forţei şi prestigiului socialismului în ansamblul său. În acest sens, cu prilejul şedinţei jubiliare consacrată aniversării a 30 de ani de activitate a C.A.E.R., — şedinţă care şi-a desfăşurat lucrările la Moscova în iunie 1979 —, prin mesajul adresat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi prin cuvîntul şefului delegaţiei române, ţara noastră s-a pronunţat din nou pentru dezvoltarea colaborării economice şi tehnico-ştiinţifice cu ţările membre ale C.A.E.R., cu toate statele socialiste, pe baza principiilor care stau la temelia acestei organizaţii : deplina egalitate în drepturi, respectarea independenţei şi suveranităţii naţionale, avantajul reciproc şi întrajutorarea tovărăşească. În acelaşi timp, România s-a pronunţat şi acţio-

www.dacoromanica.ro

nează pentru lărgirea colaborării economice cu țările care au pornit pe calea dezvoltării independente, cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealiniate, văzînd în aceasta principala cale de sprijinire a eforturilor acestora pentru consolidarea independenței pentru victoria deplină împotriva imperialismului, a colonialismului și neocolonialismului, pentru instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale.

În spiritul coexistenței pașnice, România își extinde colaborarea cu toate țările, fără deosebire de orînduirea socială.

În același spirit al solidarității și colaborării strînse cu țările socialiste se situează și activitatea țării noastre în cadrul Tratatutului de la Varșovia, tratat cu caracter defensiv îndreptat împotriva unei eventuale agresiuni imperialiste asupra vreunui stat participant al Tratatului. În același timp, România s-a pronunțat și se pronunță cu consecvență pentru desființarea concomitentă, atît a Pactului N.A.T.O., cît și a Tratatului de la Varșovia, considerînd că interesele superioare ale poporului nostru și ale întregii omeniri reclamă o politică de dezangajare militară, de reducere a cheltuielilor pentru înarmare, în vederea realizării, prin eforturi succesive și prin lupta popoarelor, a dezarmării generale și a instaurării unei ere de pace și colaborare pe planeta noastră. În acest sens, statul nostru socialist a acordat și acordă o atenție deosebită realizării prevederilor Actului final de la Helsinki, ca mijloc de întărire a colaborării dintre țările europene, de nerecurgere la forță și la amenințarea cu forța.

Pe același plan, de importanță majoră, se situează și activitatea desfășurată de România în cadrul Organizației Națiunilor Unite, militînd pentru creșterea rolului ei și a altor organisme internaționale în asigurarea participării tuturor statelor — îndeosebi a celor mici și mijlocii, a țărilor în curs de dezvoltare — la soluționarea problemelor complexe cu care se confruntă lumea contemporană.

Pornind de la aceste comandamente majore, tovarășul Nicolae Ceaușescu se adresa, în numele poporului român, tuturor popoarelor cu chemarea „... de a se opune cu hotărîre politicii imperialiste de dominație și dictat, de a se ridica cu toată fermitatea în apărarea dreptului sacru al fiecărei națiuni de a-și hotărî singură soarta, fără amestec din afară, de a se dezvolta liber, corespunzător intereselor și aspirațiilor sale fundamentale, de a asigura independența și suveranitatea tuturor națiunilor lumii!" [4].

Pe aceste coordonate, menite să asigure un climat de pace și colaborare între popoare, România socialistă, aflată la mijlocul celui de-al patrulea deceniu de la Eliberare, își prefigurează noi și măreațe obiective, de natură să o înalțe pe trepte superioare de viață materială și spirituală.

---

[4] Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român*, 1 decembrie 1978, Edit. politică, București, 1978, p. 60.

www.dacoromanica.ro

INSURECȚIA ROMÂNĂ VICTORIOASĂ DIN AUGUST 1944 — REZULTAT AL LUPTELOR SECULARE PURTATE DE POPORUL NOSTRU PENTRU ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ

DE

GH. I. IONIȚĂ

Sînt unele evenimente din istoria poporului nostru care — prin ampla lor semnificație și prin înrîurirea puternică pe care au exercitat-o asupra evoluției țării — îți stăruie în adîncul ființei și te-ndeamnă să le cercetezi, să le cunoști tu însuți în profunzimi, să le evoci cu căldură și venerație și semenilor tăi spre a fi păstrate mereu vii în conștiința națiunii, în pofida curgerii nesfîrșite a timpului.

Un asemenea eveniment l-a reprezentat insurecția națională, armată, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, inițiată, organizată și condusă de Partidul Comunist Român.

Poporul român — reafirmîndu-și și cu acest prilej rolul de factor hotărîtor al dezvoltării sale istorice — și-a spus în vîltoarea acelor evenimente memorabile cuvîntul său răspicat, venind în întîmpinarea comandamentelor majore ale momentului istoric grav în care ne aflam ca țară, ca națiune.

A fost furnizată atunci istoriei încă o remarcabilă dovadă că muncitorimea din România, masele largi populare, puternic ancorate în realitate, consecvente tradițiilor lor înaintate de luptă nu pot fi îngenunchiate, oricîte eforturi au făcut pentru aceasta cercurile dictatoriale antonesciene din interior în cîrdășie cu invadatorii hitleriști, care, încălcîndu-ne fruntariile naționale, au încercat să ne înhame, și-au și reușit s-o facă vremelnic, la carul unui război pustiitor pe care poporul român nu l-a dorit și pe care l-a dezavuat încă din primele momente ale declanșării lui în 1939.

Este o realitate luminoasă rezultată din analiza evenimentelor acelor ani — o concluzie înscrisă cu litere de aur în istoria patriei noastre — — faptul că, neplecîndu-și fruntea, animate de puternicele sentimente ale demnității naționale, masele populare — în frunte cu clasa muncitoare și Partidul Comunist Român — au ripostat *continuu și vehement* față de oricare încercări de subordonare a noastră ca țară, ca popor unor interese imperialiste străine. Pe oriunde au trecut prin România trupele hitleriste, pe oriunde au acționat în această țară „autorități" ale celui de-al treilea Reich, au avut de întîmpinat ostilitatea maselor, disprețul total în legătură cu o acțiune pe care o duceau împotriva imperativelor majore ale istoriei umanității, prin desconsiderarea celor mai nobile

www.dacoromanica.ro

sentimente de pace ale popoarelor. Va rămîne în acest sens întipărită pentru totdeauna în istorie atitudinea demnă a nenumăraților fii ai poporului român, care, nedisperînd în fața vitregiilor acelor ani de restriște, n-au ezitat a cheltui oricîte energii — în multe cazuri pînă la jertfirea supremă — pentru atingerea unui ideal de libertate și dreptate în care au crezut cu dăruire, cu patos revoluționar.

Cercetînd paginile eroice ale istoriei acelor ani grei — poate cei mai apăsători din istoria de două ori milenară a poporului nostru — nu poți să nu încerci satisfacția totală pentru faptul că te numeri printre fii acestei țări și ai acestui popor, nu poți să nu răspunzi *prezent* chemării lăuntrice a acestui pămînt de a urma pilda înaintașilor și de a duce mai departe, pe noile coordonate ale zilelor de azi și de mîine, tot ceea ce a fost mai nobil, mai demn și mai eroic în trecut.

*

Au trecut 35 de ani de la victoria insurecției naționale, armate, antifasciste și antiimperialiste din August 1944, inițiată, organizată și condusă de Partidul Comunist Român.

Cu cît trec anii și experiența noastră istorică își capătă noi valențe și împliniri, prețuirea pe care o avem pentru marile pagini de luptă și victorii din trecut sporește considerabil.

Cu acest sentiment omagiem anul acesta — în pragul celui de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român — împlinirea a trei decenii și jumătate de la triumful insurecției din August 1944.

Despre tot ceea ce s-a petrecut atunci s-a scris mult [1] și se va mai scrie încă deși, din păcate, ampla monografie privitoare la acest memorabil eveniment nu a văzut încă lumina tiparului, dovadă că istoricii și cercetă-

[1] Dintre toate lucrările ce au apărut pînă acum cu privire la sensurile majore interne și internaționale ale insurecției din August 1944 socotim deplin justificat să amintim următoarele, *August'44. Culegere de studii*, București, 1971; *Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică*, Edit. militară, București, 1974; Gh. I. Ioniță, A. Simion, *Clasa muncitoare, forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România*, Edit. politică, București, 1974; Colonel Leonida Loghin, colonel Alexandru Petriceanu, *Gărzile patriotice din România*, Edit. militară, București. 1974; Colonel Constantin Nicolae, colonel Petre Ilie, *Bucureștiul în insurecție*, Edit. militară, București, 1975; V. Liveanu, E. Cimponeriu, M. Rusenescu, T. Udrea, *Din cronica unor zile istorice*, Edit. Academiei R. S. R., București, 1971; Gh. Zaharia, L. Vajda, Gh. I. Bodea, I. Bunta, M. Covaci, L. Fodor, A. Simion, Gh. Țuțui, *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1974; Olimpiu Matichescu, *Apărarea patriotică*, Edit. științifică, București, 1971; Haralamb Zincă, *Și a fost ora H*, Edit. militară, București, 1971; General maior Eugen Bantea, *Insurecția română în jurnalul de război al grupului de armate german „Ucraina de Sud"*. Edit. militară, București, 1974; *Documente privind insurecția militară a poporului român 23 — 31 august 1944*, vol. I, Edit. militară, București, 1977; vol. II, Edit. militară, București, 1978; vol. III, Edit. militară, București, 1978; *România în războiul antihitlerist*, Edit. militară, București, 1966; Colonel Gheorghe Romanescu, colonel Leonida Loghin, *Cronica participării armatei române la războiul antihitlerist*, Edit. militară, București, 1971; *Contribuția României la victoria asupra fascismului*, Edit. politică, București, 1965; Colonel V. Anescu: *Efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist*. Edit. militară, București, 1964; *August 1944 — Mai 1945*, Edit. militară, București, 1969; *9 Mai 1945—1970*, Edit. militară, București 1970; *Armata română în războiul antihitlerist Culegere de articole*, Edit. politică, București, 1965; Colonel Constantin Nicolae, locotenent-colonel Petre Ilie, *Armata română pe drum de luptă și victorii*, Edit. militară, București, 1973; Florian Tucă, *Inscripții în piatră*, Edit. politică, București, 1974; Colonel A. Lupășteanu, colonel L. Tarco, V. Birză: *Drum lung, bătut de gloanțe, Inimi de viteji*, Edit. militară, București, 1971; *Pentru patrie*, Edit. militară, București, 1964.

www.dacoromanica.ro

torii noștri mai sînt încă datori frontului istoriografic, cunoscătorilor și iubitorilor de istorie din țară și de peste hotare.

Sub raportul generalizărilor teoretice, atît în Programul partidului cît și în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele României socialiste, s-au înfățișat judecăți de valoare de excepțională însemnătate cu ajutorul cărora cercetarea de specialitate poate și va trebui să facă în scurt timp toate progresele necesare și reclamate de înflorirea generală a frontului științelor sociale din țara noastră.

Surprinzînd explicațiile de substanță ale resorturilor care au condus la victoria insurecției în august 1944, tovarășul Nicolae Ceaușescu aprecia într-o împrejurare „că actul de la 23 August 1944 nu a venit din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român, al faptului că partidul comunist, în alianță cu partidul socialist, cu celelalte forțe revoluționare și patriotice s-a aflat tot timpul în fruntea luptei de apărare a intereselor vitale ale întregii națiuni" [2].

Și dacă actul de la 23 August 1944 nu a venit din cer și dacă el a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român pentru eliberare națională și socială, pentru un viitor mai bun, rezultă că drumul spre 23 August 1944 a început cu multe veacuri în urmă, am putea spune de fapt că încă cu 2050 de ani în urmă, din strălucitoarea epocă a lui Burebista, de atunci încoace dezvoltîndu-se continuu lupta poporului nostru pentru satisfacerea deziderateloг sale vitale. A fost un drum lung, presărat cu evenimente remarcabile, cu grele încercări ce s-au legat strîns între ele, intercondiționîndu-se și conducînd din treaptă în treaptă spre marile biruințe înregistrate în August 1944 și, multiplu, continuu după aceea.

Cu fiecare din aceste evenimente insurecția din August 1944 a avut prin urmare strînse legături. La începutul acestui an cînd am sărbătorit cu toții, așa cum se cuvine, împlinirea a 120 de ani de la Unirea Principatelor în 1859, tovarășul Nicolae Ceaușescu afirma în cadrul unui interviu acordat cotidianului japonez „Asahi Shimbun": „Realizarea Unirii în 1859 a stat la baza tuturor evenimentelor ulterioare — mă refer la războiul pentru independență, la realizarea statului național unitar în urmă cu 60 de ani, la dezvoltarea forțelor de producție, a științei și culturii, la ridicarea bunăstării poporului. S-ar putea spune că există o strînsă legătură între realizarea Unirii Principatelor și înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, în 1944, care a dus la răsturnarea dictaturii fasciste, la eliberarea țării de sub dominația hitleristă și trecerea României pe calea dezvoltării noi" [3].

În această optică, acum, cînd întîmpinăm cea de-a 35-a aniversare a marii noastre eliberări din august 1944, trecerea în revistă a lungului drum spre această grandioasă împlinire se impune cu necesitate.

Pentru cadrul general, universal în care au evoluat evenimentele românești din acel răstimp vezi: *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, Edit. politică, București, 1971; Gh. Zaharia, I. Cupșa, Al. Vianu, *Al doilea război mondial*, Edit. politică, București, 1975.

Cu dată recentă a apărut în Editura militară, sub semnătura generalului-locotent în rezervă doctor Gheorghe Zaharia o valoroasă sinteză a evenimentelor din urmă cu 35 de ani, lucrarea *Insurecția poporului român din august 1944*.

[2] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Edit. politică, București, 1974, p. 183.

[3] „Scînteia", anul XLVII, nr. 11 333 din 28 ianuarie 1979.

www.dacoromanica.ro

Încă în urmă cu 2050 de ani, memoria pămîntului românesc ne-a lăsat mărturiile setei de libertate a înaintașilor noștri din epoca lui Burebista, eforturile sale fiind ridicate — după cum este cunoscut — la un grad foarte înalt, în timpul lui Decebal — eroul legendar, intrat în conștiința poporului nostru ca simbol al neînfricării și spiritului de jertfă în apărarea libertății și independenței.

Istoria stă martoră faptului că la evoluția pozitivă a poporului dac o contribuție importantă au avut-o și amplele relații de influențare reciprocă cu marile civilizații ale antichității, cum au fost cea greacă, persană și apoi cea romană: „Între statul dac și marele Imperiu roman vecin au existat strînse și îndelungate legături în cele mai diferite domenii. Ca urmare însă a politicii de expansiune duse de împărații de la Roma — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, între cele două state s-au născut conflicte, au izbucnit războaie" [4].

În decursul acestor crîncene încleștări armate s-a manifestat cu putere voința fermă a dacilor de a-și păstra neatîrnarea și integritatea teritorială, de a ține piept celei mai puternice forțe militare pe care a cunoscut-o antichitatea. Lupta eroică a dacilor a stîrnit aprecierile cele mai elogioase ale istoricilor lumii vechi.

După cucerirea Daciei de către romani, „care, ca orice cucerire, a avut și urmări tragice pentru poporul dac — pe baza împletirii strînse a celor două civilizații ce au conviețuit vreme îndelungată, viața economică, socială și culturală din aceste ținuturi a cunoscut un nou și puternic progres. Din unirea dacilor cu romanii s-a plămădit, în decursul secolelor, un popor nou, plin de energie și vigoare, moștenitor al marilor virtuți și tradiții ale glorioșilor săi înaintași — poporul român" [5].

Păstrînd de la daci setea nestinsă de libertate, voința de a nu-și pleca fruntea sub jugul străin, hotărîrea de a rămîne mereu el însuși, unic stăpîn pe viața și pe soarta sa, și continuînd spiritul rațional, judecata și pasiunea creatoare a romanilor, poporul român, nou apărut, în lume, avea să împlinească, într-o existență de aproape două milenii, un eroic, zbuciumat și măreț destin istoric, dezvoltîndu-se continuu și afirmîndu-se cu putere în rîndul popoarelor și, astăzi, al națiunilor lumii.

Este cunoscut că intrarea Imperiului roman în perioada declinului său politic și militar — ca urmare a puternicelor contradicții interne ce-l măcinau și a loviturilor date de popoarele ce se ridicau la luptă pentru eliberarea de sub dominația acestora — a făcut ca legiunile romane să părăsească Dacia. „În aceste împrejurări — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, poporul nostru, aflat încă în plin proces de cristalizare a fizionomiei sale etnice și spirituale, a rămas să facă față singur, prin propriile-i forțe valurilor migratoare ce aveau să treacă peste teritoriile sale" [6].

---

[4] Nicolae Ceaușescu, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., M.A.N., și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi Centenarului proclamării independenței de stat a României*, Edit. politică, București, 1977, p. 6.

[5] *Ibidem*, p. 7 — 8.

[6] *Ibidem*, p. 8.

www.dacoromanica.ro

Încă de pe atunci poporul român s-a distins prin „dragostea de adevăr și dreptate, prin dîrzenie și neînfricare în luptă, prin voința de a fi stăpîn pe destinul său, de a-și făuri viitorul în deplină libertate. Așa se explică și faptul că marile migrațiuni ale unor popoare asiatice în Europa — fenomen care a frînat mult progresul societății de pe acest teritoriu — nu au putut schimba caracteristicile spirituale și morale ale poporului român" [7].

În general, arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Vechile populații migratoare care au venit și s-au stabilit în această parte a Europei au găsit aici o organizare socială și civilizația constituită — cea a tracilor, respectiv a geto-dacilor —, în spațiul căreia s-au format apoi și s-au afirmat ca unități distincte de sine-stătătoare, popoarele care trăiesc astăzi în această parte a continentului" [8].

În veacurile vastelor mișcări demografice, în vecinătatea țării noastre s-au așezat unele populații migratoare; după cum se știe, între acestea și poporul român s-au statornicit de-a lungul timpului relații de prietenie și într-ajutorare reciprocă, de conviețuire pașnică și colaborare. În această perioadă deosebit de frămîntată, unele populații, cum sînt maghiarii, germanii, slavii, tătarii și alții s-au așezat și pe teritoriile locuite de români, legîndu-și pentru totdeauna soarta de poporul nostru, muncind și trăind împreună, făurind laolaltă progresul material și spiritual, luptînd cot la cot pentru libertate și independență, pentru dreptate socială și o viață mai bună.

În același timp, populații de naționalitate română s-au așezat pe teritorii vecine, rămînînd să conviețuiască cu popoarele respective. Acestea au fost caracteristici specifice ale perioadei de formare a poporului român și a popoarelor vecine, ca dealtfel a multor popoare europene.

Documentele istorice, descoperirile arheologice atestă faptul că pe teritoriile de bază ale vechii Dacii s-a accentuat procesul de formare și dezvoltare a poporului român, acesta continuîndu-și aici existența neclintit, muncind și creînd, pășind mereu înainte pe calea progresului și civilizației. Luptînd fără preget pentru păstrarea ființei proprii, pentru apărarea libertății și neatîrnării, a granițelor strămoșești, poporul român a dezvoltat, totodată, relații de prietenie și solidaritate cu popoarele vecine, participînd activ la viața comunității mondiale.

Odată cu terminarea marilor migrațiuni, dezvoltarea forțelor de producție și schimbarea caracterului relațiilor sociale, „pe teritoriul țării noastre s-au trecut la o organizare administrativă superioară, luînd ființă primele nuclee voievodale, ale căror conducători, cum sînt Gelu, Glad, Menumorut, au dus lupte grele pentru apărarea și consolidarea entității politice distincte" [9].

---

[7] Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România*, prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste — 2 iunie 1976, Edit. politică, București, 1976, p. 10 — 11.

[8] Idem, *Mesaj adresat participanților la cel de-al II-lea Congres internațional de tracologie de la București — 5 septembrie 1976*, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Edit. politică, București, 1977, p. 329.

[9] Idem, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., M.A.N. și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi Centenarului proclamării independenței de stat a României*, p. 9.

www.dacoromanica.ro

Pe măsura dezvoltării lor economico-sociale tot mai puternice, formațiunile voievodale românești s-au unit în state feudale, constituindu-se astfel cele trei principate române cunoscute sub numele de Țara Românească, Moldova și Transilvania, între care s-au desfășurat tot timpul largi și strînse legături economice, sociale și culturale, politice și militare și care au fost unite pentru prima oară, într-un singur stat unitar, sub glorioasa domnie a lui Mihai Vodă Viteazul.

Concomitent cu procesul de organizare și consolidare statală a principatelor românești, existența de jur împrejurul nostru a unor mari imperii ce urmăreau scopuri expansioniste au ridicat probleme deosebite în calea apărării integrității teritoriale, a independenței și suveranității românilor. „Formîndu-se și dezvoltîndu-se în aceste împrejurări istorice și geografice particulare — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, poporul român a trebuit să ducă, timp de secole, bătălii grele contra cotropitorilor și agresorilor de tot felul, împotriva dominației străine, îndeosebi a Imperiului otoman. Lupta necurmată pentru dezvoltarea de sine stătătoare, pentru libertate și neatîrnare constituie astfel trăsătura caracteristică fundamentală a întregii istorii a poporului nostru, determinînd însuși modul lui de existență, concepțiile și idealurile sale" [10].

Este cunoscut că nenumăratele bătălii pe care poporul român a fost nevoit să le poarte de-a lungul timpului, ca și jafurile și agresiunile distrugătoare la care a fost supus, eforturile de refacere, birurile pe care a trebuit să le plătească au avut repercusiuni negative asupra dezvoltării sale, au îngreunat și încetinit evoluția sa economică și socială, au determinat rămînerea lui în urmă. În același timp, toate aceste suferințe și lupte l-au oțelit, i-au călit voința și dîrzenia, i-au sporit dragostea de țară, i-au întărit hotărîrea de a nu ceda în fața nici unei greutăți, de a nu pregeta în fața nici unei jertfe pentru apărarea patriei. Se poate spune că nu există palmă de pămînt care să nu fi fost udată de sîngele moșilor și strămoșilor noștri în lupta pentru libertate și neatîrnare, pentru progres economic și social. Din zare pînă-n zare, nenumărate sînt locurile care vorbesc despre neîntrecuta vitejie a înaintașilor noștri, nenumărați sînt marii domnitori și eroi populari care și-au înscris numele în mărețul nostru hronic național. „În cartea de aur a țării — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — au rămas nemuritori marii conducători de oști ca Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Ioan de Hunedoara, Ioan Vodă cel Viteaz, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Mihai Viteazul și atîția alții! Dar și mai mulți sînt eroii anonimi, masele largi populare care, timp de sute și sute de ani, au făcut zid în calea cotropitorilor, păstrînd prin vremuri, ca o flacără sacră, libertatea pămîntului străbun" [11].

Ca istorici, ca iubitori și cunoscători de istorie păstrăm vie în memorie multiplele împrejurări în care președintele României socialiste, secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, evocînd fapta nepieritoare a unuia sau altuia dintre aceștia sau a eroului colectiv ale istoriei noastre — poporul român — ne-a chemat pe toți să „ne îndreptăm gîndurile pline de recunoștință spre toți eroii neamului, spre nenumăratele generații care au rămas neclintite în marile furtuni ale istoriei" [12].

[10] *Ibidem*, p. 10.
[11] *Ibidem*, p. 11.
[12] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

Deosebită forță de expresie poartă în sine angajamentul plenar rostit într-o împrejurare de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, în următorii termeni: „Întregul nostru popor îi va cinsti veșnic pe bravii și eroicii săi înaintași, pe toți aceia care, cu prețul vieții, au păstrat ființa patriei, au ținut sus steagul demnității și neatîrnării sale, au asigurat progresul economico-social al țării" [13].

Secole de istorie stau mărturie dîrzeniei cu care, învingînd obstacole nenumărate, poporul român a reușit cu pricepere să-și apere demnitatea, să lupte neîntrerupt pentru dreptate, pentru libertate socială și națională.

Atenției cercetătorului sau cititorului pasionat de istorie i se impun în continuare multiplele pagini consacrate analizării evenimentelor secolului al XIX-lea, în care au avut loc profunde transformări revoluționare în viața poporului nostru, ducînd la accelerarea dezvoltării forțelor de producție, la apariția relațiilor noi, capitaliste, la schimbarea structurii sociale, prin intrarea pe arena istoriei a burgheziei în ascensiune și a noii clase revoluționare a proletariatului, prin realizarea de reforme economice, sociale și politice.

În acest perimetru problematic, se amplifică lupta poporului român pentru unitate statală și națională, luptă care a cunoscut o primă culminație a sa, odată cu împlinirea visului secular al unirii Moldovei și Munteniei, într-un singur stat, la 24 ianuarie 1859, eveniment pe care l-am aniversat cum se cuvine anul acesta pentru a 120-a oară.

Revoluțiilor din 1821 și 1848 — antecedentelor, desfășurării și urmărilor pe care le-au avut —, ca și evenimentelor ce au condus la nemuritoarea unire din 24 ianuarie 1859, tovarășul Nicolae Ceaușescu le-a consacrat — în mai multe împrejurări — analize deosebite. Cu titlul de exemplu ar fi să ne referim la marcarea împlinirii a 125 de ani de la revoluția română din 1848 prin trei gradioase adunări populare — la București, Blaj și Iași — în cursul cărora a rostit ample cuvîntări. Am putut înțelege cu toții clar atunci în ce constau trăsăturile revoluționare unitare ale evenimentelor anului 1848, bazele cuprinzătoare ale colaborării întru aceiași cauză a conducătorilor revoluției române. Au fost puse în evidență modalitățile prin care imperiile vecine au căutat să reducă la tăcere lupta revoluționară a românilor și mai presus de orice, tovarășul Nicolae Ceaușescu a insistat asupra învățămintelor cu care s-au încheiat aceste istorice confruntări din istoria poporului român.

Crearea statului național român în 1859, dezvoltarea forțelor de producție și a noilor relații sociale precum și situația politică internațională au pus la ordinea zilei, în modul cel mai imperios, lichidarea oricăror relații de dependență față de Poartă și abolirea prevederilor Tratatului de la Paris, ce stabilea dreptul de garant al marilor puteri europene față de România. „Cucerirea deplinei independențe de stat a țării apărea ca o necesitate obiectivă pentru afirmarea noilor clase și forțe sociale, pentru progresul multilateral al societății și afirmarea națiunii române libere în marea familie a popoarelor lumii" [14].

---

[13] *Ibidem.*

[14] *Ibidem*, p. 13.

www.dacoromanica.ro

În anul jubiliar 1977, la aniversarea istoricei zile de 9 mai 1877, președintele României socialiste, adresîndu-se Comitetului Central al Partidul Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat, a făcut o amplă analiză împrejurărilor istorice care au condus la proclamarea independenței de stat a României. „Dînd curs voinței arzătoare a întregului popor, aspirațiilor și idealurilor sale fundamentale — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, Parlamentul român a hotărît să rupă total și definitiv raporturile de dependență față de Poarta otomană. În memorabila zi de 9 mai 1877, Sfatul țării a proclamat, prin vot unanim, deplina independență de stat a României" [15].

Astfel, „proclamarea independenței a pus capăt oricărei dependențe politice față de puterile străine, a afirmat în mod răspicat caracterul de sine stătător al națiunii noastre, deschizînd o eră nouă în existența poporului român, în dezvoltarea României pe calea progresului și civilizației" [16].

A urmat sacrificiul de sînge al oștirii române pentru a cuceri, pe cîmpul de luptă, dreptul la totală neatîrnare față de imperiul otoman, care refuza să recunoască prerogativele suverane ale statului român. Oștile noastre au luptat timp de aproape șase luni, luînd parte la grele bătălii, pînă la victoria finală împotriva Imperiului otoman. „Dobîndirea independenței de stat a României nu a fost deci rezultatul unor împrejurări întîmplătoare sau al unei conjuncturi politice, nu a reprezentat un dar primit din afară, ci este rodul luptelor purtate timp de veacuri de înaintași, lupte care au culminat cu măreața victorie obținută în 1877 pe cîmpul de luptă împotriva Imperiului otoman — ce a deschis o eră nouă în dezvoltarea liberă și independentă a patriei noastre" [17].

Ca un corolar al întregului efort pînă atunci depus, prin vitejia și sacrificiile date de armata noastră, de întregul popor, în marea familie a țărilor Europei apărea astfel un nou stat independent, o nouă națiune liberă, energică și viguroasă, hotărîtă să nu mai admită niciodată nici un fel de tutelă asupra sa, să participe la drepturi egale la viața internațională.

În istoria României a început atunci o nouă etapă, producîndu-se un puternic avînt al forțelor sociale noi, o intensificare a luptei revoluționare a maselor muncitoare de la orașe și sate.

Proletariatul — care se afirma tot mai puternic drept cea mai avansată clasă a societății — a început să joace un rol tot mai mare pe arena politică a țării, în lupta pentru dreptate socială și o viață mai bună. Ca rezultat, în martie 1893, a avut loc „înființarea partidului politic marxist al clasei muncitoare — Partidul Social Democrat al Muncitorilor din România. Acest eveniment — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — a intrat în istoria noastră ca moment de excepțională însemnătate pentru destinele luptei revoluționare a proletariatului și a maselor muncitoare,

[15] *Ibidem*, p. 14.

[16] *Ibidem*.

[17] *Ibidem*, p. 20.

www.dacoromanica.ro

ca moment ce marchează înfăptuirea organizării politice a clasei muncitoare pe scară națională" [18].

Acestui partid îi revine meritul de a-și fi asumat din prima clipă misiunea istorică de a conduce lupta revoluționară pentru cucerirea puterii politice de către proletariat și celelalte mase muncitoare de la orașe și sate, pentru transformarea socialistă a societății românești.

În opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, anul 1893 este considerat „anul nașterii detașamentului revoluționar, de avangardă, al clasei muncitoare din România. Iată de ce putem spune, cu deplin temei, că adevăratele începuturi ale Partidului Comunist Român — care continuă cele mai înalte tradiții de luptă ale poporului român și își are rădăcinile împlîntate adînc în mișcarea muncitorească, socialistă din a doua jumătate a secolului trecut — coincid cu începutul activității partidului muncitoresc, călăuzit de teoria revoluționară marxistă" [19].

Făurirea partidului clasei muncitoare a marcat o etapă nouă în desfășurarea procesului revoluționar din țara noastră, în dezvoltarea luptelor sociale. Stat major al proletariatului, el s-a situat în fruntea maselor populare în bătăliile împotriva exploatării și asupririi, pentru o viață mai bună, pentru libertate socială și națională. Nașterea partidului revoluționar al clasei muncitoare, ca și întreaga sa dezvoltare ulterioară au fost rezultatul evoluției economico-sociale și politice a țării noastre, expresia cerințelor mersului înainte al societății românești pe calea progresului social.

Istoria de peste 86 de ani a „partidului politic al muncitorimii românești — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — demonstrează, odată în plus, că numai atunci cînd detașamentul revoluționar al proletariatului pornește în activitatea sa de la realitățile concrete, social-istorice ale poporului în mijlocul căruia activează și ține seama de cerințele, interesele și aspirațiile acestuia, poate juca un rol esențial în lupta împotriva exploatării și asupririi, își poate îndeplini cu succes misiunea istorică în înfăptuirea revoluției proletare, în transformarea revoluționară a societății pe calea socialismului și comunismului" [20].

Istoria, viața, faptele demonstrează că formarea partidului muncitorilor care a fost rezultatul evoluției istorice a poporului român, al dezvoltării forțelor și relațiilor de producție și al ascuțirii contradicțiilor de clasă din România acelei perioade, rezultatul condițiilor obiective create în viața societății noastre.

Ancorat în realitățile social-politice ale țării, partidul muncitorilor din România și-a spus cuvîntul față de toate marile probleme care frămîntau societatea românească din acea vreme, luînd poziție și preconizînd soluții în conformitate cu interesele de clasă, cu aspirațiile revoluționare ale proletariatului, ale maselor largi muncitoare.

Luptînd pentru interesele proletariatului român, ale maselor muncitoare din țara noastră, partidul clasei muncitoare din România s-a mani-

---

[18] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani, de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România*, Edit. politică, București, 1973, p. 15.

[19] *Ibidem*, p. 16.

[20] *Ibidem*, p. 16 — 17.

www.dacoromanica.ro

festat totodată ca detașament activ al mișcării muncitorești internaționale, încă de atunci și continuu după aceea, pînă în realitatea socialistă de astăzi.

Întreaga noastră istorie a mișcării muncitorești demonstrează cu putere că partidul muncitorilor din România, organizînd și conducînd bătăliile proletariatului împotriva claselor exploatatoare, pentru realizarea intereselor și aspirațiilor poporului român, și-a manifestat tot timpul solidaritatea și a acordat sprijinul său neprecupețit luptei revoluționare a clasei muncitoare de pretutindeni, acționînd ca un detașament activ al mișcării revoluționare, democratice, progresiste mondiale. La rîndul său, proletariatul român, partidul său politic s-au bucurat în toate marile bătălii revoluționare pe care le-au desfășurat de sprijinul și solidaritatea forțelor de clasă din alte țări, ale celorlalte detașamente revoluționare ale clasei muncitoare.

Această fericită simbioză între ceea ce am oferit mișcării muncitorești internaționale și ceea ce am primit din partea acesteia — simbioză ce străbate ca un fir roșu prin întreaga istorie a mișcării muncitorești, revoluționare și democratice din România — explică, la cotele cele mai înalte, resorturile intime ale robusteței internaționalismului nostru revoluționar militant.

La începutul veacului nostru, progresul societății românești impunea, ca o cerință obiectivă, încheierea procesului de făurire a statului național unitar român — aspirația multiseculară a întregului nostru popor. După cum este cunoscut, în primul război mondial, armata română, masele populare au dus o luptă eroică împotriva ocupanților militariști germani, pentru apărarea patriei, a integrității sale teritoriale, manifestîndu-și încă odată, cu putere, înaltul spirit patriotic, vitejia și abnegația.

În acest context, subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a dus la prăbușirea imperiului țarist, determină și dezmembrarea imperiului habsburgic, deschizînd o eră nouă în istoria omenirii — era revoluției proletare, a eliberării sociale și naționale a popoarelor" [21].

În condițiile prăbușirii marilor imperii absolutiste din Europa, lupta maselor populare din România a cunoscut culminația ei în realizarea operei de desăvîrșire a formării statului național unitar, rod al luptei principalelor clase și pături ale societății, al întregului nostru popor, o expresie a legităților obiective ale progresului social și național, care a asigurat unitatea deplină și pentru totdeauna a națiunii noastre, deschizînd calea afirmării ei tot mai puternice în viața economică și politică a lumii.

Desăvîrșirea formării statului românesc național unitar nu a constituit un dar, rezultatul unor conferințe internaționale, ci rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forțe ale societății, de masele largi populare pentru unire, produsul legic al dezvoltării istorice, sociale și naționale, a poporului român.

Înfăptuirea unității statului român — operă a maselor largi din întreaga țară, a întregului nostru popor — a realizat cadrul național și

[21] Nicolae Ceaușescu, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., M.A.N. și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi Centenarului proclamării independenței de stat a României*, p. 24 — 25.

www.dacoromanica.ro

social-economic pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție, înmănuncherea laolaltă a energiilor și capacităților creatoare ale poporul nostru, a creat condiții favorabile activității forțelor progresiste ale societății, mișcării muncitorești, revoluționare.

Odată cu realizarea statului național unitar, România a intrat într-o nouă etapă a dezvoltării sale economice, sociale și politice. „În această perioadă — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — are loc o puternică creștere a forțelor de producție, se produc mari schimbări în structura societății, în raporturile dintre clase, în afirmarea noilor forțe sociale, în întreaga viață politică a țării" [22].

Datorită însă faptului că la cîrma țării s-au aflat în continuare clasele exploatatoare, care au folosit unirea pentru a-și consolida dominația de clasă, „cursul evoluției sociale ulterioare nu a corespuns așteptărilor și speranțelor maselor populare, marile probleme ale societății românești nu și-au putut găsi o soluționare deplină, corespunzătoare intereselor maselor largi populare" [23].

Reformele înfăptuite după unire au avut un caracter limitat și au fost în bună măsură anulate de legile antidemocratice ale guvernelor ce s-au perindat la cîrma țării. Istoria păstrează dealtfel în filele ei înscrisă în culori întunecate represiunea pe care — nici după două săptămîni după unirea de la 1 decembrie 1918 — cercurile guvernante au săvîrșit-o în plin centrul capitalei asupra marii demonstrații muncitorești de la 13 decembrie 1918.

Adîncirea exploatării și asupririi maselor muncitoare, restrîngerea drepturilor și libertăților democratice, sistemul represiunilor instituit de guvernanți au dus la intensificarea luptei revoluționare a proletariatului și a celorlalte forțe progresiste ale țării. Intensa radicalizare politică a maselor muncitoare a avut ca rezultat crearea Partidului Comunist Român în 1921, bazat pe concepția științifică a materialismului istoric. „Partidul comunist, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noile condiții ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială și națională. Tocmai de aceea apreciem acest moment ca un moment de răscruce în dezvoltarea României noi" [24].

De la bun început, Partidul Comunist Român „își propune sarcini noi, impuse de transformarea democratică a societății românești, devine stegarul luptei pentru salvgardarea suveranității și independenței naționale a României, pentru înfăptuirea aspirațiilor ei fundamentale. Și i-a revenit Partidului Comunist Român, detașamentul de avangardă revoluționară al proletariatului, al tuturor forțelor înaintate din România — arată

---

[22] Idem, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, Edit. politică, București, 1966, p. 21.

[23] Idem, *Expunere la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Consiliului Național al F.U.S., și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român*, 1 decembrie 1978, Edit. politică, București, 1978, p. 16.

[24] Idem, *Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România*, p. 28.

www.dacoromanica.ro

tovarășul Nicolae Ceaușescu — misiunea de a conduce lupta victorioasă a poporului" [25].

În întreg intervalul interbelic au avut loc mari bătălii de clasă desfășurate sub conducerea partidului pentru apărarea drepturilor și intereselor oamenilor muncii, pentru unirea forțelor democratice, patriotice, în vederea barării ascensiunii fascismului, pentru pace și colaborare internațională.

S-a spus adeseori și s-a scris mult pînă acum despre faptul că „drumul străbătut nu a fost neted; au trebuit învinse multe greutăți, trecute mari obstacole — dar nici teroarea sălbatică, nici închisorile și nici chiar moartea nu i-au putut abate pe comuniști din calea lor. Comuniștii au ținut întotdeauna sus steagul luptei sociale și naționale, acționînd ca organizatori și conducători încercați ai clasei muncitoare, ai întregului nostru popor muncitor" [26].

Referindu-se la aceeași problemă, într-o împrejurare, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „Drumul străbătut de forțele revoluționare ale poporului, de partidul comunist nu a fost întotdeauna neted și drept. În procesul luptei de clasă, al construcției socialismului, au trebuit să fie înfrînte multe piedici și greutăți, au apărut lipsuri și greșeli, au avut loc și insuccese. În rîndul clasei muncitoare, al partidului s-au găsit însă întotdeauna forțele capabile să asigure depășirea momentelor grele, învingerea dificultăților și mersul înainte spre socialism. Prin elanul și energia revoluționară a maselor, prin forța și capacitatea de luptă a partidului s-a asigurat victoria idealurilor înaintate ale clasei muncitoare, mersul înainte nestăvilit al societății noastre" [27].

Partidul nostru a organizat și condus — după cum se știe — masele largi populare în lupta „împotriva politicii cercurilor guvernante, de înfeudare a țării Germaniei naziste, împotriva războiului dezlănțuit de Hitler contra Uniunii Sovietice, pentru ieșirea României din acest război și alăturarea ei coaliției antihitleriste. Realizînd o largă unitate a tuturor forțelor care se pronunțau pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste, întărind colaborarea cu forțele militare, partidul a pregătit și a dus la victorie insurecția națională, armată, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August, care a deschis poporului român calea luării soartei în propriile sale mîini" [28].

★

Aniversarea evenimentelor petrecute în urmă cu 35 de ani ne oferă prilejul de a rememora împrejurările care au condus la crearea condițiilor obiective și subiective pentru declanșarea la 23 August 1944 a insurecției

---

[25] Idem, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., M.A.N. și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi Centenarului proclamării independenței de stat a României*, p. 26.

[26] Idem, *Semicentenarul glorios al Partidului Comunist Român*, Edit. politică, București, 1971, p. 5.

[27] Idem, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, 1966, p. 8 — 9.

[28] Idem, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., M.A.N. și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi Centenarului proclamării independenței de stat a României*, 1977, p. 26.

www.dacoromanica.ro

naționale, armate, antifasciste și antiimperialiste, la desfășurarea ei victorioasă.

Perioada dictaturii militare-fasciste și a războiului dus alături de Germania hitleristă rămîne înscrisă în istoria României ca una din împrejurările cele mai întunecate. Dictatura militaro-fascistă, executînd ordinele Germaniei hitleriste, a dus o politică de exploatare prădalnică a rezervelor naturale, a bogățiilor țării, a pus industria, agricultura și transporturile în slujba războiului agresiv hitlerist, România fiind astfel împinsă la ruină și dezastru, spre o catastrofă generală. Războiul dus alături de Germania hitleristă a accentuat la maximum jaful și dominația celui de-al treilea Reich asupra țării, a îndoliat mii de familii, a adus maselor populare sărăcie și mizerie.

În aceste condiții grele, cînd cercurile cele mai reacționare ale burgheziei și moșierimii au instaurat dictatura militaro-fascistă, au înfeudat țara imperialismului fascist german și au împins-o în războiul antisovietic, masele muncitoare, pături social-politice foarte largi s-au manifestat activ în lupta împotriva opresiunii fasciste și a războiului, pentru libertatea patriei. Dînd glas frămîntărilor și aspirațiilor uriașei majorități a populației țării, Partidul Comunist Român — stegar neînfricat al intereselor vitale ale poporului român — a condus rezistența antihitleristă, lupta de eliberare de sub jugul fascist, dovedindu-se la înălțimea răspunderii sale revoluționare, naționale.

Pregătind răsturnarea dictaturii militare-fasciste și militînd consecvent pentru salvarea țării de catastrofa națională de care era amenințată, ca urmare a participării la un război nedorit și urît de popor, Partidul Comunist Român a urmărit cu perseverență coalizarea pe baze largi a tuturor forțelor sociale și politice, interesate dintr-un motiv sau altul în înfăptuirea unor asemenea acte patriotice. *Este meritul istoric al P.C.R. de a fi văzut perspectiva eliberării țării de sub jugul fascist în unirea tuturor forțelor naționale care se pronunțau în acest sens, pe baza unei platforme comune.* În rezoluția din luna iulie 1941, în Platforma-program din septembrie 1941, în documentul *Pieirea sau salvarea poporului român* din ianuarie 1942 și în multe alte documente, partidul comunist a adresat întregului popor chemarea de a lupta pentru încetarea războiului antisovietic, pentru răsturnarea regimului fascist al lui Antonescu, alungarea din țară a hitleriștilor și recucerirea libertății și independenței României. În manifestul publicat imediat după începerea agresiunii antisovietice, dînd expresie sentimentelor maselor largi ale poporului român, potrivnice războiului hitlerist de jaf și contropire, partidul comunist sublinia: „*Noi toți nu am vrut și nu vrem acest război tîlhăresc împotriva marelui popor sovietic. Nu marele popor sovietic este dușmanul nostru..., dușmanul nostru este fascismul german și lacheii lui din țară, în frunte cu generalul Antonescu*" [29]. Iar într-un alt document al său — în Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941 —, militînd neobosit sub steagul patriotismului și al internaționalismului proletar, partidul comunist sublinia caracterul național și internațional al mișcării antifasciste: „*Sarcina de răspundere istorică a P.C.R. față de poporul român* — preciza circulara — *constă în organizarea luptei*

[29] A.I.S.I.S.P., cota A XXV-22.

www.dacoromanica.ro

în România, alături de marele popor sovietic și celelalte popoare contropite, pentru zdrobirea fascismului sîngeros german, a slugilor din toate țările, pentru alungarea ocupanților germani din România, pentru doborîrea bandei de trădători de la cîrma țării, în frunte cu generalul Antonescu, pentru eliberarea țării de sub jugul sîngeros german, pentru victoria Uniunii Sovietice, pentru România liberă și independentă" [30].

Aceste prevederi programatice, fiind rezultatul unei concepții largi și asigurînd efectiv unirea pe o platformă comună a tuturor forțelor patriotice, antihitleriste, corespundeau întrutotul cerințelor istorice, oglindeau interesele naționale ale țării, revendicările cele mai stringente ale maselor. Criteriul fundamental al colaborării largi patriotice proclamat de comuniști era adoptarea unei atitudini potrivnice față de „*ocupanții hitleriști, de slugile lor trădătoare de țară și de războiul criminal contra Uniunii Sovietice*" [31].

Garanția realizării acestor obiective consta în făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare și a unui Front Unic Național antihitlerist al poporului român. „*Partidul Comunist din România* — se arată în platforma-program din 6 septembrie 1941 — *propune lupta comună a tuturor partidelor, grupărilor, personalităților politice și tuturor patrioților români, pentru realizarea Frontului Unic Național al poporului român contra ocupanților hitleriști și a slugilor lor trădătoare din țară, pentru cucerirea cerințelor din Platformă, care sînt cerințele cele mai arzătoare și comune ale poporului român*".

În concepția generală a partidului comunist, privind organizarea răsturnării dictaturii militare-fasciste, un rol hotărîtor revenea clasei muncitoare. Mobilizînd în acțiunea de rezistență zeci de mii de militanți revoluționari și patrioți, partidul comunist a organizat grupe de sabotare a producției de armament și a transporturilor militare, precum și formațiuni de luptă patriotică care au acționat în principalele centre muncitorești. Țăranilor muncitori le-a fost lansată chemarea de a se sustrage de la rechiziții și prestațiile obligatorii, de a provoca defecțiuni rețelei de transmisiuni germane, de a reacționa la silniciile și jafurile săvîrșite de hitleriști. Numeroși intelectuali, oameni de știință și cultură ai țării au protestat împotriva continuării războiului alături de Germania nazistă, și-au manifestat sub diferite forme adversitatea față de propaganda și ideologia fascistă hitleristă. În memoriul trimis, în aprilie 1944, căpeteniei dictaturii militare-fasciste, Ion Antonescu, de către 65 de oameni de știință, membri ai Academiei Române, profesori universitari din București, Iași, Cluj, se arăta că „un cumplit dezastru amenință ființa neamului nostru", că „interesele vitale ale statului și poporului nostru cer imediata încetare a războiului, oricare ar fi greutățile acestui pas. Sacrificiile pe care România ar trebui să le facă vor fi incomparabil mai mici și mai puțin dureroase decît continuarea războiului" [32]. O atitudine potrivnică fascismului și războiului s-a dezvoltat tot mai mult în cercuri largi ale armatei, inclusiv în rîndurile unor ofițeri superiori patrioți, cu stare de spirit antihitleristă, antidictatorială.

---

[30] Loc. cit., cota A XXV — 10, inv. 1580.
[31] Loc. cit., cota Ab XXI — 11, inv. 989.
[32] „România liberă" din 24 august 1944.

www.dacoromanica.ro

În lupta lor plină de abnegație și eroism pentru binele patriei, comuniștii, uteciștii și alți patrioți antifasciști și-au riscat viața la fiecare pas. Mulți dintre ei au fost arestați, aruncați în lagăre și închisori sau uciși de gloanțele plutoanelor de execuție.

Rezistența față de dictatura fascistă și Germania hitleristă a cuprins cercuri largi, inclusiv ale partidelor burgheze și palatului regal, care își manifestau adversitatea față de ocupația germană, protestau împotriva jefuirii țării de către hitleriști.

Toate acestea arătau că în rîndul maselor largi ale poporului al tuturor cercurilor politice se dezvolta o puternică stare de spirit antifascistă, antihitleristă, dorința arzătoare de a răsturna dictatura militară și dominația Germaniei naziste.

În anii 1943—1944 strălucitele victorii repurtate pe fronturi de către coaliția antifascistă și în primul rînd de către Uniunea Sovietică — care a dus greul războiului și a dat cele mai mari jertfe în zdrobirea mașinii de război naziste — succesele dobîndite de forțele patriotice care acționau în mișcarea de rezistență din țările ocupate de hitleriști, au dat impuls forțelor antifasciste din întreaga lume, au însuflețit poporul român la lupta de eliberare, au creat condiții internaționale favorabile pentru dezlănțuirea în țara noastră a ofensivei capitale împotriva dictaturii militare-fasciste și a cotropitorilor hitleriști.

În condițiile creșterii rezistenței antifasciste în țară și ale înfrîngerilor suferite pe front, a luat naștere și s-a dezvoltat criza regimului de dictatură militară-fascistă. Șubrezirea necontenită a pozițiilor guvernului antonescian semăna panică și derută în rîndul cercurilor conducătoare, care au început să recurgă la tot felul de manevre pentru a evita sau amîna sfîrșitul inevitabil.

Folosind contradicțiile existente în dispozitivul dictaturii militare-fasciste și acționînd consecvent pentru traducerea în viață a sarcinilor ce le stabilise încă în primele momente ce au urmat instalării regimului antonescian, Partidul Comunist Român a trecut la aplicarea treptată a unor măsuri menite a contribui la strîngerea laolaltă a tuturor forțelor care, dintr-un motiv sau altul, erau potrivnice dictaturii antonesciene, Germaniei naziste și războiului antisovietic. Aceste măsuri dovedeau o viziune clară asupra sarcinilor imediate și de perspectivă ale luptei pentru eliberarea patriei și dezvoltarea ei democratică.

Pe această linie, în toamna anului 1943, P.C.R. a realizat Frontul patriotic antihitlerist la care au aderat partide și organizații patriotice ca: Frontul plugarilor, Uniunea patrioților, Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (Madosz) și Partidul socialist țărănesc, organizații locale ale P.S.D.. În toamna aceluiași an, Partidul Comunist Român a reușit să stabilească o serie de contacte cu cercurile palatului regal.

O condiție primordială pentru realizarea sarcinilor majore care stăteau în acele împrejurări în fața întregului popor o constituia întărirea partidului comunist, a unității rîndurilor sale. În noua sa componență, instituită la 4 aprilie 1944, conducerea partidului a desfășurat o intensă activitate pentru întărirea unității și capacității de luptă a partidului, dînd un puternic impuls mișcării de rezistență antifascistă. Păstrînd o strînsă legătură cu activiștii din afară și cu cei din închisori și lagăre, condu-

www.dacoromanica.ro

cerea partidului s-a orientat tot mai insistent spre mobilizarea tuturor forțelor partidului pentru lărgirea frontului antihitlerist, organizarea și conducerea fermă a luptei de eliberare a poporului.

În noile condiții interne și externe din primăvara lui 1944, continuînd și intensificînd activitatea de făurire a unui front comun de luptă al forțelor antihitleriste, P.C.R. s-a orientat spre crearea unei largi coaliții a acestora, de la partidele muncitorești și alte forțe progresiste, la partidele burgheze și cercurile palatului.

Un factor care a contribuit la făurirea acestei coaliții largi și la întărirea potențialului de luptă al forțelor antidictatoriale și antihitleriste l-a constituit realizarea în aprilie 1944 a Frontului Unic Muncitoresc dintre P.C.R. și P.S.D. Prin făurirea F.U.M. s-a realizat unitatea de acțiune a clasei muncitoare și s-a întărit capacitatea ei de luptă pentru eliberarea patriei și progres social. Manifestul programatic al F.U.M., dat publicității cu prilejul zilei de 1 Mai 1944, chema la unirea în lupta hotărîtă de eliberare toate forțele patriotice, antihitleriste, în „*Lupta hotărîtă pentru: pace imediată. Răsturnarea guvernului Antonescu. Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste. Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane. Sprijinirea armatei roșii eliberatoare. Alianța cu Uniunea Sovietelor, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă*" [33].

Călăuzit de ideea atragerii celor mai largi forțe posibile care își puteau aduce o anumită contribuție în șuvoiul general al luptei pentru eliberarea României de sub jugul fascist, partidul comunist a acordat o atenție deosebită și intensificării legăturilor sale cu unele partide și formațiuni politice burgheze, în scopul fructificării contradicțiilor existente între interesele cercurilor pe care acestea le reprezentau și politica Germaniei hitleriste, a regimului antonescian.

Împrejurările externe și creșterea puternică a stării de spirit antihitleriste în toate categoriile populației, realizarea acordului între P.C.R. și P.S.D., contactele stabilite de partidul comunist cu generali și ofițeri superiori și cu cercurile palatului regal dovedeau caracterul iluzoriu al speranțelor liderilor partidelor burgheze în posibilitatea găsirii unei soluții de ieșire din situația existentă fără comuniști și fără o participare a maselor; în rîndurile lor își făcea loc tot mai mult teama de a nu rămîne în afara evenimentelor și în izolare totală, de a nu-și pierde definitiv pozițiile politice și influența în țară, de a nu se compromite chiar în ochii partizanilor lor. Tocmai de aceea, liderii P.N.Ț. și P.N.L. s-au văzut nevoiți să accepte, la 20 iunie 1944, încheierea unui acord cu Partidul Comunist Român și Partidul Social Democrat.

Rezultat al politicii de largi alianțe general-democratice, antihitleriste preconizată de P.C.R., crearea Blocului Național Democrat (B.N.D.) a reprezentat unirea în lupta antifascistă a celor mai diverse clase și pături sociale, partide și grupări politice, coalizînd în jurul clasei muncitoare — forța de bază a mișcării de rezistență —, toate forțele patriotice, masele largi ale oamenilor muncii de la orașe și sate și, totodată, chiar și unii aliați vremelnici, din rîndul claselor dominante. Platforma antifascistă, general-democratică, pusă la baza acțiunii celor patru partide constituite în Blocul

[33] A.I.S.I.S.P., cota L XXVIII — 1, inv. 1182.

www.dacoromanica.ro

Național Democrat prevedea: „1) Încheierea fără întîrziere, în baza ofertei făcute de Aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii), căutînd a obține condițiunile posibile cele mai bune pentru interesele țării. 2) Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei de Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale. 3) În acest scop, înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional, democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării. 4) Menținerea unei ordini democratice și realizarea păcii conform cu interesele statului și poporului român. 5) Prezentul acord intră imediat în vigoare și obligă partidele contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întîrziere, a acțiunii pentru realizarea punctelor mai sus stabilite". Declarația adoptată menționa în încheierea ei că „*formațiunile politice care alcătuiesc Blocul Național Democrat își păstrează întreaga independență ideologică și politică, acordul intervenit neprivind decît punctele fixate*" [34].

Semnificația realizării B.N.D. și rolul P.C.R. în ansamblul alianțelor politice create nu au scăpat observației organelor informative naziste, care raportau în acele zile că „evoluția politicii interne din ultimele săptămîni arată clar o trecere a tuturor opozițiilor spre stînga, cu preluarea conducerii acestei opoziții de către partidul comunist" [35].

La baza făuririi acestor alianțe au stat, în esență, obiectivele de luptă stabilite și propuse de P.C.R. *Fiind prezent în toate înțelegerile realizate din inițiativa și la insistențele sale, P.C.R. a jucat rolul conducător, dinamizator al tuturor forțelor politice capabile să-și aducă într-o măsură mai mare sau mai mică, indiferent de motive și scopuri proprii, contribuția la opera de eliberare națională a țării de sub jugul fascist.*

De teamă de a nu se compromite și a-și îngreuna singuri situația de pe urma susținerii războiului antisovietic dus de Antonescu alături de Hitler, treptat, regele și sfetnicii săi mai importanți, cercurile palatului au evoluat spre o apropiere de forțele politice care consimțiseră la realizarea B.N.D. De unde, la început, regele personal susținuse acțiunea militară dusă de Ion Antonescu alături de Germania hitleristă, el însuși vizitînd în cîteva rînduri frontul și interesîndu-se îndeaproape de desfășurarea și perspectivele operațiunilor armatei, treptat avea să se distanțeze de această cauză. Astfel se și explică acceptarea de către rege a stabilirii unor legături tot mai sistematice cu reprezentanții P.C.R. și ai celorlalte forțe înmănunchiate în B.N.D.

Între 20 iunie și 23 august 1944 au avut loc ședințe conspirative ale reprezentanților partidelor din B.N.D. și ai cercurilor palatului regal, în cadrul cărora s-au discutat îndeosebi probleme de ordin politic, privind structura noului guvern, întocmirea proclamației regale, a decretelor ce urmau să fie adoptate imediat după înlăturarea dictaturii militare-fasciste și alte probleme cu caracter general. În cadrul acestor consfătuiri sistematice s-au conturat două atitudini diametral opuse; aceea hotărîtă, de

[34] „România liberă" din 10 august 1944.
[35] Direcția generală a arhivelor statului, fondul „Documente germane", rola 883/5.631. 433 — 434.

www.dacoromanica.ro

urgentare a pregătirii răsturnării dictaturii, exprimată de P.C.R., și aceea de tărăgănare, promovată de liderii partidelor burgheze.

O importanță hotărîtoare pentru victoria luptei de eliberare națională a poporului român a avut-o atragerea armatei de partea forțelor patriotice. Condițiile concrete ale României, starea de spirit antifascistă, antihitleristă și ura ce clocotea în rîndurile militarilor împotriva ocupanților germani au constituit terenul fertil pentru activitatea tuturor forțelor antifasciste în vederea atragerii întregii armate la acțiunea de răsturnare a dictaturii antonesciene și de lichidare a ocupației hitleriste. Pentru pregătirea armatei în vederea răsturnării dictaturii antonesciene a fost creat în vara anului 1944 comitetul militar. Legături tot mai sistematice a stabilit partidul comunist cu o serie de cadre de comandă ale armatei, unele dintre ele făcînd parte din cercurile apropiate palatului regal.

O problemă inportantă în pregătirea răsturnării dictaturii antonesciene a constituit-o elaborarea planului acțiunii militare precum și stabilirea măsurilor pentru traducerea lui în viață. Sub conducerea P.C.R., comitetul militar a dus la îndeplinire această sarcină.

În ceea ce privește modalitatea înlăturării căpeteniilor fasciste, s-a ajuns la concluzia că cea mai bună soluție era arestarea lor la palatul regal de către o formațiune de luptă patriotică sau, într-un caz neprevăzut, de o echipă formată din ofițeri și subofițeri din garda palatului.

Evenimentele militare din vara anului 1944 pe fronturile celui de-al doilea război mondial și îndeosebi pe frontul sovieto-german au creat împrejurări favorabile pentru trecerea la răsturnarea dictaturii militare-fasciste.

La 20 august 1944, cînd pe frontul Iași-Chișinău armata sovietică a început o puternică ofensivă, pătrunzînd adînc în dispozitivul inamic, silindu-l să se retragă și provocîndu-i grele pierderi, în interiorul țării efervescența maselor atinsese punctul culminant. Guvernul fascist era izolat, aparatul de stat, cuprins de derută, se descompunea; măsurile politice stabilite de partidul comunist în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste fuseseră în ansamblu înfăptuite. Erau coapte toate condițiile necesare trecerii la acțiunea hotăritoare.

Insurecția națională, armată, antifascistă și antiimperialistă a poporului român a început la 23 August 1944, prin arestarea la palatul regal a dictatorului fascist Ion Antonescu și a altor membri ai guvernului de către un grup de ofițeri și subofițeri. Arestarea s-a produs din ordinul regelui, conform planului stabilit de comun acord cu partidul comunist și celelalte forțe antihitleriste. Sechestrați timp de cîteva ore într-o cameră blindată a palatului regal, arestații au fost transportați în cursul nopții la o casă conspirativă a partidului comunist, unde au fost apoi deținuți în cel mai strict secret.

A fost format guvernul prezidat de C. Sănătescu, alcătuit din reprezentanți ai celor patru partide componente ale B.N.D. Arătînd obiectivele care stăteau la temelia programului guvernului, P.C.R. declara : „*Încheierea imediată a armistițiului, scoaterea României din Axă și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi și libertăți politice, acestea sînt unele din obiectivele pe care Comitetul Central al Partidului Comunist din România le-a fixat încă din septembrie 1941.*

www.dacoromanica.ro

Aceste obiective, care formează programul actualului guvern, constituie temeiul participării P.C.R. în cadrul politicii de bloc național, în actuala formațiune guvernamentală" [36].

După arestarea guvernului, unitățile militare și formațiunile patriotice au trecut la ocuparea principalelor instituții de stat din București și la blocarea obiectivelor germane. În seara aceleiași zile, la ora 22, s-a difuzat la radio proclamația regelui prin care se anunța doborîrea dictaturii fasciste, ieșirea României din războiul antisovietic, hotărîrea ei de a lupta pentru a-și apăra independența și a elibera partea de nord a țării. Proclamația, care fusese discutată și definitivată într-o ședință comună a reprezentanților din B.N.D. și palatul regal, făcînd cunoscută lumii întregi noua poziție a țării, trecerea ei de partea coaliției antihitleriste, punea de fapt România în stare de război cu Germania hitleristă, ceea ce a avut o influență deosebită asupra întregii armate române pentru întoarcerea imediată a armelor împotriva ocupanților fasciști.

Prin energice acțiuni, trupele române și formațiunile patriotice sprijinite de populație au zdrobit pînă la 26 august forțele hitleriste din București, iar pînă la 28 august 1944 și pe cele din împrejurimile lui. Concomitent, s-au desfășurat lupte grele la Ploiești și în întreaga Vale a Prahovei, la Brașov, Arad, Orșova, Turnu Severin, Slobozia, Călărași, în Dobrogea și în alte regiuni ale țării. Între 23 și 31 august forțele insurecționale au eliberat o mare parte a teritoriului țării, cuprinzînd Muntenia, Dobrogea, Oltenia, Banatul și sudul Transilvaniei și Crișanei.

Pe tot timpul acțiunilor, P.C.R. a fost mobilizatorul și însuflețitorul poporului pentru eliberarea patriei. „*Popor român! Armată română! La luptă hotărîtă pentru salvarea și eliberarea patriei!*" — răsuna cuvîntul partidului în acele zile eroice. „*Fiecare român e un soldat! Fiecare român luptă acolo unde se află împotriva nemților și a trădătorilor!*". „*Muncitori! Uniți în Frontul Unic Muncitoresc, puneți-vă în fruntea luptei de eliberare a poporului român!... Țărani! Aderați și sprijiniți lupta contra nemților și a trădătorilor din slujba lor!... Cetățeni patrioți! Colaborați cu armata și cu unitățile patriotice la zdrobirea rezistențelor nemților. Înrolați-vă în detașamentele patriotice! Sprijiniți guvernul patriotic național și lupta poporului român contra nemților!*".

Evenimentele din România, petrecute în timp ce pe frontul de la Iași-Chișinău armatele germane primeau lovituri zdrobitoare din partea forțelor sovietice au constituit o adevărată lovitură de trăznet asupra guvernului de la Berlin și a reprezentanților lui din România. Lovit cu putere pe front de armata sovietică, iar din spatele frontului de către forțele insurecționale române, comandamentul german a suferit o înfrîngere catastrofală. Prin insurecție au fost anihilate planurile comandamentului german și guvernului antonescian de a trimite toată armata română pe front și a transforma țara într-un teatru de război pustiitor.

O atenție deosebită a acordat partidul comunist organizării primirii sărbătorești a armatei sovietice în București, primele eșaloane ale acesteia sosind aici în după-amiaza zilei de 29 august. Ieșindu-le în întîmpi-

[36] „România liberă" din 24 august 1944.

www.dacoromanica.ro

nare, zeci de mii de oameni ai muncii au primit cu flori și urale pe ostașii sovietici, făcîndu-le pretutindeni o primire entuziastă. În cadrul marilor manifestații și mitinguri ce au avut loc cu acest prilej, au luat cuvîntul reprezentanți ai partidului comunist, ai sindicatelor, oameni ai muncii care au salutat călduros sosirea trupelor sovietice.

Victoria insurecției armate a contribuit la prăbușirea sistemului de apărare german din Balcani, a deschis direcția strategică a văii Dunării spre Budapesta și Viena, a grăbit înfrîngerea definitivă a fascismului în Europa. Germania hitleristă a fost lipsită de cei peste o jumătate de milion de ostași români, de resursele petroliere și agroalimentare românești, crescînd în aceeași proporție potențialul militar și economic al coaliției antihitleriste.

Ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei puterilor aliate au dat o puternică lovitură pozițiilor militare ale Germaniei naziste, grăbind înfrîngerea definitivă a fascismului în Europa. „Importanța ieșirii României din Axă — scria ziarul sovietic „Pravda" din 28 august 1944 — depășește cadrul României. Ea are o importanță covîrșitoare nu numai pentru această țară, ci pentru întreg Balcanul, deoarece prin aceasta se prăbușește întregul sistem de dominație german din sud-estul Europei... Ar fi greu să se subestimeze importanța acestei lovituri date întregului sistem de dominație german din Peninsula Balcanică".

Cotidianul francez „Le Figaro" din 25 august relata : „Este prematur să evaluăm toate consecințele pe care le poate avea răsturnarea de situație produsă de România. În orice caz, este un eveniment de mare importanță, care a dat una din cele mai sensibile lovituri celui de-al treilea Reich". La rîndul său, ziarul american „New York Times", din aceeași zi, sublinia că istoria va consemna actul de la 23 August „ca unul din cele mai hotărîtoare evenimente ale întregului război". În același sens, într-un comentariu al agenției Reuter, din 24 august 1944, transmis de postul de radio Londra, se spunea : „Drumul spre Bulgaria, Iugoslavia de est, Ungaria este deschis. De asemenea, Dunărea este nu mai puțin deschisă Armatei roșii, iar cîmpia Bulgariei și Budapesta sînt direct amenințate".

Insurecția victorioasă a marcat un moment epocal în istoria țării noastre, a avut un rol excepțional pentru destinele poporului, pentru independența și suveranitatea patriei. Răsturnarea dictaturii fasciste și eliberarea țării de sub ocupația străină au marcat începutul revoluției populare, antiimperialiste în România, inaugurînd o nouă etapă în dezvoltarea țării noastre. La 23 August 1944, P.C.R. a ieșit din ilegalitate și pentru prima dată în istoria sa a participat la guvernarea țării. Masele au cucerit largi drepturi și libertăți politice.

Evenimentele din august 1944 au dovedit modul creator în care P.C.R. a aplicat, în condițiile specifice țării, concepția științifică despre rolul clasei muncitoare și necesitatea unității ei de acțiune, despre alianțele cu alte clase și grupări sociale, despre corelația dintre condițiile obiective și factorii subiectivi, despre atragerea armatei de partea luptei pentru interesele naționale.

Întreaga evoluție a evenimentelor din urmă cu 35 de ani, a dovedit că pentru doborîrea dictaturii militare-fasciste și asigurarea dezvoltării democratice a țării a fost necesară și justă acțiunea perseverentă a parti

www.dacoromanica.ro

dului comunist de coalizare a tuturor forțelor patriotice ca și a tuturor partidelor burgheze și a grupărilor desprinse din ele. În lumina rezultatelor istorice obținute ca urmare a promovării de către partidul comunist a acestei linii politice realiste apare cu evidență necesitatea obiectivă a creării acestei largi coaliții de forțe, de la comuniști și pînă la cercurile palatului regal. Reunite pe baza obiectivului comun al scoaterii țării din războiul hitlerist — deși opuse ca interese și concepții asupra dezvoltării ulterioare social-politice a țării —, forțele politice interne coalizate au constituit factorul hotărîtor în organizarea și înfăptuirea doborîrii dictaturii militare-fasciste, scoaterii țării din războiul antisovietic și alăturării ei la coaliția antihitleristă.

După victoria insurecției din August 1944 „poporul român s-a angajat, cu întreaga sa armată, cu toate forțele materiale și umane, alături de armata sovietică, de întreaga coaliție antifascistă, în războiul antihitlerist, dînd jertfe grele pentru eliberarea deplină a țării, precum și pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la victoria finală asupra Germaniei naziste" [37].

Armata română, luptînd umăr la umăr cu armata sovietică, s-a acoperit de glorie și eroism în bătăliile purtate pentru eliberarea totală a țării și, dincolo de hotarele României, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la încheierea victorioasă a războiului în Europa. La 9 mai 1945, cînd războiul din Europa s-a sfîrșit cu biruința Națiunilor Unite, România se prezenta cu un bilanț bogat de luptă. Armata sa străbătuse prin luptă peste 1 000 de km — de pe Mureș pînă în Boemia —, luase aproape 118 000 de prizonieri, eliberase peste 3 800 localități, între care 53 de orașe, pusese în front pe timpul războiului un total de circa 540 000 de ostași și ofițeri, din care a pierdut în lupte grele aproape 170 000 de oameni — morți, răniți și dispăruți.

Sărbătorind în fiecare an ziua eliberării patriei de sub jugul fascist, poporul român aduce prinos de recunoștință revoluționarilor și patrioților care și-au închinat viața măreței cauze a libertății și independenței țării, ostașilor ro nâni, celor care și-au vărsat sîngele pe cîmpurile de luptă pentru zdrobirea Germaniei hitleriste. Întregul nostru popor dă o înaltă prețuire contribuției hotărîtoare aduse de Uniunea Sovietică, de Armata Roșie la înfrîngerea fascismului și la eliberarea totală a teritoriului României. Luptele comune ale ostașilor români și sovietici au pus bazele prieteniei de tip nou dintre popoarele țărilor noastre. Apreciem totodată contribuția ostașilor celorlalte țări aliate la zdrobirea fascismului, lupta eroică dusă de toate popoarele cotropite, în frunte cu partidele comuniste, împotriva hitlerismului. Lupta forțelor patriotice împotriva fascismului a avut un rol deosebit în cucerirea victoriei, demonstrînd încă o dată că nimic și nimeni nu poate îngenunchea popoarele hotărîte să-și apere libertatea și independența, dreptul de a hotărî singure asupra destinelor lor.

★

Evenimentele din urmă cu 35 de ani au „deschis calea unei dezvoltări noi, democratice și progresiste a societății românești, precum și a

[37] Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Consiliului Național al F.U.S. și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român. 1 decembrie 1918*, p. 19.

www.dacoromanica.ro

lichidării definitive a oricărei dependențe a poporului nostru față de monopolurile străine, de cercurile imperialiste internaționale, România și-a dobîndit, pentru prima dată în mod cu adevărat plenar, independența și suveranitatea națională, la baza cărora au fost puse eliberarea poporului de orice exploatare și asuprire, cucerirea puterii politice și economice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea, cu intelectualitatea, cu celelalte forțe sociale, edificarea noii orînduiri socialiste în care masele muncitoare își făuresc în mod conștient propriul viitor, propria istorie" [38].

În mod special, cu diferite prilejuri, președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a referit la momentele fundamentale care au jalonat, într-un interval istoricește relativ scurt, aceste spectaculoase succese. „În toate aceste evenimente istorice, faptele atestă fără putință de tăgadă capacitatea organizatorică și rolul conducător al Partidului Comunist Român.

Unii își pun întrebarea — spunea într-o împrejurare tovarășul Nicolae Ceaușescu — cum a putut Partidul Comunist Român, ca abia ieșit din ilegalitate cu un număr relativ mic de membri, să conducă lupte de o asemenea amploare? Cei care își pun o asemenea întrebare dovedesc că nu cunosc istoria Partidului Comunist Român, că nu-i cunosc pe comuniștii români" [39].

Partidul Comunist Român a putut să-și îndeplinească rolul istoric datorită, în primul rînd, faptului că întreaga sa activitate s-a călăuzit după concepția revoluționară a clasei muncitoare. În al doilea rînd, el a știut să aplice în mod creator adevărurile general-valabile ale teoriei revoluționare a proletariatului, legitățile obiective ale dezvoltării sociale, ale revoluției și construcției socialismului la condițiile concrete din țara noastră. Numai datorită capacității de a îmbina în mod armonios legitățile generale cu condițiile concrete istorice, economice, sociale, naționale a fost posibil ca partidul nostru să elaboreze o linie politică justă și să acționeze în mod corespunzător pentru realizarea ei în practică. În al treilea rînd, partidul a putut să-și îndeplinească rolul datorită faptului că și-a identificat întreaga sa ființă cu interesele maselor muncitoare, cu năzuințele poporului spre dreptate și libertate națională și socială.

Toate acestea au dus la întărirea legăturilor partidului cu masele largi populare, au făcut ca, pretutindeni, cuvîntul partidului să fie ascultat și urmat cu încredere și devotament.

O mare importanță are în contextul acestor aprecieri întrebarea pe care ne-o adresa într-una din cuvîntările sale tovarășul Nicolae Ceaușescu : „... dacă subliniind cu atîta tărie rolul forțelor populare interne nu se minimalizează sau, chiar, se neagă influența situației internaționale și a factorului extern? Nu, tovarăși ! Evocînd evimentele și evidențiind rolul maselor populare în transformarea revoluționară a societății noastre, noi ne bazăm pe adevărul istoric, pe fapte". După cum este cunoscut „nu o dată unele cercuri din țările capitaliste au încercat să prezinte

[38] Nicolae Ceaușescu, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R. M.A.N. și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi Centenarului proclamării independenței de stat a României*, p. 27.

[39] Idem, *Cuvîntare la Adunarea festivă cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a instaurării guvernului democratic de la 6 martie 1945*, Edit. politică, București, 1970, p. 23 — 24.

www.dacoromanica.ro

puterea populară din România ca fiind adusă din afară. Or, adevărul este că poporul, în frunte cu clasa muncitoare, este făuritorul revoluției, al tuturor victoriilor dobîndite de România socialistă. Tocmai de aceea puterea populară este sprijinită de întregul popor, a devenit de neînvins" [40].

Desigur, aprecia Președintele României Socialiste, „... situația internațională, ajutorul Uniunii Sovietice au avut un rol de mare însemnătate în desfășurarea cu succes a luptelor revoluționare din țara noastră. Este meritul partidului nostru că a știut să folosească condițiile internaționale favorabile pentru organizarea și conducerea luptei în vederea cuceririi puterii. În istorie sînt însă destule cazuri cînd, cu toate condițiile internaționale favorabile, datorită slăbiciunilor sau greșelilor săvîrșite de forțele progresiste interne, nu s-a putut asigura desfășurarea victorioasă a luptei pentru transformarea revoluționară a societății" [41].

Se referea la toate acestea tovarășul Nicolae Ceaușescu spre a se da posibilitatea înțelegerii exacte a faptului că își păstrează pe deplin valabilitatea cunoscuta teză materialistă după care cucerirea puterii și făurirea noii orînduiri sociale, a comunismului, nu pot fi decît opera poporului însuși, a clasei muncitoare, care se transformă pe sine și întreaga societate.

Sensurile contemporane mai noi ale acestor judecăți de valoare erau surprinse de tovarășul Nicolae Ceaușescu în aprecierea conform căreia astăzi și mîine, oricînd, „numai ținînd seama de interdependența dintre situația internă și cea internațională, de unitatea dialectică dintre factorul național și cel internațional, putem elabora o linie politică justă și construi cu succes noua orînduire socială" [42].

Datorită succeselor interne și politicii sale externe principiale și constructive, România a ajuns astăzi să se bucure de un prestigiu în lume fără precedent în întreaga sa istorie. De la România de odinioară, aservită economic și dominată politic de diferitele mari puteri, izolată, slab cunoscută în lume și jucînd un rol neînsemnat în viața internațională, la Republica Socialistă România de astăzi, liberă, independentă și înfloritoare, cu înaltă autoritate și prieteni pe toate meridianele, respectată și apreciată cu căldură pentru prezența deosebit de activă și dinamică, pentru cuvîntul chibzuit și realist pe care îl aduce la soluționarea problemelor mondiale în conformitate cu năzuințele popoarelor, este un drum istoric ce marchează transformările uriașe petrecute în situația internațională a României.

Schimbările epocale intervenite în anii socialismului în viața poporului român sînt opera proprie a poporului român, în frunte cu clasa muncitoare, sub conducerea Partidului Comunist, reprezentînd dovada vie a justeței politicii partidului, verificarea sa în practică socială. Politica partidului s-a dovedit cu atît mai rodnică, mai eficientă, în măsura în care a pornit de la realități, a ținut seama de particularitățile proprii ale țării, de condițiile istorice concrete economice, sociale și naționale specifice României, stadiului de dezvoltare a societății românești.

---

[40] *Ibidem*, p. 27 — 28.
[41] *Ibidem*, p. 28.
[42] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

În procesul unei asemenea elaborări creatoare, partidul nostru s-a străduit tot mai mult să abordeze problemele dezvoltării sociale în mod științific, dinamic, să se detașeze de aplicarea unor tipare rigide, preconcepute, rețete sau formule obligatorii, preluate mecanic — care au generat la timpul respectiv nu puține erori și neajunsuri —, intensificîndu-și tot mai mult propriile căutări pentru a contura căile aplicării adevărurilor fundamentale ale comunismului științific potrivit particularităților specifice României. În acest sens, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Victoriile pe care le-am obținut se datoresc faptului că întotdeauna am acordat o mare atenție studierii legităților obiective ale dezvoltării sociale, am pornit de la învățătura marxist-leninistă, de la principiul că adevărurile generale se aplică în condiții deosebite de la o etapă la alta, de la o țară la alta. În elaborarea politicii generale interne și externe am căutat întotdeauna să ținem seama de condițiile concrete ale țării noastre" [43]. După cum se știe, tocmai ca urmare a acestor preocupări — care și-au cucerit terenul deplinei afirmări în condițiile puternicului spirit novator generat de Congresul al IX-lea al partidului — s-au înregistrat în această perioadă succese deosebite în toate domeniile construcției socialiste.

În procesul vast al căutărilor și aplicării creatoare a legităților generale ale revoluției și construcției socialiste, s-au reliefat în politica Partidului Comunist Român numeroase soluții originale, modalități noi de rezolvare a problemelor progresului social. S-au cristalizat astfel experiențe ce au suscitat — și suscită — un larg interes, partidul nostru aducînd o importantă contribuție la îmbogățirea tezaurului gîndirii teoretice și al practicii revoluționare internaționale.

Rememorînd în cele de mai sus un drum lung și greu de luptă pe care l-a parcurs poporul român de-a lungul unei istorii de două ori milenare, socotim firesc să redăm în continuare ceea ce tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat adeseori cu veneratie atunci cînd a afirmat că: „Greul luptelor l-au dus întotdeauna masele largi populare; lor le adresăm cea mai fierbinte recunoștință și ne plecăm cu smerenie în fața jertfelor grele pe care le-au dat în aceste lupte" [44].

Marcînd semnificația eforturilor făcute de înaintași, a sacrificiilor lor, Președintele Republicii Socialiste România a propus în numeroase împrejurări să „ne plecăm cu veneratie în amintirea tuturor celor care au luptat și s-au jertfit pentru dreptul sacru al poporului român de a fi liber și stăpîn în țara lui". Toate marile victorii în luptă — a subliniat de asemenea în repetate rînduri conducătorul României socialiste — vor trebui să strălucească întotdeauna în istoria noastră ca „mari izbînzi pe drumul libertății, progresului, independenței și fericirii poporului român" [45].

---

[43] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea populară din București consacrată aniversării a 125 de ani de la revoluția din 1848 și a unui sfert de veac de la naționalizarea principalelor mijloace de producție*, 16 iunie 1973, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Edit. politică, București, 1973, p. 608.

[44] Idem, *Semicentenarul glorios al Partidului Comunist Român*, Edit. politică, București, 1971, p. 7.

[45] Idem, *Expunerea prezentată la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., M.A.N. și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi Centenarului proclamării independenței de stat a României*, p. 20.

www.dacoromanica.ro

Și trebuie să spunem că asemenea cuvinte rostite de conducătorul României socialiste au cîntărit și cîntăresc întotdeauna greu, înseamnă enorm pentru respectarea istoriei trecute, înseamnă un angajament ferm pentru ceea ce întreprindem azi și mîine pentru cultivarea unor asemenea tradiții glorioase.

O mare forță expresivă au în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu sublinierile potrivit cărora „Greutățile prin care a trecut poporul român, adversitățile pe care le-a înfruntat, precum și victoriile pe care le-a cucerit în momentele de răscruce ale existenței sale demonstrează în mod incontestabil că un popor hotărît să-și apere glia, libertatea și neatîrnarea, decis să nu precupețească nimic pentru a-și afirma drepturile inalienabile, pentru a-și cuceri un loc demn sub soare, nu poate fi înfrînt și îngenunchiat de nimeni și de nimic, niciodată" [46].

Continuînd ideea, conducătorul României socialiste spunea : „Chiar dacă el poate suferi înfrîngeri vremelnice, chiar dacă un timp forțele opresoare se dovedesc superioare, pînă la urmă el nu poate fi oprit din drumul său, victoria cauzei sale nu poate fi împiedicată, și, mai devreme sau mai tîrziu, acel popor va ieși triumfător în lupta sa dreaptă" [47].

Aprecierile asupra trecutului au în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu puternice rezonanțe în contemporaneitate. Cu atît mai valabilă este concluzia de mai sus „în zilele noastre — sublinia președintele nostru —, cînd raportul de forțe mondial s-a schimbat în favoarea popoarelor ce aspiră la o viață liberă, de sine stătătoare, la progres și prosperitate. Dreptul la libertate, la existență de sine stătătoare, la lichidarea exploatării și asupririi constituie unul din drepturile fundamentale ale omului, ale popoarelor și națiunilor. Cucerirea independenței și suveranității naționale se dovedește a fi legitate obiectivă a dezvoltării sociale, o necesitate a mersului înainte al civilizației umane, un imperativ fundamental al istoriei. Nu poate fi vorba de nici un fel de drept cînd nu există dreptul fundamental de a fi stăpîn la tine acasă, de a fi stăpîn pe destinele tale" [48].

În opera tovarășului Nicolae Ceaușescu găsim adeseori și aprecierea potrivit căreia „orice stat care promovează o politică de dominație și asuprire, care nesocotește și încalcă drepturile elementare ale altor popoare, oricît de puternic ar fi la un moment dat, de oricîtă forță militară ar dispune, el este sortit, pînă la urmă, înfrîngerii, prăbușirii, dispariției" [49]. Doar este bine cunoscut faptul că „omenirea a cunoscut de-a lungul existenței sale milenare mari și puternice imperii care au invadat și subjugat alte popoare, dar care, ca urmare a luptei dîrze, curajoase a acestora, au dispărut ca imperii pentru totdeauna de pe fața pămîntului" [50].

Au dovedit-o o dată mai mult evenimentele celui de-al doilea război mondial care, din treaptă în treaptă, au condus spre prăbușirea celui de-al III-lea Reich, spre înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste.

Istoria — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — „confirmă cu putere justețea tezei universal valabile, pusă în evidență de teoria științifică materialist-dialectică, a marxismului, că un popor care asuprește

[46] *Ibidem*, p. 21.
[47] *Ibidem*.
[48] *Ibidem*.
[49] *Ibidem*, p. 22.
[50] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

alte popoare nu poate fi nici el cu adevărat liber, stăpîn în propria sa țară, nu se poate bucura nici el pe deplin de bunăstare și fericire ... Numai raporturile de deplină egalitate între națiuni, conlucrarea rodnică și reciproc avantajoasă între state suverane pot asigura dezvoltarea nestingherită, cu adevărat liberă, a fiecărui popor" [51].

Printre ideile de excepțională însemnătate cuprinse în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu figurează și aceea potrivit căreia : „poporul român a făcut întotdeauna o deosebire netă între politica de dominație și asuprire a claselor exploatatoare și cea a maselor largi populare, ele însele exploatate și asuprite. De aceea, poporul nostru a întreținut legături strînse cu popoarele din imperiile care au atentat la libertatea și suveranitatea sa națională, a dezvoltat relații de solidaritate cu forțele înaintate ale acestora în lupta pentru lichidarea orînduirilor perimate din punct de vedere istoric și dezvoltarea societății în concordanță cu cerințele obiective ale progresului, pentru înfăptuirea idealurilor de libertate națională și socială, pentru bunăstare și fericire" [52]

În repetate ocazii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, referindu-se — mai larg — la solidaritatea militantă dovedită constant de clasa noastră muncitoare și de organizațiile ei politice, încă de la primele începuturi de manifestare și pînă azi, a subliniat că „Se poate spune că nu au existat bătălii mai importante ale clasei muncitoare din alte țări — începînd cu Comuna din Paris — la care reprezentanți ai proletariatului român, ai forțelor revoluționare, progresiste din România să nu fi luat parte. Spiritul internaționalist a animat mișcarea noastră revoluționară încă de la începuturile ei ..." [53].

Președintelui Nicolae Ceaușescu îi revine meritul de a fi conceput, în anii socialismului victorios pe pămîntul României, sensurile profunde ale dialecticii *trecut-prezent-viitor*, fixînd — în repetate rînduri — cadrul în care trebuie înțeleasă această relație, semnificația ei pentru activitatea educativă, de formare a omului nou pe care o desfășoară consecvent partidul și statul nostru. „Cinstind marile evenimente istorice, pe marii noștri înaintași, pe toți moșii și strămoșii noștri — sublinia în acest sens, într-o împrejurare, tovarășul Nicolae Ceaușescu —, avem datoria de onoare de a fi participanți activi la făurirea noii istorii a patriei noastre, a istoriei socialiste, de a făuri condițiile pentru realizarea istoriei viitoare — istoria comunistă a poporului român" [54].

Numai înfățișînd „întregul ansamblu de fapte și împrejurări care au jalonat lupta pentru răsturnarea vechii societăți și construirea socialismului — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu —, putem reda istoria mișcării revoluționare, a partidului comunist în toată măreția sa, putem

---

[51] *Ibidem.*

[52] *Ibidem*, p. 22 — 23.

[53] Nicolae Ceaușescu, *Semicentenarul glorios al Partidului Comunist Român*, Edit. politică, București, 1977, p. 72.

[54] Idem, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., M.A.N. și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi Centenarului proclamării independenței de stat a României*, p. 42.

www.dacoromanica.ro

oferi noilor generații un izvor de învățăminte prețioase în munca pentru înflorirea continuă a patriei noastre socialiste" [55].

La cea de-a 35-a aniversare a victoriei insurecției naționale, armate, antifasciste și antiimperialiste și-n pragul celui de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român, în plină epocă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră, clasa muncitoare, întregul popor român, mai strîns unite decît oricînd în jurul partidului comunist, al conducerii sale, pe temelii de granit puse de memorabilul August 1944, nu ezită a cheltui oricîte energii pentru atingerea cu un ceas mai devreme a idealului în care cu toții credem cu sinceritate și dăruire, cu patos revoluționar — înălțarea României pe treptele cele mai înalte ale culturii și civilizației socialiste și comuniste.

L'INSURRECTION ROUMAINE VICTORIEUSE D'AOÛT 1944 — RÉSULTAT DES LUTTES SÉCULAIRES MENÉES PAR LE PEUPLE ROUMAIN POUR LA LIBÉRATION SOCIALE ET NATIONALE

RÉSUMÉ

A l'occasion du 35e anniversaire de la victoire de l'insurrection nationale, armée, antifasciste et antiimpérialiste d'Août 1944, cet article, se propose de présenter la manière dont cet événement remarquable s'inscrit dans l'histoire comme une partie intégrante et un moment culminant des luttes séculaires menées par le peuple roumain pour la libération sociale et nationale.

L'accomplissement de l'insurrection nationale, armée, antifasciste et antiimpérialiste victorieuse d'Août 1944 a été le résultat de l'activité du Parti Communiste Roumain visant à l'union de toutes les forces ouvrières, antifascistes, à la collaboration avec les forces patriotiques nationales, avec des représentants de l'armée, inclusivement avec la monarchie. Cette collaboration a été réalisée sur la base de la lutte pour la sortie de la guerre antisoviétique, dans laquelle les milieux réactionnaires et l'Allemagne nazie avaient poussé la Roumanie, pour le renversement de la dictature militaire-fasciste et l'adhésion du pays à la coalition antihitlérienne.

Marquant dans le large contexte de jugements de valeur les significations historiques de la grande fête nationale du peuple roumain, des événements de portée historique pour le développement libre et souverain de la Roumanie dans la voie du socialisme et du progrès, événements survenus il y a trois décénnies et demie, l'auteur réussit en fait à argumenter amplement les soulignements de la Décision du Comité Politique Exécutif du C.C. du P.C.R. concernant le 35e anniversaire de la libération

[55] Idem, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, p. 9.

www.dacoromanica.ro

du pays de la domination fasciste : « Réalisant une large unité autour de la classe ouvrière des forces démocratiques, antifascistes, renforçant la collaboration avec les forces militaires, le Parti Communiste Roumain a conduit le peuple à la victoire de l'insurrection nationale, armée, antifasciste et antiimpérialiste du 23 Août 1944. Ce grandiose acte historique a eu lieu dans les conditions internationales favorables des victoires obtenues par la glorieuse armée soviétique, par les armées des autres Etats de la coalition antihitlérienne. Retournant les armes contre les hitlériens, le peuple roumain s'est engagé avec toute l'armée, avec toutes ses forces matérielles et humaines, aux côtés de l'armée soviétique, de toute la coalition antifasciste, à la guerre antifasciste, jusqu'à la défaite définitive de l'Allemagne nazie ».

Le triomphe de l'insurrection nationale, armée, antifasciste et antiimpérialiste d'Août 1944 « a ouvert une ère nouvelle dans l'histoire de la Roumanie — l'ère de profondes transformations démocratiques, révolutionnaires, de la réalisation pleine et entière de l'indépendance et de la souveraineté nationale, de l'édification de la vie nouvelle socialiste ».

www.dacoromanica.ro

PRELUDII ALE ACTULUI ISTORIC DE LA 23 AUGUST 1944

DE

ELIZA CAMPUS

Sînt astăzi bine cunoscute atît faptele care au dus, pas cu pas, la victoria insurecției poporului român din august 1944[1], cît și acele acțiuni ce au îngăduit ca tot la 23 August, România să poată întoarce armele împotriva Germaniei naziste și a aliaților ei [2]. Deși la Conferința de pace de la Paris din 1946, data intrării României în războiul antihitlerist a fost contestată, fixîndu-se, în mod arbitrar, cea de 12 septembrie, faptele și documentele românești [3] confirmă, pe deplin data de 23 august 1944, ca dată certă a intrării în război a României. Evocăm, în subsidiar, unele documente germane care atestă de asemenea această stare de fapt. Ne referim, de pildă, la ordinul emis de Adolf Hitler, la 24 august 1944, către comandantul trupelor Ucraina de Sud, cu privire la necesitatea mobilizării tuturor forțelor militare și civile, în scopul restabilirii „ordinei" în România [4] sau la unele documente prin care persoane cu răspundere, ca diplomatul german Vessenmayer, informau, în mod amănunțit, organele de resort, asupra evenimentelor din 23—30 august 1944. Reiese din textul acestor documente că generalul Gerstenberg dăduse ordin în dimineața de 24 august ca trupele germane să lovească cu toată forța Bucureștiul și să „rupă rezistența românească" [5]. Reiese, de asemenea, faptul că răz-

[1] Gheorghe Zaharia, *Insurecția poporului român din august 1944*, Edit. militară, București, 1979; Colonel Constantin Nicolae, locot.-colonel Petre Ilie, *Armata română pe drum de luptă și victorii*, Edit. militară, București, 1973; V. Liveanu, E. Cimponeriu, M. Rusenescu, Traian Udrea, *Din cronica unor zile istorice*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1971; Ion Popescu-Puțuri, *Partidul Comunist Român, organizatorul și conducătorul mișcării de rezistență pentru eliberarea de sub jugul fascist*, „Studii", 4/1969; Eugen Bantea, Constantin Nicolae, Gheorghe Zaharia, *August 1944—mai 1945*, Edit. militară, București, 1969; J. Benditer, *Situația din Sud-Estul Europei oglindită în documentele germane* (1940—1944), Anuarul Institutului de Istorie și arheologie „A. D. Xenopol", Iași, vol. XIV/1977; Vasile Liveanu, *Considerații asupra căilor de acțiune ale coaliției forțelor antihitleriste din România*, *Problema Luptei armate*, în „Studii și materiale de istorie contemporană", Edit. Acad., București, 1978, p. 11—49.

[2] Arh. M.A.E., fond Conferința Păcii de la Paris, dosar 25, Compte rendu sténographié de la quinzième séance plénière; tenue le 13 août 1946, Paris, Palais de Luxembourg. Expunerea delegației române; *Mémoire sur l'Effort militaire et économique de la Roumanie dans la guerre contre l'Allemagne et la Hongrie.* Imprimérie d'Etat, Bucarest, 1946.

[3] *Pentru eliberarea Patriei* (Documente), Edit. militară, București, 1972.

[4] Telegramm nr. 1 867 vom 24. August 1944, semnată Ritter către Auswärtiges Amt, Berlin. *Nachstehend der Wortlaut eines Befehle über Rumänien*, semnat Adolf Hitler, cu mențiunea Geheime Reichssache, Documentul a fost trimis Bibliotecii A.D.I.R.I. de dr. Ian Weinstein din Londra.

[5] Ibidem, Telegrama nr. 2 456/30 aug. 1944, de la Budapesta, semnată Vessenmayer către Botschafter Ritter. *Bericht über die Vorgänge in Bukarest bis zum 25. August 1944.*

www.dacoromanica.ro

boiul se declanşase în toată ţara, căci se scoate în evidenţă, de pildă, ofensiva din jurul Turdei, unde un regiment român ocupase ţinuturi din regiunea de graniţă" [6]. Dealtfel şi generalul sovietic S. M. Ştemenko arată în memoriile sale, referindu-se la ordinul lui Hitler de a suprima rezistenţa românească [7], că radioul Bucureşti anunţase intrarea în război împotriva Germaniei şi începutul ofensivei trupelor române în scopul eliberării Transilvaniei [8]. De asemenea, Ştemenko indică faptul că la 24 august, corpul 5 al armatei teritoriale române, condus de generalul Vasiliu-Răşcanu, trecuse la apărarea regiunii petrolifere Ploieşti [9]. Astfel, se confirmă, o dată mai mult, faptul că România a intrat în războiul antihitlerist, la 23 august 1944, aşa cum declarase delegaţia română la Conferinţa de Pace de la Paris.

Aşadar, în jurul recentei istorii a anilor 1941—1944, apar mereu documente destinate să slujească cunoaşterii în adîncime a situaţiei explozive, care a culminat cu Actul istoric de la 23 august 1944.

Istoria acestei deosebit de importante perioade din viaţa poporului român a fost temeinic studiată, mai ales în ultima decadă. S-a scos permanent în evidenţă mersul ascendent al procesului istoric din anii 1940—44, şi mai ales, lupta eroică a P.C.R. pentru eliberarea ţării de sub jugul fascist.

De aceea, studiul de faţă are drept obiectiv de a scoate la iveală doar unele aspecte, doar unele laturi necunoscute sau mai puţin cunoscute ale istoriei anilor 1941—1944, aducînd în acest sens o modestă contribuţie la istoriografia acestei epoci.

Încă înainte de intrarea României în războiul antihitlerist, se conturau cu destulă precizie elementele ce aveau să imprime un caracter special, anilor premergători actului de la 23 August.

Problema reîntregirii ţării, mutilată în vara anului 1940, constituia o adîncă şi permanentă preocupare a întregii naţiuni, sensibilă la orice semn, la orice luare de poziţie referitoare la teritoriile naţionale anexate. Faptul că în ianuarie 1941, de pildă, Marea Britanie şi Statele Unite arătau, din nou, că nu recunosc [10] arbitrajul Ribbentrop—Ciano din 30 august 1940, nu putea să producă decît satisfacţie. Aceasta cu atît mai mult, cu cît ştirile sosite din nordul Transilvaniei privind abuzurile autorităţilor horthyste indignaseră şi întristaseră profund. Dealtfel, măsurile arbitrare luate împotriva românilor din regiunea anexată reies şi dintr-o notă verbală şi dintr-un memorandum [11] al comisiilor mixte italo-germane, cu sediile la Braşov şi Cluj, care anchetaseră luni de zile, cercetînd în jurul reclamaţiilor românilor maltrataţi sau arestaţi.

---

[6] *Ibidem*, Telegramm nr. 2 391/25 August 1944 semnat Vesenmayer. Transmite ambasadei din Budapesta ştiri date de consulatele din Cluj şi Oradea.

[7] General S. M. Shtemenko *The last six month*, William Kimber, London, 1978, p. 144.

[8] *Ibidem*, p. 146.

[9] *Ibidem*, p. 148.

[10] Arh. M.A.E. fond Transilvania, dosar 44, telegrama 33/10 ianuarie 1941, de la legaţia din Londra, semnată Florescu.

[11] Arh. M.A.E, din Roma, fond « Romania », Telespresso 12/7 iunie 1941, de la Ministerul de Externe din Roma, către legaţia Italiei la Bucureşti, se trimite o *Notă verbală* şi un *Memorandum*, pentru guvernul român, cu privire la rezultatele anchetei Comisiilor mixte italo-germane. Este de menţionat faptul că dosarul 1940 cuprinde un mare număr de reclamaţii care, în genere, sînt soluţionate de multe ori în favoarea românilor.

www.dacoromanica.ro

Problema reîntregirii Transilvaniei era atît de prezentă în mintea şi sufletul poporului, încît Ion Antonescu, ca şi guvernul său, luau adesea poziţie, demonstrînd, de cîte ori aveau prilejul, că sînt preocupaţi mereu de această cardinală problemă. Desigur, regimul dorea reintregirea ţării, dar tot atît de adevărat este şi faptul că făcea multă propagandă în jurul acestei poziţii, sperînd să camufleze astfel toate măsurile antipopulare ce lua pe plan intern, ca şi toate măsurile ce lua în favoarea Germaniei naziste. În acest sens, pot fi apreciate, de pildă, atît Cuvîntul înainte din primul număr al ziarului „Unirea" [12] cît şi cel din lucrarea Asociaţiei Ştiinţifice pentru Enciclopedia României [13], scrise de Ion Antonescu. De asemenea, nu se poate tăgădui că Memoriile [14], trimise Germaniei şi Italiei la 3 martie, 25 aprilie ca şi cele remise în iunie şi septembrie 1941 nu oferă interes, vădind dorinţa de a ridica mereu problema Transilvaniei. Dar aceste memorii, ca şi cele ce vor fi făcute în anii următori, memorii, care nu au avut, aşa cum se ştie, nici un rezultat practic, au fost, concomitent, importante instrumente de propagandă, în favoarea regimului într-o etapă cînd al III-lea Reich subjuga din ce în ce mai mult ţara.

La sfîrşitul anului 1941, Germania deţinea 59,16% din comerţul exterior al României [15], infiltrîndu-se adînc prin diverse mijloace în economia ţării. Din ianuarie 1941, odată cu acreditarea la Bucureşti a lui Manfred von Killinger * apar noi mijloace menite să întărească statul major economic al naziştilor. Se înfiinţează Deutsche Wirtschaftmission in Rumänien [16], destinată să „colaboreze" direct cu autorităţile militare şi civile române în chestiuni economice; soseşte consilierul superior Keyser [17], cu misiunea de a participa la aceeaşi colaborare economică româno-germană; se trece, în urma convorbirii Antonescu—Neumann, din 15 martie 1941, la o exploatare intensivă a petrolului, „de comun acord cu Germania", cu ajutorul noilor instrumente de foraj trimise de Berlin [18].

În această atmosferă, nemulţumirea se manifestă în toate sectoarele de activitate, atît din cauza infiltrării crescînde a Germaniei cît şi din cauza măsurilor luate de guvern în favoarea celui de-al III-lea Reich. Sugestiv, în acest sens, este protestul Colegiului medicilor din Bucureşti care se împotriveşte articolului 10 din Protocolul confidenţial încheiat la Berlin, protocol care permiţînd importul de către stat a serurilor şi vaccinurilor străine, putea să desfiinţeze, implicit, Institutul de seruri

---

[12] Arh. Ist. Centrală (A.I.C.), fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri dosar 176/1941, Ziarul „Unirea", 10 februarie 1941.

[13] Ibidem, dosar 324. Ion Antonescu, Cuvînt înainte.

[14] Arh. M.A.E., vol. 65, memorii remise legaţiunilor Germaniei şi Italiei la Bucureşti, vezi p. 5, 48, 91, 242; vezi Galeazzo Ciano, *Diario* 1939—1943, Rizzoli, Milano, 1971, ed. a 5-a, p. 363. Poziţia lui Antonescu faţă de Dictatul de la Viena nu place.

[15] Ibidem, *Relaţiile româno-germane*, referat de M. Moscuna-Sion. Tabel intitulat *Cifrele comerţului exterior* (1919—1943).

* 25 ianuarie 1941.

[16] A.I.C. fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, doasar 138, Nota nr. 21868/10 febr. 1941 a Marelui Stat Major, secţia a 7-a, semnată colonel I. Cernăianu, către Preşedinţia Consiliului de miniştri.

[17] Ibidem, dosar 138, adresă din 14 ianuarie 1941, semnată secretar general O. Vlădescu, către ministrul Hermann von Neubacher, legaţia germană, Bucureşti.

[18] Ibidem, dosar 382, notă din 15 martie 1941 referitor la rezultatul convorbirilor dintre Antonescu şi secretarul de stat Neumann.

www.dacoromanica.ro

şi vaccinuri dr. I. Cantacuzino şi să spulbere şcoala şi ştiinţa microbiologică românească [19].

De o deosebită importanţă este starea de spirit din armată, unde se poate afirma că exista o reală aversiune faţă de Wehrmacht. În acest sens, Manfred von Killinger îl informa la 13 februarie 1941 pe Ion Antonescu că o parte a armatei române consideră trupele germane, ca „o armată inamică", că „îşi manifestă aceste sentimente chiar prin eludarea semnelor exterioare de politeţă faţă de ofiţerii germani"; că-şi justifică această aversiune afirmînd că „armata română, avînd o tactică şi strategie proprie, nu mai are nimic de învăţat de la trupele germane" [20].

Ilustrative sînt şi documentele din aprilie 1941, care se referă la protestele şi indignarea românilor împotriva cotropirii Iugoslaviei de către Germania nazistă. Într-un document al legaţiei germane din Bucureşti se arată textual că „ştirile din Iugoslavia au dezlănţuit în România o stare de spirit deschis antigermană" [21]. Nu este deci de mirare că fără ştirea misiunii germane, societatea Petrolblock a oferit unei societăţi iugoslave 2000 tone benzină de avioane [22]. Concomitent, corespondenţa diplomatică românească relevă că în aceste zile Gavrilović, ministrul Iugoslaviei la Moscova, i-a scris lui Ion Antonescu, rugîndu-l să nu participe la ocuparea Iugoslaviei [23]. Deşi acesta a reproşat, tocmai atunci, Iugoslaviei atitudinea sa şovăielnică în timpul Dictatului de la Viena, totuşi a refuzat, dată fiind şi presiunea opiniei publice, să ia parte la actele de invazie şi de îmbucătăţire a acestui stat [24].

Odată cu intrarea României în războiul antisovietic, toate elementele ce conturau o stare de spirit, evident potrivnică atît guvernului cît şi Germaniei naziste au început să se cristalizeze. De asemenea, s-au adăugat acestei stări de spirit noi elemente de împotrivire, dacă nu am evoca decît războiul antisovietic. Grăitor, în această ordine de idei este, de pildă, un raport al ataşatului militar ungar la Bucureşti, locotenent-colonelul Szántay, care sublinia că populaţia „este potrivnică războiului, germanilor şi guvernului" şi că propaganda „nu reuşeşte să menţină voinţa de război" [25] în a patra lună a acestuia. „Cercurile civile, chiar şi cele mili-

[19] Ibidem, dosar 138, Notă a Colegiului medicilor din Bucureşti din 30 decembrie 1940, adresată lui Ion Antonescu, ştampilată la Ministerul Economiei Naţionale la 11 ianuarie 1941.

[20] Ibidem, dosar 318. Notă 792 cc. din 14 februarie 1941. Pe margine se găseşte o rezoluţie manuscris, semnată Ion Antonescu. Killinger îl mai informase că în garnizoana Constanţa, „influenţată în special de atitudinea generalului Macici", se manifesta deschis o atare stare de spirit.

[21] Deutsches Zentralarchiv Potsdam (D.Z.P.) D.D.R., Notă din 4 aprilie 1941 de la Deutsche Gesandschaft Bukarest, către consulatele din Braşov, Iaşi, Galaţi, Constanţa, Timişoara şi viceconsulatul din Orşova.

[22] Arh. M.A.I., D.G.A.S. Conţinutul microfilmului, rola 597, cadrul 1.779—400, dosar intitulat Comandamentul suprem al armatei germane. Ofiţerul însărcinat cu Economia de război, Germania—România, p. 54. Societatea Petrolblock.

[23] Arh. M.A.E., fond Înţelegerea balcanică, dosar 21, raport 29 899/19 aprilie 1941, de la legaţia din Moscova. Gravrilović a scris textul „Laissez", mon général, aux autres la houte des maraudages sans gloire".

[24] Alfredo Breccia. *Iugoslavia 1939—1941, Diplomazia della neutralità.* Giuffré Editore. Milano, 1978, capitolul al VIII-lea, *Colpo di Stato e smembramento della Iugoslavia*, p. 573—697 (narzo-aprile 1941).

[25] A.I.C. fond Preşedenţia Consiliului de Miniştri, dosar 223/1941, raport 258/15 noiembrie 1941, semnat Szántay, adresat şefului Marelui Stat Major din Ungaria. Anexă: textul în lb. maghiară.

www.dacoromanica.ro

tare — arăta Szántay — îşi pun întrebarea, din ce în ce mai insistentă, că, în definitiv, de ce mai trebuie să lupte armata română?" [26]. Într-o asemenea atmosferă, poluată şi de iritarea şi indignarea opiniei publice, care aflase din informaţiile furnizate chiar de von Killinger, că România, şi nu Germania, satisfăcea nevoile alimentare şi multe alte necesităţi ale Wehrmacht-ului [27], guvernul a fost obligat să ia grabnic măsuri în vederea atenuării acestei stări de spirit ostile.

Problema reîntregirii Transilvaniei, evident dorită de guvern, a devenit în această perioadă instrumentul de propagandă cel mai mult şi mai bine utilizat. În iulie, se adunaseră acte ce vădeau nulitatea arbitrajului de la Viena [28]. Concomitent, aveau loc convorbiri revendicative cu legaţia germană, arătîndu-se că Transilvania nu este şi nu poate deveni obiect de compensaţie [29]. În sfîrşit, cu prilejul vizitei în Germania a lui Ion Antonescu, a fost înaintat un nou memoriu [30], ridicîndu-se problema Transilvaniei, în lumina contribuţiei aduse de România la război. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît Declaraţia de caducitate, din 15 septembrie 1941, trimisă Germaniei, Italiei şi altor state, nu produsese nici o reacţie la Berlin, care continua să considere valabil arbitrajul Ribbentrop—Ciano [31].

Paralel cu aceste demersuri, guvernul încerca să fundeze un fel de Mică Înţelegere cu Slovacia şi Croaţia, care şi ele aveau de revendicat teritorii de la Ungaria horthystă [32]. Se ştie că aceste negocieri erau, de la bun început, sortite eşecului în împrejurările războiului şi ale intereselor Germaniei în Europa centrală. Totuşi, demersuri pentru o aşa-zisă reconstituire a Micii Înţelegeri, chiar cu state marionetă ca Slovacia şi Croaţia, puteau — spera guvernul Antonescu — să producă o impresie favorabilă în întreaga ţară. De aceea, la 22 octombrie 1941, la o conferinţă cu reprezentanţii Transilvaniei, Mihai Antonescu a declarat: „Am stabilit o acţiune de concertare cu Finlanda; am început o acţiune de apro-

---

[26] Ibidem.

[27] Ibidem, Szántay arată că von Killinger, vorbind despre contribuţia României la război a arătat că s-au furnizat Germaniei milioane de tone de petrol" şi „multe mii de tone de cereale şi lemne" Astfel, arată ataşatul militar ungur, a fost dezminţit faptul, pus în circulaţie de guvern, că Germania satisface nevoile alimentare ale armatei sale".

[28] Arh. M.A.E., fond Transilvania, dosar 42, notă informativă, din 10 iulie 1941, cu privire la nulitatea arbitrajului de la Viena, semnată Valer Pop.

[29] Ibidem, dosar 49, nota din 22 iunie 1941, asupra convorbirilor din 18 şi 22 iunie între Mihai Antonescu — von Killinger şi von Steltzer; dosar 45, extras din nota convorbirii de la 2 august 1941 între Mihai Antonescu şi von Killinger; extras din nota convorbirii din 9 august 1941 între Mihai Antonescu şi von Killinger; telegrama 1 127/15 august 1941, semnată Mihai Antonescu, către legaţia din Washington. Arată că nu se poate pune problema compensaţiei: Transilvania în legătură cu Transnistria.

[30] A.I.C., fond Preşedenţia Consiliului de miniştri, dosar 115/1941 p. 155. Memorandum semnat Ion Antonescu (în lb. germană); Arh. M.A.E., dosar 45, notă din 26 noiembrie 1941, referitoare la convorbirile avute de Mihai Antonescu la Berlin, cu prilejul aderării României la Pactul anticomintern.

[31] Ibidem, notă asupra convorbirii din 19 octombrie 1941 între Mihai Antonescu şi ministrul Croaţiei la Bucureşti; Notă din 1 nov. 1941 între Mihai Antonescu şi von Steltzer.

[32] Ibidem, dosar 64, notă din 9 iulie 1941, asupra convorbirii dintre Mihai Antonescu şi ministrul Slovaciei la Bucureşti, telegrama 22/1236 din 17 iulie 1946 de la legaţia din Bratislava semnată Gh. Elefterescu; notă din 7 august 1941 asupra convorbirii dintre Mihai Antonescu şi ministrul Croaţiei la Bucureşti; notă din 19 octombrie 1941 asupra convorbirii dintre Mihai Antonescu şi ministrul Croaţiei la Bucureşti.

www.dacoromanica.ro

piere de Slovacia şi Croaţia; am făcut o acţiune de apropiere şi de propagandă în Elveţia, Spania, Portugalia şi Franţa" [33], în favoarea reîntregirii Transilvaniei. Nu se poate nega faptul că propaganda pentru Transilvania, chiar dacă servea guvernului pentru a capta bunăvoinţa opiniei publice româneşti, avea şi aspecte pozitive pe plan internaţional, într-un moment cînd Tibor Eckhardt făcea o intensă propagandă ideii de federalizare şi de înghiţire a întregii Transilvanii (autonome) într-o federaţie cuprinzînd Ungaria, Boemia, Slovacia, Croaţia şi Slovenia, şi cînd Otto de Habsburg preconiza o largă federaţie a statelor din centrul şi sud-estul Europei [34].

În ciuda intensei propagande a guvernului, a memoriilor, a conferinţelor [35], a convorbirilor cu diverşi demnitari germani, documentele diplomatice româneşti atestă că al III-lea Reich continua să păstreze şi în anul 1942 o poziţie intransigentă faţă de arbitrajul Ribbentrop—Ciano din 30 august 1940 [36].

În timp ce pe plan diplomatic se înregistra un atare eşec, pe plan economic, războiul începea să-şi arate rezultatele. Finanţarea războiului, aşa cum reiese din raportul generalului Stoenescu, ministrul Finanţelor, s-a realizat „mai mult prin fiscalitate" [37] şi anume: 53,7% impozite; 20,6% împrumuturi, 24,2% emisiuni; 1,5% mijloace speciale. Raportul insistă şi asupra ideii că după impozite, principala sursă de finanţare a războiului trebuie să rămînă împrumutul [38]. Aşadar, reiese că cea mai mare greutate financiară era, evident, suportată de popor, care mai trebuia să sufere şi consecinţele înţelegerilor financiare ale guvernului cu Germania nazistă. Rezultă, de pildă, din raportul menţionat mai sus, că în perioada 1 oct. 1940—22 august 1942, Banca Naţională a României a înregistrat un spor de 37 480 milioane lei la emisiunea de bilete, dar că „cea mai mare parte din acest spor de emisiune a fost utilizat pentru nevoile de finanţare a armatei germane"; se adaugă apoi, imediat că „necesitatea decontării în lei a devizelor acumulate în conturile B.N.R., operaţiune care se face în vederea achitării mărfurilor exportate din România, reprezintă un efort al economiei româneşti în favoarea Axei"; în consecinţă, conchide raportul, „numai o parte din sporul de emisiune a fost utilizat

[33] Arh. C.C. al P.C.R., fond 8319, dosar 103, conferinţă cu reprezentanţii Ardealului, 22 octombrie 1941.

[34] A.I.C. fond Preşedenţia Consiliului de miniştri, dosar 116, Memorandum (în lb. germană) din 2 decembrie 1941, p. 10 a dosarului.

[35] Ibidem, dosar 317, discurs rostit de Mihai Antonescu, la 19 martie 1942, la Universitatea din Bucureşti; Cuvîntare rostită de Mihai Antonescu la 31 martie 1942, la Universitatea din Sibiu, cu prilejul comemorării lui Şaguna.

[36] Arh. M.A.E., fond Transilvania, dosar 49, telegrama 58/381 din 14 ianuarie 1942, de la legaţia din Budapesta, semnată Filotti; raport 5 872/3 decembrie 1942, de la legaţia din Berlin, semnată Bossy.

[37] Arhiva Bibliotecii Academiei R.S.R. (A.B.A.) fond Arhiva palatului, LXVII, varia 2, Realizările departamentului Ministerului Finanţelor sub ministeriatul domnului General Stoenescu, 27 ianuarie 1941—30 august 1942.

[38] Ibidem, Concepţia asupra împrumutului, subliniază Stoenescu, a fost copiată *tale quale* de la nazişti, arătîndu-se: „Piesa esenţială a politicii monetare germane constă în raţionalizarea generalizată a consumului, indiferent de rărirea sau abundenţa produselor pe piaţă în scopl *sterilizării puterii de cumpărare a consumatorilor* (sublinierea autorului), aşa încît surplusul de emisiune pus în circulaţie de stat să fie pus din nou la dispoziţia statului prin lansarea de împrumuturi la scurt interval". S-au subscris 188 miliarde lei, stabilindu-se cote minimale obligatorii de subscriere.

www.dacoromanica.ro

pentru nevoile propriu-zise ale statului şi pieţii financiare interne" [39]. Dacă se mai adaugă că acordurile financiare erau întotdeauna în favoarea Germaniei [40], că tarifele vamale erau micşorate pentru Germania şi Italia, se capătă o imagine, încă palidă, a exploatării financiare a ţării, de către alc III-lea Reich.

Această apăsătoare stare de fapt contribuia, în mare măsură, la ostilitatea crescîndă a opiniei publice faţă de război, faţă de naziști, faţă de guvernul condus de Ion Antonescu. Printre documentele germane, care atestă pe deplin această situaţie, stăruim îndeosebi asupra raportului generalului Hansen, din 5 martie 1943. Adresîndu-se comandantului suprem al Wehrmacht-ului, el îi arăta că în România exista o mare tensiune datorită, mai ales, mersului războiului *. „Încrederea în invincibilitatea armatei germane — sublinia Hansen — este serios zguduită şi unii văd acum în Antonescu pe omul care a sacrificat armata română pentru interesele Germaniei" [41]. În acest climat — continua el — datorită şi mentalităţii românilor, propaganda străină, mai ales cea engleză, a cîştigat atîta teren, încît radio Londra este ascultat oficial, chiar şi în cercurile ofiţerilor [42]. Există, sublinia Hansen, o oboseală de război (Kriegsmüdigkeit) în cadrul armatei române ca şi în sînul populaţiei. Războiul purtat de trupele române — arăta el — în stepa Calmucă şi pe Don, atît de departe de ţară, a fost şi este pentru mulţi ofiţeri, ca şi pentru masa de soldaţi, un obiectiv de „neînţeles" [43]. Pe de altă parte, informa cu amărăciune Hansen — a trebuit să primesc „cunoscuta critică" privind modul de conducere al armatelor germane pe frontul de est, critică care, în ultimă instanţă, dovedeşte că „marea încredere în Wehrmacht nu mai este nemărginită" [44]. Încheia arătîndu-se foarte îngrijorat de tendinţa românilor de a nu-şi mai asuma un nou mare risc" [45] ca şi de faptul că guvernul evită orice gest de bruscare („Bruskierung") faţă de Anglia şi de Statele Unite [46].

Într-adevăr, în cunoscutele împrejurări internaţionale din iarna şi primăvara anului 1943, guvernul, prin Mihai Antonescu, căuta să arate că nu mai pune în practică „sfaturile" Germaniei. Astfel, la 16 martie 1943, acesta declara în faţa mai multor demnitari ai ministerului Propagandei că deşi von Killinger i-a cerut, el, Antonescu, nu va face propagandă împo-

---

[39] Ibidem.

[40] Ibidem.

* Se referă la prăbuşirea catastrofală de la Stalingrad.

[41] Bericht des Deutschen Geberals beim Oberkommando der Rumänischen Wehrmacht an das Oberkommando der Wehrmacht Wehrmachtführungsstab über die Lage in Rumänien vom 5 märz 1943 semnat Hansen ; în anexele lucrării lui Jürgen Förster, *Stalingrad. Risse im Bündnis.* 1942—1943, Verlag Rombach Freiburg, 1975, p. 140 ; Galeazzo Ciano, *op. cit.*, p. 626, spune textual : „Conducătorul este acuzat de a fi împins prea mult România într-o luptă în care ea nu are interese directe".

[42] *Ibidem.* p. 141.

[43] *Ibidem,* p. 138.

[44] *Ibidem,* p. 137.

[45] *Ibidem,* p. 141.

[46] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

triva lui Roosevelt [47]. Se putea constata de asemenea că se utiliza, ca şi în trecut, dar cu mai puţin succes, problema Transilvaniei, atît pe plan intern cît şi în relaţiile cu Germania. Astfel, la Şelimbăr, Ion Antonescu a vorbit din nou despre sacra datorie a luptei pentru întregire" [48], iar Mihai Antonescu a subliniat în faţa lui von Killinger, voinţa regimului de a reîntregi Transilvania [49]. Concomitent, atît guvernul cît şi cercurile din jurul lui Iuliu Maniu — aşa cum se ştie — căutau şi stabileau unele contacte cu Marea Britanie şi Statele Unite [50], în timp ce în ţară criza se adîncea atît pe plan economic cît şi pe plan politico-social. În acelaşi timp, ostilitatea împotriva Germaniei creştea, fapte în acest sens fiind consemnate şi în jurnalul de război al ofiţerului german dr. Spalke, însărcinat cu economia de război. Se arăta, de pildă, că există o efectivă rezistenţă internă [51], că rezistenţa financiară se manifesta mai ales la Banca Naţională [52] şi că pe planul economiei agricole se putea constata faptul că nu se livrase Germaniei grîul [53] ce fusese planificat, în ciuda Acordului economic româno-german, semnat la 9 februarie 1943[54]. Creşterea rezistenţei interne se manifesta, în cursul anului 1943, şi pe fundalul grijei crescînde a naziştilor că aliaţii vor ataca în Balcani [55]. În realitate, Marea Britanie era preocupată de planul Turciei, care ar fi vrut să organizeze, pentru a-şi întări poziţia, o federaţie balcanică cu România şi Ungaria. Anglia voia, în principiu, să se folosească de planul turc şi să utilizeze acest stat pentru a ataca Axa în punctele sale slabe, mai ales în România, unde se găseau sondele de petrol [56]. Nu voia însă să încurajeze în această perioadă demersurile turce la Bucureşti şi Budapesta pentru organizarea federaţiei balcanice, şi mai ales nu dorea ca Turcia să discute problema cu guvernul de la Moscova, pînă ce Marea Britanie nu ajungea la o înţelegere în privinţa Balca-

[47] A.I.C. fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar 307, Audienţă la dl. prof. Mihai Antonescu, vicepreşedintele Consiliului de miniştri a d-lor Al. Marcu, subsecretar de stat la Propagandă, Al. Bădăuţa secretar general la Propagandă, Mircea Grigorescu, directorul Presei, Radu Teodorescu, şeful Contenciosului Ministerului Propagandei.

[48] Ibidem, dosar 317, cuvîntarea lui Ion Antonescu, cu prilejul înaintării în grad a noilor promoţii de ofiţeri Mihai Viteazul, 18 iulie 1943.

[49] Arh. M.A.E., fond Transilvania, dosar 43, Notă din 1 august 1943, asupra convorbirii Mihai Antonescu — von Killinger.

[50] Elisabeth Barker, *British Policy in South Eastern Europe in the second World War*, Macmillan, London 1976, p. 223 — 224; Elisabeth Barker, *Anglo-Romanian Relations (1939—1944)*, comunicare la Colocviul româno-britanic, Londra, mai 1978, p. 9—13; Jürgen Förster, *op. cit.*, p. 109—111; vezi şi documentul anexat la p. 150—151, intitulat: *Schreiben Mr. Roses an Major Boxshall über die britische Haltung zu den Aktivitäten der rumänischen opposition vom 5 marz 1943*

[51] Arh. M.A.I., Microfilm, rola nr. 597, cadrul 1.779.400. Dosar: Comandamentul suprem al armatei germane. Ofiţerul însărcinat cu economia de război germano-române. *Jurnal de război*, p. 7.

[52] Ibidem, p. 15.

[53] Ibidem, p. 16, 17, 18.

[54] Ibidem, p. 20.

[55] F. W. Deakin, *The Germans and Ilied Plans for a Balkan Landing* în *The Third Reich and Yougoslavia*, The Institute of Contemporary History and Narodna Kniga, Belgrad, 1977, p. 485. Arată că insecuritatea, ce prezentau pentru al III-lea Reich Balcanii, l-au obligat să menţină acolo sute de mii de soldaţi, Hitler, mai arată autorul, era convins că aliaţii vor ataca în 1943.

[56] Memorandum des Foreign Office für den Aussenminister Eden, über die britische Politik gegenüber der Türkei seit der Konferenz von Adana vom 8 märz 1943, în Jürgen, Förster, *op. cit.*, p. 157; vezi şi documentul din 8 martie 1943, p. 159 — 160.

www.dacoromanica.ro

nilor cu U.R.S.S. În orice caz, problema federației balcanice, ca și ofensiva aliată în Balcani au rămas în suspensie [57].

În ciuda faptului că nimic nu se petrecea încă în Balcani, guvernul, pentru a se putea menține la putere, continua să caute contacte cu puterile coaliției antihitleriste. În acest sens, sugestiv este faptul că la finele anului 1943, cînd s-a cunoscut la București Tratatul de amiciție între U.R.S.S., și Cehoslovacia [58], s-a sperat că Beneš, care nutrea bune sentimente [59] pentru fosta aliată, va susține România la Moscova. Fapt este că al III-lea Reich aflase despre un document trimis de Antonescu lui Beneš, la Londra, în vederea unui demers ce acesta urma să facă la Moscova, în favoarea României [60].

Chiar și din această fugară schițare a unor documente, a unor fapte necunoscute sau mai puțin cunoscute, rezultă că se ajunsese la începutul anului 1944 la o maturizare a procesului, care avea să se încheie cu actul istoric de la 23 August 1944. Documentele germane indică la începutul anului 1944 o ostilitate profundă a populației față de război, ceea ce, implicit, însemna și o ostilitate puternică și față de-al III-lea Reich. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît la 14 martie 1944 generalul Keitel, șeful Marelui Stat Major al Wehrmacht-ului, îi scrisese lui Antonescu, informîndu-l că ar dori să mute baza de aprovizionare a armatei în România [61], iar Antonescu, după ce se întorsese de la cartierul general al lui Hitler, îi trimisese acestuia, la 27 martie, o scrisoare, comunicîndu-i că „va rezista" [62]. Toate acestea și multe altele cu caracter similat produceau o mare iritare în opinia publică, care, mai ales după bombardamentele aliate din aprilie 1944, își arăta aproape deschis aversiunea atît față de război cît și față de Germania nazistă, situație consemnată dealtfel și în documentele germane [63]. Tot în aceste documente sînt atestate fapte vădind că diversele servicii publice nu mai executau [64] ordinele lui Antonescu privind aprovizionarea Germaniei. „Autoritățile române de resort — se plîngea ofițerul german pentru economia de război — nu au înțelegere pentru cererile germane" [65]. Arăta că nu se predaseră porcii și multe alte animale; referindu-se apoi la materiile prime, preciza că din cele 70 000 tone bau-

[57] *Ibidem*, p. 156, Telegramm Aussenministers Edens an den Unterstaatsseckretär Sir Alexander Cadogan mit Richtlinien für Gespräche über einen Balkanbund mit der türkischen Regierung auf der Konferenz von Adana vom 28 Januar 1943.

[58] Arh. M.A.E., fond U.R.S.S., dosar 52, Tratat de amiciție între Uniunea Sovietică și Republica Cehoslovacă, 12 decembrie 1943.

[59] Ibidem, fond Mica Înțelegere, dosar 5, Notă din 4 decembrie 1943, de la legația din Bratislava, semnată Gh. Elefterescu.

[60] Arh. M.A.I., rola 883, cadrul 565/147 p. 28. Auswärtiges Amt, secția A.C. Știre din 19 aprilie 1944. Se arată că ministrul României la Berna a transmis prin legația Angliei documentul semnat Antonescu, lui Beneš la Londra.

[61] Ibidem, rola 597, cadrul 1.779.400, Raport al ofițerului german cu economia de război, 1 ianuarie-31 martie 1944, p. 23, 24.

[62] Ibidem, p. 43, 44.

[63] Ibidem, p. 22—23, raportul lui von Gerstenberg, din 30 mai 1944 despre situația din România.

[64] Ibidem, p. 25.

[65] Ibidem, microfilm, rola nr. 597, cadrul 1.779.400 Jurnal de război al ofițerului însărcinat cu economia de război; raport pe luna iunie 1944, semnat Spalcke, Misiunea germană pentru economia de război, str. Cobălcescu nr. 41; observații aproape similare pentru aluminium, crom, piele, lemn etc.

www.dacoromanica.ro

xită, prevăzuse în contractul economic româno-german pe 1943—1944, firma Bauxita S.A.R. din Dobrești exportase numai 7000 tone [66].

Pe de altă parte, în mai, Gerstenberg își exprima îngrijorarea față de „pasivitatea periculoasă a poporului" considerînd că regimul „s-ar putea să nu mai poată face față situației" [67]. Dealtfel, încă din aprilie, cînd Ion Antonescu consimțise la retragerea generalului Șteflea, șeful Marelui Stat Major, care trimisese armata pe frontul de răsărit, naziștii apreciaseră acest act ca „un simpton extraordinar" [68], ce da mult de gîndit. Exasperarea mai creștea în România și din cauza știrilor ce soseau din nordul Transilvaniei, anexate. Se aflase că autoritățile maghiare trimiteau în Germania pentru muncă un număr cu mult mai mare de români, în comparație cu cel al ungurilor. Ministrul României a protestat, adresîndu-se în acest scop atît primului ministru Sztoyay cît și diplomatului german Vessenmayer. Acestuia din urmă, diplomatul român i-a arătat că din totalul de 17 000 oameni trimiși în Germania, 13 000 sînt români și numai 3 000 sînt unguri și că aceasta este, evident, o acțiune, destinată „să golească Ardealul de Nord de populația românească" [69].

Astfel, în vara anului 1944, se acumulase o mare și variată gamă de nemulțumiri, vădind încordarea profundă a opiniei publice românești. În această perioadă lupta antifascistă, așa cum apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu „s-a dezvoltat rapid într-o amplă mișcare socială care a cuprins principalele forțe ale societății — clasa muncitoare, țărănimea, masele largi populare — hotărîte să pună capăt exploatării și asupririi burghezo-moșierești, dependenței față de puterile străine, să asigure un curs progresist societății românești" [70].

Situația aceasta, studiată și analizată pe larg de istoriografia românească, este recunoscută ca atare și în multe documente ale vremii, îndeosebi în cele germane. Un raport pe care generalul Keitel, șeful Marelui Stat Major l-a adresat la 5 iulie 1944 lui von Ribbentrop [71] este deosebit de grăitor în această ordine de idei. Keitel arată că, date fiind cererile stringente prezentate de generalul Schörner, comandantul corpului de armată Ucraina de Sud, privind necesitățile de aprovizionare ale acestei armate, este obligat să se adreseze Amswärtiges Amt-ului, deoarece România nu-și respectă angajamentele nici pentru livrarea produselor cerealiere nici pentru alte produse. Problemele de acest fel, arăta Keitel, le rezolva pînă acum dr. Clodius în spiritul legăturilor și tratatelor economice cu România. Acum însă aceste tratative economice nu mai dădeau rezultate. Această situație constituie, sublinia Keitel „un pericol cres-

[66] Ibidem, p. 36.

[67] Ibidem, rola 883, cadrul 565/147, raport din 30 mai 1944, semnat von Gerstenberg, p. 26 (se gîndesc la propunerile legionare de a înlocui guvernul, dar le este teamă); vezi și p. 32, 16 mai 1944, situația din România văzută de Auswärtiges Amt.

[68] Ibidem, p. 43. Este aprecierea lui Gerstenberg.

[69] A.I.C. fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 307, scrisoare din 16 iunie 1944, de la legația din Budapesta, semnată Eugen Filotti, Vessenmayer a recunoscut acest lucru și a căutat să-l liniștească făcînd vagi promisiuni.

[70] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. IV, Edit. politică, București, 1970, p. 377.

[71] Raport din 5 iulie 1944, semnat Keitel, către ministrul de externe von Ribbentrop, cu mențiunea Geheime Reichssache. Documentul a fost trimis Bibliotecii A.D.I.R.I. de dr. Jan Weinstein, Londra.

www.dacoromanica.ro

cînd pentru sudul frontului de Est" fiind imperios necesar să se treacă la tratative politice oricît de grele ar fi. Încheia, arătîndu-i lui von Ribbentrop că „nu vede o altă posibilitate de a se ajunge la o rezolvare pașnică a acestor litigii" [72], deși își dă seama de toate eforturile depuse în acest scop de dr. Clodius.

Dezagregarea regimului condus de Ion Antonescu reiese fără nici o urmă de echivoc. Este limpede că aparatul de stat nu mai executa ordinele și deci tratatele cu Germania nu mai aveau practic nici o valoare. Tratativele politice, preconizate de Keitel, care se puteau concretiza fie sub forma unor promisiuni, fie sub forma unor amenințări cu forța, nu mai puteau avea în august 1944, ponderea din 1941. Știrile despre atentatul împotriva lui Hitler vădeau, așa cum comunica ministrul României la Berlin, generalul Ion Gheorghe, că în Germania existau „mulți simpatizanți ai ideii că actuala conducere ar constitui un obstacol în calea unui sfîrșit acceptabil al războiului" [73]. În asemenea condiții, al III-lea Reich era departe de a se mai bucura de autoritatea, bazată pe forță și pe violență, pe care o avusese în trecut. În România, toate aceste stări de fapt erau bine cunoscute. Se știa, de asemenea, că în Ungaria, Horthy, atît de fidel Berlinului, începuse să dea semne de ieșire de sub tutela nazistă, trecînd la unele schimbări în conducerea armatei și cerînd primului ministru Sztojay să abroge măsurile luate contra evreilor [74]. Din Finlanda știrile erau și mai grăitoare : președintele republicii demisionase iar divizia germană din sudul Finlandei plecase. „Impresia mea", arăta ministrul României la Helsinki, este că imediat după formarea noului guvern, Finlanda „va începe negocieri cu Sovietele, fiind hotărîtă să încheie o pace, aproape în orice condițiuni" [75]. În aceeași perioadă, Turcia rupea legăturile cu Germania și încheia un acord cu Marea Britanie privitor la cedarea de baze [76]. În Bulgaria, acest eveniment a produs o mare frămîntare. Legația României la Sofia informa că urmările acestei stări de spirit se concretizau prin încercări de apropiere de U.R.S.S., dîndu-se, de pildă, deplină libertate membrilor legației sovietice la Sofia să se deplaseze pe întregul teritoriu [77].

În jurul României existau deci, în această perioadă, mișcări vădind o puternică și complexă tensiune cu caracter politico-social, care se amplifica și în lumina marilor victorii ale coaliției antihitleriste în genere și ale Uniunii Sovietice îndeosebi. Este etapa cînd în România procesul intern se maturizase pe deplin ; cînd poporul își încorda toate forțele dînd expresie năzuințelor sale de libertate și democrație ; este etapa cînd P.C.R.,

---

[72] Ibidem.

[73] A.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 307, telegramă 339/45117/3 iulie 1944, de la legația din Berlin, semnată general Ion Gheorghe ; telegrama 60/confidențială, P.2, 1 august 1944 de la legația din Berlin, semnată general Ion Gheorghe. Dă largi informații asupra stării de spirit a tuturor păturilor sociale din al III-lea Reich.

[74] Ibidem, telegramă 536/6880/2 august 1944, de la legația din Budapesta, semnată Cotlarciuc.

[75] Ibidem, telegramă 738/2 august 1944, de la legația din Heisinki, semnată Caranfil ; telegrama 129/9 august 1944, de la legația din Stockholm, semnată Nanu. Dă știri despre situația din Finlanda și despre greutățile ce are de întîmpinat Mannerheim.

[76] Ibidem, telegrama 1179/29 iulie 1944, de la legația din Ankara, semnată Cretzeanu.

[77] Ibidem, copie de pe raportul nr. 1642/10 august 1944, de la legația din Sofia, semnat atașat militar lt. col. Pleșoianu. Arată că 10.000 — 11.000 de rebeli au început să se reunească în regiunea Plovdiv unde vor constitui o armată și un guvern revoluționar.

www.dacoromanica.ro

canalizînd într-un singur mănunchi toate forţele progresiste, democrate şi patriotice ale ţării, a trecut la luarea istoricelor decizii, a istoricelor acţiuni care au culminat cu Actul de la 23 August 1944.

PRÈLUDES DE L'ACTE HISTORIQUE DU 23 AOÛT 1944

RÉSUMÉ

L'auteur part de l'idée que la récente histoire de l'acte du 23 Août doit être constamment approfondie à la lumière des documents inédits. Dans cet ordre d'idées, l'étude met en circulation certains documents inconnus des archives roumaines, italiennes et allemandes qui attestent et jettent de nouvelles lumières sur les événements étudiés et exposés avec compétence dans la littérature historique de spécialité. Ainsi, certains documents allemands, de même que les mémoires du général Shtemenko confirme que le 23 Août 1944 a été la date sûre de l'entrée de la Roumanie dans la guerre antihitlérienne, date contestée par la Conférence de paix de Paris de 1946—1947, en dépit des documents et des mémoires soutenus et présentés à la Conférence par la délégation roumaine. En outre, tout le processus historique, qui apris fin par la situation explosive du 23 Août 1944, est enrichi de documents qui témoignent de l'intensification du mécontentement des masses envers le régime présidé par Ion Antonescu, ainsi qu'envers le IIIe Reich. Notons à cet égard les documents allemands qui rélèvent la profonde désapprobation manifestée par l'opinion publique roumaine face à l'invasion de la Yougoslavie par les nazis, ou bien le rapport du lieutenant-colonel Szántay, attaché militaire hongrois à Bucarest, qui souligne combien impopulaire était la guerre antisoviétique, ou les reproches de von Killinger, ministre de l'Allemagne à Bucarest, relativement à l'état d'esprit hostile constatée dans l'armée roumaine envers le IIIe Reich. Parmi les documents importants, qui attestent cet état de faits, mentionnons le rapport du général Hansen du 5 mars 1943 qui met en évidence autant la grande crise de confiance dans les possibilités de lutte de l'armée allemande, par suite de la défaite de Stalingrad, que l'hostilité de l'armée et de la population vis-à-vis de l'Allemagne. Mentionons dans ce même ordre d'idées les rapports de l'officier allemand, chargé de l'économie de guerre, dr Spalke. Mais particulièrement éloquent à cet égard est le rapport du général Keitel à von Ribbentrop, du 5 juillet 1944, qui met en évidence la fait que la Roumanie ne satisfaisait plus les demandes allemandes et que les ordres de Ion Antonescu en faveur du Reich n'étaient plus exécutés. Ainsi, ces documents, comme beaucoup d'autres, inclus dans le texte, prouvent clairement que l'acte du 23 Août 1944 constitue l'expression de la volonté de la nation roumaine de se libérer du fascisme et d'instaurer un réel régime démocratique.

www.dacoromanica.ro

FORȚELE MILITARE ȘI POPULARE ÎN INSURECȚIA NAȚIONALĂ ARMATĂ ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

DE

MIHAIL E. IONESCU

Modalitățile desfășurării militare a insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste evidențiază un război de un fel deosebit, altul decît cel de factură clasică, purtat pe fronturi (aliniamente) constituite, unde există „linia 1-a", un „spate" al acesteia și un „no man's land".

Caracterul sui-generis al războiului insurecțional a fost obiectiv determinat. Pe teritoriul României exista o situație militară complexă: în nord-est se găsea instalată aripa de sud a frontului sovieto-german, două grupări strategice sovietice avînd în față puternicul grup de armate al Wehrmachtului, „Ucraina de Sud", în compunerea căruia intrau două armate românești; în „spatele" aliniamentului de contact o amalgamare uriașă de unități germane și române; în zona interioară, diviziile de instrucție și de război ale armatei române și o puzderie de „puncte" ocupate de Wehrmacht (baterii de artilerie antiaeriană, aerodroame, posturi de ascultare și pîndă aeriană, depozite, unități de instrucție, formațiuni militare în deplasare etc.); pe linia de demarcație româno-ungară din Transilvania, unități militare române gata să facă față oricăror evenimente neprevăzute; în nord-vestul României trupe de ocupație ungare și de asemenea unități și mari unități ale Wehrmacht-ului. În marea majoritate a localităților românești — cu deosebire în centrele urbane mari — se găseau, totodată, sediile a numeroase comandamente și posturi de comandă ale Wehrmacht-ului, ale SS-ului sau poliției secrete germane.

În aceste împrejurări, misiunea trasată forței militare naționale, odată cu declanșarea insurecției, a fost eliminarea prezenței militare germane de pe teritoriul național și împiedicarea afluirii de noi efective inamice în interiorul acestuia. O circumstanță agravantă a situației militare neobișnuite în care trebuia să opereze armata română a fost faptul că, începînd de la 20 august 1944, pe teritoriul național, ca spate operațional al grupului de armate „Ucraina de sud", au început să circule cu frecvență sporită unități militare germane compacte fie aflate în retragere de pe front, fie îndreptîndu-se în direcția acestuia.

Desfășurarea militară a insurecției nu putea să nu capete, în asemenea condiții, aspectul predominant al unui război popular. Atît ca ridicare generalizată la luptă a întregului popor român împotriva ocupanților și în privința formelor de exprimare a luptelor angajate (ambuscade,

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 32, nr. 8, p. 1445 – 1457, 1979

www.dacoromanica.ro

baricade, stăpînirea comunicaţiilor, încleştări „în focar", simultaneitatea ofensivei şi defensivei într-un raion de înfruntare determinat, acţiuni de comando etc.) cît şi a mijloacelor psihologice multiple utilizate pentru a adjudeca victoria („înşelarea" inamicului prin cele mai felurite procedee şi ultimatumuri).

Lupta generalizată a întregului popor era o condiţie absolut esenţială pentru asigurarea victoriei. Nu atît pentru a surmonta eventualul decalaj de forţe faţă de inamic (evident în unele zone), cît pentru a răspunde exigenţelor situaţiei militare inedite schiţate mai sus. Pentru că dacă este evident că acolo unde se găseau unităţi militare româneşti anihilarea inamicului devenea o problemă rezolvabilă, formaţiunile militare germane, izolate sau aflate în deplasare, trebuiau depistate, urmărite, fracţionate şi nimicite prin destinarea rapidă a unor forţe proprii din alte sectoare şi, neapărat, prin concursul militar al populaţiei civile. Deplasarea unităţilor armatei române spre punctele „fierbinţi" trebuia să se efectueze într-un mediu ambiental favorizant (concursul masiv al opulaţiei), iar mişcările inamicului să aibă loc într-o ostilitate agresivă.

Partidul Comunist Român a întrevăzut aceste exigenţe ale declanşării războiului de eliberare naţională. El a fost cel care a iniţiat soluţia insurecţionării întregului popor român şi a militat consecvent pentru aplicarea ei necondiţionată. În chemarea pe care P.C.R. a adresat-o la declanşarea insurecţiei a fost definită cu claritate modalitatea de acţiune militară : „În ciocnirea inevitabilă cu forţele hitleriste, Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, ţărănimea, intelectualii şi pe toţi cetăţenii României la luptă fără cruţare, cu toate armele, împotriva duşmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său" [1]. În proclamaţia către ţară a şefului statului român, alcătuită de reprezentantul P.C.R. împreună cu cei ai celorlalte forţe din coaliţia naţională antifascistă, se făcea, de asemenea, explicit acest lucru : „Poporul nostru înţelege să fie singur stăpîn pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotăririi noastre liber luate şi care nu atinge drepturile nimănui este un duşman al neamului nostru. Ordon armatei şi chem poporul să lupte prin orice mijloace şi cu orice sacrificii împotriva lui. Toţi cetăţenii să se strîngă (...) pentru salvarea patriei" [2]. Declaraţia noului guvern insurecţional se făcea ecoul aceleiaşi preocupări : „Orice piedică pusă în drumul înfăptuirii năzuinţelor spre pace şi libertate a poporului român va dezlănţui o luptă fără milă şi fără cruţare din partea *tuturor forţelor armate şi populare* [s.a.] împotriva celor care ar încerca să menţină ţara noastră în război cu Naţiunile Unite, prelungindu-i astfel zadarnic suferinţele" [3].

I. *Forţe militare.* La 23 august 1944 organismul militar naţional era compus din armata terestră, aeronautica (aviaţia şi artileria antiaeriană) şi marina militară. Ceea ce constituie o trăsătură particulară a desfăşurării insurecţiei române este fenomenul „întoarcerii de arme", executat de armată în totalitate, într-un interval extrem de scurt şi cu maximum

[1] *Documente privind istoria militară a poporului român 23 — 31 august 1944*, I, volum întocmit de colonel Petre Ilie, colonel dr. Al. Gh. Savu, colonel Leonida Loghin, căpitan Mihail E. Ionescu (în continuare sursa se va cita prin abrevierea : *D.I.M.P.R. 23 — 31 august*), Edit. militară, Bucureşti, 1977, p. 4.

[2] *Ibidem*, p. 5.

[3] *Ibidem*, p. 6.

www.dacoromanica.ro

de eficiență. „Întoarcerea de arme" a însemnat în fond ruperea luptei cu inamicul de pînă atunci — armata sovietică — și declanșarea concomitentă a războiului cu Wehrmachtul, partenerul de front pînă la 23 August 1944. Operația, de mare complexitate — probabil unică în istoria universală — , a fost posibilă datorită unui întreg complex cauzal (a cărui elucidare nu ne-o propunem aici) în care, întîi de toate, se așează determinantul politic hotărîtor reprezentat de coaliția patriotică națională antifascistă [4].

Forțele terestre românești erau dislocate, la declanșarea acțiunii, în două compartimente spațiale, delimitate potrivit situației militare de pe teritoriul național. Forța combativă cea mai însemnată — armatele 3 și 4 operative — se găsea pe linia de contact cu armata sovietică, în cadrul dispozitivului grupului de armate german „Ucraina de Sud". Armata a 3-a avea în compunere 7 divizii și un comandament (de valoarea unei brigăzi), iar Armata a 4-a 16 divizii și 4 comandamente (de valoarea unei brigăzi fiecare). Efectivele însumate ale celor două armate române se ridicau la 399 148 militari [5]. În zona interioară a țării — adică la vest de o linie ipotetică ce ar uni, prin cîmpia munteană, Cislăul cu Oltenița și care o delimita de zona etapelor și a frontului — se găsea Armata 1-a. În subordinea acesteia se găseau : Comandamentul militar al capitalei, Corpul de munte, Corpul de cavalerie, Comandamentul trupelor motomecanizate, 7 corpuri teritoriale, comandamentul trupelor de grăniceri, diferite unități neîndivizionate, centre de instrucție, școli militare etc. În cadrul acestor structuri de comandament se aflau 26 divizii (7 operative și 19 de instrucție) și un detașament (de valoarea unei divizii). La numărul acestor mari unități trebuie adăugate cele trei divizii din Dobrogea (diviziile 9 și 10 infanterie și 10 infanterie—instrucție), care, deși subordonate Armatei a 3-a, nu se găseau în zona frontului. În total în zona interioară se găseau 360 929 militari.

Aeronautica cuprindea aviația și artileria antiaeriană. Două corpuri aeriene și o „regiune aeriană" — cu un total de 508 avioane de luptă și 1131 de școală și antrenament — , școli militare, centre de instrucție, unități de geniu aeronautic, apărare pasivă etc. compuneau aviația care însuma 37 196 militari. Artileria antiaeriană avea în compunere 4 brigăzi astfel dislocate încît să acopere întregul spațiu aerian al țării. Efectivele totale ale aeronauticii erau de 73 667 militari.

Marina se compunea din Comandamentul forțelor fluviale, Comandamentul forțelor navale maritime, Comandamentul litoralului maritim, diverse școli și formațiuni etc., cu un efectiv total de 9 468 militari. Marina românească dispunea de 34 nave maritime și 37 nave fluviale de diferite categorii.

Participarea nemijlocită a unităților, marilor unități și comandamentelor armatei regulate la operațiile insurecționale s-a desfășurat în funcție de mai mulți factori, derivați, toți, din situația militară neobișnuită în ființă la 23 August 1944. Astfel, o parte a trupelor române aflate

---

[4] Colonel Al. Gh. Savu, *Considerații privind întoarcerea armelor de către întreaga armată română în august 1944*, în *Armata Republicii Socialiste România. Tradiții și contemporaneitate*, Edit. militară, București, 1975, p. 92.

[5] Arhiva Ministerului Apărării Naționale [în continuare sursa se va cita prin abrevierea Arh. M.A.N.,] fond 948, dosar 1 404, f. 17.

www.dacoromanica.ro

pe front, în contact de luptă cu armata sovietică, a încetat, la primirea ordinelor Marelui stat major privind întoarcerea armelor, operațiile, dar, datorită faptului că sistarea focului a fost unilaterală, a fost dezarmată. O altă parte s-a deplasat, conform directivei operative a Marelui stat major din 23 August, către noi zone de concentrare : pe linia izvoarele Putnei-Nămoloasa-Galați-Dunărea maritimă, într-o primă fază, și în spațiul București-Ploiești în etapa secundă. Deplasarea a avut loc în condiții defavorabile, paralel uneori cu coloane ale Wehrmachtului în retragere, la mică distanță înapoi fiind vîrfurile armatei sovietice în înaintare. Mișcarea de deplasare trebuia executată „cu toată repeziciunea, pentru a evita depășirea lor (marilor unități — n.a.) de către trupele ruse" [6]. Totodată, față de trupele Wehrmachtului .„în caz de rezistență se va face loc utilizînd forța" [7]. În aceste condiții doar o parte din trupele armatelor 3 și 4 s-au putut insera, pe de-a întregul, operațiilor militare insurecționale. Simptomatic însă pentru atitudinea hotărîtă de adeziune la „întoarcerea armelor" este cazul Detașamentului mixt, de grăniceri operațional în nordul Moldovei. El se afla, la 23 August 1944, „încorsetat" în dispozitivul Diviziei 3 munte germană. Recepționarea prin radio a documentelor politice ale noului guvern a constituit pentru această unitate — de tăria aproximativ a unei brigăzi — semnalul trecerii la lupta împotriva Wehrmachtului. La orele 23,30, în seara de 23 August, comandantul detașamentului, colonel Nistor Teodorescu, a ordonat a se „dezarma elementele germane aflate în sectorul dumneavoastră. În caz că nu se vor supune se va face uz de arme" [8]. Alte unități și mari unități românești care, datorită evoluției situației militare de pe frontul de la Iași-Chișinău, nu s-au putut deplasa în zonele ordonate de Marele stat major s-au concentrat și reorganizat pentru lupta împotriva germanilor cu consimțămîntul comandamentelor sovietice (cazul Diviziei 103 munte și Detașamentului blindat locotenent-colonel Gh. Matei). Altele, mai numeroase, în lipsa acestui consimțămînt, au depus armele sovieticilor la începutul lunii septembrie 1944. Marile unități ale armatelor 3 și 4 care s-au repliat din Moldova în Muntenia au avut, pe parcursul deplasării pe itinerarele ordonate, numeroase confruntări cu coloanele germane în retragere, contribuind substanțial la nimicirea sau fracționarea acestora (Stîlpu, Pogoanele, Albești-Buzău, Păulești-Prahova etc.).

Forța militară dislocată în interior a constituit elementul fundamental al efortului militar insurecțional. Datorită particularităților luptelor insurecționale — lichidarea inamicului dispus în „insule" de rezistență, interzicerea deplasării sale pe diverse comunicații, blocarea trecătorilor montane, constituirea de aliniamente de interdicție la puncte obligate de trecere etc. — angajarea trupelor Wehrmachtului s-a făcut într-un mod deosebit. Comandanții au realizat încă de atunci trăsăturile particulare ale războiului angajat. Comandantul garnizoanei Mihai Bravu, colonelul Spiridon Aposteanu, sublinia, în darea de seamă întocmită la 7 septembrie 1944, relativ la contribuția Centrului de instrucție al artileriei la insurecție, că „este pentru prima oară în istoria Centrului de

[6] *D.I.M.P.R., 23 — 31 august, I*, p. 236.
[7] *Ibidem.*
[8] *Ibidem, f.* 39.

www.dacoromanica.ro

instrucție al artileriei cînd elevii Școlii de subofițeri artilerie și recruții din garnizoană sînt nevoiți să intervină într-o luptă de gherilă, în unități constituite ad-hoc și cu mijloace de transport cu totul improvizate, tunurile fiind trase de autocamioane sau purtate" [9].

Acest fenomen — al constituirii de subunități și unități ad-hoc, din elemente diverse, de infanterie și artilerie, de la diverse unități organice, pentru intervenție rapidă — reprezintă o trăsătură caracteristică a desfășurărilor militare insurecționale. Ea a fost impusă de însuși faptul că, în diverse zone, unitățile noastre au avut a se măsura cu unități germane fracționate. Corpul 2 teritorial raporta Marelui stat major că în zona sa de competență „nu au fost acțiuni cu unități germane constituite, ci numai cu mici grupuri izolate" [10].

O altă trăsătură definitorie a desfășurării militare insurecționale a fost utilizarea în lupte a unor structuri ale armatei regulate care, prin natura lor, nu sînt destinate a fi folosite operativ. Astfel, a fost cazul școlilor militare, care în diferite părți — în Banat, în Valea Prahovei, în sudul Transilvaniei — și-au adus o prețioasă contribuție la obținerea victoriei.

Totodată, ca reflex al fizionomiei îmbrăcate de confruntările româno-germane, a avut loc o amplă angajare a elementelor de ordine, și ele nedestinate a fi utilizate operativ : jandarmii și poliția. Partea luată de aceste structuri ale aparatului de stat la luptele insurecționale a fost deosebit de fructuoasă. Unitățile de jandarmi — Regimentul jandarmi pedestri, batalioanele de jandarmi, școlile de subofițeri, posturile de jandarmi din localități — au făcut aproape 15 la sută din totalul prizonierilor luați de armata română în intervalul 23—31 august 1944 [11]. Ele au acționat fie autonom, fie în compunerea diverselor detașamente constituite ad-hoc, alături de unități ale armatei regulate. Organele de poliție au capturat, potrivit unei situații centralizatoare din 26 octombrie 1944, peste 1 300 de militari ai Wehrmachtului sau auxiliari ai acestuia în intervalul insurecțional [12].

În total, în cursul insurecției au acționat 30 de divizii și un detașament de pază zonă petroliferă, subordonate comandamentelor din zona de interior, plus 7 divizii cu efective mai reduse repliate de pe front, diverse unități de armată și corp de armată, unități și formațiuni ale marinei și aviației, școli militare și centre de instrucție, subunități de jandarmi. Efectivele însumate ale acestora au un total de 465 659 militari [13].

II. *Forțele militare populare.* Dintre toate forțele politice naționale antifasciste care au pregătit declanșarea insurecției, Partidul Comunist Român a fost singurul care a inițiat o amplă activitate de organizare a forțelor populare în perioada premergătoare începutului acțiunii. Încă

---

[9] *Pentru eliberarea patriei. Documente, extrase din presă, memorii cu privire la lupta poporului român pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist (23 august — 25 octombrie 1944)* (în continuare sursa se abreviază *PEP*), Edit. militară, București, 1972, p. 345.

[10] Arh. M.A.N., fond 948, dosar 327, f. 46.

[11] *Ibidem*, f. 169 — 173.

[12] Ibidem, f. 188 — 196.

[13] *România în războiul antihitlerist, 23 august 1944 — 9 mai 1945*, Edit. militară, București, 1966, anexele 2 și 8.

www.dacoromanica.ro

de la sfîrşitul anului 1943 şi mai ales în vara anului 1944 comuniştii au organizat şi antrenat numeroase formaţiuni patriotice de luptă. Acţiunea, desfăşurată în condiţiile grele ale clandestinităţii, s-a soldat cu rezultate notabile, în special în centrele muncitoreşti, constituindu-se în întreaga ţară, doar pe parcursul lunilor aprilie şi mai 1944, aproape 20 asemenea grupuri de luptă. Ele erau destinate intervenţiei active în luptă şi aveau şi rolul unor „puncte de inflexiune", unor nuclee de raliere a efortului militar popular spontan în cursul insurecţiei [14]. Ele aveau să îndeplinească, încă din momentul începerii acţiunii, misiuni de cea mai mare importanţă.

Categoriile de forţe populare angajate în acţiunea insurecţională au fost fie cele instituţionalizate anterior (formaţiunile de luptă patriotice, batalioanele fixe regionale, premilitarii) fie cele alcătuite ad-hoc, în cursul luptelor, în virtutea unor stringente imperative militare. Ambele categorii — prin destinaţia lor, prin mijloacele şi procedeele de luptă utilizate, prin misiunile îndeplinite — au fost exterioare „perimetrului clasic" al armatei regulate, iar ampla lor angajare în luptele insurecţionale a îmbrăcat o trăsătură semnificativă a acestora.

a) *Formaţiunile de luptă patriotice* au fost, cum am văzut, alcătuite de Partidul Comunist Român în perioada anterioară. La începutul verii anului 1944 a luat fiinţă, la Bucureşti, un comandament central al formaţiunilor de luptă patriotice, cu misiunea de a coordona organizarea şi activitatea acestora. S-a reuşit să se creeze o reţea densă de „grupe de şoc" în întreprinderile industriale sau la sate, gata să intre în acţiune la primul semnal.

Deosebit de semnificativ pentru însemnătatea acordată acestor microunităţi militare populare este faptul că în planurile militare ale declanşării şi desfăşurării insurecţiei au fost expres specificate. În ordinul 30 871 transmis de Comandamentul militar al capitalei unităţilor din subordine, la orele 18,30 în ziua de 23 august 1944, prin care erau stabilite obiectivele de luptă ale trupelor române din Bucureşti, se stipula deplasarea nestingherită a formaţiilor de „civili care au brasarda tricoloră cu litera P la braţul stîng" [15]. Numărul formaţiunilor de luptă patriotice cunoscuse o puternică amplificare în ultimele două luni dinaintea declanşării insurecţiei. În intervalul 20 iunie — 23 august 1944 luaseră fiinţă încă 44 echipe de luptă, compuse cu deosebire din muncitori [16]. Comandamentul central al formaţiunilor de luptă patriotice organizase, în acelaşi interval de timp, puternice puncte de sprijin în ţară, avînd filiale în regiunile Oltenia, Dobrogea, Moldova, Banat şi sudul Transilvaniei, inclusiv o bază proprie de armament şi muniţii [17].

---

[14] Colonel Leonida Loghin, colonel Alexandru Petricean, *Gărzile patriotice din România*, Edit. militară, Bucureşti, 1974, p. 16.

[15] *D.I.M.P.R. 23 — 31 august*, I, p. 20.

[16] *P.E.P.*, p. 129.

[17] *Ibidem;* Colonel Leonida Loghin, colonel Alexandru Petricean, *op. cit.*, p. 26; V. Zaharescu şi N. Condurache, *Din activitatea P.C.R. pentru atragerea armatei alături de luptă forţelor patriotice pentru înfăptuirea insurecţiei armate şi întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", anul VII, nr. 4, 1961, p. 60.

www.dacoromanica.ro

O puternică explozie numerică au cunoscut aceste formațiuni militare populare în zilele de aprigă înfruntare cu inamicul ale insurecției. Imediat după declanșarea acțiunii, numeroși cetățeni s-au prezentat la sediul Comandamentului central al formațiunilor patriotice solicitînd înrolarea imediată. Un ziar de epocă certifică, într-o relatare din 27 august 1944, afluirea zilnică a mii de oameni către sediul acestui comandament: muncitorii din fabrici, cetățenii care au dus greul unui regim de împilare timp de 4 ani au știut să lupte pentru apărarea Capitalei lor. La Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice din Aleea Alexandru s-au prezentat ieri mii de cetățeni înscriindu-se ca voluntari pentru zdrobirea ultimelor resturi ale armatei hitleriste" [18].

Acest fenomen nu s-a cantonat doar în capitală. În numeroase alte orașe, cu deosebire în cele cu o puternică dezvoltare industrială, muncitorii au trecut rapid la organizarea de formațiuni de luptă patriotice. În județul Hunedoara muncitorii au organizat patrule „pentru menținerea ordinei" [19], la Turda o delegație a muncitorilor din oraș a solicitat autorităților militare „ca muncitorii să fie înarmați" [20], în Banat fenomenul se întinde cu rapiditate [21], la fel în Oltenia [22], în Țara Bîrsei [23] etc.

Înarmarea acestor unități constituite ad-hoc s-a făcut fie din depozitele clandestine alcătuite de P.C.R. anterior, fie din capturi [24], fie cu permisiunea autorităților [25]. Amploarea acestei acțiuni a determinat Marele stat major să intervină încă de la 26 august 1944. Pe de o parte el a ordonat — avînd consimțămîntul premierului guvernului insurecțional — să nu se mai elibereze permise de armă sau să se înarmeze civili izolați sau „colectivități (gărzi naționale, patriotice)" [26], iar pe de altă parte a recurs la „oficializarea" celor deja constituite, dîndu-le misiuni specifice de luptă alături de unități militare (cum vom vedea mai departe).

Masiva proliferare a formațiunilor patriotice de luptă a continuat însă atingînd amplitudini înalte în săptămînile următoare. Ele vor constitui un element important în bătălia pentru putere în stat angajată ulterior de forțele revoluționare, în frunte cu P.C.R., împotriva „taberei" conservatoare [27].

---

[18] „Timpul", anul VIII, nr. 2620 din 27 august 1944.
[19] Arh. M.A.N., fond 1, dosar 181, f. 202.
[20] Ibidem, f. 242.
[21] Ibidem, f. 251.
[22] Arh. M.A.N., fond 377, dosar 9, f. 109.
[23] Arh. M.A.N., fond 948, dosar 1181, f. 323.
[24] Ibidem, f. 106: Marele stat major raporta Președinției Consiliului de Miniștri că „în capitală pînă acum s-au luat mai mult de 3 000 prizonieri germani. Armamentul lor a fost în parte capturat de gărzi cetățenești comuniste".
[25] Arh. M.A.N., fond 1, dosar 181, f. 202. Biroul statistic militar Sibiu insera într-un raport contrainformativ din 28 august că „Prefectura județului Hunedoara a eliberat unor muncitori de nuanță comunistă autorizațiuni de purtat armă și autorizații de a circula prin județ pentru menținerea ordinei"; la Turda, poliția n-a permis însă înarmarea muncitorilor, ibidem, f. 242.
[26] Arh. M.A.N., fond 948 P, secția 3-a, dosar 2830, f. 96.
[27] *Momente din făurirea și întărirea armatei Republicii Socialiste România*, Edit. militară, București, 1970, p. 75.

www.dacoromanica.ro

Performanţele în lupta insurecţională a formaţiunilor de luptă patriotice au fost notabile. În Bucureşti, în Valea Prahovei, în Banat şi sudul Transilvaniei, la Turnu Severin şi în Dobrogea ele şi-au făcut simţită prezenţa în cadrul acţiunilor militare. Desigur, aportul lor la victoria obţinută în insurecţie este imposibil de cuantificat exact, dar nu e mai puţin adevărat că putem dobîndi o măsură a acesteia examinînd importanţa misiunilor îndeplinite şi diversitatea formelor de acţiune. Semnificativă este misiunea de extremă responsabilitate îndeplinită de o asemenea „unitate populară" începînd chiar din seara de 23 august 1944 : paza mareşalului Ion Antonescu şi a colaboratorilor acestuia. O grupă de şoc, formată din 8 comunişti, a preluat din palatul regal „pachetul" de arestaţi, i-a transportat în siguranţă într-o casă conspirativă a partidului din Bucureşti, păzindu-i timp de 12 zile [28]. În tot acest răstimp germanii au căutat cu înfrigurare să îndeplinească ordinul dat de Hitler la 23 august 1944 de a forma un nou guvern român „în frunte cu un general germanofil, în caz că Antonescu nu mai e de găsit" [29].

Un episod concludent pentru inserarea activă în prima linie a formaţiunilor de luptă patriotice îl oferă acţiunea întreprinsă de muncitorii de la uzinele Rogifer-Tohanu care au organizat şi intervenit în luptă cu o baterie de artilerie. Pentru patriotismul ardent vădit, pentru partea eroică luată la luptele din zona Prejmer-Doboli (Braşov) bateria muncitorească a fost citată prin ordin de zi pe armată. Citǎm din acest document : „(...) elanul cu care a răspuns personalul acestei întreprinderi şi dîrzenia cu care a luptat pentru respingerea inamicului constituie un exemplu de îndeplinire a datoriei faţă de ţară" [30].

b) *Batalioanele fixe regionale.* Fuseseră alcătuite la începutul anului 1942 şi dispuse pe linia vremelnică de despărţire româno-ungară din Transilvania. La 23 August 1944 existau 9 batalioane fixe regionale în compunerea a două grupări : Ardeal şi Moldova [31]. Mobilizarea lor — statuată la caz de nevoie — era destinată să contribuie, alături de unităţile şi marile unităţi ale armatei regulate, la interzicerea unei ofensive duşmane.

Moţii, locuitorii munţilor Apuseni, moştenitori ai unei glorioase tradiţii gueriliere — calitate probată în faţa unor armate experimentate de la răscoala din 1784 la revoluţia de la 1848 — , compuneau cinci batalioane fixe regionale, care nu aveau a opera decît în zona Munţilor Apuseni. Mobilizate la nevoie, batalioanele fixe regionale erau desfiinţate în momentul în care exigenţele operaţiilor militare nu le mai reclamau prezenţa în zona de origine. Mobilizarea se făcea pe principiul locului de domiciliu, fiecare localitate alcătuind, în funcţie de potenţialul ei demo-

[28] *P.E.P.*, p. 149 — 151.

[29] Arhivele statului Bucureşti, fond microfilme S.U.A., rola nr. 130, cadru nr. 85.

[30] *P.E.P.*, p. 435.

[31] Locotenent-colonel Ilie Petre, colonel în rezervă Costachi Mîndru, *Din lupta populaţiei locale împotriva ocupanţilor fascişti: Batalioanele fixe regionale*, în *România şi tradiţiile luptei armate a întregului popor*, Edit. militară, Bucureşti, 1972, p. 166. Batalioanele fixe regionale din grupul Moldova nu s-au mobilizat la 23 August 1944, întrucît destinaţia lor — închiderea văilor Trotuşului, Bistriţei şi Putnei — nu o reclama în împrejurările militare de atunci. O companie fixă regională — Fărcaşa — a acţionat în compunerea detaşamentului „Bucovina" în zona Mălini-Valea Seacă.

www.dacoromanica.ro

grafic, pluton, companie sau batalion. Ele nu erau destinate a opera decît în mod excepțional întrunit, urmînd să acționeze cu deosebire pe companii (ori chiar plutoane) pentru siguranță în zona interioară, contra paraşutiştilor, în cooperare cu grănicerii în zona de domiciliu.

Printre primele ordine emise de Marele stat major la 23 August 1944 a fost dispoziția de declanşare a operației de mobilizare a batalioanelor fixe regionale. Potrivit acestui ordin ele trebuiau concentrate, „cu efective totale" chiar în cursul nopții de 23/24 august 1944 [32]. Batalioanele fixe regionale erau următoarele:

— „*Codru*" — avea punctul de comandă la Beiuş şi recruta din localitățile Răbăgeni, Teiuş şi Sînnicolaul de Beiuş;

— „*Criş*" — îşi avea dislocate companiile în localitățile Ineu, Sebiş şi Avram Iancu, iar punctul de comandă la Buteni;

— „*Someş*" — cu punctul de comandă la Beiuş şi companiile la Călățele, Mănăstireni şi Măgura;

— „*Bihor*" — avea companiile dislocate la Scărişoara, Vidra şi Cîmpeni şi punctul de comandă la Cîmpeni;

— „*Arieş*" — punctul de comandă la Abrud şi companiile la Abrud, Lupşa şi Mogoş [33];

— „*Cluj*" — cu punctul de comandă la Mihai Viteazul (Turda) [34].

Potrivit tabelelor, fiecare batalion trebuia să mobilizeze 709 trupă, 28 ofițeri şi 34 subofițeri (doar comandantul era ofițer activ). În acelaşi timp utiliza 215 cai de rechiziție, iar ca armament, în afara puştilor, 12 mitraliere, 24 puşti mitraliere, 6 tunuri şi 12 aruncătoare. Structura batalionului era următoarea: 3 companii puşcaşi (a cîte 2 plutoane), un pluton mitralieră, 1 pluton aruncătoare, o grupă de specialişti, 1 grupă tunuri de însoțire şi comandă [35]. La 23 August 1944 batalioanele fixe regionale au primit misiunea de a intra „în dispozitivul de siguranță pentru a se garanta integritatea frontierei spre vest şi nord-vest" [36]. În afara batalionului Cluj care a operat sub ordinele Corpului 6 teritorial, celelalte au fost, în cursul insurecției, la dispoziția Corpului 7 teritorial, acționînd la ordinele comandamentului Diviziei 3 munte.

Mobilizarea ordonată la 23 August 1944 a avut loc într-un timp extrem de scurt. Două zile mai tîrziu batalioanele îşi realizaseră 90—100 la sută din efectivele normale şi 50—75 la sută din rechiziții şi animale [37]. Numeroşi cetățeni s-au prezentat voluntar — în afara celor prevăzuți în planurile de mobilizare — cerînd înrolarea în aceste unități militare de factură populară. Aşa s-a întîmplat în sectorul Vlaha (12 km sud-vest de Cluj) unde 36 de români au cerut înarmarea [38] sau la Beliş unde 30 de cetățeni au procedat identic [39]. Modul în care a avut loc mobilizarea batalioanelor fixe regionale era o expresie a stării de spirit determinate, cu deosebire în sudul Transilvaniei, de actul săvîrşit la 23 August 1944.

[32] *D.I.M.P.R. 23 — 31 august*, I, p. 36.
[33] Arh. M.A.N., fond 342, dosar 118, f. 34.
[34] Arh. M.A.N., fond 1, dosar 318, f. 11.
[35] Ibidem, f. 6 — 8.
[36] Ibidem, f. 2.
[37] Ibidem.
[38] Arh. M.A.N., fond I, dosar 151, f. 283.
[39] Ibidem, dosar 181, f. 197.

www.dacoromanica.ro

Citãm dintr-un raport contrainformativ al unui comandament de corp teritorial cu competenţă pe linia de demarcaţie româno-ungară din Transilvania : „Populaţia românească e plină de încredere şi aşteaptă cu nerăbdare intrarea noastră în Ardealul de nord" [40].

Încă din intervalul insurecţional batalioanele fixe regionale au luat contact cu inamicul. Astfel batalionul „Bihor" a baricadat şoseaua Buru-Cîmpeni interzicînd circulaţia inamicului pe această comunicaţie, batalionul „Arieş" a dezarmat rapid grupul de ostaşi germani aflaţi pe aerodromul de pe Muntele Mare. Batalionul „Criş" a operat în spatele dispozitivului Regimentului 85 infanterie, iar „Someş" şi „Cluj" s-au concentrat în spatele dispozitivului unităţilor de grăniceri pentru a coopera, la nevoie, cu acestea la respingerea duşmanului. Aportul militar cel mai însemnat al batalioanelor fixe regionale este consemnat ulterior, în luna septembrie, cînd trupele române au respins ofensiva inamică din podişul transilvan şi de la vest de Munţii Apuseni [41].

c) *Premilitarii.* Potrivit unor stipulaţii legislative anterioare [42] se luaseră măsuri pentru pregătirea militară a tinerilor anterior încorporării lor. Ea se făcea prin reuniuni periodice în locurile de reşedinţă ale tinerilor incorporabili ; pe plan naţional activităţile premilitarilor erau coordonate de Inspectoratul pregătirii premilitare. În cursul luptelor insurecţionale premilitarii au îndeplinit variate misiuni de luptă. Îndeobşte ei au fost utilizaţi la întărirea posturilor de jandarmi sau subunităţilor de grăniceri — necesară în dinamica înfruntării cu duşmanul — ori la paza militarilor inamici capturaţi. În cazuri speciale s-a manifestat intenţia, tradusă rapid în realitate, de a organiza din premilitari subunităţi care să concure la dezarmarea germanilor. Cercetările efectuate pînă acum au depistat 15 puncte de pe harta insurecţiei în care premilitarii au luat parte activă la lupte [43].

Cîteva exemple documentare semnificative probează modalităţile de angajare în insurecţie a acestei categorii de forţe populare şi, implicit, contribuţia ei la victoria obţinută. O puternică grupare motorizată germană aflată în deplasare a fost atacată la Ciocăneşti (lîngă Olteniţa) „de un post de pază local, compus din jandarmi, premilitari şi miliţieni" [44]. Atacul produs a fost încununat cu succes, întrucît coloana germană a fost dispersată. La 28 august 1944 comandamentul Diviziei 5 cavalerie moto raporta eşaloanelor superioare că în cursul „operaţiunilor ce au avut loc la Gura Topoloviţei, premilitarii şi tineretul de la Filiaşi au dat un concurs neprecupeţit armatei, indicînd cuiburile de rezistenţă inamice, drumurile de acces, ajutînd cu braţele la ducerea muniţiei şi aprovizionărilor de tot felul" [45]. În ziua de 24 august 1944 pichetul de grăniceri Chiselet (pe malul Dunării) a angajat o luptă inegală cu o formaţie militară germană. Documentul de arhivă consemnează modul în care s-a derulat încleştarea :

[40] Ibidem, f. 198.

[41] *P.E.P.*, p. 553 — 559.

[42] „Monitorul oficial", partea I, nr. 107 din 11 mai 1934 — Legea pentru pregătirea premilitară promulgată prin I.D. nr. 1 329 din 8 mai 1934.

[43] Colonel Constantin Nicolae, *Caracterul popular al luptei pentru eliberarea teritoriului naţional în perioada 23 august — 25 octombrie 1944*, în *România şi tradiţiile luptei armate a întregului popor*, p. 174.

[44] Arh. M.A.N., fond 948, dosar 1181, f. 624.

[45] Ibidem, fond 347, dosar 9, f. 322.

www.dacoromanica.ro

„Pichetul, fiind copleșit, a cerut ajutoare. Plotonierul-adjutant Ciovînă Constantin a format imediat o grupă de premilitari și cetățeni civili, pe care i-a înarmat și a plecat în ajutorul pichetului" [46]. Rezultatul intervenției acestei subunități ad-hoc a fost capturarea unui grup de 66 militari ai Wehrmachtului. O acțiune similară s-a desfășurat în comuna Tudor Vladimirescu de lîngă București. La apelul făcut de șeful postului de jandarmi instructorii premilitarilor din comună au organizat o grupă de premilitari, care a participat activ la luptele din 25 și 26 august (au capturat 16 militari ai Wehrmachtului). Printr-un ordin de zi, fapta acestei grupe — care a dat „dovadă de un deosebit curaj și de dispreț de moarte" — a fost adusă la cunoștința tuturor premilitarilor din țară „pentru a servi de îndemn și pildă vie a spiritului de sacrificiu" [47]. Primăria orașului Moreni raporta la 29 august, forurilor superioare că premilitarii au conlucrat fructuos la lichidarea inamicului din localitate [48].

De regulă, premilitarii n-au acționat în mod autonom, ci în subordinea nemijlocită a autorităților administrative, jandarmerești și de poliție. Această manieră de colaborare devine, *ipso facto*, ilustrativă pentru unanimitatea adeziunii diverselor structuri instituționale la actul săvîrșit la 23 August 1944, evidențiază absența oricărei sciziuni la nivelul aparatului de stat în acest moment hotărîtor pentru destinele națiunii române.

d) *Forțe populare angajate spontan în luptă.* Participarea voluntară și spontană a populației la luptele insurecționale a avut loc pe un fundal psihologic caracteristic. Energica răsturnare a situației politico-militare a României, operată de larga coaliție de forțe patriotice și antifasciste la 23 August 1944, a întrunit sufragiile unanime ale națiunii române. Numeroase rapoarte asupra stării de spirit a populației din acea epocă certifică această realitate incontestabilă. În ample întruniri publice, organizate din inițiativa comuniștilor, muncitorii au adoptat moțiuni prin care declarau sprijinul fără rezerve și cu toate mijloacele pentru noul guvern, „dezlănțuirea luptei de mase pentru apărarea teritoriului" [49], voința lor de democratizare a vieții politice. La sate aceeași însuflețire. Un document înserează faptul că „românii declară că dau cu multă bucurie rechizițiile ordonate fiindcă servesc un scop țării, avînd convingerea că sînt întrebuințate pentru a dezrobi pe frații lor din Ardealul de nord" [50]. Aceeași stare de spirit au împărtășit-o și naționalitățile conlocuitoare. Într-un manifest lansat de „frontul ardelean maghiar" la Sibiu erau îndemnați „toți ungurii atît din România cît și din Ungaria, să termine odată cu antagonismele între ei și români, căci numai prin unirea acestor două popoare se va asigura în viitor o viață liniștită în bazinul dunărean și Carpați" [51]. Se lansa un apel maghiarilor de a se uni în jurul guvernului insurecțional. Blocul maghiar democratic din Brașov a lansat, de asemenea, un apel „prin care cere ca ungurii să lupte alături de români" [52].

---

[46] *P.E.P.*, p. 334.

[47] *P.E.P.*, p. 285.

[48] Colonel Leonida Loghin, colonel Alexandru Petricean, *op. cit.*, p. 43.

[49] Arh. M.A.N., fond 1, dosar 181, f. 239.

[50] Ibidem, f. 177.

[51] Ibidem, f. 210.

[52] Ibidem, fond 948, dosar 313, f. 171.

www.dacoromanica.ro

Naţionalitatea germană „în majoritate" se vădea „într-o oarecare măsură mulţumiţi de noua situaţie, afirmînd că Grupul etnic german (organizaţie fascistă a germanilor din România — n.a.) pînă în prezent le-a impus numai obligaţii" [53]. Naţionalitatea conlocuitoare germană manifesta „tendinţa de a [...] se încadra în organizarea politică actuală" [54].

Partea luată de populaţia civilă în efortul militar insurecţional a îmbrăcat forme diverse. De la culegerea şi transmiterea de informaţii despre inamic şi dezarmarea prin luptă a unor formaţiuni militare duşmane reduse numericeşte — şi, în consecinţă, eliberarea unor localităţi — pînă la înfruntări de proporţii, alături de efective ale armatei regulate.

Cîteva „decupaje" documentare. relative la luptele insurecţionale ale populaţiei civile, evidenţiază o trăsătură caracteristică a peisajului belic general:

— în dimineaţa de 31 august 1944 un pluton de intervenţie rapidă al garnizoanei Mihai Bravu a cercetat satele Negreni, Soldanu, Luica, Nana, Mitreni, Radovanu, Valea Popii şi „a constatat că sînt libere de inamic". Locuitorii acestor sate dezarmaseră 40 de militari ai Wehrmachtului [55].

— populaţia din satele din judeţul Dîmboviţa au sprijinit armata „să scoată din ţară" trupele ocupate [56].

— Corpul de Munte raporta Marelui stat major la 29 august 1944 că „pentru închiderea defileului Bratocea se destină o companie plus 30 de civili înarmaţi la est de Satulung" [57].

— postul de jandarmi Borduşelu comunica la 29 august Corpului 2 teritorial că „şeful postului de jandarmi cu un grup de oameni au pornit spre pădurea Borduşelu, unde sînt semnalaţi germani care rezistă" [58].

— unor coloane motorizate germane, identificate la nord de Călăraşi „nu li se opune pînă în prezent (29 august, orele 21,45 — n.a.) nici o trupă importantă, decît elementele locale jandarmereşti şi populaţie" [59].

— Buletinul special al Inspectoratului General al Jandarmeriei din 29 august 1944 informa că „La Slobozia s-au dat lupte între coloana germană şi populaţie" [60]. Un alt document specifică şi forţa combativă a coloanei germane: „circa 2 000 ostaşi germani se îndreaptă spre Călăraşi şi se găsesc în luptă cu populaţia din comuna Slobozia-Ialomiţa" [61].

— potrivit unei informaţii furnizate de un locuitor că în împrejurimile localităţii Muţi, judeţul Teleorman, s-ar afla elemente inamice, s-au format şi trimis în urmărirea lor „4 grupe de cîte 15 oameni" [62].

---

[53] *Ibidem*, fond 1, dosar 181, f. 130.
[54] *Ibidem*, f. 259.
[55] *Ibidem*, fond 348, dosar 13, f. 313.
[56] *Ibidem*, fond 4, dosar 34, f. 25.
[57] *Ibidem*, fond 355, dosar 53, f. 27.
[58] *Ibidem*, fond 337, dosar 143, f. 14.
[59] *Ibidem*, fond 948, dosar 1181, f. 572.
[60] *Ibidem*, f. 567.
[61] *Ibidem*, fond 321, dosar 1, f. 121.
[62] *Ibidem*, fond 349, dosar 36, f. 184.

www.dacoromanica.ro

În concluzie armata română, care a fost un element de bază în obținerea victoriei insurecționale, a efectuat, odată cu declanșarea acțiunii la 23 August 1944, o operație militară de mare complexitate : „întoarcerea armelor".

Alături de trupele armatei regulate s-au angajat în acțiune, în funcție de exigențele tabloului militar, numeroase categorii de forțe militare cu caracter popular — formațiunile de luptă patriotice, batalioanele fixe regionale, premilitarii — fiind certificată documentar și intrarea spontană în acțiune a grupurilor de cetățeni constituite ad-hoc. Desfășurarea militară a insurecției a avut loc pe un fundal psihologic caracterizat de dorința ardentă a întregii națiuni române de a-și croi ea însăși, fără amestecul altora, propriul viitor.

LES FORCES MILITAIRES ET POPULAIRES PENDANT L'INSURECTION NATIONALE ARMÉE ANTIFASCISTE ET ANTIIMPERIALISTE

RÉSUMÉ

L'insurrection du peuple roumain d'Août 1944 a representé une intensification maxima de toutes les énergies nationales. Pour vaincre l'occupant, dans la situation militaire spéciale qui s'était créée sur le territoire de la Roumanie à l'époque, il s'imposait de procéder à l'engagement à la lutte non seulement de l'armée roumaine, mais aussi des larges masses populaires.

Le Parti Communiste Roumain a été le seul à avoir entrevu cet impératif militaire, adoptant les mesures requises (la préparation des formations de lutte patriotiques en tant que noyaux de ralliement de l'effort militaire populaire).

L'armée roumaine, qui a été l'élément fondamental du succès de l'insurrection, a effectué, parallèlement au déclenchement de l'action du 23 Août 1944, une opération particuliérement complexe, «le retournement des armes».

Aux côtés des troupes de l'armée régulière, à l'action se sont engagées, en fonction des exigences du tableau militaire, de nombreuses catégories de forces militaires à caractère populaire — les formations de lutte patriotiques, les bataillons fixes régionaux, les prémilitaires — les documents consignant aussi l'adhésion spontanée à l'action de groupes de citoyens. Le déroulement militaire de l'insurrection a eu lieu dans un climat caractérisé par le désir ardent de la nation roumaine tout entière de se forger son propre avenir, sans aucune immixtion extérieure.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

PROBLEMA CONSTITUȚIEI ROMÂNIEI (23 AUGUST 1944 — 30 DECEMBRIE 1947)

DE

VASILE LIVEANU

În perioada la care ne referim, ca și în lucrări istorice și juridice ulterioare, s-a discutat dacă decretul constituțional din 31 august 1944 (publicat în „Monitorul Oficial" din 2 septembrie 1944) a repus sau nu în vigoare constituția din 1923, s-a discutat care dintre dispozițiile ei au fost sau au rămas abrogate prin adoptarea acelui decret. S-a discutat, cu alte cuvinte, care a fost după 31 august 1944 constituția României.

În articolul de față nu intenționăm nici să trecem în revistă toate părerile exprimate în literatura de specialitate [1], nici să ne angajăm în discuții de doctrină juridică. Dorim să comentăm unele acte de decizie și atitudini legate de problema constituției României între 23 august 1944 — 30 decembrie 1947, punînd în lumină doar semnificația lor social-politică.

Expunerea noastră nu se va întemeia pe materiale inedite. În problema pe care o abordăm se confirmă poate cunoscutele cuvinte ale lui Saint-Beuve : „inedit este ceea ce e tipărit și nu e citit de nimeni".

„Monitorul Oficial" și revistele care publicau deciziile instanțelor judecătorești sînt izvoare care conțin interesante informații nu totdeauna valorificate de istorici.

PRELIMINARII ALE DECRETULUI CONSTITUȚIONAL DIN 31 AUGUST 1944

Cu excepția decretului de numire a primului ministru, care nu indica nici un act constituțional pe care se întemeia acea numire — decretele insurecției din seara zilei de 23 August 1944 făceau referire la decretul lege 3 072 din 8 septembrie 1940 ca bază a adoptării lor [2].

---

[1] Dintre lucrările care au tratat problema amintim : Traian Broșteanu, *Actul constituțional de la 31 august 1944 și urmările lui*, București, 1944 ; V. V. Gruia, *Curs de drept constituțional* (litografiat), București, 1947, p. 6, 66, 1103 și urm. ; D. Ionescu, Gh. Tuțui, Gh. Matei, *Dezvoltarea constituțională a României*, București, 1957, p. 351 — 352 ; N. Prișca, *Drept de stat al Republicii Populare Române*, București, 1962, p. 104 — 109 ; V. Liveanu, E. Cimponeriu, M. Rusenescu, Tr. Udrea, *Din cronica unor zile istorice*, București, 1971, p. 135 ; Gh. Zaharia (coordonator), I. Alexandrescu, M.Fătu, P. Nichita, C. Olteanu, Gh. Țuțui, V. Zaharescu, *România în anii revoluției democrat populare*, București, 1972 ; Tudor Drăganu, *Drept constituțional*, București, 1972, p. 80 — 87.

[2] „Monitorul Oficial" 197 bis din 24 august 1944.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 32, nr. 8, p. 1459—1489, 1979

www.dacoromanica.ro

Era o inadvertență care oglindea tensiunea în care au lucrat redactorii decretelor anunțate în seara lui 23 august, ca și a faptului că temeiul real al acelor decrete a fost însăși insurecția, ridicarea împotriva dictaturii antonesciene și a hitlerismului.

La 8 septembrie 1940 nu se adoptase nici un decret cu numărul 3 072. S-a avut de fapt în vedere decretul-lege 3 067 din 6 septembrie 1940, privitor la prerogativele regale și la deplinele puteri care, în articolele întîi și trei investeau pe Ion Antonescu cu depline puteri pentru conducerea statului, iar în articolul doi printre prerogativele regale se prevedea că regele „aprobă modificarea legilor organice și numește pe primul ministru însărcinat cu depline puteri", de asemenea că este capul armatei.

Era decretul care consacra din punct de vedere juridic instituirea dictaturii fasciste[3]. Antonescu acceptase ca palatul să-și rezerve prerogativele menționate pentru că, în vederea conservării orînduirii existente, era el însuși interesat să păstreze principiul continuității vieții de stat, și nu credea că evoluția raporturilor de forțe va mai permite vreodată regelui să-și exercite prerogativele împotriva lui. Faptul că exercitarea reală a prerogativei monarhiei de numire a unui nou prim-ministru și de adoptare a unor noi legi a devenit posibilă numai prin acțiunea unei coaliții, în care rolul de factor inițiator revenea partidului comunist — nu a fost numai o simplă ironie a istoriei. Era expresia condițiilor istorice profund schimbate în care obiectivele antifasciste ale noilor forțe sociale, pe care desfășurarea evenimentelor le-a adus în primul plan al vieții naționale, au coincis un timp cu interesele palatului de a redobîndi un rol efectiv în conducerea statului. Dacă decretul 3 067 din 6 septembrie 1940 a putut fi invocat drept bază juridică a decretelor din primele ore ale insurecției, era însă evident că nu acest decret ar fi putut servi drept cadru constituțional al statului după înlăturarea regimului fascist. În declarația noului guvern instaurat la 23 August 1944 se spunea: „Astăzi dictatura a fost înlăturată ... regimul politic pe care îl vom înfăptui va fi un regim democratic în care libertățile publice și drepturile cetățenești vor fi garantate și respectate"[4].

Dar în timpul luptelor dintre forțele insurecționale române și trupele hitleriste din capitală și din jurul ei — primele decrete din seara zilei de 23 august n-au putut fi imediat urmate de fixarea noului cadru constituțional al țării.

În noaptea de 23 spre 24 august regele a plecat la Dobrița, în munții Gorjului, unde a rămas pînă la 12 septembrie 1944. Cu guvernul avea legături telefonice, iar documentele pentru semnat îi erau aduse cu avionul de Ion Mocsonyi Stîrcea, numit mareșal al palatului[5].

În seara zilei de 24 august 1944 generalul C. Sănătescu și alți membri ai guvernului au plecat la Bolintinul din Deal unde, pînă în 26 august au

---

[3] „Monitorul Oficial" nr. 206 bis din 6 septembrie 1940. După adoptarea actului constituțional din 31 august 1944 decrete din 23 August 1944 au fost republicate în „Monitorul Oficial" cu referire la acest act.

[4] „Universul" din 25 august 1944.

[5] Biblioteca Institutului de istorie „N. Iorga", fondul manuscrise, dosar 1 435. Amintirile generalului Emilian Ionescu. Decretul de numire a lui I. Mocsonyi Stîrcea în noua funcție care a fost publicat în „Monitorul Oficial" nr. 199 din 30 august 1944.

www.dacoromanica.ro

venit și alți miniștri și reprezentanți în guvern ai P.C.R. și P.S.D. Guvernul și-a stabilit sediul în cantonamentul Regimentului 1 transmisiuni, care, prin specificul său, prin mijloacele de comunicație de care dispunea, putea asigura legătura guvernului cu țara [6].

La 28 august lichidarea tuturor forțelor germane din capitală și din jurul ei a devenit fapt îndeplinit. În aceeași zi, începe mutarea guvernului la București.

În această situație, între 25—28 august, cînd toată atenția guvernului s-a concentrat asupra luptelor cu trupele germane din jurul Bucureștiului, iar pe de altă parte asupra pregătirii armistițiului (la Bolintin a fost discutată și definitivată componența delegației române la tratativele de armistițiu [7], care a și plecat la Moscova în dimineața zilei de 29 august [8]). În acele zile nu s-au anunțat noi măsuri legislative [9].

Dealtfel, între 25—28 august Monitorul Oficial nici nu a apărut. Între 29—31 august „Monitorul Oficial" publică doar decizii ale diverșilor miniștri privitoare la însărcinările care reveneau subsecretarilor de stat, directorilor generali, inspectorilor etc. Doar ministrul de interne, generalul Aldea a mers mai departe, trecînd comunele suburbane ale Bucureștiului în compunerea circumscripției administrative București IV și numind doi primari noi la Predeal și Băile Herculane [10].

La 30 august 1944 guvernul adoptă o importantă decizie în problema constituțională sub forma unui jurnal al Consiliului de Miniștri care este prezentat regelui [11]. La 31 august 1944 jurnalul devine decretul 1 626, publicat sub semnătura regelui și a tuturor membrilor guvernului — în „Monitorul Oficial" din 2 septembrie 1944 [12]. Formele juridice amintite reflectă, credem, un fapt important: rolul hotărîtor în elaborarea decretului a avut-o guvernul, practic cele patru partide reprezentate prin cîte un ministru.

---

[6] Despre episodul șederii guvernului la Bolintinul din Deal vezi Biblioteca Institutului de istorie „N. Iorga", fond manuscrise, dosar 1 437. Amintirile colonelului Octavian Răuță: *Cronica unor zile istorice* ..., p. 116; Colonel rezervă Octavian Răuță, *Transmisiunile armatei în zilele insurecției de la 23 August 1944*, în „Presa noastră" nr. 7 — 8, 1970, p. 9 — 10; Gh. Enciu, I. Biji, E. Constantinescu, L. Panait, *Contribuții la istoria trupelor de transmisiuni din armata română*, București, 1973, p. 192.

[7] Biblioteca Institutului de istorie „N. Iorga", fond manuscrise dosar 1 437. Amintirile colonelului O. Răuță. Colonelul Răuță (atunci locotenent-colonel) era șeful de stat major al trupelor de transmisiuni și în această calitate în 23 — 28 august a fost mereu în preajma generalului Sănătescu pentru a-i asigura comunicațiile cu țara și cu unitățile în luptă cu hitleriștii. Cf. *Cronica unor zile istorice*, p. 128.

[8] *Ibidem* p. 132. „Ecoul" din 2 septembrie 1944 (Ziarele erau atunci antedatate cu o zi).

[9] În presă s-a anunțat ținerea unor ședințe ale Consiliului de Miniștri în zilele de 27 și 28 august 1944 („Ecoul" din 29 și 30 august 1944).

[10] „Monitorul Oficial" nr. 200 din 31 august 1944.

[11] Jurnalul Consiliului de Miniștri este menționat în textul actului constituțional din 31 august.

[12] Decretul constituțional din 31 august poartă și semnătura lui Lucrețiu Pătrășcanu. La 28 august el a mai avut timpul de a semna decizii ministeriale. (Vezi „Monitorul Oficial" nr. 188 din 30 august 1944) înaintea plecării sale a doua zi la Moscova, în calitate de membru al delegației române la tratativele de armistițiu. Înseamnă aceasta că textul decretului din 31 august fusese deja stabilit de guvern pînă la 28 august, cînd Pătrășcanu mai era în țară? Sau la discuții a participat numai Ion Gh. Maurer care, în timpul absenței din țară a titularului Ministerului Justiției, a reprezentat partidul comunist în guvern — semnătura lui Pătrășcanu fiind trecută în lipsa acestuia? Sînt întrebări la care informațiile noastre nu ne permit a răspunde.

www.dacoromanica.ro

Pentru înțelegerea contextului politic în care a fost adoptat decretul din 31 august 1944 credem necesar să reamintim că în timpul discuțiilor care au precedat crearea Blocului Național Democrat, Partidul Comunist Român și-a manifestat clar împotrivirea față de restabilirea *tale quale* a regimului politic existent înainte de 1938. Cînd s-a dezbătut declarația de constituire a B.N.D., reprezentantul P.C.R., Petre Constantinescu-Iași, în numele partidului său a cerut și a obținut ca din proiectul inițial al declarației (punctul patru) să fie scoasă clauza care vorbea despre „restabilirea regimului monarhic constituțional democratic și a libertății cetățenești; această clauză a fost reformulată în textul definitiv al declarației din 20 iunie 1944 a B.N.D. vorbindu-se despre „înlocuirea lui (a regimului de dictatură) cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării libertăților civice tuturor cetățenilor țării [13].

P.C.R. a obținut deci scoaterea din declarația B.N.D. a clauzei inițiale ce ar fi implicat restaurarea regimului politic dinainte de 1938.

Declarația guvernului din 23 August 1944 vorbea de asemenea numai despre înfăptuirea unui regim democratic fără a conține vreo formulare în care să se prevadă restabilirea regimului dinainte de 1938. Expunerea de motive a decretului de amnistie din 23 August 1944, redactată și semnată de reprezentantul P.C.R., publicată în presa din 24 august 1944, conținea o critică directă a acestui regim.

Expunerea de motive arăta: „în toată epoca dintre cele două războaie mondiale și pînă în momentul de față România a cunoscut un permanent regim excepțional, *cu înfrîngerea celor mai elementare drepturi și libertăți cetățenești*" (subliniat de noi — V, L.) și tocmai de aceea amnistia proclamată atunci a cuprins tot felul de infracțiuni săvîrșite de la 1 ianuarie 1918, pînă la 23 august 1944 [14].

Celelalte partide din B.N.D. s-au declarat de fapt de acord cu ideea că după înlăturarea dictaturii antonesciene nu va fi posibilă revenirea întocmai la regimul dinainte de 1938. Însăși adoptarea în comun a decretului de amnistie din 23 August 1944 vorbea în acest sens.

Dar mai mult. La 1 septembrie 1944 organul central al P.N.Ț. scria că România va avea o nouă constituție, pe care guvernul este preocupat să o dea țării. „Principiile care vor sta la baza noii constituții pe care guvernul blocului național dorește să o dea țării, vor fi acelea ale constituțiilor de la 1866 și 1923. Noua constituție nu va fi supusă sufragiului universal decît după terminarea războiului" [15].

Era deci clar enunțată hotărîrea partidelor din guvern de a acționa pentru o nouă constituție ce urma a fi pusă în discuția țării după război.

După cum vom vedea, partenerii coaliției antihitleriste nu aveau aceleași vederi asupra a ceea ce trebuia să cuprindă *noua* constituție, dar erau pentru moment de acord că va trebui renunțat la *vechea* constituție.

---

[13] Cf. V. Liveanu, *Asupra elaborării și semnificației declarației de constituire a B.N.D.*, în „Revista arhivelor" LIII, 1975, nr. 3, p. 317 — 323.

[14] V. Liveanu, *Primele decrete ale insurecției. Decretul de amnistie din 23 august 1944*, în „Revista de istorie", XXIX (1976), nr. 12, p. 1852—1855.

[15] „Dreptatea" din 2 septembrie 1944.

www.dacoromanica.ro

Acceptarea de către reprezentanții burgheziei a poziției P.C.R. care nu dorea restabilirea *tale quale* a regimului politic dinainte de 1938 a fost, după părerea noastră, înlesnită în ce privește problema constituțională de următorul fapt. Partidele Național și Țărănesc — unite mai tîrziu în Partidul Național Țărănesc, devenit în timpul războiului principalul partid burghez — nu au participat la lucrările Parlamentului din martie 1923 care a adoptat constituția, iar în 29 martie 1923 au prezentat Camerei o declarație care aprecia noua constituție drept nulă și neavenită [16]. Chiar dacă după aceea cele două partide, apoi Partidul Național Țărănesc, s-au situat în practică pe terenul legal creat de constituția din 1923 au continuat să pună în diverse momente, în deceniile trei și patru, problema modificării constituției din 1923.

Apoi, în decembrie 1943 — ianuarie 1944, D. Gerota, unul din apropiații lui Iuliu Maniu, i-a cerut juristului Traian Broșteanu să elaboreze un anteproiect de constituție pentru perioada de după înlăturarea dictaturii fasciste [17]. Anteproiectul prevedea printre altele convocarea unei Adunări Naționale Constituante unicamerală, aleasă prin vot universal, direct, secret și proporțional [18].

Anteproiectul — care, repetăm, se referea numai la perioada tranzitorie de după înlăturarea regimului fascist — nu conținea inițial prevederi referitoare la drepturile omului și cetățeanului, dar la insistența lui D. Gerota, T. Broșteanu a introdus o formulă care recomanda guvernanților să legifereze *în spiritul* (nu și în litera) principiilor constituționale din 1866—1923 [19].

Astfel, deși partenerii coaliției antihitleriste, în funcție de pozițiile lor de clasă și ideologice aveau vederi diferite asupra modificărilor ce trebuiau aduse vechii constituții din 1923, se declarau în principiu de acord cu ideea adoptării unei noi constituții — iar organul oficial al P.N.Ț., cum am văzut, a anunțat aceasta chiar în ajunul publicării decretului constituțional din 31 august 1944.

ACTUL CONSTITUȚIONAL DIN 31 AUGUST 1944 — CONSACRAREA JURIDICĂ A PUTERII INSTAURATE PRIN INSURECȚIE

Decretul constituțional din 31 august 1944 avea cinci articole. Primele patru articole prevedeau : „Drepturile românilor sînt cele recunoscute de Constituțiunea din 1866 cu modificările ce ulterior i-au fost aduse și de Constituțiunea din 29 martie 1923. (Trebuie să avem în

---

[16] Eufrosina Popescu, *Problema constituțională în primii ani după Unire, decembrie 1919 — ianuarie 1923*, în „Analele Universității București Istorie", XXI (1972), nr. 2, p. 91 — 106, și *Frămîntările prilejuite de elaborarea noii Constituții în prima jumătate a anului 1922*, ibidem, XXII, 2(1973) p. 105 — 124, M. Rusenescu, I. Saizu, *Viața politică în România 1922—1928*, București, 1979, p. 152—155.

[17] Traian Broșteanu, *op. cit.*, p. 14. În textul broșurii nu se dă numele persoanei care a cerut anteproiectul. Numele ne-a fost comunicat de autorul lucrării într-o convorbire în anul 1975, fapt pentru care îi mulțumim.

[18] *Ibidem.*

[19] *Ibidem.* Autorul anteproiectului se întreba mai tîrziu dacă nu cumva în această interpretare ar trebui căutată originea primului articol al decretului din 31 august 1944 (*ibidem*).

www.dacoromanica.ro

vedere că în constituțiile din 1866 și 1923 se înțelegeau prin termenul juridic români *toți* cetățenii români, indiferent de naționalitate [20]).

2. Sub rezerva celor cuprinse în articolul 3 și 4 puterile statului se vor exercita după regulele așezate în Constituțiunea din 1923.

3. Un decret dat în urma hotărîrii Consiliului de Miniștri va organiza Reprezentanța Națională.

Pînă la organizarea Reprezentanței Naționale puterea legislativă se va exercita de către rege la propunerea Consiliului de Miniștri.

4. O lege specială va statornici condițiile în care magistrații sînt inamovibili. Juriul rămîne desființat".

În ultimul articol se declarau abrogate decretele din 5 și 7 septembrie 1940 cu privire la investirea cu depline puteri a președintelui Consiliului de Miniștri și la prerogativele regale.

Acest ultim articol care abroga decretele ce instituiseră dictatura fascistă și primele două articole referitoare la drepturile cetățenești și la puterile statului reprezentau o realizare esențială pe calea înfăptuirii unuia din obiectivele fundamentale ale insurecției, ale coaliției forțelor antihitleriste, obiectiv consemnat în platforma B.N.D. din 20 iunie 1944 și în declarația din 23 august a noului guvern : abolirea regimului fascist, instaurarea unui regim politic democratic al libertăților cetățenești. Desigur, înscrierea unor drepturi democratice în constituția din 1923 (cum se constată de fapt în citata expunere de motive la decretul de amnistie) nu a însemnat și respectarea în practică a acestor drepturi. Totodată, constituția din 1923 asigurase dominația burgheziei [21]. Dată fiind însă noua componență a puterii instaurate prin insurecție, dată fiind intrarea la 23 August în guvern a reprezentanților clasei muncitoare, existau condiții favorabile pentru ca noul cadru constituțional instituit la 31 august să facă posibilă dezvoltarea politică a țării pe alte baze decît cele de dinainte de 1938.

În acest sens, deosebit de importantă ni se pare a fi dispoziția articolului trei, potrivit căreia pînă la convocarea reprezentanței naționale puterea legislativă avea să se exercite de rege, la propunerea Consiliului de Miniștri. Acest mod de exercitare a puterii legislative — fapt nesubliniat pînă acum — nu era o inovație în istoria practicii guvernamentale a României chiar în perioada regimului constituțional. Tot așa se exercitase puterea legislativă și sub imperiul constituției din 1866 și în noiembrie 1918, decembrie 1919, în starea deosebită de după primul război mondial. Dar după ieșirea României din războiul hitlerist condițiile erau altele.

[20] Textele celor două constituții nu proclamau însă ideea așa numitei „națiuni politice", potrivit căreia toți cetățenii unui stat aparțin unei singure națiuni, indiferent de naționalitatea lor reală.

[21] În *Enciclopedia României* în care, apărută fiind în timpul dictaturii regale, s-au făcut aprecieri critice la adresa constituțiilor din trecut se consemna : constituția din 1866 ca și cea din 1923 „era o constituțiune burgheză cu regim parlamentar, o constituțiune individualistă, care pretindea să concilieze însă interesele tuturor claselor. În realitate, în mai toate țările unde s-a stabilit acest regim, el a asigurat predominația burgheziei capitaliste, a plutocrației, așa încît în loc să avem un stat care să urmărească numai satisfacerea intereselor generale, el a devenit un stat de clasă" (Paul Negulescu, *Constituțiunea României* în *Enciclopedia României*, volumul I, București, 1938, p. 193). Constituția necorespunzînd realităților nu a putut avea aplicațiune. A existat la noi un decalaj imens între legea scrisă și starea de fapt (*ibidem*, p. 194). „Urmărind întărirea partidului politic, se face legea electorală din 1926, după modelul legii fasciste din 1923, o violare extraordinară a constituțiunii din 1923" (*ibidem*, p. 195).

www.dacoromanica.ro

Clauza menționată nu a reprezentat, o simplă „manevră" a burgheziei. În fapt, în guvern erau reprezentate partidele din B.N.D., generali și ofițeri superiori antihitlerișți, palatul [22]. Modul de exercitare a puterilor statului prevăzut în actul de la 31 august 1944 — exercitare colectivă de către rege și guvern — consfințea pe planul dreptului situația de fapt : preluarea puterii de stat, ca urmare a insurecției, de coaliția forțelor interne antihitleriste — partidele din B.N.D. (P.C.R. și P.S.D.) avînd legături și cu formații politice și partide din afara B.N.D.), șefii militari antihitlerișți și antiantonescieni, regele. Din punct de vedere social era o coaliție care cuprindea pe de o parte proletariatul și în general masele muncitoare, iar pe de altă parte marea majoritate a micii burghezii și burgheziei care se situau (unele pături din 1933—1939, altele din anii războiului și ai înfrîngerilor germane) pe poziții antihitleriste.

Actul constituțional de la 31 august 1944 nu a reprezentat decît o consfințire juridică a noii puteri instaurate prin insurecție.

În condițiile concrete de atunci, actul constituțional de la 31 august 1944 a consacrat și participarea P.C.R. și P.S.D. la exercitarea puterii de stat. Desigur, aceasta nu a împiedicat ca, după realizarea obiectivelor insurecției, în sînul forțelor care se coalizaseră împotriva hitlerismului să apară în a doua jumătate a lunii septembrie o nouă delimitare, să se declanșeze între forțele revoluționare și cele conservatoare o nouă luptă pentru putere — respectiv pentru preponderența în guvern, căruia actul constituțional din 31 august 1944 îi conferea atribute esențiale ale puterii executive și legislative.

DECRETUL DIN 31 AUGUST 1944 ȘI CONSTITUȚIA DIN 1923

După cum s-a văzut din prezentarea textului decretului din 31 august 1944, nicăieri în acest text nu se vorbește în mod explicit despre repunerea în vigoare a constituției din 1923 în întregimea ei.

Deosebit de semnificativ este însă titlul decretului constituțional (trecut în sumarul „Monitorului Oficial" din 2 septembrie în care decretul a fost publicat) ca și în acte oficiale din perioada următoare [23]. Titlul era : *Fixarea drepturilor românilor în cadrele Constituțiunii din 1866 și cu modificările Constituțiunii din 1923.* Accentul este pus asupra stabilirii drepturilor cetățenești. Nu se vorbește despre repunerea în vigoare a constituției în întregimea ei. Constituția din 1923 este pusă pe același plan cu constituția din 1866.

În adevăr, articolele 1 și 2 ale decretului din 31 august 1944 sînt, cum s-a văzut, *singurele* articole ale acelui decret care vorbesc *explicit* despre constituția din 1923.

---

[22] Cf. V. Liveanu, *Primele decrete ale insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste. Despre guvernul de la 23 august 1944*, în „Revista de istorie", XIX (1977), nr. 9, p. 1847—1859.

[23] Vezi de pildă comunicatul guvernului publicat în ziarele din 29 septembrie 1944 și decretul regal nr. 1 927 din 20 octombrie 1944 cu privire la reintegrarea unui salariat al Ministerului Afacerilor Externe.

www.dacoromanica.ro

Mai precis, articolul 1 vorbea despre recunoașterea drepturilor acordate cetățenilor români de constituția din 1923 și de constituția din 1866 cu modificările ei anterioare. Or, deși în *aceleași* probleme, cele două constituții reglementau uneori în mod diferit drepturile cetățenești, decretul din 31 august 1944 nu preciza care constituție — cea din 1866 sau cea din 1923 — trebuia aplicată în astfel de cazuri[24]. Este astfel un fapt că primul articol al decretului punea dispozițiile privitoare la drepturile cetățenești ale constituției din 1923 pe același plan cu dispozițiile constituției din 1866 cu privire la drepturile cetățenești. Articolul în cauză nu avea caracterul unei reglementări precise, riguroase, care să statueze repunerea în vigoare întocmai a prevederilor constituției din 1923 privitoare la drepturile cetățenești [25].

Dintr-o expunere făcută presei de ministrul afacerilor externe, Gr. Niculescu-Buzești s-ar fi părut că articolul 1 al decretului constituțional era o repunere în vigoare a *principiilor* constituțiilor din 1866 și 1923, deci mai mult o declarație de principii decît o reglementare clară a unor norme constituționale [26].

Dacă articolul 1 vorbea despre drepturile cetățenilor, articolul 2 al decretului din 31 august se referea la puterile statului care (cu rezervele din articolele 3 și 4) urmau a se exercita potrivit normelor constituției din 1923. Dar constituția din 1923 reglementa și alte materii juridice în afara drepturilor cetățenești și a puterilor statului. Constituția din 1923 avea nu mai puțin de 8 titluri și dintre acestea numai unul se referea la drepturile românilor iar două la puterile statului. Într-adevăr, titlurile constituției din 1923 erau : I. Despre teritoriul României ; II. Despre drepturile românilor ; III. Despre puterile statului ; IV. Despre finanțe ; V. Despre puterea

---

[24] Titlul doi al constituției din 1923, ca și titlul II al constituției din 1866 se intitula „Despre drepturile românilor". Vom indica numai unele din drepturile pe care cele două constituții le reglementau în mod diferit (avem în vedere constituția din 1866 cu modificările ei de pînă în 1917). În ce privește dreptul de proprietate constituția din 1923 a introdus trecerea în proprietatea statului a zăcămintelor miniere și a adăugat noi cazuri în care se puteau face exproprieri pentru utilitate publică (și anume necesitățile organelor de stat). În Constituția din 1923 s-a introdus un articol prevăzînd că legi speciale vor stabili condițiile acordării de drepturi politice femeilor. Constituția din 1923 a introdus precizarea expresă a egalității în drepturi a cetățenilor fără deosebire de origine etnică și s-au declarat ratificate decretele din 30 decembrie 1918, 22 mai și 13 august 1919 care, prin derogare de la constituția din 1866, acordaseră în bloc cetățenia română evreilor din vechea România. În alte privințe însă articolele constituției din 1923 conțineau restricții care nu existaseră în articolele corespunzătoare ale constituției din 1866. Constituția din 1923 a limitat dreptul de grevă, introducînd dreptul statului de a interveni în conflictele de muncă ; a limitat dreptul de organizare, introducînd distincția între dreptul de asociere și dreptul la recunoașterea personalității juridice, care putea fi refuzat ; a limitat libertatea întrunirilor prevăzînd că acestea erau permise, „afară de piețele și căile publice" ; a limitat gratuitatea învățămîntului la cel primar. Este drept că, practic, introduse fiind prin legi speciale, aceste restricții existau și înainte de adoptarea constituției din 1923, dar fără a avea un caracter constituțional.

[25] I. V. Gruia, *op. cit.*, p. 1112 — 1114, aprecia referirea decretului din 31 august 1944 la constituția din 1866 ca o inadvertență a legiuitorului, cu rostul politic de a sublinia continuitatea constituțională. În ce mă privește, nu credem că o astfel de inadvertență să fi fost posibilă dacă legiuitorul ar fi avut în vedere reașezarea integrală a organizației constituționale a țării în cadrul exclusiv al constituției din 1923.

[26] „Astfel — a spus Gr. Niculescu-Buzești — s-a adoptat o lege care repune în vigoare principiile constituțiunilor democratice din 1866 și 1923, după care toți românii, indiferent de originea lor etnică sînt egali în fața legilor. Prin această măsură au fost implicit abrogate toate măsurile rasiale" („Dreptatea" din 17 septembrie 1944).

www.dacoromanica.ro

armată; VI. Dispoziţiuni generale; VII. Despre revizuirea constituţiunii; VIII. Dispoziţiuni tranzitorii şi suplimentare.

Este un fapt că decretul din 31 august 1944 nu făcea nici o referire *explicită* la cinci din cele opt titluri ale constituţiei din 1923. Or, titlul VII al constituţiei din 1923, referitor la revizuirea constituţiei, conţinea reguli precise şi complicate, care statorniceau modalităţile de revizuire a constituţiei, îngreunînd-o [27].

Titlul VI al constituţiei conţinea de asemenea o prevedere foarte importantă potrivit căreia constituţia nu putea fi suspendată nici în total, nici în parte. Aceste dispoziţii au inclus constituţia din 1923 în categoria constituţiilor pe care juriştii le numesc rigide, căci nu pot fi modificate prin legi ordinare, ci numai printr-o procedură specială, prevăzută în chiar textele constituţionale.

Indiferent de interpretările ulterioare ale decretului din 31 august 1944 trebuie să constatăm că între refuzul P.C.R. de a accepta revenirea la regimul dinainte de 1938, coroborat cu intenţia anunţată de partidele din B.N.D. de a da ţării o nouă constituţie pe de o parte şi neincluderea în actul din 31 august 1944 a unei cauze clare şi neechivoce de repunere în vigoare a cinci din titlurile constituţiei din 1923, pe de altă parte, există o coincidenţă care favoriza realizarea amintitei intenţii. Aceasta cu atît mai mult cu cît printre dispoziţiile constituţiei din 1923 nemenţionate în decretul din 31 august se numărau tocmai acele dispoziţii care îngreunau modificarea şi interzicerea suspendarei ei.

Dealtfel, prin chiar decretul din 31 august 1944 se aduceau unele modificări explicite normelor înscrise în constituţia din 1923.

În primul rînd, organizarea reprezentanţei naţionale — a parlamentului — era lăsată la latitudinea guvernului. Această dispoziţie a decretului deschidea posibilitatea schimbării structurii parlamentului şi a sistemului electoral (căci în constituţia de la 1923 dispoziţiile privitoare la sistemul electoral erau cuprinse titlul III la capitolul „Reprezentanţa Naţională"). Neformularea clară a principiilor organizării puteau fi urmarea nerealizării unui acord în această privinţă între partidele din

[27] Pentru revizurea constituţiei, Camera şi Senatul trebuiau separat să se rostească, pentru modificarea acesteia. O comisie mixtă formată din deputaţi şi senatori special aleşi trebuia să întocmească o declaraţie care să propună textele constituţionale ce urmau a fi modificate. Declaraţia urma a fi supusă de trei ori votului Camerelor. După stabilirea definitivă, cu majoritate de 2/3 a articolelor care urmau a se supune revizuirii, urma să se facă noi alegeri pentru Cameră şi Senat. Noile adunări puteau revizui constituţia numai în acord cu regele şi numai cu o majoritate de 2/3 din voturi şi cu o prezenţă a cel puţin două treimi a numărului lor.

www.dacoromanica.ro

B.N.D. [28]. Rămîne însă realitatea că în două probleme cardinale ale organizării de stat decretul nu reintroduce în vigoare clauzele constituției din 1923, lăsînd deschisă posibilitatea unor reforme. Pînă la organizarea reprezentanței naționale puterea legislativă urma să se exercite în modul arătat mai sus care, deși nu era nou ca practică de guvernare, era nou din punctul de vedere al consfințirii lui într-un act constituțional.

În al doilea rînd decretul din 31 august consacra desființarea juriului și mai ales suprima parțial inamovibilitatea magistraților, de vreme ce statua că o nouă lege avea să stabilească condițiile ei. Era o măsură cu caracter antifascist, căci se avea în vedere sancționarea magistraților care făcuseră complici la crimele regimului de dictatură.

Este deci incontestabil că decretul constituțional din 31 august 1944 nu a repus în vigoare constituția din 1923 *în întregimea ei*, căci prin chiar textul său se prevedeau schimbări importante față de această constituție, ale modului de organizare a puterii legislative și judecătorești. Pe de altă parte, decretul din 31 august 1944, nereferindu-se explicit decît la problemele reglementate prin trei din titlurile constituției, nu prevedea în mod explicit punerea în vigoare și a celorlalte titluri. Nepunînd în mod expres în vigoare dispozițiile constituției din 1923 referitoare la revizuirea sau suprimarea constituției, actul din 31 august lăsa deschisă calea unor noi inovații, reforme de ordin constituțional.

Tocmai pentru că actul constituțional din 31 august 1944 nu a restabilit modalitățile de revizuire constituțională prevăzute în constituția din 1923, a fost posibil ca un nou decret din 10 octombrie 1944 să modifice decretul constituțional din 31 august 1944. În locul obișnuitei expuneri de motive, semnate de un singur ministru, decretul la care ne referim era însoțit de un raport semnat de toți membrii guvernului care își asumau astfel inițiativa lui [29]. Decretul adăuga la finele articolului 4 al actului constituțional din 31 august un nou aliniat care, trecînd peste dispozițiile consti-

---

[28] Vezi mai jos, p. 1481 După I. V. Gruia *(op. cit.*, p. 1 104) rezerva privind organizarea reprezentanței naționale se explica prin aceea că legea electorală din 1939 fusese abrogată iar legea electorală din 1926 nu mai avea existență juridică. Dar la 1923 legea electorală din 1926 nu avea nici un fel de existență, iar constituția din 1923 conținea un întreg capitol privitor la reprezentanța națională, care la 31 august 1944 ar fi putut fi și el repus explicit în vigoare, dacă ar fi existat această intenție (specificîndu-se eventual că o lege electorală avea să fie adoptată ulterior. Dovadă că articolul III al actului constituțional de la 31 august 1944 deschidea calea unei reglementări deosebite de a constituției din 1923, a Parlamentului și sistemului electoral este că articolul 2 al decretului din 31 august 1944 stabilea în mod expres că dispozițiunile articolului III în care se vorbea de reprezentanța națională reprezintă o excepție de la regulile constituției din 1923. Dacă excepția s-ar fi referit numai la modul de exercitare a puterii legislative din perioada tranzitorie de pînă la alegeri, articolul 3 al decretului din 31 august 1944 ar fi vorbit simplu și explicit : „Pînă la întrunirea Parlamentului (sau a Reprezentanței Naționale) puterea legislativă se va exercita de rege la propunerea Consiliului de Miniștri" și în orice caz nu ar fi cuprins primul aliniat al respectivului articol, care încredința guvernului misiunea nu de a convoca reprezentanța națională, ci de a o organiza, fără a fi obligat să respecte în această problemă regulile constituției din 1923 (Cf. și T. Drăganu, *op. cit.*, p. 80).

[29] Raportul semnat de reprezentanții tuturor partidelor din B.N.D. și de toți ceilalți miniștri glăsuia : „Îndepărtarea de la politica democratică tradițională a țării și întronarea regimurilor dictatoriale, fără adeziunea Națiunii, au dus țara la dezastru. Acei ce au pregătit dictatura și au folosit-o, împingînd țara într-un război contra intereselor ei și sentimentele poporului, nu pot rămîne nepedepsiți. Este o datorie imperioasă a guvernului să sancționeze exemplar pe vinovați" („Monitorul Oficial" din 12 octombrie 1940).

www.dacoromanica.ro

tuției din 1923, prevedea retroactiv urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării, fără a se limita pedeapsa și prevăzîndu-se posibilitatea confiscării averii, interzisă în Constituția din 1923 [30].

Și în timpul precedentului război mondial se dezvoltase un puternic curent în favoarea sancționării celor vinovați de înfrîngerile din 1916 care duseseră la ocuparea a 2/3 din teritoriul țării. După cum se știe, manifestul prin care generalul Averescu, în primăvara anului 1918, lansase în arena politică noua Ligă a Poporului se intitula „Răspunderile" și cerea tocmai tragerea la răspundere a vinovaților înfrîngerii. Tema „răspunderilor" a stat în centrul vieții politice pînă cînd a fost „îngropată" chiar de cel ce o lansase, după venirea lui la guvern cu ajutorul liberalilor.

După al doilea război mondial însă „răspunderile" nu au mai fost „îngropate", ci înscrise în chiar așezămîntul constituțional al țării.

Din analiza decretului constituțional din 31 august 1944, cu completarea sa din 10 octombrie 1944, au reieșit, credem, următoarele :

1. decretul a repus *în mod expres* în vigoare dispozițiile din constituția din 1923 privitoare la exercitarea puterilor statului cu o serie de excepții privind organizarea reprezentanței naționale și a justiției ;

2. decretul a recunoscut cetățenilor români drepturile acordate de constituția din 1923 și de constituția din 1866, fără a tranșa problemele în care drepturile acordate de cele două constituții diferă.

3. decretul nu a vorbit explicit despre cele cinci — inclusiv titlul despre revizuirea constituției — din cele opt titluri ale constituției din 1923.

4. Decretul nu a repus în vigoare constituția din 1923 în ce privește funcționarea puterii legislative și judecătorești și a deschis calea reorganizării Parlamentului și sistemului electoral.

Decretul a fost de fapt rezultatul unui compromis între forțele participante la coaliția antihitleristă care a înfăptuit insurecția și care reflecta raporturile interne de forțe din timpul insurecției. Din cauza acestui caracter de compromis, credem, decretul din 31 august 1944 a avut unele impreciziuni care au înlesnit ulterior interpretări contradictorii. Aceste interpretări au reflectat nu numai divergențe de doctrină juridică sau repetări de formule cărora nu li se aprofunda conținutul, cît mai ales evoluția luptei între forțele revoluționare și cele situate pe terenul menținerii vechii orînduiri sociale — forțe care elaboraseră împreună decretul din 31 august 1944 în timp ce fuseseră coalizate împotriva hitlerismului.

DE LA ACTUL DIN 31 AUGUST 1944 LA INSTAURAREA GUVERNULUI DE LA 6 MARTIE. DECIZIA DIN 18 DECEMBRIE 1944 A MINISTERULUI JUSTIȚIEI

Imediat după publicarea decretului constituțional din 31 august 1944, într-o serie de materiale de presă, inclusiv ale presei partidelor din B.N.D., s-a vorbit, fără rezerve, despre repunerea în vigoare a constituției

[30] „Legi speciale — glăsuia noul aliniat cu care era completat actul din 31 august 1944 — vor prevedea condițiunile în care vor putea fi urmăriți și sancționați toți acei care, în orice calitate și sub orice formă au contribuit la dezastrul țării, în special în legătură cu războiul purtat împotriva Națiunilor Unite. Aceste legi vor putea prevedea și măsuri pentru urmărirea averilor" („Monitorul Oficial" din 11 octombrie 1944, p. 2).

www.dacoromanica.ro

din 1923. La 5 septembrie 1944 ziarul „România liberă" [31] scria despre „revenirea la constituţia democratică din 1923".

Oficiosul naţional-ţărănist „Dreptatea" scria înaintea publicării actului constituţional că s-a întocmit un decret-lege care, declarînd valabilă constituţia din 1923, făcea să cadă în desuetudine legile rasiale [32]. Abrogarea legilor rasiale erau unul din efectele şi obiectivele decretului din 31 august dar scopul lui era în realitate mai larg, îmbrăţişînd întrega orînduire de stat.

După publicarea actului constituţional de la 31 august 1944, oficiosul P.N.Ţ. afirma că regele şi guvernul au decis să redea ţării constituţia din 1923 [33]. Un membru al consiliului legislativ scria însă ceva mai tîrziu, în acelaşi oficios, că prin actul din 31 august 1944 „se repune în vigoare constituţia din 1923 şi în parte cea din 1866" [34] — ceea ce era cel puţin neclar.

În orice caz, transformările revoluţionare nu încăpeau în cadrul rigid al constituţiei din 1923. Şase zile după publicarea actului din 31 august 1944, „România liberă" scria deja că ţara se află într-o stare de provizorat din punct de vedere legislativ, şi se întreba „Ce constituţie va adopta tînărul stat român? Va reveni el la cea din 29 martie 1923?" — ceea ce ar fi însemnat că acea constituţie nu era în vigoare în integralitatea ei. Răspunsul era că, întrucît vechea constituţie permisese ilegalizarea organizaţiilor muncitoreşti şi ascensiunea legionarismului, era necesară o nouă constituţie [35].

Platforma Frontului Naţional Democrat, propusă de C.C. al P.C.R., la sfîrşitul lunii septembrie 1944 şi care a fost acceptată de celelalte partide şi formaţii aderente la F.N.D., preconiza adoptarea unei noi constituţii care „să stabilească principiile vieţii de stat a ţării pe baza orînduirii democratice parlamentare, în conformitate cu interesele poporului român". Adunarea constituantă urma să fi aleasă de toţi cetăţenii civili şi militari, de ambele sexe, de la vîrsta de 18 ani [36].

În şedinţa din 12 octombrie a Consiliului F.N.D. — aşa cum reiese din stenograma ei — s-a preconizat ca viitorul guvern să fie condus de consiliul F.N.D., avîndu-se în vedere transformarea acestui consiliu într-o adunare consultativă, într-un parlament provizoriu de felul celor formate în 1944—1945 în unele ţări europene eliberate de sub ocupaţia germană. Organizarea unei adunări consultative ar fi ieşit din cadrul constituţiei din 1923 dar ar fi fost conformă actului din 31 august 1944 care încredinţa guvernului sarcina organizării reprezentanţei naţionale [37].

---

[31] „Scînteia" încă nu reapăruse atunci, purtătorul de cuvînt al Partidului Comunist Român fiind „România liberă".

[32] „Dreptatea" din 3 septembrie 1944.

[33] „Ibidem", 8 septembrie 1944.

[34] „Dreptatea" din 5 octombrie 1944. Vezi şi nota 26.

[35] „România liberă" din 8 septembrie 1944.

[36] Ibidem, 26 septembrie 1944.

[37] V.Liveanu, *Particularităţi ale strategiei politice a P.C.R. în revoluţia populară. Revendicările imediate şi obiectivul final* în „Studii. Revistă de istorie", XXIV (1971) nr. 3, p. 590. Organizarea unei astfel de adunări consultative era principial admisă şi de adversarii ideii unui guvern al F.N.D., cu condiţia de a avea ei majoritatea în adunare.

www.dacoromanica.ro

Pe de altă parte, la 9 octombrie 1944, oficiosul național țărănist începea publicarea unei suite de articole — semnate de un membru al Consiliului Legislativ — privind necesitatea elaborării unei noi constituții. Articolele aveau un caracter foarte general, abstract, se reținea totuși propunerea menținerii parlamentului bicameral și a dreptului de vot numai pentru bărbați (cu excluderea faliților), dar cu ridicarea vîrstei pentru alegători la 25 de ani [38].

Pentru adoptarea noii constituții se recomandă o altă procedură decît cea prevăzută de constituția din 1923.

Un manifest-program al Partidului Național Țărănesc vorbea de asemenea despre adoptarea unei noi constituții după război — fără a da vreo indicație concretă asupra clauzelor ei [39].

După publicarea Platformei B.N.D., cînd problema unor transformări sociale imediate s-a pus cu acuitate la ordinea zilei, problema constituției a căpătat o nouă semnificație politică și socială. Partidele național țărănesc și național liberal, deși recunoșteau necesitatea unei noi constituții, au început să proclame necesitatea respectării întocmai a constituției din 1923 (principiu pe care îl încălcaseră nu o dată, nu numai în 1923—1937, dar și în timpul guvernelor dintre 23 August 1944 și 6 martie 1945), încercînd să ridice un baraj juridic în calea prefacerilor revoluționare. Partidul Comunist Român și aliații săi din F.N.D. căutau *pe cît posibil* să se mențină în cadrul normelor constituționale existente [40]. Dar în primul rînd partidele din F.N.D. nu reduceau normele constituționale existente la cele ale constituției din 1923, ci acordau o însemnătate mult mai mare decît o făceau partidele „istorice" decretelor constituționale din 31 august și 10 octombrie 1944, care înlesneau defascizarea aparatului de stat și prin caracterul lor suplu, suplu în sensul dreptului constituțional, în sensul permisiunii de modificare a normelor constituționale prin simple legi ordinare, înlesneau transformările politice și sociale.

În al doilea rînd, și mai ales, trebuie spus că Partidul Comunist Român era condus de ideea că interesele luptei revoluționare erau mai presus decît normele constituționale elaborate de burghezie sau cu participarea ei — norme pe care însăși burghezia le aplica numai în măsura în care o cereau interesele ei de clasă. Partidul Comunist Român considera că acțiunile maselor nu pot și nu trebuie să fie îngrădite în cadrul vechilor norme constituționale și că dimpotrivă tocmai aceste acțiuni vor crea noi norme constituționale.

După cum se știe, în perioada imediat următoare insurecției s-a declanșat un uriaș val de lupte populare. Instaurarea de noi primari și prefecți, ocuparea moșiilor, înseși demonstrațiile de stradă pentru care nu se cerea autorizație polițienească sau începerea organizării și activității sindicatelor înaintea recunoașterii personalității juridice au însemnat ieșirea din cadrul Constituției din 1923.

Nu lipseau încercări de a justifica juridicește astfel de acțiuni. Articolul „Cine calcă constituția"?, publicat în „România liberă" din 13 octombrie 1944, critica comunicatul Ministerului de Interne în

[38] „Dreptatea" din 15 octombrie 1944.
[39] Ibidem, 26 octombrie 1944.
[40] Vezi mai jos, p. 1474

www.dacoromanica.ro

care se spunea că instaurarea de noi primari şi consilii comunale (prin acţiunile desfăşurate de Frontul Naţional Democrat) erau neconstituţionale. „Pe cît ştim, constituţia din 1923 este repusă în vigoare" — se spunea în articol — şi această afirmaţie care intra în contradicţie cu decizii publice ale organelor de stat îndrumate de comunişti, avea să mai revină în presa partidului comunist şi a aliaţilor săi, probabil pentru că lucrurile nu erau clare şi autorii nu îşi dădeau seama de semnificaţia juridică şi politică a celor susţinute. În continuare articolul citat susţinea că instaurarea noilor primari şi consilii comunale se încadra în articolele 5 şi 28 (din titlul despre drepturi) ale constituţiei şi afirma de astă dată cu dreptate că majoritatea partidelor preconizează modificarea constituţiei. Realitatea era însă că forţele revoluţionare nu aşteptau modificarea de sus a constituţiei. Masele prin acţiunile lor creau noi stări de fapt, noi norme constituţionale, cu de la sine putere.

În această situaţie, la 18 decembrie 1944, Ministerul Justiţiei, condus de Lucreţiu Pătrăşcanu, adoptă o importantă decizie, publicată peste două zile în „Monitorul Oficial" şi care în prezent nu a fost menţionată în lucrările istorice. Decizia privea o problemă de mică importanţă în sine, legată de cererea artistului George Groner, fost supus austriac, de acordare a cetăţeniei române. Cererea, depusă în 1932, fusese admisă printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri abia la 27 septembrie 1944 [41].

Procedura de naturalizare era una din problemele pe care constituţia din 1923 o reglementa în alt mod decît constituţia din 1866. Constituţia din 1923 în titlul II Despre drepturile românilor prevedea, pentru constatarea condiţiilor naturalizării, formarea unei comisii pe lîngă Curtea de Apel din Bucureşti, pe cînd constituţia din 1866 nu prevedea formarea unei astfel de comisii, problema aceasta fiind lăsată în seama legilor ordinare. La 14 octombrie 1944 cînd lupta pentru un guvern al F. N. D. şi criza primului guvern Sănătescu erau în plină desfăşurare, Ministerul Justiţiei, condus de A. Căpăţînă [42], magistrat apropiat de P.N.Ţ., adoptase în legătură cu cererea lui G. Groner o decizie care oglindea punctul de vedere potrivit căruia decretul din 31 august 1944 ar fi repus în vigoare în întregime dispoziţiile constituţiei din 1923 referitoare la drepturile românilor. Concret, decizia din 14 octombrie a Ministerului Justiţiei a dispus ca procedura naturalizării lui G. Groner să fie încredinţată comisiei prevăzută în constituţia din 1923. Decizia din 18 octombrie 1944 a Ministerului Justiţiei, condus acum de L. Pătrăşcanu, a încredinţat cererea lui G. Groner comisiei prevăzute de legea din 1939, căci a considerat titlul II al constituţiei din 1923 ca nepus în vigoare *tale quale* şi drept urmare a considerat că adoptarea actului constituţional din 31 august 1944 nu a implicat abrogarea *ipso facto* a legii ordinare de naturalizare din 1939.

Totodată noua decizie a Ministerului Justiţiei statua importante principii de ordin general şi tocmai asupra lor am dorit să atragem atenţia. În legătură cu articolul 1 al actului constituţional din 31 august care menţiona atît constituţia din 1923 cît şi pe cea din 1866, decizia din 18 decembrie 1944 a Ministerului Justiţiei arăta : „Considerăm că prin această re-

[41] „Monitorul Oficial" nr. 238 din 14 octombrie 1944.

[42] La 23 August 1944 L. Pătrăşcanu fusese numit ministru interimar al Justiţiei, urmat, tot ca interimar, de D.D. Negel, titular definitiv fiind numit peste două săptămîni A. Căpăţînă („Universul" din 9 septembrie 1944).

www.dacoromanica.ro

ferire în bloc a actului constituțional din 31 august 1944 la dispozițiile a două constituțiuni, cea din 1866 și cea din 1923, pentru reglementarea drepturilor omului, constituțiuni care tratează exact aceleași probleme, uneori soluționate identic, alteori diferit, nu s-a putut pune în vigoare în ce privește drepturile românilor nici una din cele două constituțiuni amintite ci s-a făcut numai recomandațiuni și totodată o făgăduială de a se legifera și guverna în spiritul acelor constituțiuni. Actul constituțional din 31 august 1944, care a repus expres în vigoare titlul III referitor la puterile statului din constituția de la 1923, cu excepțiile cuprinse în articolele III și IV ale aceluiași act constituțional nu a repus în vigoare titlul II din constituția de la 1923".

Nici actul din 31 august 1944, nici oricare principiu juridic, se spunea în decizia Ministerului de Justiție, nu determină „pe care din cele două constituțiuni de mult abrogate trebuie să o preferăm pentru soluționarea unei probleme de reglementare a drepturilor omului, atunci cînd între cele două constituțiuni de mult abrogate există diferențe în reglementarea unei asemenea probleme ... Astfel fiind, spre deosebire de ce a făcut articolul II al actului constituțional din 31 august 1944 — care a repus expres în vigoare titlul III referitor la puterile statului din constituția de la 1923, cu excepțiile cuprinse în articolul III și IV ale aceluiași act constituțional — articolul I al acestui act constituțional nu a repus în vigoare titlul II din constituția de la 1923" [43].

Prin urmare, potrivit deciziei din 18 decembrie 1944 a Ministerului Justiției;

1. constituția din 1923 era și rămînea abrogată;

2. actul constituțional din 31 august 1944 a repus în vigoare din constituția din 1923 numai titlul III (despre puterile statului) al constituției din 1923, cu excepția modificărilor aduse de acel decret organizării puterilor legislativă și judecătpreasc ă;

3. referirea actului constituțional din 31 august 1944 la drepturile înscrise în constituția din 1866 și 1923 era considerată ca o declarație a drepturilor omului, conținînd o recomandare și un angajament de guvernare, și nu ca o dispoziție legislativă precisă.

Interpretările din decizia Ministerului Justiției au fost preluate și în alte texte oficiale, ca de pildă în expunerea de motive (semnată de L. Pătrășcanu) asupra legii privind dreptul de recurs, din ianuarie 1945 [44].

Interpretarea dată actului constituțional din 31 august 1944 în decizia din 18 decembrie a Ministerului Justiției a trezit unele critici în presa care nu aparținea Frontului Național Democrat [45] sau în literatura de specialitate [46]. Firește, elaborarea deciziei a fost influențată și de considerente de doctrină juridică [47]. Nu știm în ce măsură factorii politici care conduceau lupta practică pentru transformări sociale și politice radicale au considerat

[43] „Monitorul Oficial" nr. 295 din 20 decembrie 1944 (partea I) p. 8 266—8 267.

[44] Se vorbea acolo de repunerea în vigoare a titlului III al constituției din 1923, nu a constituției în întregimea ei („Monitorul Oficial" din 13 ianuarie 1945).

[45] „Semnalul" din 22 decembrie 1944.

[46] I. V. Gruia, *op. cit.*, p. 1 110 și urm.

[47] Decizia a fost semnată de secretarul general din acel timp al Ministerului Justiției, T. Broșteanu, expert în drept constituțional, care a publicat la sfîrșitul anului 1944 o lucrare de doctrină juridică ale cărei idei au fost în bună măsură reluate în textul deciziei.

www.dacoromanica.ro

necesar atunci să se ocupe de construirea teoretică a noului drept constituțional care să și țină seama de evoluția acestei lupte și acestor transformări și au inițiat ei procesul ce a dus la elaborarea deciziei Ministerului Justiției. Nu știm dacă și în ce măsură inițiativa deciziei au avut-o juriștii „tehnicieni" ai Ministerului Justiției care, în spiritul profesiunii lor, erau preocupați de fundamentarea juridică a noilor realități rezultate din evoluția luptelor social-politice. Neîndoielnic este însă că în condițiile concrete în care a fost adoptată, decizia din 18 decembrie 1944 a Ministerului Justiției contribuia la crearea unui cadru juridic care înlesnea înfăptuirea unor transformări radicale în orînduirea socială și de stat a țării.

Este adevărat că Partidul Comunist Român și celalalte partide și organizații din F.N.D., pentru a cîștiga noi aliați, pentru a putea realiza un compromis cu monarhia, pentru a putea obține recunoașterea viitorului guvern de către puterile occidentale, căutau să se mențină pe cît posibil în cadrul normelor constituționale existente și pe această linie, și de aceea în programul de guvernare anunțat la 27 ianuarie 1945 au retras revendicarea unei noi constituții. Pe de altă parte, în cadrul consiliului F.N.D., reprezentantul P.C.R. a arătat că în cazul nerevenirii regelui asupra refuzului de a instala un guvern al F.N.D. și al unui conflict cu monarhia, tocmai pentru menținerea vechilor norme constituționale nu se va proclama republica, ci se va instaura o regență. La începutul lunii martie, în cadrul Consiliului F.N.D., secretarul general al Consiliului, reprezentantul Partidului comunist, Vasile Luca, s-a referit la eventualitatea ca refuzul palatului de a accepta un guvern al Frontului Național Democrat să facă necesară înlăturarea regelui. Printre altele a spus : „Pentru noi să fie clar că nu ne atingem de rege și dacă vom fi nevoiți să luăm măsuri, nici atunci nu va fi vorba decît de o regență, dar nu de schimbarea constituției, căci aceasta este o chestiune de viitor, care depinde de felul cum se desfășoară evenimentele" [48].

În același spirit, la ședința din 11 martie 1945, Gheorghe Gheorghiu Dej, exprimînd poziția Partidului Comunist Român, considera „un mare succes pentru noi că am putut rezolva criza (de guvern — V.L.) pe cale constituțională" [49].

Prin „calea constituțională" se avea în vedere de fapt instaurarea unui guvern și desfășurarea activității lui cu obținerea sancțiunii legale din partea regelui în conformitate de fapt cu actul de la 31 august 1944 [50]. Considerentele juridice de doctrină constituțională interesau desigur, mai puțin. Ceea ce conta erau considerentele politice, găsirea unui cadru juridic care să permită realizarea deziderateloor amintite mai sus inclusiv lărgirea coaliției politice din jurul P.C.R. și obținerea recunoașterii noului guvern de puterile occidentale.

---

[48] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 9, dosar 9 269, f. 246 (subliniat de V.L.).

[49] Ibidem, f. 248.

[50] Aprecierile noastre dintr-o lucrare mai veche (*Partidul Comunist Român și monarhia — 1944—1947*, din „Studii. Revistă de istorie" an. XXV (1972), nr. 6, p. 1243) potrivit cărora înainte și un timp după 23 August 1944 Partidul Comunist Român s-ar fi pronunțat pentru revenirea la constituția din 1923 trebuie corectate în lumina celor arătate în acest articol. Normele constituționale pe care le-a avut în vedere Partidul Comuist Român după victoria insurecției erau cele stabilite prin actul constituțional de la 31 august 1944 și decretele care l-au completat.

www.dacoromanica.ro

Orientării spre respectarea pe cît posibil a normelor constituționale i-a corespuns și concretizarea unora din dispozițiile decretelor constituționale din 31 august 1944 și 20 octombrie 1944, Consiliul de Miniștri cu toată majoritatea lui burgheză adoptînd decretele, inițiate de P.C.R., cu privire la organizarea judecătorească[51] și la sancționarea criminalilor de război[52].

Dar aceasta nu a însemnat renunțarea Partidului Comunist Român și aliaților săi din F.N.D. la acțiuni revoluționare și acestea nu puteau fi menținute *totodeauna* în cadrul vechilor norme constituționale. După cum se știe, valul acțiunilor populare crea cu de la sine putere noi norme ale vieții politice și de stat — instaurarea de noi organe locale ale puterii de stat, ocuparea moșiilor, formarea detașamentelor armate populare au luat un mare avînt la sfîrșitul anului 1944 și începutul anului 1945 contribuind la crearea premiselor pentru instaurarea guvernului de la 6 martie 1945.

PRIMA PERIOADĂ A GUVERNULUI GROZA. DECIZIA DIN 31 MAI 1945 A ÎNALTEI CURȚI DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE

Prima lege importantă adoptată de noul guvern, legea de reformă agrară din 23 martie 1945 a avut, cum bine s-a observat, un caracter constituțional[53].

Constituția din 1923, în cadrul titlului despre drepturi, nu admitea decît exproprierea pentru cauze de utilitate publică precis determinate (salubritate publică, sistematizare, căi de comunicație, interesele generale ale statului și ale administrației publice) care nu prevedeau exproprierea moșiilor în scopul împroprietăririi țăranilor; de asemenea, nu admitea decît exproprierea *cu despăgubire prealabilă*. Pe de altă parte, titlul VIII al constituției din 1923 consacra regimul agrar creat prin legile de reformă agrară de după primul război mondial. Toate aceste dispoziții ale constituției din 1923 erau înlăturate de fapt de legea de reformă agrară din 23 martie 1944. În ședințele Consiliului de Miniștri, reprezentanții P.N.L. — Tătărăscu, criticau proiectul de lege invocînd caracterul neconstituțional al unor articole care au fost totuși menținute[54]. Astfel de critici au fost cu atît mai puternice în cercurile politice burgheze din afara guvernului. Regele a promulgat totuși legea de reformă agrară, fără a mai fi nevoie de o nouă modificare constituțională despre care se vorbise la un moment dat. Aceasta nu numai din motive politice, regele neconsiderînd oportună atunci o ruptură cu noul guvern, motivată de respingerea reformei agrare dorită de țărănime. Mai exista, credem, încă un motiv și anume

---

[51] „Monitorul Oficial" nr. 294 din 19 decembrie 1944.

[52] Ibidem, nr. 17 din 21 ianuarie 1945.

[53] D. Ionescu Gh. Tuțui, Gh. Matei, *op. cit.*, p. 354; N. Prișca, *op. cit.*, p. 109; T. Drăganu *op. cit.*, p. 82.

[54] *România în anii revoluției democrat populare* ...., p. 153.

www.dacoromanica.ro

actul constituțional din 31 august 1944 nepunînd în vigoare normele constituției din 1923 în întregimea ei, nepunînd în vigoare normele de revizuire constituțională din acea constituție permitea o lege ca cea de reformă agrară, adică o lege ordinară care să modifice normele constituționale.

La 21 aprilie 1945, pe baza decretului constituțional din 10 octombrie 1944 a fost adoptată o nouă lege pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării, de crime de război[55]. Prin prelungirea termenelor de urmărire și judecată prevăzute în legea din 21 aprilie 1945, aceasta și-a prelungit efectul și după adoptarea Constituției R.P.R. din aprilie 1948[56].

Largile implicații ale acestei probleme s-au concretizat și prin aceea că prima aplicare a menționatei legi — cu alte cuvinte judecarea primului lot de criminali de război — a prilejuit, în subsidiar, o importantă clarificare asupra regimului constituțional din acel timp al României.

Ca și despre decizia din 18 decembrie 1944 a Ministerului Justiției, nici despre decizia la care ne vom referi imediat, a Înaltei Curți de Casație și Justiție, nu știm dacă și în ce măsură ea reflecta preocupările și părerile factorilor de conducere din guvern în problemele de drept constituțional atunci actuale. Era firesc ca decizia la care ne vom referi, exprimînd aprecierile celei mai înalte instanțe judecătorești, competente în problemele de constituționalitate, să reflecte eforturile juriștilor de a construi noul drept constituțional în concordanță cu transformările din orînduirea de stat și socială a țării — și care tocmai prin această concordanță înlesnea desfășurarea mai departe a procesului revoluționar.

Constituția din 1923, în titlul III privitor la puterile statului, repus în mod expres în vigoare prin actul din 31 august 1944 dădea în competența Înaltei Curți de Casație și Justiție reunită în secțiuni unite judecarea constituționalității legilor. Particularul avea dreptul de a cere, prin recurs de neconstituționalitate la Casație, neaplicarea în ce-l privește a legii pe baza căreia fusese dat în judecată[57].

---

[55] „Monitorul Oficial" nr. 94 din 24 aprilie 1945.

[56] Primul proces al unor criminali de război s-a judecat în conformitate cu legea din 21 aprilie 1945 la București între 16—20 mai 1945. În acest proces au fost judecate persoane acuzate pentru maltratarea și asasinarea internaților politici din lagărele de la Tg. Jiu și Vapniarka, pentru exterminarea în masă în Transnistria a evreilor din diverse regiuni, inclusiv în fostele județe Rădăuți, Suceava și Dorohoi, precum și a țiganilor, și pentru alte crime de război („Scînteia" din 15—24 mai 1947). La 7 februarie 1946, o nouă lege a prelungit termenul de urmărire din legea precedentă și pe această bază s-a desfășurat, printre alte procese, cel al guvernului antonescian, între 6—15 mai 1946 (Vezi *Procesul marii trădări naționale. Stenograma dezbaterilor de la Tribunalul Poporului asupra guvernului antonescian*, București, 1946). O lege din 15 august 1947 nu limita termenul de urmărire și pe această bază, după adoptarea constituției din 16 aprilie 1948, s-a desfășurat între 14—26 iunie 1948 procesul unor comandanți militari, membri ai fostului serviciu secret de informații, legionari ș.a. acuzați pentru participare la pogromurile din 1941 de la Iași și de la Stînca Roznovanu („Justiția nouă" III, 1948) nr. 5—6, p. 122—123; „Scînteia" din 16—28 iunie 1948).

[57] Constituția din 1866 nu acorda vreunei instanțe judecătorești competența judecării neconstituționalității legilor. Jurisprudența română a admis însă și sub regimul constituției din 1866 dreptul particularului vătămat prin executarea unei legi neconstituționale de a cere justiției neaplicarea legii (P. Negulescu, *op. cit.*, p. 192). Mai avem de adăugat, pentru aprecierea unei decizii citate mai jos, că în materie fiscală Curtea de Apel era instanță de recurs, dar în cazul că un recurs la Curtea de Apel invoca și motive de neconstituționalitate pronunțarea asupra acestor din urmă motive aparținea Curții de Casație (Paul Negulescu, *Curs de drept constituțional Român*, București, 1927, p. 492—493).

www.dacoromanica.ro

În temeiul acestei dispoziții constituționale, acuzații din primul proces al criminalilor de război au făcut „recurs de neconstituționalitate" la Înalta Curte de Casație și Justiție, ei au cerut anularea sentinței de condamnare a Tribunalului Poporului din București, pe motivul că legea pe baza căreia se pronunțase sentința era neconstituțională [58].

Ei au pus în discuție dacă decretele din 31 august și 10 octombrie 1944 erau legi ordinare sau legi de ordin constituțional și au susținut prima variantă [58 bis].

Judecînd recursul în Secțiunile Unite, cea mai înaltă instanță judecătorească a țării a adoptat la 31 mai 1945 o decizie în care, arătînd de ce legea din 21 aprilie 1945 era constituțională, preciza care era constituția de atunci a României. Decizia din 31 mai 1945 a Înaltei Curți de Casație și Justiție întrunită în Secțiuni Unite constata mai întîi că regimurile constituționale rigide [59] pot fi modificate nu numai după procedura prevăzută în legi constituționale, dar și pe calea violentă a revoluției sau loviturii de stat, așa cum a fost abrogată la 1938 constituția din 1923. Citățm în continuare din decizie: „Abrogată fiind constituția din 1923, ea n-a mai putut la 31 august 1944 să fie repusă în vigoare prin Înaltul Decret Regal nr. 1 626 publicat la 2 septembrie 1944 și completat apoi prin Înaltul Decret nr. 1 849 din 11 octombrie, decît prin intervenția acestor acte și în măsura și condițiunile prevăzute de aceste acte, cuprinzînd actualmente așezămîntul fundamental al statului român ... Înaltul Decret Regal nr. 1 626/1944 [60], care cuprinde Declarația drepturilor românilor și normele de organizarea și funcționarea puterilor statului, nu conține nici o normă în legătură cu revizuirea lui și punînd în vigoare alte texte nu declară pus în vigoare și titlul VII al constituției din 1923 referitor la revizuirea acelei constituții" [61].

Dealtfel, se observa pe bună dreptate în continuare, pînă la organizarea Reprezentanței Naționale, dispozițiile titlului VII al constituției din 1923 nu se puteau aplica, deoarece acel titlu prevedea revizuirea constituției de corpurile legiuitoare [62].

Referindu-se la capitolul despre reprezentanța națională din titlul III al constituției din 1923, Înalta Curte constata că, în lumina articolelor doi și trei ale decretului din 31 august 1944, „tot acest capitol, inclusiv secțiunea relativă la consiliul legislativ, nu a putut să fie pus în vigoare prin actul cu putere constituțională din 2 septembrie 1944" [63].

Decretele din 2 septembrie și 11 octombrie 1944 [64] — sublinia Înalta Curte — „au consfințit trecerea statului la un nou regim constituțional", reprezentînd „constituția actuală a țării" [65].

---

[58] Pandectele Române, XXV (1946) partea III-a, p. 1.

[58bis] Vezi cuvîntul lui Oconel Cireș în „Justiția Nouă", II (1946), nr. 4—6, martie-mai, p. 92.

[59] Rigid în sensul juridic explicat la p. 1467

[60] Este vorba de actul constituțional de la 31 august 1944.

[61] Ibidem.

[62] Ibidem.

[63] Ibidem, p. 2.

[64] Sînt datele publicării în „Monitorul Oficial".

[65] Ibidem, p. 1.

www.dacoromanica.ro

I.V. Gruia, unul din criticii deciziei din 31 mai 1945 a Curţii de Casaţie, fost ministru al justiţiei în guvernul Gigurtu şi autor al primei legislaţii rasiale, aprecia că decizia nu era justificabilă din punct de vedere juridic, dar se putea legitima din punct de vedere pozitiv [66].

Comentînd favorabil decizia din 31 mai 1945 a Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie [67], Traian Broşteanu, semnatarul deciziei din 18 decembrie 1945 a Ministerului Justiţiei, constata adoptarea de către Înalta Curte a sistemului pozitivist realist. Teza cvasi-legitimistă potrivit căreia actul constituţional din 31 august 1944 a înlăturat piedicile din calea aplicării constituţiei din 1923 a fost respinsă ca greşită. Căci, adăuga comentatorul — chiar constituţia din 1923 se adoptase fără respectarea formelor de revizuire prevăzute de constituţia din 1866 care la rîndul ei fusese adoptată fără respectarea formelor prevăzute în Statutul lui Cuza din 1864, la rîndul lui adoptat, precum bine se ştie, în urma unei lovituri de stat care înlăturase anterioara constituţie — convenţia de la Paris.

În încheiere, comentatorul făcea o observaţie care aruncă o lumină vie asupra atmosferei epocii şi asupra fondului real al problemei discutate. Reacţiunea — observa el — invocă constituţia din 1923 la tot pasul şi continua: „În adevăr, nu ne poate scăpa împrejurarea că acei care invocă la tot pasul constituţia din 1923 sînt elemente reacţionare, care cred că astfel vor putea să apere prea puţin respectabilele dumnealor drepturi cîştigate" [68].

În fond, diversele interpretări ale constituţiei se integrau, cum am mai spus, indiferent de divergenţele între juriști şi de temeiurile lor doctrinale, justificate sau nu, în conflictul politic mai larg dintre forţele conservatoare şi cele revoluţionare. În orice caz, potrivit concluziilor deciziei din 31 mai 1945 a Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie:

1. Actul din 31 august 1944 nu a reintrodus în vigoare constituţia din 1923 în întregimea ei, printre altele nu a repus în vigoare titlul VII privind revizuirea constituţiei şi capitolul despre reprezentarea naţională din titlul III.

2. Decretele din 31 august şi 10 octombrie 1944 erau legi de ordin constituţional şi anume reprezentau constituţia din acel moment a României.

3. Articolul 1 al actului constituţional din 31 august 1944 reprezenta o declaraţie a drepturilor.

Mai este de observat că decizia din 15 mai 1945 a Înaltei Curţi, indicînd unele din dispoziţiile constituţiei din 1923 care au fost puse în vigoare, nu şi-a propus (pentru că nu avea legătură cu recursul judecat) să indice toate dispoziţiile constituţiei din 1923 repuse în vigoare la 31 august 1944.

O nouă problemă constituţională s-a pus în timpul cunoscutei „greve regale" din 21 august—8 ianuarie 1946 în timpul căreia regele, încercînd să răstoarne guvernul, a refuzat semnarea decretelor legi. După cum se ştie, măsurile legislative au fost adoptate în această perioadă prin

---

[66] I. V. Gruia, *op. cit.*, p. 1107.
[67] Vezi „Justiţia Nouă", I, (1945) nr. 1, p. 25.
[68] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

jurnale ale Consiliului de Miniștri care nu aveau nevoie de semnătura regelui.

În practică, între 21 august 1945—8 ianuarie 1946 clauza decretului din 31 august 1944 referitoare la exercitarea puterii legislative nu a fost aplicată. Problema justificării juridice a acestei proceduri are un caracter doctrinar juridic care depășește cadrul acestei lucrări. Realitatea social-politică este cea care ne interesează aici, și ea consta în aceea că lupta pentru putere dintre forțele revoluționare și cele conservatoare, organizarea constituțională a statului era modificată prin evoluția însăși a raportului dintre aceste forțe, a luptei dintre ele.

După terminarea „grevei regale" cele mai importante din jurnalele Consiliului de Miniștri care înlocuiseră decretele-legi au fost transformate în decrete legi, semnate acum și de monarh, fără însă a li se schimba conținutul [69]. S-a revenit deci la aplicarea actului constituțional din 31 august 1944. Problema normelor constituționale în vigoare continua însă a fi discutată.

După cum am văzut, decizia din 15 mai 1945 a Înaltei Curți de Casație și Justiție nu indicase (căci nu aceasta era obiectul ei) toate dispozițiile Constituției din 1923 repuse în vigoare.

Nu toate instanțele judecătorești soluționau la fel probleme legate de constituționalitatea unor măsuri [70]. În aceste condiții a fost important cuvîntul rostit la deschiderea anului judecătoresc 1946 de Oconel Cireș [71], primul președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție care prezidase și ședința Secțiunilor Unite la care se adoptase decizia din 31 mai 1945.

Legea de organizare a Curții de Casație dispunea semnalarea în fiecare an a viciilor de legislație constatate de Curte. Îndeplinind această obligație, primul președinte releva apariția a două sisteme juridice. În primul sistem constituția din 1923 nu putea fi abrogată, iar actul constituțional din 31 august 1944, înlăturînd piedicile care stăteau în calea aplicării acelei constituții, a repus-o pur și simplu în vigoare [72].

Al doilea „sistem", în spiritul ideilor unor cunoscuți jurișți români (ca C. Dissescu) și străini, recunoștea că: „revoluția apare ca un mod curent de abrogare a constituției, deși acest mod, evident nu-i prevăzut în nici o constituție" [73].

---

[69] V. Teodorescu, *Aspecte ale folosirii parlamentului de către forțele democratice conduse de Partidul Comunist Român (decembrie 1946—decembrie 1947)* în „Studii și materiale de istorie contemporană", vol. II, București, 1962, p. 126.

[70] În decizia civilă nr. 8 din 16 ianuarie 1946 a Secției a IV-a a Curții de Apel din București decizia nr. 586 din 19 decembrie 1944 a Comisariatului general al prețurilor era apreciată ca lipsită de valoare juridică pe motivul că, potrivit articolului 109 și următoarelor din titlul IV al constituției din 1923, impozitele și taxele nu se pot stabili decît prin legi („Revista de drept comercial și studii economice" XIII (1946) nr. 5—6, p. 374 — 376). Titlul IV era socotit ca fiind în vigoare. De notat că la 19 decembrie 1944 Comisariatul general al prețurilor era condus de M. Romașcanu — fruntaș al P.N.L.-Brătianu.

[71] Oconel Cireș, *Cuvînt la deschiderea anului judecătoresc 1946*, în „Justiția Nouă" II, (1946) martie, nr. 4—6, p. 88 și urm.

[72] Oconel Cireș, *op. cit.*, p. 89—90. O largă expunere a acestui sistem la I. V. Gruia, *op. cit.*, p. 166, 1 103—1 183.

[73] O. Cireș, *op. cit.*, p. 90.

www.dacoromanica.ro

După autorii citați trebuie „să ne înclinăm înaintea acestui fapt și să constatăm că constituțiile sînt abrogate de revoluții, măcar că-i anevoie de a construi juridic acest mod de abrogare" [74].

Această din urmă concepție — sublinia președintele înaltei instanțe — a fost exprimată în decizia din 31 mai 1945 a Secțiunilor Unite și potrivit acestei decizii constituția din 1923 a fost abrogată de cea din 1938 care la rîndul ei a fost înlăturată — ambele constituții fiind deci și rămînînd în acel moment abrogate [75].

Aceasta însă — atrăgea mai departe atenția primul președinte — nu însemna că România era lipsită de constituție [76]. Potrivit deciziei din 31 mai 1945, decretele din 31 august 1944 și 10 octombrie aveau caracter constituțional, mai mult : constituția în vigoare a României era de dreptul constituțional din 31 august 1944, completat la 31 octombrie 1944. Potrivit aceleiași decizii, explica O. Cireș, normele constituției din 1923 repuse în vigoare sînt numai cele care „au fost repuse în vigoare prin efectul înaltului Decret Regal din 31 august 1944. Care norme au fost repuse în vigoare Înalta Curte nu examinează întrucît chestiunea nu interesează pentru rezolvarea recursului" [77].

Și de astă dată, primul președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție, apreciind că numai o parte a normelor constituției din 1923 fuseseră repuse în vigoare la 31 august 1944, nu indica care erau acele norme repuse în vigoare, pentru motivul că o astfel de enumerare nu fusese necesară pentru rezolvarea recursurilor judecate de Înalta Curte și deci nu intrase în deciziile ei.

Concluzia primului președinte, strîns legată probabil și de necesitățile bunei desfășurări a activității judecătorești, era : România avea pentru moment o constituție — actul de la 31 august 1944 dar totodată se resimțea necesitatea unei noi constituții.

Este adevărat că doi ani după ce fusese exprimat, dezideratul primului președinte al Curții de Casație de a se da țării o nouă constituție a fost îndeplinit. Dar în lunile imediat următoare soluția a fost alta, dictată de meandrele revoluției, ale conjuncturii politice interne și internaționale.

DECRETUL CONSTITUȚIONAL DIN 13 IULIE 1946 ȘI REPUNEREA EXPLICITĂ ÎN VIGOARE A CONSTITUȚIEI DIN 1923

Un fapt nesubliniat pînă acum în literatura istorică este că decretul 2 218 din 13 iulie 1946 [78] intitulat decret „cu privire la exercitarea puterii legislative" a avut un caracter constituțional, reprezentînd aplicarea articolului 3 al actului constituțional din 31 august 1944 care lăsa în seama

[74] *Ibidem*, p. 90. După A. Esnein, în timpul unei revoluții o țară poate rămîne fără constituție. După René Capitant, în timpul revoluției constituția ar fi alcătuită din ansamblul ideilor și doctrinelor în numele cărora se face revoluția și care devin norme de drept pozitiv pe măsură ce națiunea își retrage încrederea în ordinea veche *(ibidem)*.

[75] *Ibidem*, p. 91.

[76] *Ibidem*, p. 92.

[77] *Ibidem*.

[78] Vezi „Monitorul Oficial" nr. 161 din 15 iulie 1946.

www.dacoromanica.ro

hotărîrii guvernului organizarea reprezentanței naționale. Decretul a fost într-adevăr adoptat în urma unui jurnal al Consiliului de miniștri. Ca și celelalte decrete constituționale a purtat pe lîngă semnătura regelui și pe cea a miniștrilor, respectiv pe a miniștrilor din Frontul Național Democrat și P.N.L.-Tătărescu. Conținutul decretului nu poate fi apreciat fără a-l situa în contextul politic al epocii. În fața României se punea problema participării în condiții cît mai favorabile la încheierea tratatului de pace și a asigurării unui statut internațional bazat pe recunoașterea independenței și suveranității naționale. În legătură cu aceasta era necesară recunoașterea guvernului român de marile puteri occidentale care aveau un rol important în elaborarea tratatului de pace și în reglementarea tuturor problemelor internaționale de după al doilea război mondial. Uniunea Sovietică și alte state est-europene recunoscuseră guvernul român și restabiliseră relațiile diplomatice cu România încă din 1945. La 2 august 1945, de acord cu Iuliu Maniu și Dim. Brătianu și împins de ei, regele Mihai se adresase celor trei mari puteri aliate cerîndu-le „sfatul" cu privire la „lărgirea „bazei" guvernului român[79]. Se știe că guvernele S.U.A. și Angliei ar fi dorit un guvern în care preponderența ar fi avut-o P.N.Ț.-Maniu și P.N.L.-Brătianu.

Conferința din decembrie 1945 a miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., Angliei și S.U.A. a decis să dea regelui Mihai sfatul cerut prin scrisoarea din 21 august 1945. O comisie formată din reprezentanții celor trei mari puteri și-a început activitatea la București la 2 ianuarie 1946. În urma tratativelor s-a decis completarea guvernului cu cîte un reprezentant al celor două partide „opoziționiste" iar la 8 ianuarie 1946 regele a reluat contactul cu guvernul [80].

Mai departe, pentru consolidarea poziției pe plan intern a guvernului în care puterea reală o dețineau forțele populare și pentru asigurarea statutului internațional, era necesar ca organizarea reprezentanței naționale, prevăzută în decretul din 31 august 1944, să se facă pe o bază acceptată de rege și pe cît posibil și de partidele „istorice", așa încît să nu se dea adversarilor guvernului vreun temei juridic pentru contestarea legitimității parlamentului ce urma a fi ales în cursul anului 1946.

Reprezentantul P.N.Ț.-Maniu în guvern, E. Hațieganu, a expus punctul de vedere al partidului său, după care decretul din 31 august 1944 nu permitea desființarea Senatului, iar proiectul de organizare a reprezentanței naționale și proiectul de lege electorală corespunzător prezentate de Lucrețiu Pătrășcanu, în numele P.C.R. și aliaților săi, erau anticonstituționale. Pe aceeași poziție se situa M. Romniceanu, reprezentantul P.N.L.-Brătianu [81].

Cele două partide împreună cu P.N.L. — Tătărescu cereau să se lase regelui dreptul de a dizolva parlamentul [82].

În această situație partidele din Frontul Unic Muncitoresc și celelalte organizații de stînga din guvern au acceptat ceea ce credem a fi fost un compromis. Au impus transformări esențiale în organizarea

[79] *România în anii revoluției democrat populare* ... p. 195.
[80] *Ibidem*, p. 195—196.
[81] Vezi stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri citate la Gh. Tutui, Gh. I. Ioniță, *Anii tumultuoși ai luptei pentru republică*, București, 1978, p. 78.
[82] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

puterii legislative : desființarea senatului, lărgirea dreptului de vot la femei și militari. Dar au consimțit să se declare repusă în vigoare, în celelalte privințe, constituția din 1923, ceea ce însemna și recunoașterea dreptului regelui de a dizolva parlamentul și interzicerea revizuirii constituției fără aplicarea procedurii speciale de revizuire (acordul regelui, convocarea după formalități greoaie a adunării constituante speciale).

Decretul din 13 iulie 1946 [83] prevedea (articolul 1) că „puterea legislativă se exercită colectiv de rege și reprezentanța națională conform dispozițiunilor prevăzute în constituțiunea din 29 martie 1923 cu privire la puterile statului", — ceea ce însemna păstrarea dreptului regelui de a dizolva Parlamentul (drept care, în condițiile noilor raporturi ale forțelor de clasă era destinat să rămînă formal). Prin articolul 1 se introducea însă o modificare reală, esențială (articolul 18) a constituției din 1923 stabilindu-se că „reprezentanța națională se organizează într-un singur corp : Adunarea Deputaților". Se statua (articolul 18) că dispozițiile constituției din 1923 referitoare la adunarea deputaților și senat vor fi considerate a privi numai Adunarea Deputaților. Constituția din 1923 era deci modificată, Senatul fiind desființat.

Articolul 2 al decretului introducea o modificare a sistemului electoral de pînă la 1940, lărgind dreptul de vot la femeile și militarii în termen (de la 21 ani împliniți). Acordarea dreptului de vot femeilor nu era contrară constituției din 1923, deoarece aceasta lăsa legiuitorului ordinar competența stabilirii condițiilor în care femeile puteau exercita drepturile electorale. Desființarea Senatului era însă, cum am arătat, o revizuire a constituției din 1923 efectuarea acestei revizuiri bazîndu-se pe articolul 3 al actului constituțional din 31 august 1944.

Decretul constituțional din 13 iulie 1946 mai conținea o prevedere extrem de importantă. Constituția din 1923 era considerată a fi repusă în vigoare cu excepția unor dispoziții ale ei clar indicate, și anume cu excepția modificărilor *în mod explicit* efectuate prin decretele din 31 august 1944 și 13 iulie 1946 — revizuirea ei nemaifiind posibilă decît în conformitate cu titlul VII al acelei constituții.

Articolul 17 al decretului din 13 iulie 1946 avea într-adevăr cuprinsul următor : „Adunarea deputaților nu poate proceda nici în total, nici în parte la revizuirea constituțiunii. Revizuirea constituțiunii din 1923, astfel cum a fost repusă în vigoare prin decretul 1 626 din 2 septembrie 1944 și modificată prin dispozițiunile prezentului decret se va putea face numai potrivit dispozițiunilor prevăzute în titlul VII al acestei constituții și numai de către Adunarea legiuitoare extraordinară aleasă special în acest scop" [84].

Expunerea de motive la decret arăta că acesta a fost elaborat „în cadrul constituției din 29 martie 1923 care a fost repusă în vigoare prin Înaltul Decret Regal nr. 1 626 din 2 septembrie 1944 cu modificările consemnate în el ..." [85].

---

[83] „Monitorul Oficial" nr. 161 din 15 iulie 1946.
[84] Ibidem.
[85] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

Decretul din 31 august 1944 primea acum o nouă interpretare, considerîndu-se abia acum că a repus fără echivoc în vigoare constituția din 1923. Nu se mai făcea acum nici o referire la constituția din 1866.

Decretul constituțional din 13 iulie 1946 repunea deci în mod expres în vigoare constituția din 1923 cu anumite excepții constînd în :

1. desființarea Senatului ;

2. desființarea juriului și în anumite condiții a inamovibilității magistraților ;

3. sancționarea celor vinovați de dezastrul țării și de crime de război [86] cu pedepse putînd include confiscarea averii.

Se poate aprecia, credem, că actul constituțional care în mod explicit a pus în vigoare cu excepțiile limpede și neechivoc arătate constituția din 1923 a fost decretul constituțional din 13 iulie 1946 [87].

PROBLEMA CONSTITUȚIONALĂ DUPĂ ÎNTRUNIREA PARLAMENTULUI

În platforma electorală a B.P.D. se prevedea ca formă de stat „monarhia constituțională". Forțele politice preponderente în guvern și Parlament erau însă decise să ducă înainte procesul transformărilor revoluționare. După alegerile parlamentare din noiembrie 1946, guvernul și parlamentul au modificat unele legi vechi sau au adoptat unele legi noi pentru a pune cînd era posibil legislația existentă de acord cu constituția din 1923 [88].

Transformările revoluționare nu puteau fi însă îngrădite în cadrul constituției din 1923.

În actul de abdicare al regelui Mihai, elaborat în condițiile cunoscute, se spunea „În viața statului român s-au produs în ultimii ani prefaceri politice, economice și sociale care au creat noi raporturi între principalii factori ai vieții de stat. Aceste raporturi nu mai corespund astăzi

[86] Decretul din 13 iulie nu se referea în mod expres la decretul din 10 octombrie pentru simplul fapt că acesta din urmă adăugase un alineat la decretul din 31 august 1944. Forma valabilă din punct de vedere legal a decretului din 31 august 1944 cuprindea și adăugarea făcută prin decretul din 10 octombrie.

[87] Legea electorală din 15 iulie 1946 era o aplicare a articolelor decretului constituțional privind exercitarea puterii legislative.

[88] Este interesantă de pildă evoluția problemei reglementată de decizia din 18 decembrie 1944 a Ministerului Justiției citată mai sus, privind procedura pentru dobîndirea naționalității române. Am văzut că decizia citată pornind de la contradicția dintre constituțiile din 1866 și cea din 1923 reglementa problema potrivit legii pentru dobîndirea și pierderea naționalității române din ianuarie 1939. În februarie 1947 parlamentul a adoptat o lege care, precum se arăta în expunerea de motive, a modificat un număr de articole ale legii din ianuarie 1939 pentru a le pune de acord cu articolul VII al constituției din 1923 ; printre altele, pentru constatarea îndeplinirii condițiilor de dobîndire al naționalității române se reînființa comisia de pe lîngă Curtea de Apel din București, prevăzută de constituția din 1923 („Monitorul Oficial", partea a 3-a, nr. 13, din 7 august 1947. Dezbaterile Adunării Deputaților, p. 344 și urm.). Pe de altă parte, în spiritul dispozițiilor constituției din 1923 care proclama egalitatea în drepturi a cetățenilor indiferent de originea lor etnică, în 1947 s-a adoptat o lege care dădea posibilitatea dobîndirii cetățeniei române unor locuitori din teritoriile unite cu România în 1918 cărora legea din 1925 le refuzase această posibilitate („Monitorul oficial", partea a 3-a nr. 13 din 7 august 1947). Dezbaterile Adunării Deputaților p. 331 și urm. Cf. „Justiția Nouă" II (1946) nr. 4—6, p. 113—118). Era vorba mai ales de persoanele care în 1918 aveau domiciliul stabil în aceste teritorii dar din punct de vedere administrativ al actelor de identitate indigenat etc. figurau înainte de 1918 ca aparținînd unor localități din afara hotarelor României ; de asemenea cărora din motive rasiale li s-a retras în mod abuziv cetățenia română.

www.dacoromanica.ro

condiţiilor stabilite de pactul fundamental — constituţia ţării, ele cerînd o grabnică şi fundamentală schimbare" [89]. Se avea în vedere aici în primul rînd neconcordanţa dintre prefacerile din viaţa ţării şi menţinerea instituţiei monarhice. Dar această neconcordanţă s-a manifestat şi în cazul altor prevederi decît cele privind monarhia, din constituţia din 1923.

Sfîrşitul anului 1946 şi anul 1947 a fost o perioadă în care neconcordanţa dintre dezvoltarea procesului transformărilor sociale şi dispoziţiile constituţiei din 1923 s-au manifestat cu deosebită acuitate şi în care înlăturarea monarhiei a fost pregătită, printre altele, de eliminarea în practica vieţii de stat a unora din dispoziţiile constituţiei din 1923. Vom da numai cîteva exemple în acest sens. Adunarea Deputaţilor a adoptat o serie de legi care au reprezentat măsuri de transformare a unor raporturi de proprietate ce au modificat în fapt dispoziţii ale constituţiei din 1923.

Adunarea Deputaţilor a votat legea etatizării Băncii Naţionale (20 decembrie 1947). Această lege nu se încadra în acele dispoziţii ale constituţiei din 1923 care garantau proprietatea privată şi nu permitea exproprierea decît pentru cauzele de utilitate publică amintite mai sus.

De asemenea, parlamentul a votat legea circulaţiei imobilelor agricole (6 iunie 1947) care restituia ţărănimii muncitoare pămînturi vîndute în timpul secetei, stabilea un maximum al suprafeţei totale care putea fi dobîndită prin cumpărare, stabilea drepturi de preemţiuni pentru stat la vînzarea pămînturilor ţărănimii, interzicea cumpărarea de pămînturi de cei care deţineau deja o anumită suprafaţă ş.a.

Legea circulaţiei bunurilor agricole nu intra în cadrul dispoziţiilor din constituţia din 1923. Dreptul de preemţiune al statului la cumpărarea pămînturilor scoase în vînzare de ţărani reprezenta o derogare de la dispoziţiile legii de reformă agrară din 1929, care au fost înscrise în constituţia din 1923 căpătînd astfel un caracter constituţional. Pe de altă parte, deoarece moşierii începuseră să conteste lucrările organelor care efectuaseră reforma agrară din 1945 pe motiv de neconstituţionalitate, la 5 iunie 1947 Adunarea Deputaţilor a adoptat legea prin care lucrările de aplicare a reformei agrare erau declarate drept acte de guvernămînt şi deci inatacabile prin justiţie [90].

Sfera actelor de guvernămînt, deci inatacabile în justiţie, era extinsă dincolo de limitele admise pînă atunci şi ministrul justiţiei din acel timp nu a negat-o. În cuvîntarea rostită în Parlament cu prilejul discutării acestei legi, Lucreţiu Pătrăşcanu arăta că apărătorii moşierilor, fie în mod deschis, fie în mod mascat susţineau caracterul neconstituţional al legii. Dar noţiunea de act de guvernămînt fiind în evoluţie — continua el — „fără să ne împiedicăm de tradiţia consfinţită de doctrină, care dă definiţia actului de guvernămînt, am înţeles să inovăm şi în mod deschis

---

[89] „Monitorul Oficial" partea a III-a, nr. 33 din 20 ianuarie 1948.

[90] Cu privire la legile adoptate de Parlament în 1946—1947 vezi Venera Teodorescu, *Aspecte ale folosirii parlamentului de către forţele democratice conduse de Partidul Comunist Român (decembrie 1946 — decembrie 1947)*, în „Studii şi materiale de istorie contemporană", vol. II, Bucureşti, 1962, p. 377 — 432.

www.dacoromanica.ro

să spunem țării : exproprierea proprietății moșierești ... așa cum a fost aplicată în practică de această lege [91] este definitivă" [92].

În conformitate cu dispozițiile constituției din 1923, proiectele de legi, înainte de a fi prezentate Parlamentului, erau înaintate spre avizare Consiliului Legislativ. Avizele Consiliului Legislativ aveau, potrivit constituției, un caracter consultativ, ele puteau fi luate în considerare sau respinse de guvern sau parlament. Potrivit legii de organizare a Consiliului Legislativ (1925) acesta avea trei secții.

Secția I-a se ocupa de problemele de drept public; secția a II-a de problemele de drept privat; secția a III-a de problemele economice și financiare. În 1947 secția a III-a a Consiliului Legislativ, prezidată de D.I. Suchianu, făcînd uneori sugestii cu caracter de tehnică juridică, de modificare a proiectelor care au fost înaintate, nu a declarat neconstituționale proiectele de legi economice și financiare, ci a optat în favoarea lor [93].

Celelalte secții au dat unora din proiectele de legi care le-au fost prezentate avize de neconstituționalitate sau de neconformitate cu „principiile dreptului pozitiv". Astfel de avize ale secțiilor Consiliului Legislativ au fost date nu numai asupra unor legi ca aceea a circulației bunurilor agricole [94], sau a declarării lucrărilor de reformă agrară ca acte de guvernămînt [95], dar și asupra unor legi ca cea a vînatului [96] sau a legilor care ridicau episcopiile de Craiova și Timișoara la rangul de arhiepiscopii [97].

Dar Adunarea Deputaților a votat legile menționate, deoarece potrivit constituției din 1923 avizele Consiliului Legislativ aveau un caracter strict consultativ [98].

Regele sancționa legile adoptate de Parlament chiar dacă nu era de acord cu ele. Precum arăta biograful său oficial, „a se opune unei măsuri adoptate de un Parlament ales putea fi considerat ca o sfidare aruncată națiunii" [99].

Activitatea Consiliului Legislativ și-a atras criticile presei comuniste. Una din secțiile acestuia a avizat nefavorabil dispozițiile legii circulației bunurilor agricole care apăra interesele țărănimii muncitoare. Raportor al legii în Parlament a fost deputatul comunist — tovarășul Nicolae Ceaușescu [100]. Avizul Consiliului Legislativ susținea printre altele că anularea vînzării de pămînt făcute de țărani în timpul secetei nu este justificată de „viciul violenței". Criticînd acest aviz, editorialul ziarului

---

[91] Legea de reformă agrară din 1945.

[92] „Monitorul Oficial", partea a III-a, Dezbaterile Adunării Deputaților, nr. 28 din 26 august 1947, p. 648.

[93] D. I. Suchianu, *Politica Consiliului Legislativ*, în „Națiunea" din 16 iunie 1947. În Dezbaterile Adunării Deputaților — în care se publica totdeauna avizul Consiliului Legislativ la proiectele-legi discutate — se poate urmări cum legile economice și financiare erau avizate favorabil de Consiliul Legislativ.

[94] „Monitorul Oficial", partea a III-a, nr. 27 din 25 august 1947, p. 697, 704.

[95] Ibidem, partea a III-a, nr. 28 din 26 august 1947, p. 646.

[96] Ibidem, nr. 24 din 20 august 1947, p. 523.

[97] Ibidem, nr. 25 din 21 august 1947, p. 603.

[98] În revistele de jurisprudență ale vremii, pe care le-am consultat, nu am găsit citate cazuri de procese în care să se fi atacat constituționalitatea legilor votate de Parlament.

[99] Arthur Gould Lee, *Crown against sickle*, London, 1950, p. 146.

[100] „Monitorul Oficial", partea a III-a, nr. 30 din 25 august 1947, p. 698.

www.dacoromanica.ro

„Scînteia" semnat de redactorul șef adjunct Ștefan Voicu, întreba pe bună dreptate : „Amenințarea cu moartea prin foame, dacă țăranul nu vinde pămîntul pe preț de nimic nu este destulă „violență" ? [101] Subliniind necesitatea încadrării legilor în normele constituționale și a perfectei formulări din punct de vedere juridic a articolelor de lege, un alt editorial al „Scînteii" sub aceeași semnătură, aprecia : „Consiliul Legislativ tinde [102] fără succes dar cu perseverență să se transforme în organul de frînare a democrației, încercînd să împotmolească legiuirile democratice în formule anchilozate ale jurisprudenței perimate" [103]. Erau criticate în continuare „interpretări reacționare a unor învechite texte de lege" [104]. Era în fond o evidențiere a necesității revizuirii vechilor norme juridice a vechilor texte constituționale.

Problema constituționalității legilor era tratată în fapt ca o problemă politică *sui generis*. La ședința unor deputați și consilieri ai Consiliului Legislativ, convocată la Ministerul Justiției în iunie 1947 — șeful departamentului a declarat, și declarațiile lui au fost reproduse în presă, că opțiunea pentru constituționalitatea sau neconstituționalitatea unei legi era atunci o opțiune politică și problema era de a se ști ce politică se face [105]. Președintele secției a III-a a Consiliului Legislativ a scris și el că o constituție care se pretează întotdeauna la interpretări este ușor de interpretat cînd sentimentele și ideile sînt aceleași, dar este foarte greu de interpretat în vremuri revoluționare, cînd opiniile ce trag spre trecut și conservare se ciocnesc cu cele ce trag spre progres și reformă [106].

De la jumătatea lunii iunie 1947, după ce a fost criticat public, Consiliul Legislativ, așa cum se poate constata urmărind în dezbaterile Adunării Deputaților avizele care însoțeau diversele proiecte de lege, nu a mai apreciat proiectele de lege depuse de guvern în Parlament ca neconstituționale.

Problema constituționalității se punea acum într-un chip nou. Așa cum s-a întîmplat de atîtea ori în istorie în perioadele revoluționare, transformările sociale și politice creaseră o contradicție între starea de drept și starea de fapt. De drept constituția din 1923, cu modificările care îi fuseseră aduse după o insurecție, era, în linii generale, o constituție burghezo-democratică. (Tocmai în cadrul constituțional creat de decretele constituționale și celelalte acte de decizie pe care le-am examinat s-a putut înfăptui revoluția popular democratică).

De fapt se punea problema trecerii la revoluția socialistă. Măsurile care au pregătit, pe multiple planuri, această trecere, adoptate pe cale de lege de Adunarea Deputaților, nu au putut încăpea în vechiul cadru constituțional. Contradicția între starea de drept și starea de fapt, între vechea constituție adoptată în condițiile capitalismului și noile necesități ale trecerii spre socialism era periculoasă și dăunătoare din două puncte de vedere. Pe de o parte, această contradicție greva starea de fapt, împiedica desfășurarea în continuare a transformărilor revoluționare. Nu

101 „Scînteia" din 7 iunie, 1947.
102 Prin avizele lui.
103 „Scînteia" din 14 iunie 1947.
104 Ibidem.
105 D. I. Suchianu, articolul citat.
106 *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

se putea trece la socialism în vechiul cadru al monarhiei constituționale și al constituției din 1923.

Pe de altă parte, contradicția la care ne referim greva starea de drept, împiedica dezvoltarea unui regim de strictă legalitate revoluționară, elaborarea unei constituții și în general a unei legislații care să accelereze procesul transformărilor revoluționare spre socialism, să apere și să promoveze interesele oamenilor muncii, inclusiv interesul lor de a se respecta cu strictețe legea în scopul evitării arbitrariului și actelor abuzive.

Actul de la 30 decembrie 1947, izvorît din contradicția dintre așezămîntul juridic existent și necesitățile trecerii spre socialism a creat totodată premize favorabile rezolvării acestei contradicții.

PROCLAMAREA REPUBLICII ȘI REGIMUL CONSTITUȚIONAL

Proclamarea Republicii nu s-a redus din punct de vedere constituțional la înlăturarea regelui. „Legea pentru constituirea Statului Român în Republica Populară Română" [107], adoptată de Adunarea Deputaților la 30 decembrie 1947 nu se limita la instaurarea republicii. Articolul 2 al legii statua: „Constituția din 1866 cu modificările ei din 29 martie 1923 și acelea din 1 septembrie 1944 [108] și următoarele se abrogă". Se desființa deci nu numai monarhia, ci întreg așezămîntul constituțional de pînă atunci. Formularea din articolul citat — cu referire la trei așezăminte constituționale din trecut — a fost astfel aleasă încît să nu se lase nici o îndoială asupra acestui fapt. Articolul 4 al legii prevedea convocarea, de Adunarea Deputaților, a unei adunări legislative constituante. „Adunarea Legislativă constituantă — prevedea articolul 5 — va hotărî asupra noii constituții a Republicii Populare Române".

Legea instituia și un regim de tranziție. Adunarea Deputaților avea să exercite puterea legislativă pînă la convocarea adunării constituante iar un prezidiu nou format, compus din cinci membri aleși de Adunarea Deputaților avea să exercite puterea executivă pînă la intrarea în vigoare a noii constituții.

Legea de constituire a Republicii Populare Române avea să fie promulgată de președintele Consiliului de Miniștri.

Așa cum se întîmplă deseori, în perioade revoluționare cu constituțiile rigide din punct de vedere juridic, constituția din 1923 a fost abrogată fără a i se aplica procedura de modificare constituțională prevăzută în această constituție însăși. Aceasta a fost, dealtfel, cum am mai remarcat, soarta tuturor constituțiilor elaborate în epoca dezvoltării capitaliste a României.

Convenția de la Paris a fost înlocuită prin statutul lui Cuza, Statutul lui Cuza prin constituția din 1866, constituția din 1866 prin cea de la 1923, aceasta prin decretele din septembrie 1940 — și la fiecare din aceste

[107] „Monitorul Oficial" nr. 300 bis din 30 decembrie 1947.

[108] Era o referire la decretul constituțional din 31 august 1944 publicat în „Monitorul Oficial" din 2 septembrie 1944. Inadvertența — fără importanță politică — se datora și de astă dată, credem, tensiunii în care s-a lucrat la redactarea legii.

www.dacoromanica.ro

schimbări de constituţie înlăturarea vechiului aşezămînt constituţional s-a făcut fără respectarea regulilor de revizuire constituţională prevăzute în aşezămîntul constituţional înlocuit. Tot aşa s-a întîmplat şi în alte ţări [109].

Evoluţia regimului constituţional dintre 23 August 1944 — 30 decembrie 1947 din România a fost cadrul şi totodată rezultatul desfăşurării revoluţiei democrat-populare, a reflectat acest proces revoluţionar.

Proclamarea Republicii Populare Române, care a marcat trecerea la etapa revoluţiei socialiste, a marcat o nouă eră şi în istoria constituţională a României. Dezvoltarea revoluţiei şi construcţia socialistă în România s-a reflectat şi în evoluţia regimului constituţional, în adoptarea pe rînd a constituţiilor din 1948, 1952 şi a constituţiei din 1965 cu modificările ei ulterioare.

Dar fapt demn de remarcat, adoptarea constituţiilor României socialiste din 1952 şi 1965 ca şi modificările constituţionale s-au realizat aşa cum nu s-a petrecut niciodată în trecut, pe calea respectării normelor de revizuire constituţională prevăzute în vechile aşezăminte constituţionale. Un fapt a cărei explicaţie depăşeşte limitele cronologice ale studiului nostru, dar a cărui realitate nu se poate contesta, este că în istoria de după 1859 a României, continuitatea constituţională în sensul arătat al înlocuirii sau modificării constituţiei în acord cu normele constituţionale însăşi a fost pentru prima oară realizată în regimul socialist.

LE PROBLÈME DE LA CONSTITUTION DE LA ROUMANIE (23 AOÛT 1944 — 30 DÉCEMBRE 1947)

RÉSUMÉ

Le décret constitutionnel, adopté la 31 août 1944, huit jours après le commencement de l'insurrection nationale en Roumanie, se référait *clairement* seulement à la remise en vigueur de la partie de la Constitution de 1923 concernant l'exercice du pouvoir d'Etat. On stipulait même à cet égard certaines exceptions : la représentation nationale devait être organisée sur la base d'une décision du gouvernement, les droits des citoyens étant ceux reconnus par la Constitution de 1923 et par celle de 1866.

On ne faisait pas état explicitement de la remise en vigueur des 5 titres de la Constitution de 1923 dont celui touchant les modalités de révision de la Constitution. Ce fait doit être relié à l'intention du Parti Communiste Roumain et des trois autres partis du gouvernement de donner au pays une nouvelle constitution. Au moment où s'engage a la lutte pour le pouvoir entre le Parti Communiste Roumain, le Parti Social-Démocrate et leurs alliés, d'une part, et le Parti National-Paysan et le Parti National-Libéral — Brătianu, d'autre part, ces derniers se sont situés sur la position de l'application rigoureuse de la Constitution de 1923.

[109] În Franţa, constituţiile din 1791, 1814, 1830, 1851, 1852, 1870 au fost înlăturate fără respectarea dispoziţiilor de revizuire constituţionale prevăzute în fiecare din aceste constituţii (O. Cireş, *op. cit.*, p. 90).

www.dacoromanica.ro

Les actions de masse transgressaient les normes prévues dans cette constitution. La décision du 18 décembre 1944 du ministère de la Justice, dirigé par un représentant du P.C.R., a apprécié que la Constitution de 1923 n'a pas été appliquée dans son ensemble. Le décret du 31 mai 1945 de la Haute Cour de Cassation et de Justice a statué que l'établissement constitutionnel en vigueur à cette date n'était pas la Constitution de 1923 dans son ensemble, mais celui prévu dans le décret constitutionnel du 31 août 1944 avec son amendement du 10 octobre 1944.

Dans la conjoncture politique existante, le roi et le gouvernement, où le P.C.R. et ses alliés avaient la prépondérance, ont abouti à un compromis, concrétisé dans le décret constitutionnel du 13 juillet 1946 qui supprimait le Sénat, mais statuait explicitement la remise en vigueur de la Constitution de 1923.

Les lois adoptées par le parlement pendant la période décembre 1946 — décembre 1947 qui reflétaient l'orientation vers le passage à la révolution socialiste ont dépassé seulement le cadre de la Constitution bourgeoise-démocratique de 1923.

La contradiction entre l'état de droit et l'état de fait a conduit le 30 décembre 1947 à la proclamation de la république, à l'abrogation de la Constitution de 1923 et à la convocation d'une assemblée constituante en vue de l'adoption d'une nouvelle Constitution.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

VICTORIA INSURECȚIEI DIN AUGUST 1944 ȘI FALIMENTUL POLITIC DEFINITIV AL GĂRZII DE FIER

DE

FL. CONSTANTINIU

Caracterul antifascist al insurecției române din august 1944 s-a manifestat pe două planuri: împotriva fascismului internațional — în primul rînd a nazismului — și împotriva fascismului intern, devenit o agentură a celui dintîi. Era, deci, de așteptat, ca, în fața insurecției române, hitleriști și legionari să acționeze în front comun pentru a împiedica eliberarea României de sub jugul fascist. Eșecul încercărilor celui de al treilea Reich de a folosi pe legionari drept unul din instrumentele de reducere a României în dependența lui nu a reținut în chip deosebit atenția celor care s-au ocupat de istoria sîngeroasă și rușinoasă a Gărzii de fier fie în istoriografia românească [1], fie în cea străină [2]. În rîndurile de mai jos analizăm împrejurările constituirii „cabinetului" - marionetă de la Viena, pe baza unor izvoare inedite din arhivele germane, aflate în microfilm la Arhivele Statului din București.

Exact la cumpăna dintre zilele de 23 și 24 august, la orele 00,00 primului ofițer de stat major al grupului de armate „Ucraina de sud" (denumire devenită evident anacronică, deoarece unitățile sale se aflau pe teritoriul României) i s-a comunicat telefonic ordinul lui Hitler „de a înăbuși puciul, a-l aresta pe rege și camarila curții și a forma un nou guvern condus de un general filogerman, în caz că mareșalul Antonescu nu mai este disponibil" [3]. Ordinul Führerului de a găsi un înlocuitor mareșalului în persoana unui general român cu simpatii progermane a fost însă imposibil de executat și jurnalul de operații al aceluiași grup de armate consemnează succint motivul: „Nici un general român nu este de acord să continue lupta de partea germanilor, nici chiar comandantul diviziei blindate „România Mare", generalul Corne, în care se puneau speranțe" [4].

---

[1] Mihai Fătu, Ion Spălățelu, *Garda de fier — organizație teroristă de tip fascist*, București, 1971, p. 397.

[2] Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, ed. a 2-a, Wiesbaden, 1965, p. 227 — 228; Nicholas M. Nagy-Talavera, *The Green Shirts and the Others*, Stanford, California, 1970, p. 338.

[3] „Revista arhivelor", LI (1974), vol. XXXVI, nr. 3, p. 411, 414; General-maior Eugen Bantea, *Insurecția română în jurnalul de război al grupului de armate german „Ucraina de sud"*, București, 1974, p. 38.

[4] „Revista arhivelor", l.c., p. 413, 416; Eugen Bantea, *op. cit.*, p. 58.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 32, nr. 8, p 1491 — 1498, 1979

www.dacoromanica.ro

Într-adevăr, contactaţi succesiv în cursul nopţii — la orele 0,05 şi 0,45 — generalii P. Dumitrescu şi I. Şteflea au refuzat oferta de colaborare cu trupele hitleriste [5]. La 24 august, orele 4,05, generalul E. Hansen, şeful misiunii militare germane, avertiza pe generalul H. Friessner, comandantul grupului de armate „Ucraina de sud", asupra situaţiei reale: „Noul guvern român trebuie luat în serios. Nu trebuie să se lase pradă iluziei că ar fi vorba de o mică clică de trădători. În spatele guvernului se află întregul popor român şi în special toţi generalii" [6]. În orele şi zilele următoare toate încercările autorităţilor hitleriste de a provoca o defecţiune a generalilor români s-au soldat cu tot atîtea eşecuri. „Potrivit comunicărilor grupului de armate (Ucraina de sud — n.n.) niciunul din generalii români care îi sînt subordonaţi, nu ni s-a alăturat activ, după cum nici generalii consideraţi drept deosebit de prietenoşi faţă de germani, Corne, Dragalina şi Dumitrescu" [7], raporta diplomatul german Werkmeister, făcînd bilanţul unor tentative de o săptămînă de a atrage un general român de partea Reichului. Armata română întorsese armele în totalitatea ei împotriva Germaniei hitleriste, soldaţii şi ofiţeri executînd ordinele noului guvern care reprezenta coaliţia forţelor antihitleriste, organizată şi condusă de Partidul Comunist Român.

Faţă de eşecul suferit în direcţia militarilor [8], Hitler s-a decis să recurgă la Horia Sima; la 24 august, orele 17, radiodifuziunea germană a anunţat constituirea unui guvern „naţional", prezidat de şeful Gărzii de fier. Anunţul radiofonic nu însemna şi existenţă reală. Dintr-un document citat mai jos, se va vedea că Horia Sima însuşi avea îndoieli în privinţa comunicatului. În ce-i priveşte pe patronii săi nazişti, ei erau decişi să continuie eforturile de a da o bază politică cît mai largă guvernului pe care nu-l voiau exclusiv legionar.

Preferinţa factorilor nazişti pare a se fi îndreptat spre generalul C. Dragalina [9], căruia doreau să-i dea un colaborator din rîndul politi-

---

[5] *Ibidem.*

[6] „Revista arhivelor", l.c., p. 414. Poziţia lui E. Hansen era în dezacord cu opinia generalului A. Gerstenberg, care, în jurul orei 4,55, informase statul major al grupului de armate „Ucraina de sud" că noul guvern român este doar „o clică mică". Deşi, în continuarea convorbirii telefonice, Hansen declara că exprimă vederile lui von Killinger, K. Clodius şi generalului A. Gerstenberg în privinţa imposibilităţii unei acţiuni militare eficace împotriva guvernului român din pricina efectivelor insuficiente, este limpede că între cei doi generali Hansen şi Gerstenberg — erau divergenţe, căci, la rîndul său, acesta din urmă raporta că „în jurul oraşului Bucureşti nu există decît o perdea foarte îngustă de trupe româneşti", *ibidem*, p. 415.

[7] Arh. St. Buc., Microfilme S.U.A., rola T-120-776 280, cadru 370. 513. Cf. Ilie Ceauşescu, Mihail E. Ionescu, Ioan Talpeş, *Consideraţii privind poziţia corpului de generali români faţă de insurecţia naţională armată antifascistă şi antiimperialistă din august 1944 (Rezultate preliminare ale unei cercetări)*, în „Revista română de studii internaţionale", VII (1974), nr. 3, p. 225 — 236.

[8] Chiar generalul Ion Gheorghe, ministrul României la Berlin, care s-a declarat împotriva noului regim instaurat de insurecţie, a refuzat oferta de a prelua şefia unui guvern în exil progerman, Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 227.

[9] În timpul rebeliunii legionare din ianuarie 1941, circulase zvonul, lansat de legionari, că generalul Dragalina se îndrepta spre capitală în fruntea trupelor sale pentru a veni în ajutorul rebelilor. Dragalina a dezmînţit afirmaţia printr-o declaraţie publicată în presă după înăbuşirea rebeliunii. A. Simion, *Regimul politic din România în perioada sept. 1940—ian. 1941*, Cluj-Napoca, 1976, p. 251 — 252.

www.dacoromanica.ro

cienilor de dreapta de orientare filogermană, în persoana lui Valer Pop [10]. Succesul acțiunilor insurecționale desfășurate de forțele armate române sprijinite de gărzile patriotice a făcut să eșueze și această tentativă, astfel că la 28 august Andreas Schmidt, șeful nazist al Grupului Etnic German și E. Veesenmayer, plenipotențiarul („Bevollmächtigter") Reichului în Ungaria, telegrafiau lui Ribbentrop : „Propunerile și instalarea unui guvern național cu generalul Dragalina și cu Valer Pop, imposibile, deoarece între timp posibilitățile de aterizare la București sînt excluse, ca și scoaterea acestor personalități" [11]. Începuse o adevărată căutare de eventuali miniștri printre politicienii de dreapta. La 3 septembrie același Schmidt comunica : „S-a stabilit prin curier că Manoilescu (Mihai — n.n.) locuiește în Breaza, Cîmpina, Gigurtu în Predeal. Domiciliile lui Valer Pop și Dragalina, necunoscute" [12].

Toate aceste persoane se interferaseră în anumite perioade cu acțiunile hitleriste de subordonare a României, iar în ultimele luni ale dictaturii antonesciene, ele îl criticaseră — dinspre dreapta, firește — pe mareșal. K. Clodius consemna la 12 iulie că „șefii grupărilor filogermane din România privesc cu continuă amărăciune evoluția politicii interne și moliciunea mareșalului în privința creării unui front solid de rezistență în interior și cu un scop clar de politică externă. Ei se simt complet înlăturați, deși România urmează acum politica externă pe care chiar ei au cerut-o. Diferite încercări de a-l influența pe mareșal au rămas fără succes. Șefii acestor grupări filogermane (Vaida, Cuza, Gigurtu, Manoilescu, Valer Pop, Savu [13] și cîțiva alții) lucrează în prezent la un memoriu pe care vor să-l predea mareșalului" [14]. Niciunul însă din cei amintiți nu avea să se manifeste în zilele insurecției și, la 30 august, reprezentanții Ministerului de Externe german trimiși la cartierul generalului H. Friessner, constatau că „nici o personalitate politică importantă din România ... nu a încercat să ni se alăture" [15]. Falimentul planurilor hitleriste de a găsi în armată sau în establishmentul politic al țării un quisling român au adus Berlinul în situația să se reazeme în întregime pe mercenarii săi de rezervă : legionarii.

La începutul lui septembrie 1944, unitatea fără fisură a poporului român în lupta antihitleristă făcea din legionari singurul element politic dispus să-și asume rolul de servitori fideli ai intereselor Reichului nazist.

Soluția unui guvern legionar sau cu participare legionară circulase în cercurile naziste încă înainte de răsturnarea regimului antonescian. Garda de fier găsise în Andreas Schmidt — aflat el însuși în strinse legături cu ierarhia superioară a S.S.-ului — [16] un aliat de nădejde. Acțiunile

[10] Valer Pop, ministru în mai multe rînduri în anii 1931—1937, îl însoțisc pe Mihail Manoilescu în august 1940 în călătoria încheiată cu acceptarea Dictatului de la Viena, iar apoi în octombrie același an a îndeplinit formalitățile pentru aderarea României la Pactul tripartit, A. Simion, *op. cit.*, p. 140 — 141.

[11] Arh. St. Buc., microfilme S.U.A., rola T 120 — 2822/407, cadru 449.068.

[12] Ibidem- Microfilme S.U.A., rola T. 120-776 280, cadru 370.503.

[13] Nu poate fi vorba decît de E. Savu, amic politic al lui O. Goga și ministru de finanțe în guvernul prezidat de acesta, Florea Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Cluj-Napoca, 1978, p. 178 ; Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 269.

[14] „Revista arhivelor", l. c., p. 398, 402.

[15] Arh. St. Buc., microfilme S.U.A., rola T 120-776 280, cadru 370513.

[16] Gustav Markus, *Die deutsche Volksgruppenführung in Rumänien am 23. August 1944* în „Südostdeutsche Viertelj ahresblätter", XX, (1971), nr. 2, p. 99.

www.dacoromanica.ro

lor destinate să şubrezească poziţia mareşalului Ion Antonescu au numărat, printre altele lansarea unor zvonuri despre infidelitatea dictatorului român faţă de Reich şi repetate informări ale Berlinului despre pretinse acţiuni de trădare ale conducătorului României. Astfel, spre exemplu, în noiembrie 1943, serviciile secrete germane din România au făcut o anchetă pentru a verifica informaţia provenită de la legionari şi de la Grupul etnic german potrivit căreia guvernul Antonescu ar fi decis capitularea României, în cazul în care armata sovietică atinge Bugul. Ancheta a conchis că aceste zvonuri erau false şi fuseseră puse intenţionat în circulaţie „pentru a submina poziţia mareşalului" [17]. Discreditarea acestor surse — legionarii şi conducerea nazistă a Grupului etnic german — încă din 1943 explică suspiciunea factorilor de decizie ai Reichului faţă de informaţiile — adevărate de astă dată — despre apropiata schimbare de front a României ca şi acţiunile legaţiei germane din Bucureşti de a împiedica accesul lor la Hitler [18].

Convingerea Führerului că mareşalul Antonescu este soluţia cea mai potrivită pentru interesele Reichului şi că deci prezenţa sa la conducerea României este indispensabilă pentru Reich [19] făcea anevoioasă, dacă nu imposibilă, revenirea, într-o formă sau alta, a legionarilor la putere. Sprijinitorul fidel al Gărzii de fier, Andreas Schmidt propunea la începutul lui iunie 1944 menţinerea mareşalului în calitate de şef al guvernului, dar schimbarea componenţei cabinetului, prin aducerea unor militari şi personalităţi „conservatoare-naţionaliste", devotate Germaniei, cărora într-o fază ulterioară urmau să li se alăture legionarii [20].

La rîndul său, ministrul Germaniei la Bucureşti, von Killinger, nu lua în consideraţie participarea la guvern a Gărzii de fier decît în cazul unei dispariţii a mareşalului de pe scena politică românească, dar şi în acest caz în primul rînd se situau „generalii de pe front" [21].

Este vizibilă reticenţa cu care cercurile diplomatice şi militare naziste priveau revenirea la putere a Gărzii de fier în România. Două erau motivele de bază ale acestei rezerve: a) lipsa de popularitate în ţară a mişcării legionare care îşi dovedise incapacitatea în cele cîteva luni cît participase la guvern (septembrie 1940 — ianuarie 1941) şi se compromisese prin jafurile şi atrocităţile săvîrşite şi b) necesitatea, pentru Reich, de a avea în România un guvern forte, capabil să soluţioneze problemele multiple şi complexe, în primul rînd de ordin militar, generate de prezenţa frontului de luptă pe teritoriul românesc. Apărea, sub o altă formă, pro-

[17] Arh. St. Buc., Microfilme S.U.A., rola T.77-882 67/58, cadru 630 906.

[18] Franz Herberth, *Neues um Rumäniens Frontwechsel am 23. August 1944*, Starnberg, 1970, p. 7.

[19] În timpul ultimei lor întrevederi, Hitler i-a spus lui I. Antonescu că viaţa acestuia din urmă este preţioasă pentru Reich, iar ultimele sale cuvinte, potrivit mărturiei lt. col. von Amsberg, aghiotantul führerului, adresate dictatorului român au fost: „Să nu mergeţi la palatul regal!", David Irving, *Hitler's War*, New York, 1977, p. 681.

[20] Arh. St. Buc., Microfilme, S.U.A., rola T 120—1005/288, cadru 393.455. Într-un alt raport din 27 iunie 1944, înaintat lui Himmler, A. Schmidt scria: „Mareşalul Antonescu va trebui într-o zi să afle adevărul de la noi, ca şi Mussolini, dacă vrem să păstrăm România sau renunţăm la România ca la un stat cu care colaborăm. România poate tot atît de puţin să învingă dificultăţile interne fără proptele germane, după cum s-a dovedit şi pe front", *ibidem* cadru 393.424.

[21] Arh. St. Buc., Microfilme S.U.A., rola T 77-906 67/65, cadru 660.693.

www.dacoromanica.ro

blema opţiunii cu care Berlinul fusese confruntat în ianuarie 1941; atunci Hitler avusese de ales între Antonescu şi legionari, şi decizia sa de a-l sprijini pe cel dintîi fusese dictată de considerentele militare legate de planul „Barbarossa": în preajma războiului cu Uniunea Sovietică, el avea nevoie de stabilitate politică în România, de buna pregătire a armatei române şi funcţionarea căilor de comunicaţie, or Ion Antonescu şi nu Garda de fier puteau asigura satisfacerea acestor exigenţe [22]. După răsturnarea dictaturii antonesciene, Hitler se afla în faţa unei opţiuni similare: un general filogerman — substitutul lui Antonescu — sau Garda de fier şi, aşa cum s-a putut vedea din sursele prezentate mai sus, preferinţa sa, dictată şi de astă dată de considerente militare, se îndrepta spre formula guvernului condus de un general. Neputinţa de a-l găsi a făcut din Horia Sima preşedintele unui guvern-marionetă.

Alcătuirea acestui cabinet era complicată şi de alte probleme politice şi militare, apărute în urma insurecţiei române. Generalul Arthur Phleps, care la 25 august fusese numit de Hitler „general împuternicit şi şef al poliţiei şi al S.S. pentru Transilvania şi Banat", s-a întîlnit în ziua următoare la Budapesta cu Andreas Schmidt şi Horia Sima. „Orientare destul de neclară" consemna el în jurnalul său după această întrevedere [23].

Aflat într-o situaţie ridicolă, Horia Sima însuşi considera inoportună crearea guvernului pe care, totuşi, el îl prezida. La 30 august, el îi scria în acest sens ministrului de externe, von Ribbentrop, în termeni care dezvăluiau totala subordonare a „premierului" legionar faţă de patronul său: „În legătură cu noul guvern anunţat, supun Excelenţei Voaste următoare propunere: să se amîne constituirea acestui guvern, pînă ce avem în posesiune o parte a teritoriului românesc pentru ca să nu fim asimilaţi guvernelor emigrate. Pînă atunci este mult mai bine să se anunţe constituirea unui comandament al forţelor armate române-legionare, ca expresie a guvernului naţional" [24].

Această bază teritorială, solicitată de Horia Sima, ridica ea însăşi dificultăţi de ordin politic şi militar. Mai întîi, ea trebuia dobîndită prin acţiuni ofensive, la realizarea cărora urmau să coopereze unităţile hitleriste şi cele horthyste. Pentru generalul Phleps, intrarea trupelor maghiare în Transilvania de sud — se credea atunci că ofensiva germano-ungară începută la 5 septembrie în zona dintre Munţii Apuseni şi Tîrgu Mureş se va desfăşura cu succes—făcea formarea guvernului „naţional" imposibilă deoarece, credea el, „nici un legionar de seamă nu va voi să se expună pentru noi" în asemenea condiţii [25]. Părerea era împărtăşită de Werkmeister, reprezentantul Ministerului de Externe, care într-un lung raport prevedea greutăţi considerabile pentru guvernul pe care Berlinul se străduie să-l pună pe picioare, faţă de pretenţiile exprimate în diverse cercuri ale Ungariei horthyste de a se trece la anexarea sudului Transilvaniei şi

---

[22] Pe larg, A. Simion, *op. cit.*, p. 258 şi urm.

[23] Franz Herberth, *op. cit.*, p. 10; pentru A. Phelps, vezi E. Bantea, *op. cit.*, p. 50.

[24] Arh. St. Buc., Microfilme S.U.A., rola T 120-2961 415 cadru E 474102. Necesitatea bazei teritoriale pentru guvernul marionetă era subliniată atît de E. Veesenmayer, ibidem, rola T 120-2822 407 cadru E 449.064, cît şi de A. Schmidt, ibidem, cadru E 419068.

[25] Ibidem, rola T 120-776/280 cadru 370.506.

www.dacoromanica.ro

Banatului [26]. Luptele armatei române, duse alături de armata sovietică, aveau să ducă însă la eliberarea Transilvaniei de nord și să facă fără obiect astfel de preocupări.

În timp ce formarea guvernului-marionetă întîmpina aceste dificultăți, patronii hitlerişti considerau că legionarii ar putea organiza grupe de partizani în România, care să lupte împotriva noului guvern român. Evocată ca posibilitate în raportul lui Werkmeister către Ministerul de Externe din 30 august 1944, propunerea ca Horia Sima să fie trimis în țară a fost primită cu o anumită reținere la comandamentul generalului H. Friessner, unde exista părerea că Horia Sima nu trebuie lăsat să organizeze unități de „partizani" în Transilvania, atît timp cît se mai conta pe posibilitatea unor operațiuni militare în această regiune [27].

Andreas Schmidt, mereu întrepid cînd era vorba de colaborarea cu Garda de fier, propunea la 4 septembrie înființarea imediată a unor „grupe de luptă" purtînd numele lui Codreanu și, odată cu începerea ofensivei proiectate pentru 5 septembrie, difuzarea prin radio și manifeste lansate din avion a proclamației lui Horia Sima [28].

Garda de fier a găsit în Andreas Schmidt pe sprijinitorul cel mai activ cu care ea va colabora în chipul cel mai strîns pentru a organiza echipa de sabotaj, rețele de spionaj etc. Cei care se instituiseră în „arhanghelii neamului" dădeau mîna cu Andreas Schmidt, care la 2 iunie 1944 fixa în aceste cuvinte unul din obiectivele sale majore : „să atragem acest stat (România — n.n.) ca partener valoros pînă la sfîrșitul războiului și, prin aceasta, să-l slăbim pînă într-atît biologic, încît, după război să nu se mai poată revărsa și cuceri spațiul carpatic" [29].

Urmînd directiva lui Ribbentrop din 3 septembrie 1944, legionarii aveau să se lanseze în acțiuni de sabotaj și spionaj [30], angajîndu-se tot mai adînc pe calea trădării intereselor naționale [31]. Încă de la 28 august, Comitetul Central al Partidului Comunist Român arătase : „Rămășițele teroriste ale Gărzii de fier sînt astăzi principalul dușman intern, amenințînd din spate armata țării, guvernul, forțele patriotice și însăși existența poporului român. Ei vor să instaureze din nou robia hitleristă" [32].

Lungul memoriu înaintat de Horia Sima lui Ribbentrop la 23 octombrie era, în ciuda eforturilor autorului de a disimula realitatea, constatarea unui eșec. „Guvernul" continua să rămînă de fapt sub semnul interimatului, atît timp cît el nu reunea decît nume obscure, fără rezonanță politică, între care cele mai de seamă, după opinia lui H. Sima, erau foștii miniștri legionari V. Iasinschi, C. Georgescu și M. Sturdza. Personalități din partidele burgheze, dispuse să se alăture cauzei germane, continua el „sînt tot mai rare". Evoluția politică a lui Gheorghe Brătianu, considerat a nu fi un element pe care „guvernul" Sima să se poată întemeia („sein

[26] Ibidem, cadru 370.513.

[27] Ibidem.

[28] Ibidem, cadru 370.505.

[29] Ibidem, rola T 120-1005/288, cadrele 393454—393455.

[30] Ibidem, rola — 120—2961/415, cadru E 474100.

[31] Pe larg, M. Fătu și I. Spălățelu, *op. cit.*, p. 400 și urm.

[32] *Ibidem*, p. 400.

www.dacoromanica.ro

Mangel an Zuverlässigkeit) ar fi fost un indiciu al dimensiunilor acestui fenomen [33].

Garda de fier apărea complet izolată politic, incapabilă să slujească drept instrument al planurilor naziste de subminare a noului regim din România în vederea unei „recuceriri" a țării noastre [34]. Astfel de planuri, lipsite de orice bază reală, au existat și este suficient de amintit că soldaților Wehrmachtului angajați în ultima ofensivă germană a celui de-al doilea război mondial, cea de la lacul Balaton (6 martie 1945), li se cerea să-i facă drept cadou lui Hitler de ziua lui de naștere (20 aprilie) petrolul de la Ploiești ! [35].

Legionarii au rămas pînă la prăbușirea celui de-al treilea Reich ceea ce fuseseră întotdeauna : o simplă agentură a nazismului, „o bandă dușmană" [36]. Poporul român a respins acest corp străin care fusese întotdeauna pentru el fascismul. Cei care la 10 decembrie se declarau în Palatul Lobkovitz din Viena [37], drept „guvernul național român" erau condamnați să rămînă un grup de trădători, izolați, pe pămînt străin și înstrăinați de propriul lor popor [38].

Din faptele relatate mai sus se desprind cîteva încheieri :

a) În fața insurecției române, factorii de decizie naziști s-au aflat — cînd a fost vorba să se constituie un guvern-marionetă — în fața aceleiași alternative cu care fuseseră confruntați în ianuarie 1941 : armata sau Garda de fier.

b) Deși preferința lui Hitler se îndrepta spre formula unui guvern prezidat de un general filogerman, el a trebuit — în imposibilitate de a găsi un astfel de general — să recurgă la legionari.

c) Planul nazist de a lărgi baza politică a acestui guvern prin includerea unor politicieni de dreapta din țară a eșuat.

d) Cabinetul-fantomă de la Viena a rămas o oficină nazistă, izolată politic, incapabilă să stăvilească desfășurarea revoluției populare, inaugurată de insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă organizată și condusă de Partidul Comunist Român.

---

[33] Arh. St. Buc., Microfilme S.U.A., rola T 121—2961/415 cadru E 474093.

[34] Pentru planurile privind parașutarea lui Andreas Schmidt în România, vezi *ibidem* cadrele E 473958-E 473959 și F. Herberth, *op. cit.*, p. 16 — 18 : „Comandantul" legionar C. Stoicănescu a întocmit la 26 septembrie un plan pentru scoaterea din România a ofițerilor germani prizonieri și a legionarilor deținuți la Alba Iulia, Arh. St. Buc., Microfilme S.U.A., rola T 120—2861/415, cadru E 474.098. Pentru participarea lui la așa-numita „Falschirmspringer-Aktion" (Acțiunea Parașutist), F. Herberth, *op. cit.*, p. 16 și M. Sturdza, *The Suicide of Europe*, Boston, 1968, p. 260 ; M. Fătu și I. Spălățelu, *op. cit.*, p. 403. Geneza și desfășurarea acestei acțiuni aventuriste o tratăm separat.

[35] Peter Gosztony, *Endkampf and der Donau*, Viena, 1969, p. 217.

[36] Termenul se găsește în jurnalul lui Liviu Rebreanu „Magazin istoric", nr. 5 (1979) p. 145.

[37] M. Sturdza, *op. cit.*, p. 260.

[38] A. Simion, *op. cit.*, p. 308 — 309.

www.dacoromanica.ro

LA VICTOIRE DE L'INSURRECTION D'AOÛT 1944 ET LA FAILLITE POLITIQUE DÉFINITIVE DE LA GARDE DE FER

RÉSUMÉ

En analysant les circonstances de la formation du cabinet-fantôme de Horia Sima, l'auteur tire les conclusions suivantes : a) face à l'insurrection roumaine, les facteurs de décision du Reich se sont trouvés — dès que la question la constitution d'un « gouvernement » roumain en exil se fut posée — devant la même alternative qu'en janvier 1941 : l'armée ou la Garde de fer ; b) malgré sa préférence pour un général filo-allemand, Hitler fut obligé—face au total refus des généraux roumains sollicités—de faire appel à H. Sima ; c) le plan nazi d'élargir la base politique du gouvernement a echoué ; d) le cabinet de H. Sima est resté une officine nazie, isolée du point de vue politique, incapable d'empêcher le déroulement de la révolution populaire en Roumanie.

www.dacoromanica.ro

LUPTA MASELOR POPULARE DIN ROMÂNIA PENTRU DEMOCRATIZAREA ORGANELOR LOCALE ALE ADMINISTRAȚIEI DE STAT (1944—1945)

DE

GHEORGHE ȚUȚUI

Condițiile istorice, interne și internaționale, în care a început și s-a desfășurat revoluția democrat-populară din România pînă la instaurarea puterii revoluționar-democratice au impus forțelor populare o anumită atitudine față de organele și instituțiile statale tradiționale, nefiind adoptată măsura desființării acestora. Situația, care exprima o atitudine nedogmatică față de experiența revoluționară existentă pînă la acea dată, ca și față de concepția teoretică după care distrugerea statului claselor dominante reprezintă prima și cea mai importantă sarcină a revoluției, decurgea din aceea că statul — în întregul său — dar mai ales unele dintre principalele sale organisme, de pildă armata, erau necesare însăși desfășurării cu succes a luptei revoluționare. (Ne referim îndeosebi la latura antifascistă și antihitleristă a revoluției.)

Concepția originală a forțelor înaintate din România de a ține în permanență seama de realitățile din țară atunci cînd elaborau linia politică, este în mod strălucit exprimată în primele documente de stat elaborate în august 1944 de către guvernul prezidat de generalul Constantin Sănătescu.

În această orientare, ne referim în primul rînd la declarația guvernului [1] prin care se subliniază atît faptul că prin democratizarea regimului politic este înlăturată primejdia care amenință *„însăși existența României ca stat"* s.n., ca și faptul că guvernele U.R.S.S., Marii Britanii și Statelor Unite „au garantat independența României și în cadrul suveranității naționale respectate, neamestecul (lor) în viața noastră de stat" [2].

Dominanta vieții publice din România acelui august deschizător de eră nouă a fost concretizată și în decretul regal din 31 august 1944, în legătură cu regimul constituțional al țării, cu forma de exercitare a puterii legislative, cu drepturile și îndatoririle cetățenilor țării [3].

Abrogarea a numeroase măsuri legislative cu caracter reacționar și mai ales repunerea parțială în vigoare a Constituției din 29 martie 1923 avea menirea să sublinieze odată în plus hotărîrea forțelor revoluționare din România de a păstra integritatea teritorială a țării și suveranitatea

[1] „România liberă", nr. 11 din 24 august 1944.
[2] Ibidem.
[3] „România liberă", nr. 21 din 5 septembrie 1944.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 32, nr. 8, p. 1499 – 1514, 1979

www.dacoromanica.ro

ei. Este edificator din acest punct de vedere că în titlu I al Constituției repuse în vigoare se precizau următoarele :

1. Regatul României este un stat național unitar și indivizibil; 2. Teritoriul României este nealienabil [4]. Dovezi de necontestat că cele înscrise în actul fundamental erau realități sînt actele de politică internă și externă adoptate de guvern ca și felul în care s-au manifestat Marile Puteri în raporturile lor cu țara noastră. Semnificativ pentru aceasta este însăși Convenția de armistițiu semnată între România și Puterile aliate, la 12 septembrie 1944, document care, așa cum se știe, a servit un anumit timp drept act justificativ pentru acțiuni de imixtiune în treburile interne ale țării noastre. Pentru argumentarea celor afirmate că România, în ciuda a numeroase piedici și greutăți, și-a afirmat consecvent independența, suveranitatea națională, apărîndu-și în același timp și integritatea teritorială, ne vom referi la însăși Convenția de armistițiu precizînd în primul rînd că la discutarea clauzelor acestui document, în limitele în care se poate vorbi despre o discuție în care părțile să-și poată expune nestingherite punctele lor de vedere, au luat parte și reprezentanți ai guvernului român și ai înaltului comandament al armatei române, recunoașterea lor ca parteneri la tratative reprezentînd, în acele timpuri, un mare cîștig al forțelor democrate din țara noastră. În aceeași ordine de idei semnalăm formularea cuprinsă în articolul 1 în care se afirmă sprijinul Puterilor aliate în lupta armatei române pentru „a restaura independența și suveranitatea României" [5], idee care se regăsește și în alte articole ale documentului amintit.

Remarcăm deci orientarea forțelor populare din România de a milita pentru transformări democratice și revoluționare, în cadrul statal existent, fapt ce impune sublinierea orientării factorilor politici cu putere de decizie de a apela la toți cetățenii țării, „fără deosebire de origine etnică, de limbă sau religie" pentru a înfăptui transformările economico-sociale menite să ușureze dezvoltarea țării pe calea democrației și a progresului social, cît și pentru apărarea integrității statale și a independenței naționale a României.

În condițiile istorice ale anilor 1944—1945, cînd în geografia politică a Europei s-au produs însemnate modificări, păstrarea integrității statale a României a presupus, între altele, și asigurarea stabilității administrației sale interne, fără a renunța însă la schimbările de conținut cerute de noua fază a luptei revoluționare. Efectuarea reală și efectivă a democratizării aparatului de stat, instaurarea în conducerea organelor locale ale administrației publice — primării, preturi și prefecturi [6] — a unor reprezentanți ai forțelor democratice, fără a se scăpa din mînă autoritatea și fără a permite elementelor dizolvante — deosebit de active în perioadele de transformări structurale — să tulbure ordinea publică, a reprezentat una dintre sarcinile deosebit de complexe care au stat în fața forțelor revoluționare și, în același timp, una dintre realizările lor de mare însemnătate.

[4] Constituția din 29 martie 1923, Titlul I, Despre teritoriul României, în „Monitorul oficial", nr. 282 din 29 martie 1923.

[5] Convenția de armistițiu între Guvernul Român și Guvernele Națiunilor Unite, în „România liberă", nr. 33, din 17 septembrie 1944.

[6] După datele publicate în această perioadă numărul acestora era destul de însemnat : 58 de prefecți, 425 de pretori și peste 6 500 de primari, „Comunicări statistice", nr. 19 din 31 ianuarie 1948, p. 20.

www.dacoromanica.ro

Complexitatea și marea răspundere cu care trebuia procedat la democratizarea aparatului de stat, decurgeau, înainte de toate din aceea că acțiunea viza în modul cel mai direct puterea — chestiunea esențială a oricărei revoluții. Problema se complica și mai mult atît prin aceea că cerințele ce decurgeau din ducerea războiului antihitlerist impuneau atît menținerea autorității statale cît și buna funcționare a organismelor sale [7], ca și prin aceea că în anumite zone ale țării, în probleme așa de delicate ca cele ale stabilirii autorităților locale s-au amestecat și membrii ai comisiei aliate de control.

Faptul că schimbarea autorităților locale afecta în modul cel mai direct interesele tuturor forțelor sociale aflate în luptă, fiecare dintre ele urmărind să dețină aceste instrumente importante ale puterii și să le folosească potrivit intereselor lor economice și social-politice, sporea gradul de dificultate al acestei probleme, o punea în centrul luptei politice. De aceea acțiunea de democratizare reală a administrației locale, înlocuirea prefecților și primarilor antonescieni și apoi instaurarea unor autorități revoluționar-democratice, care se va desfășura pe o perioadă mai îndelungată, va îmbrăca forme deosebite de la etapă la etapă, iar schimbările vor avea un conținut diferit. Esențialul însă pentru soluționarea acestei probleme îl reprezintă acțiunea constantă a maselor și într-o anumită fază asaltul lor asupra organelor locale ale puterii, îndeosebi asupra prefecturilor, act revoluționar pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu îl definește drept „*una din cele mai impresionante bătălii politice duse în acea perioadă*" [8] s.n.

O altă problemă care trebuie luată în considerare, atunci cînd analizăm această problemă este faptul că instaurarea noilor autorități în unele părți ale țării, ca de pildă Moldova și nordul Transilvaniei, a avut anumite particularități. Astfel în județele din partea de nord a Moldovei, ca urmare a retragerii vechilor autorități antonesciene, s-a trecut încă înainte de 23 August 1944 la instalarea unor noi primari și prefecți, autorități care au refuzat să se subordoneze guvernelor cu majoritate burgheză și numai la începutul anului 1945 s-au încadrat deplin în subordinea puterii centrale. O situație deosebită se crease și în partea de nord a Transilvaniei, unde, odată cu eliberarea ei de sub administrația horthystă, s-a impus necesitatea instaurării unei administrații românești care să corespundă și etapei în care se desfășura lupta revoluționară. Fiind determinate de situații deosebite și avînd anumite particularități, instaurarea noilor organe ale puterii de stat în aceste părți ale țării reprezenta în același timp, nu numai o acțiune de democratizare a vieții publice, dar și un act de suveranitate a statului român unitar, o manifestare de mare importanță națională, o formă de unire a maselor de pe întreg teritoriu la lupta pentru înfăptuirea deziderateleor economico-sociale și naționale.

---

[7] În această ordine de idei precizăm că potrivit Convenției de armistițiu întreaga răspundere a îndeplinirii clauzelor deloc ușoare ale acestui act internațional reveneau guvernului român și Înaltului Comandament al Armatei Române („România liberă", nr. 33 din 17 septembrie 1944).

[8] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Edit. politică, București, 1970, p. 634.

www.dacoromanica.ro

1 ÎNCEPUTUL OPEREI DE DEFASCIZARE A ORGANELOR LOCALE ALE PUTERII DE STAT

Prima mare acțiune de înlocuire a vechilor autorități județene și comunale, care funcționau de pe vremea vechiului regim, s-a desfășurat din august 1944 și pînă la începutul lunii noiembrie a aceluiași an. Acum prin acte ale guvernului, prin alegeri comunale sau prin acțiuni de masă, au fost înlocuiți un mare număr de primari, notari, pretori precum și marea majoritate a prefecților. Astfel, pe baza datelor de care dispunem, se constată că pînă la 28 octombrie 1944, deci în timpul primei guvernări a generalului C. Sănătescu, au fost destituiți sau înlocuiți prefecții a 54 de județe [9] din totalul de 58.

Pe această bază putem aprecia că la acest nivel problema lichidări aparatului de stat antonescian a fost în linii generale rezolvată, îndeosebi pe calea măsurilor luate de guvern[10].

În același timp însă, se cuvine a menționa faptul că această masivă schimbare în administrația județeană, nu avea în toate cazurile și conținutul impus de procesul revoluționar care se desfășura și nici nu reflecta cerințele esențiale ale maselor. Semnificativ pentru aceasta este faptul că într-un număr de 19 județe [11], îndeosebi din Muntenia și Oltenia, noii prefecți fuseseră numiți din rîndurile ofițerilor superiori (de rezervă) majoritatea colonei. Or, avînd în vedere puterile mari ce reveneau prefectului, ca reprezentant al guvernului și șef al administrației județene, care pe baza legislației în vigoare [12] avea dreptul de a folosi forța publică atunci cînd considera că este necesar, de a lua măsuri de interzicere sau risipire a întrunirilor și demonstrațiilor, putem aprecia această măsură ca neconformă cu cerințele democratizării vieții publice. Ea era menită să apere ordinea socială și de stat existente, să împiedice dezvoltarea luptei maselor pentru reforme democratice și progres social. Dealtfel această orientare spre instalarea în fruntea autorităților locale a unor militari nu se limitează numai la prefecturi, ci se extinde și asupra primăriilor unor orașe de reședință și municipii ca și la inspectoratele administrative. În felul acesta, la 6 octombrie 1944, cînd la conducerea prefecturilor de Argeș, Ilfov și Muscel se

---

[9] Aceste au fost : Alba, Arad, Argeș, Bacău, Bihor, Botoșani, Brașov, Brăila, Buzău, Cluj, Ciuc, Cimpulung, Covurlui, Constanța, Dîmbovița, Dolj, Dorohoi, Făgăraș, Fălciu, Fălticeni, Gorj, Hunedoara, Ialomița, Iași, Ilfov, Maramureș, Mehedinți, Muscel, Mureș, Năsăud, Neamț, Odorhei, Prahova, Putna, Rădăuți, Roman, Rîmnicu Sărat, Satu Mare, Sălaj, Sibiu, Someș, Suceava, Timiș, Tecuri, Teleorman, Tîrnava Mare, Tîrnava Mică, Trei Scaune, Turda, Tutova, Tulcea, Vaslui, Vlașca și Vîlcea (Vezi „Monitorul oficial", partea I-a, nr. 201, din 1 septembrie 1944, 203 din 4 sept. 1944, 211 din 13 sept. 1944, 224 din 20 sept. 1944, 225 din 29 sept. 1944, 228 din 3 oct. 1944, 232 din 7 oct. 1944, 238 din 14 oct. 1944, 252 din 28 oct. 1944, p. : 6 228, 6 249, 6 300, 6 360, 6 438, 6 454, 6 490, 6 549, 6 650, 6 826, 2 985).

[10] Pentru date suplimentare vezi : D. Turcuș, *Din lupta condusă de P.C.R. pentru demascarea și scoaterea elementelor fasciste din aparatul de stat, instituții și întreprinderi* (23 august 1944 — 6 martie 1945), în „Studii și materiale de istorie contemporană", vol. II, Edit. Academiei, București, 1962 p. 299 — 231.

[11] Alba, Argeș, Bihor, Brașov, Brăila, Dîmbovița, Dolj, Gorj, Hunedoara, Ilfov, Mehedinți, Muscel, Prahova, Rîmnicu-Sărat, Sibiu, Teleorman, Turda, Vlașca, Vîlcea.

[12] Vezi Legea administrativă, în „Monitorul oficial", partea I-a, nr. 73 din 23 martie 1936, cap. III-Prefectul ; Legea nr. 57 din 21 sept. 1940 pentru desființarea rezidențelor regale și reorganizarea prefecturilor de județe, în „Colecțiunea de legi și regulamente", tomul XVIII, din 5 — 30 septembrie 1940, p. 1 286 — 1 289 și Legea nr. 447 pentru reorganizarea prefecturilor din 1 septembrie 1944, în „Monitorul oficial" partea I-a, nr. 203 din 4 septembrie 1944, p. 6 238.

www.dacoromanica.ro

instalează prefecți militari, se numesc și primari ai orașelor de reședință sau a Municipiului București ofițeri superiori. Edificator pentru această tendință este și faptul că cei doi colonei care fuseseră instalați ca primari în orașele Pitești și Cîmpulung Muscel au înlocuit doi profesori [13]. Un aspect și mai negativ îl reprezintă faptul că pe alocuri, cum a fost cazul județului Romanați, au fost numite în fruntea administrației elemente reacționare, care îndepliniseră aceeași funcție și pe vremea guvernării antonesciene [14].

În această situație era și firesc ca în numeroase județe ale țării să se creeze o situație încordată iar masele populare aflate în plin proces de organizare și antrenare la viața politică să pornească lupta împotriva noilor autorități numite, în majoritatea cazurilor, de ministrul de interne, generalul de divizie Aurel Aldea. Această reacție a maselor, care a crescut în amploare în a doua jumătate a lunii octombrie, în strînsă legătură cu aderarea lor la proiectul de transformări democratice elaborat de P.C.R., a îmbrăcat forme și a avut intensități diferite de la județ la județ, de la regiune la regiune. Astfel, în timp ce în județele din nordul Moldovei și-au continuat activitatea prefecții instalați de către organizațiile democratice, unii dintre ei înainte de 23 August, în partea de nord a Transilvaniei, după eliberarea acestui teritoriu de sub dominația horthystă, cu sprijinul autorităților militare sovietice, au fost instaurați un număr de noi prefecți, între care unii și din rîndurile populației maghiare. În alte județe, ca urmare a acțiunilor forțelor democratice, prefecții numiți de ministrul de interne au fost schimbați pe aceeași cale [15]. Dar tot acum, într-o serie de județe cum erau : Covurlui, Tutova, Romanați, Dîmbovița, Prahova, Fălciu, au început acțiuni de masă pentru înlocuirea prefecților și primarilor existenți chiar dacă aceștia nu erau dintre cei vechi. Pentru această fază a luptei în vederea instaurării unor noi autorități democratice acțiunea de la Galați, care s-a încheiat în ziua de 28 octombrie prin instaurarea unui prefect și primar doriți de mase, reprezintă un exemplu elocvent.

Așa după cum am mai arătat, la 11 septembrie 1944 vechiul prefect de Covurlui, colonelul în rezervă Dumitru Goțescu fusese înlocuit prin avocatul Gheorghe Simionescu, iar a doua zi în locul vechiului primar al Municipiului, Dan Sărățeanu, fusese instalat maiorul în rezervă Gheorghe Ullea [16]. Dar acești conducători ai administrației locale, s-au dovedit repede a fi necorespunzători, fapt care a dus, după un șir de acțiuni preliminarii, la declanșarea campaniei de masă pentru înlăturarea lor. Astfel, marea adunare care a avut loc la Galați în ziua de 20 octombrie 1944, s-a desfășurat sub lozincile „Să plece guvernul", „Să plece prefectul", „Să plece primarul" [17].

Ulterior, la 23 octombrie ziarul „Dezrobirea", organul de presă al regionalei P.C.R. Galați, a publicat articolul intitulat sugestiv „*Să plece! Să nu aștepte să fie alungat!* [18], în care se cerea „Să plece amîndoi : și prima-

[13] „Monitorul oficial", partea I-a, nr. 232 din 7 octombrie 1944, p. 6 549, 6 569.

[14] Arhiva istorică centrală, fond M.A.I., dosar 640/1941, f. 1 — 3. Tabel cu prefecții antonescieni.

[15] Buzău, Ilfov, Rîmnicu Sărat și Vlașca (Vezi „Monitorul oficial", partea I-a ; nr. 232 din 7 oct. 1944, p. 6 549 ; nr. 238 din 14 oct. 1944, p. 6 650 — 6 651).

[16] Ibidem, partea I-a, nr. 211 din 13 septembrie 1944, p. 6 300, 6 360.

[17] „Dezrobirea", nr. 41, din 25 octombrie 1944.

[18] Ibidem, nr. 40, din 23 octombrie 1944.

www.dacoromanica.ro

rul și prefectul! Primarul, pentru că nimeni nu l-a poftit aici. Prefectul, pentru că noi l-am pus și tocmai pe noi ne-a înșelat" [19]. Peste cinci zile se trece la acțiunea de înlocuire a prefectului și primarului, act revoluționar la care au participat zeci de mii de cetățeni din oraș și județ, care după ce s-au grupat la sediile organizațiilor democratice s-au îndreptat spre prefectură scandînd „Să plece prefectul". Aici din rîndul demonstranților a fost aleasă o delegație avînd sarcina să prezinte șefului administrației locale hotărîrea lor de a instala un alt prefect. Ca urmare a tratativelor purtate și mai ales a presiunii maselor care înconjuraseră prefectura, prefectul Simionescu a demisionat iar în locul vacant a fost instalat un nou prefect în persoana dr. Ursu. Aceste schimbări au fost consemnate într-un proces-verbal care a fost adus la cunoștința populației chiar atunci.

Dat fiind forma în care s-a acționat cît și conținutul deosebit de interesant al acestui document, îl vom cita în continuare: „Noi cetățenii orașului Galați, reprezentînd toate categoriile sociale, în frunte cu miile de muncitori de la toate întreprinderile din localitate ... împreună cu populația cartierelor orașului nostru, constatînd că pînă astăzi Domnul Prefect Gh. Simionescu ... nu a făcut nimic pentru combaterea speculei, pentru aprovizionarea populației nevoiașe, ba din contră, făcînd greutăți, dovedindu-se incapabil și rău intenționat, îl considerăm demis din fruntea Prefecturii.

Ca prefect al județului Covurlui, noi locuitorii orașului Galați și județului Covurlui, punem pe dr. Ursu și ca subprefect pe Maftei Nicolae. Aceștia credem că vor rezolva toate greutățile populației nevoiașe din județ pe care vechiul prefect n-a vrut să le rezolve. Aceasta este voința populației din oraș și județ, liber manifestată, pe care nimeni nu trebuie să îndrăznească a o nesocoti" [20]. Din acest document rezultă clar atît participarea la această acțiune a unor categorii largi de cetățeni în frunte cu muncitorii, preocuparea lor de evitare a violenței cît, mai ales, noile raporturi care se impuneau între autoritățile de stat și masele populare, acestea dîndu-le un mandat concret pe care urmau să-l înfăptuiască și afirmîndu-și dreptul de a le trage la răspundere.

Pe această bază acțiunile întreprinse spre sfîrșitul lunii octombrie 1944, de schimbare prin forța maselor a unor prefecți și primari, deși încă puțin numeroase, aveau o importanță și o semnificație deosebite. Ele, vădind începutul unei noi faze în lupta pentru putere, loveau în pozițiile deținute de clasele exploatatoare într-unul din punctele cele mai sensibile și, ceea ce este deosebit de interesant, introduceau cu forța un nou raport între autoritățile județene și masele de oameni ai muncii, răspunderea celor din conducerea treburilor publice față de cetățeni.

Dar, tot în această perioadă, apar și alte elemente care conturează și mai complet noul din activitatea prefecților instaurați de forțele democratice. Astfel unii prefecți, cum sînt cei din Bacău, Cluj și Năsăud, încep a conduce treburile obștești pe baza unor circulare și acte normative care se bazau pe principiile și prevederile programatice incluse în Platforma program a F.N.D. Aven deci de-a face cu o nouă formă de instaurare a autorităților locale, dar și cu practici noi, cu acțiuni care își bazează puterea pe prevederile programului forțelor revoluționare și pe sprijinul maselor.

[19] Ibidem, nr. 46 din 30 octombrie 1944.
[20] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

Evident că acest lucru a stîrnit nemulțumire în rîndurile partidelor politice burgheze și teamă la nivelul vîrfurilor administrației de stat. Așa se și explică campania largă desfășurată de presa P.N.Ț. și P.N.L., care încearcă să acrediteze ideea inoportunității acțiunilor de masă și a activității politico-ideologice [21], ca și măsurile de mînă forte ordonate de către ministerul de interne la începutul lunii noiembrie 1944, prin care se cerea ca atunci cînd masele se apropie de prefectură, *„să se facă somațiile legale, la care dacă nu se vor opri, să se tragă"* [22].

2 ASALTUL MASELOR ASUPRA PREFECTURILOR

Schimbarea guvernamentală de la 4 noiembrie 1944 a pus într-un cadru nou și a dat un alt conținut înfruntărilor social-politice care aveau loc în întreaga țară și în acest context și acelora pentru democratizarea reală a conducerii organelor locale ale puterii de stat. Dintre elementele noi, care influențau în mod sensibil evoluția acestor evenimente, pe primul loc se situează fără îndoială faptul că noua coloratură politică a guvernului urma să se reflecte și la nivelul prefecturilor. Referindu-se la aceasta avem în vedere atît faptul că la conducerea ministerului de interne a venit Nicolae Penescu, secretar general al P.N.Ț., iar ca subsecretar de stat pentru chestiunile administrației, Teohari Georgescu, reprezentant al P.C.R. [23], cît și înțelegerea survenită în guvern asupra necesității de a se proceda la schimbări ale prefecților și primarilor, ca și asupra principiilor ce urmau să guverneze această acțiune. Dar, în același timp, se impun a fi luați în considerare și alți factori ca radicalizarea maselor, care se convingeau tot mai mult că noile autorități nu le reprezintă și nu le apără interesele; întărirea politică și organizatorică a grupărilor cuprinse în F.N.D.; ca și conturarea clară a celor două tabere care se înfruntau în lupta pentru putere. Sub acest aspect declarațiile făcute de Frontul Național Democrat — — pe de o parte și de conducerea P.N.Ț. — pe de altă parte mi se par elocvente. Astfel, după constituirea F.N.D., care își fixa drept obiectiv principal lupta pentru instaurarea unui guvern real democratic, P.N.Ț. a dat publicității un comunicat prin care se declara gata să-și asume răspunderea guvernării [24]. Este evident deci că încă de acum se conturează clar apariția a două forțe care se vor înfrunta în perioada următoare în toate problemele vieții social-politice din țară, și în primul rînd în acelea ale aparatului de stat. Dar tot acum în Consiliul Național al F.N.D. este făcută și constatarea că *„raportul forțelor politice din țară suferă o schimbare radicală prin participarea maselor"* s.n. și este exprimată hotărîrea F.N.D. de a se baza pe acțiunea hotărîtă a oamenilor muncii pentru răsturnarea de la putere a claselor exploatatoare [25].

În noua configurație social-politică de la începutul lunii noiembrie, cînd valul revoluționar de instalare în fruntea prefecturilor și primăriilor

[21] „Dreptatea", nr. 35 din 5 octombrie 1944.
[22] Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9 275, f. 16.
[23] „Scînteia" din 6 noiembrie 1944.
[24] „Dreptatea" din 19 noiembrie 1944.
[25] Stenograma Consiliului F.N.D. din 12 septembrie 1944, în Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9 299, f. 5.

www.dacoromanica.ro

a reprezentanților forțelor democratice, acțiunea de la Constanța declanșată la 1 noiembrie 1944 ni se pare a fi edificatoare. Aici în cadrul unei mari adunări populare, primarul municipiului Constanța și cei doi ajutori de primar au fost îndepărtați din funcții fiind înlocuiți cu reprezentanți ai forțelor democrate : Alexandru Șteflea primar, Ion Popescu și Cavacu Vasile ajutori. Raportînd Ministerului de Interne cele petrecute, Alexandru Boaschi — prefectul județului Constanța — telegrafia următoarele : „*Avem onoare a raporta că azi la 1 noiembrie 1944, orele 15, Partidul Comunist... a procedat la schimbarea primarului municipiului Constanța și a altor doi ajutori de primari*". Spre seară, la orele 19,35 răspunzînd raportului telegrafic cu numărul 20 960, generalul Aldea, ministrul de interne dădea următorul ordin : „*Nu fiți lași! Puneți sentinele la primăria municipiului Constanța... Publicați prin afișe că orice acte făcute de ei vor fi lovite de nulitate. Sesizați parchetul și trimiteți în fața Curții marțiale pe toți provocatorii de dezordine. Procedați cu tact, la nevoie folosiți armele. Luați contact cu garnizoana și comandamentul Dobrogei pentru a vă da concursul armatei și a vă asigura paza atît la primărie cît și la prefectură*" [26].

Și odată ordinele date, deși ministrul de interne a fost schimbat, cei în subordine au procedat în consecință. Primăria a fost ocupată de trupe, care au instalat arme automate pe balcoane și acoperiș. A doua zi noului primar și ajutoarelor sale li s-au interzis pătrunderea în local. Din nou forțele democrate au făcut apel la mase. Către ora prînzului răspunzînd chemărilor P.C.R. mii de muncitori, lucrători din port, funcționari și alți oameni ai muncii se îndreaptă către sediul sindicatelor din strada Mihai Viteazul, de unde au pornit încolonați pentru a ocupa primăria. La ora 16 cînd manifestanții au ajuns în fața palatului municipal din piața Independenței, au fost întîmpinați de un magistrat militar care, încercînd să-i intimideze le-a zis : „*Pînă aici, mai departe nu se poate trece*". Și totuși s-a trecut mai departe, avînd în frunte pe conducătorii locali ai P.C.R. și ai celorlalte organizații democratice, masele populare au pătruns în primărie, iar gărzile patriotice au intrat în acțiune asigurînd ordinea. La 4 noiembrie ziarul „Cuget Liber", organ al Comitetului județean al P.C.R. publica un amplu articol intitulat sugestiv : „Cetatea a căzut" [27].

Ocuparea prin forță a primăriei municipiului Constanța, în condițiile creșterii stării de spirit revoluționar al maselor, a reprezentat un pas hotărîtor spre smulgerea din mîinile reacțiunii a celei mai importante poziții în aparatul de stat local, prefectura, și trecerea prin intermediul acesteia la aplicarea prevederilor cuprinse în platforma F.N.D. Dar acest lucru nu era ușor de realizat. După pierderea primăriei forțele reacționare au luat măsuri suplimentare de apărare a prefecturii. După cum rezultă din raportul prezentat la 5 noiembrie 1944 de către generalul Dinulescu, comandantul militar al Dobrogei, prefectura a fost preluată sub pază de către însemnate forțe militare, care aveau următorul consemn : „*La încercarea de a se apropia de localul prefecturii să se facă somațiile legale, la care, dacă nu se vor opri, să se tragă*" [28]. În ciuda acestor măsuri și

[26] Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 8 843, f. 34.

[27] „Cuget Liber" din 4 noiembrie 1944.

[28] Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9 275, f. 17, nota telefonică nr. 979 din 5.XI.1944 adresată Președintelui Consiliului de Miniștri de către generalul Dinulescu, comandantul militar al Dobrogei.

www.dacoromanica.ro

ordine drastice, la chemarea P.C.R. în ziua de 4 noiembrie 1944 masele populare din Constanța și delegați ai țăranilor din comunele apropiate au început asaltul prefecturii. La ora 17 s-au tras primele focuri, care departe de a speria pe demonstranți, au dus la o și mai îndîrjită încleștare. În timpul luptelor au căzut victime din ambele tabere, luptătorul comunist Cahane Iacob fiind împușcat mortal. Forța revoluționară a maselor a zdrobit însă împotrivirea reacțiunii iar între ostași și demonstranți au loc numeroase acte de fraternizare. Drept urmare prefectura județului Constanța este cucerită, fiind instaurat prefect reprezentantul P.C.R., Victor Dușa. În aceeași zi a fost adoptată ordonanța nr. 1 prin care prefectul dădea următoarele dispoziții:

... „*În toate satele și comunele urbane se va alege în mod liber un primar și un consiliu comunal format din cetățenii cei mai conștienți, luptători pentru cauza democrației ... Jandarmii sînt subordonați comitetelor sătești alese, încetînd orice activitate de teroare și de intimidare a țăranilor... Pentru siguranță, ordine și liniștea maselor țărănești și muncitorești, vor lua ființă imediat, în sate, acolo unde nu sînt, formațiuni de luptă patriotice sau gărzi patriotice...*" [29].

Așa cum rezultă din acest document alături de folosirea puterii locale pentru aplicarea unui șir de măsuri care vizau alături de înfăptuirea unor prevederi a platformei F.N.D. și îmbunătățirea situației maselor muncitorești-țărănești. Circulara prefectului de Constanța legaliza pe raza județului acțiunea de democratizare a aparatului de stat comunal și stabilirea formațiilor patriotice, cadrul de activitate ca organe menite să asigure ordinea publică și liniștea cetățenilor. Referindu-se la aceasta ziarul „Scînteia" în articolul intitulat „Pilda Dobrogei" aprecia că Dobrogea în frunte cu Constanța poate servi drept exemplu de felul cum trebuie dusă lupta împotriva reacțiunii, pentru democrație. Azi — scria „Scînteia" Dobrogea este condusă de oameni noi puși în serviciul poporului. Pămînturile moșierilor care au fugit sau sabotează însămînțările sînt date în administrația comitetelor sătești. Pentru prima dată în istoria României, jandarmii sînt puși la dispoziția consiliilor comunale și nu invers [30].

După aceste evenimente, în condițiile creșterii avîntului luptelor de masă, au fost rînd pe rînd ocupate de către forțele democratice prefecturile din județele: Brăila (15.XI); Brașov (23.XI); Hunedoara (21.XI); Argeș și Dîmbovița (28.XI); Arad și Timiș (28.XI) și altele [31], precum și numeroase primării ale orașelor de reședință. Bilanțul acestor mari acțiuni desfășurate în luna noiembrie 1944, a înfruntărilor deschise dintre masele populare, organizate și conduse de către P.C.R., îl reprezintă faptul că forțele democrate dețineau poziții principale în administrația a peste 40 de județe, dintre care în 22 obținute prin mitinguri și demonstrații sau prin ciocniri directe cu aparatul de stat, cu forțele de represiune ale acestuia [32]. Aceste acțiuni care au avut drept rezultat principal lărgirea

[29] Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9 275, f. 16.

[30] „Scînteia", din 17 noiembrie 1944.

[31] Bihor, Ciuc, Maramureș, Mureș, Neamț, Odorhei, Roman, Satu Mare, Sălaj, Tîrnava Mare, Tîrnava Mică, Trei Scaune, Tutova, Tulcea.

[32] Arad, Argeș, Bihor, Brașov, Brăila, Constanța, Dîmbovița, Fălciu, Hunedoara, Maramureș, Mureș, Prahova, Roman, Sălaj, Teleorman, Timiș, Tîrnava Mare, Tîrnava Mică, Trei Scaune, Tutova, Tulcea, Turda ș.a.

www.dacoromanica.ro

poziţiilor forţelor democrate în aparatul de stat, îndeosebi a verigilor, judeţene şi locale ale acestuia, au contribuit în acelaşi timp la întărirea încrederii maselor în justeţea liniei politice promovate de P.C.R., pe care şi-o însuşeau şi pentru care luptau, la creşterea încrederii oamenilor muncii în propria lor forţă, la dezvoltarea conştiinţei lor politice.

3 OCUPAREA ULTIMELOR POZIŢII

Marile demonstraţii şi manifestaţii de stradă desfăşurate în cursul lunii noiembrie 1944, ocuparea de către forţele democrate a unor însemnate poziţii în guvern şi în alte verigi ale aparatului de stat, ca şi folosirea acestora pentru desfăşurarea revoluţiei, au contribuit în mod hotărîtor la căderea celui de-al II-lea guvern cu majoritate burgheză şi instaurarea, la 6 decembrie 1944, a unui nou cabinet prezidat de generalul Nicolae Rădescu. Această schimbare a avut unele urmări şi asupra desfăşurării acţiunilor de ocupare a prefecturilor ca şi asupra unor forme de realizare a acestui deziderat. Mai întîi se cuvine a menţiona faptul că noul guvern, în cadrul căruia primul ministru deţinea şi interimatul internelor, a ajuns la o anumită înţelegere în legătură cu schimbările ce urmau să aibă loc în aparatul de stat. Pe această bază în cursul lunii decembrie (17—24) o comisiune ministerială formată din I. Hudiţă, Gh. Vlădescu-Răcoasa, (miniştrii); D. Nistor, M. Răutu, Dumitru Petrescu (subsecretari de stat); Emil Bodnăraş (reprezentat al P.C.R.) şi Ilie Dumitru (reprezentant al P.S.D.); a analizat schimbările de prefecţi care avuseseră loc în Moldova şi a căzut de acord asupra conducerilor prefecturilor din opt judeţe (Bacău, Cîmpulung, Fălticeni, Putna, Rădăuţi, Roman şi Suceava). Faptul că în patru din cele opt judeţe au fost acceptaţi prefecţii instalaţi de F.N.D., în două s-au aprobat prefecţi independenţi şi numai în două (Fălticeni şi Putna) pe cei ce aparţineau P.N.Ţ., ne dă prilejul să afirmăm că activitatea acestei comisii a marcat un nou succes al forţelor democratice pe linia consolidării poziţiilor acestora în conducerile prefecturilor [33]. În acelaşi sens ne orientează şi schimbările de prefecţi care au avut loc în luna decembrie 1944, în judeţele: Buzău, Turda şi Vlaşca. Dar, în acelaşi timp, primul ministru N. Rădescu a pornit o amplă acţiune care urmărea să împiedice cu orice preţ repetarea experienţei predecesorului său. Astfel, în declaraţia programatică prezentată în Consiliu de Miniştri la 6 decembrie 1944, după ce îşi afirmă intenţia de a împiedica demonstraţiile şi acţiunile de înlăturare de către muncitori a conducătorilor reacţionari din fabrici, s-a referit pe larg la problema prefecturilor arătînd: „*De asemenea nu înţeleg să se instaleze prefecţi şi primari tot prin intervenţia acelora care se consideră că au dreptul să se substituie autorităţilor legale, înlocuind pe reprezentanţii acestuia cu oameni aleşi de ei*" [34]. Ulterior, în şedinţa Consiliului de Miniştri din 14 decembrie 1944, N. Rădescu se ridică cu hotărîre împotriva acţiunii prefecţilor democraţi de înfăptuire a reformei agrare, cerînd ca această acţiune să înceteze, altfel va fi nevoit să ia măsuri în consecinţă [35].

[33] „Viitorul", nr. 9 381 din 19 decembrie 1944.

[34] „Dreptatea", nr. 90 din 8 decembrie 1944.

[35] Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 14.XII.1944, în Arh. C.C. al P.C.R., dosar 292, f. 6.

www.dacoromanica.ro

Acest conflict, dintre majoritatea burgheză a guvernului și acțiunea forțelor revoluționare, nu s-a dezvoltat un timp și drept urmare în lunile decembrie 1944 și ianuarie 1945 atmosfera politică a fost mai caldă. La aceasta au concurat evident mai mulți factori între care amintim : afirmarea publică a intenției primului ministru de a proceda la schimbări democratice pe cale legală, înțelegerile survenite în guvern asupra modului de soluționare a unor probleme aflate în dispută, ca și faptul că forțele revoluționare și-au concentrat atenția asupra altor sectoare de activitate. Drept urmare pînă la începutul lunii februarie a anului 1945, nu au mai avut loc schimbări deosebite în conducerea prefecturilor. Se constată totuși numirea unui nou prefect la Olt, confirmarea celui instalat la Turda și înlocuirii în județele Mureș, Odorhei, Satu Mare, Sălaj, Someș și Vaslui.

În același timp forțele democrate acționează consecvent pentru consolidarea pozițiilor cucerite, pentru legarea noilor prefecți de interesele și lupta maselor de cetățeni. Acestui scop i-au servit, între altele și conferințele organizate de F.N.D. cu prefecții din unele județe ale Moldovei, conferințe care au avut loc la Bacău, în decembrie 1944, și la Iași, între 10—15 ianuarie 1945, ca și adunările comitetelor țărănești dintr-un șir de județe, unde au fost adoptate hotărîri de sprijinire a prefecților democrați sau au fost formulate programe de revendicări pentru acele județe unde prefecții nu țineau seama de cerințele maselor.

La începutul lunii februarie 1945, odată cu ofensiva declanșată de forțele revoluționare pentru înfăptuirea reformei agrare și instaurarea unui guvern care să reprezinte interesele oamenilor muncii și în strînsă legătură cu aceste mari acțiuni, au reînceput și mișcările de masă pentru ocuparea ultimelor prefecturi, care nu se găseau în mîinile forțelor democrate, sau de schimbare a acelor prefecți care se dovedeau a fi necorespunzători. Această activitate a avut drept rezultat cucerirea de către forțele democrate a încă nouă prefecturi : Muscel (4.II); Telelorman (11.II); Dolj, Gorj (24.II); Sibiu (1.III); Mehedinți, Romanați și Vîlcea (3.III); Făgăraș (6.III). Deși în linii generale ocuparea acestor prefecturi nu s-a deosebit de acțiunile similare care au avut loc în luna noiembrie, o serie de elemente noi au determinat ca lupta pentru cucerirea celor cinci prefecturi din județele Olteniei și îndeosebi a celor de la Dolj și Romanați să aibă un caracter deosebit de ascuțit. Este de netăgăduit că o serie de factori locali, între care pozițiile reacțiunii, măsurile militare luate de autorități ca și atacarea aproape simultan a tuturor prefecturilor din această zonă, au contribuit la aceasta. Dar elementul hotărîtor îl reprezintă după părerea noastră faptul că asaltul asupra acestor organe ale puterii a început în același timp cu lupta generală pentru doborîrea guvernului, ca o parte a acesteia și s-a desfășurat în strînsă legătură cu cealaltă mare bătălie — cea pentru pămînt, în care erau angajate importante forțe muncitorești-țărănești.

Or, după cum se știe, în urma cuvîntării rostite de N. Rădescu la 11 februarie 1945, prin care și-a făcut publică intenția de a opri revoluția cu forța, în întreaga țară au fost luate măsuri drastice de împiedicare, la nevoie chiar cu armele, a oricăror acțiuni de masă. Sub acest aspect, în afară de dispozițiunile categorice date de N. Rădescu șefilor posturilor de jandarmi, de a opri orice mișcare de masă și orice acțiune în raza comunelor respective, unii prefecți, care erau bănuiți că ar participa la

www.dacoromanica.ro

aceste acte, au fost consemnați în orașul de reședință. Astfel, prefectul județului Dîmbovița a primit din partea primului ministru în ziua de 11 februarie 1945 un ordin telegrafic în care se spunea: „*Interzic cu desăvîrșire orice deplasare a dv. pe teritoriul județului fără aprobarea prealabilă a mea. Vă fac personal răspunzător de executarea întocmai a prezentului ordin*" [36].

Dar această interdicție, ca și altele similare, nu au putut influența evoluția evenimentelor în sensul dorit de reprezentanții burgheziei din guvern. Dimpotrivă, în majoritatea cazurilor prefecții avertizați deveneau și mai activi, se legau și mai puternic de mase. Sub acest aspect este interesant a aminti însăși acțiunea prefectului de Dîmbovița, care cu sprijinul maselor reușise ca pînă la jumătatea lunii februarie 1945 să înlocuiască majoritatea zdrobitoare a primarilor comunali.

În ceea ce privește acțiunea de înlocuire a prefecților, care s-a desfășurat în cursul lunii februarie 1945, trebuie să arătăm că aceasta a făcut în repetate rînduri obiectul a îndelungi și agitate dezbateri în Consiliul de Miniștri și a constituit unul din principalele motive invocate de N. Rădescu, atunci cînd a amenințat forțele democrate cu dezlănțuirea războiului civil. Astfel în ședința Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945, Nicolae Rădescu arăta: Mă lupt de două luni și jumătate pentru o chestiune pe care o socotesc capitală: intrarea în legalitate, păstrarea ordinei în țară. Spre marea mea părere de rău, nu numai că nu văd nici o ameliorare, dar, dimpotrivă, văd în fiecare clipă împingîndu-se tot mai mult la anarhie. De cîteva zile — în special — mișcarea în capitalele de județ, împotriva prefecților, s-a accentuat. În privința primarilor același lucru. Iar, în ce privește agitația la țară pe tema reformei agrare, lucrurile au devenit de o gravitate excepțională" [37]. Mai departe, după ce anunță că s-a început parcelarea moșiilor într-o serie de județe, atrage atenția reprezentanților forțelor democrate că va împiedica aceste acțiuni cu orice preț.,. *În situația pe care o am* — spunea N. Rădescu — *mă voi opune cu toate puterile și, dacă este nevoie să ajungem la război civil, îl voi face, domnilor, oricare va fi rezultatul*" [38]. Acest avertisment nu a speriat însă forțele revoluționare, fapt ilustrat și prin aceia că chiar a doua zi, la 17 februarie 1945, inginerul Nicolae Celac, fost ajutor de primar al orașului Craiova, a fost instalat de către mase drept prefect al județului Dolj. Relatînd aceste evenimente telegrama trimisă a doua zi regelui de către Consiliul F.N.D. Dolj, din care cităm arăta: „Ieri, 17 februarie 1945, în urma unei manifestații uriașe, inginerul Nicolae Celac, ajutor de primar al orașului Craiova, a fost instalat ca prefect al județului Dolj. În fața prefecturii înaintea delegației a ieșit inspectorul general administrativ, care a deschis prefectura a intrat cu delegația care a redactat procesul verbal de instalare a prefectului ales de popor... Toate acestea au decurs în mod absolut pașnic" [39]. Această acțiune, realizată fără ca forțele democratice să fi întîmpinat vreo rezistență deosebită, deși prefectura era

[36] Citat din lucrarea *Din lupta P.C.R. pentru închegarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea în bătălia pentru reforma agrară din 1944—1945*, Studii și referate monografice, vol. II, E.S.P.L.P., București, 1958, p. 36.

[37] Arh. C.C. al P.C.R., Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945, f. 2.

[38] Loc. cit., f. 4.

[39] „Înainte", nr. 110 din 21 februarie 1945.

www.dacoromanica.ro

apărată de jandarmi și de un batalion de ostași din regimentul 26 infanterie [40], dovedea în același timp și faptul că planurile reacțiunii de dezlănțuire a războiului civil nu avea sprijin nici în rîndurile celor care erau chemați să le pună în aplicare.

Evenimentele însă nu s-au încheiat odată cu aceasta și lupta pentru menținerea prefectului democrat a continuat încă șapte zile, pînă cînd, în ziua de 24 februarie, s-a încheiat cu victoria forțelor democrate [41]. Dar pentru aceasta masele de oameni ai muncii au trebuit să înfrunte gloanțele, să depășească barierele de sîrmă ghimpată, să suporte jeturile reci de apă aruncate din furtunurile pompierilor. Iată ce relatează N. Celac despre un moment al acțiunii desfășurate în după-amiaza zilei de 24 februarie 1945. „Pentru un moment apa de la intrarea din față încetă să mai curgă. Tovarășii din apropiere, deși uzi pînă la piele, năvăliră cu toată puterea izbutind să sfărîme o parte din prima rețea de sîrmă ghimpată de pe scările interioare ale prefecturii. Dar în acest moment rafalele de mitraliere începură iarăși. Eu și ceilalți tovarăși căutarăm să ne menținem lîngă primul baraj de sîrmă ghimpată. Dar imediat furtunele de apă sînt îndreptate către noi și sîntem nevoiți să ne retragem..." [42]. Și lupta a continuat tot așa de îndîrjită pînă către seară cînd, după victoria forțelor democrate, organele jandarmeriei aveau să raporteze organelor superioare : *„În ziua de 24.II la orele 14,00 circa 20 000 de manifestanți au atacat Prefectura care este apărată de armată. Armata a folosit grenade lacrimogene și a tras cîteva salve în aer"* [43].

Raportul era însă incorect. În cursul acestei acțiuni a fost rănit mortal muncitorul Ion Tomescu, din suburbia Craiovița, care s-a aflat în primele rînduri ale celor care au pătruns în prefectura județului Dolj, ori aceasta nu putea fi rezultatul salvelor trase în aer.

Simultan cu luptele de la Craiova, la Caracal, capitala județului alăturat, au avut loc acțiuni la fel de îndîrjite, la care forțele democrate au dat jertfe și mai numeroase. În județul Romanați lupta pentru instaurarea unui prefect democrat a început încă din luna octombrie 1944, cînd a fost numit în acest post lt. col. Horia Dobrian, fost în aceeași funcție și pe vremea lui Antonescu, și a cunoscut în dezvoltarea ei aspecte și intensități diferite. Un prim succes a fost obținut la începutul lunii decembrie, cînd prefectul Dobrian a fost arestat pentru activitate reacționară, după care forțele democrate, pe baza înțelegerii realizate și cu reprezentanții partidelor istorice, au numit ca prefect pe dr. Ilie Olteanu reprezentant al F.N.D., pe dr. V. Pompei primar al orașului Caracal (P.N.Ț.) și pe Ion Radu, din partea P.N.L. ca ajutor de primar [44]. Această măsură, menită să rezolve problema conducerii administrației locale prin înțelegeri politice nu a fost însă acceptată de forurile superioare, fapt care a îndîrjit și mai mult spiritele și a pregătit terenul pentru evenimentele din 24 februarie 1945. În această zi, după un miting la cinematograful „Apolo" din Caracal, masele de demonstranți mobilizați de F.N.D. s-au îndreptat spre

[40] Ibidem, nr. 115 din 26 februarie 1945.

[41] Pentru descrierea acestei acțiuni vezi : Paraschiva Nichita, *Ocuparea prefecturii Craiova* în „Magazin istoric" nr. 2 (23) din februarie 1969, p. 29 — 31.

[42] „Înainte", nr. 115 din 26 februarie 1945.

[43] „Buletinul informativ" nr. 119 din 24 februarie 1945. în Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9 283, f. 91.

[44] „Înainte" din 14 ianuarie 1945.

www.dacoromanica.ro

prefectură pentru a instala ca șef al puterii locale pe reprezentantul lor. Dar aici au fost întîmpinați de forțe militare; intrările în prefectură erau blocate, la ferestre erau dispuse în poziție de tragere arme automate, iar în jurul clădirii amplasate cuiburi de mitralieră. Pentru a evita vărsarea de sînge reprezentanții F.N.D. s-au constituit într-o delegație care a înaintat un memoriu prin care cerea instalarea unui nou prefect. Dar tocmai în acest timp s-a tras în demonstrați. Comunistul Ștefan Dobrescu a fost ucis pe loc, cu mîna pe clanța de la intrare, lui Ion Mincu o salvă de mitralieră i-a retezat ambele picioare, iar Ștefan Prună, secretar județean al Frontului Plugarilor, a fost grav rănit. Relatînd aceste evenimente, Buletinul inspectoratului general al jandarmeriei diu ziua de 24 februarie 1945 arăta : *„În ziua de 24.II.1945, în orașul Caracal circa 4 000 de locuitori, printre care și oameni înarmați, au mers la prefectură pentru a înlocui pe prefect. Prefectura este apărată de armată. La ora 14 armata din prefectură a deschis focuri de armă asupra demonstranților din rîndurile cărora au căzut 3 morți și mai mulți răniți"*[45]. Ulterior, la orele 18 al doilea Buletin informativ relata : *„La Caracal a fost împușcat mortal secretarul organizației comuniste locale, Ștefan Dobrescu și răniți Micu Nicolae din comuna Castranova, Mincă Ion din comuna Dobrosloveni și Mincă Toma din comuna Grozăvești"* [46].

Violența manifestată de autorități a impresionat puternic masele de demonstranți, dar nu le-a dezarmat. Deși prima lor încercare de instaurare a unui prefect democrat a fost reprimată, acțiunea ei a continuat în zilele următoare, fiind marcată, între altele, de marea manifestație din ziua de 26 februarie, cînd în ciuda faptului că orașul era înțesat de patrule militare, mii de cetățeni au luat parte la înmormîntarea celor uciși la prefectură. Drept urmare a acestor acțiuni la 3 martie 1945 prefectul dorit de mase și-a început activitatea și la prefectura județului Romanați.

Revenind asupra evenimentelor dramatice care au avut loc în cele două județe ale Olteniei în februarie 1945, putem formula concluzia că aceste acțiuni au fost strîns legate de marea bătălie care se desfășura în întreaga țară în aceste zile eroice și în mod nemijlocit de luptele care au avut loc în capitală. Sub acest aspect, alături de ziua în care s-au desfășurat aceste acțiuni — 24 februarie — se remarcă ca elemente de legătură și formele de luptă—atît cele folosite de mase cît și ale reacțiunii— ca și participarea unui număr mare de cetățeni din aceste județe la manifestațiile de la București. Pe baza datelor de care dispunem rezultă că la demonstrațiile desfășurate în capitală la 24 februarie 1945, alături de oameni ai muncii de alte județe ale țării au luat parte și cei din județele Olteniei, de la Craiova, Turnu Severin, Calafat, Cetatea, Moțăței și din alte localități, care și-au unit energia și speranțele cu sutele de mii de cetățeni din București și au format împreună acel torent uriaș ce a măturat de la putere ultimul guvern în care burghezia avea poziții precumpănitoare.

Un alt element caracteristic care se detașează din analiza acestei probleme îl constituie participarea la luptă pentru democratizarea aparatului de stat local, alături de populația românească, a unui mare număr de oameni ai muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare : maghiari,

[45] „Buletinul informativ", nr. 125 din 24. II. 1945, în Arh. C.C. al P.C.R., fond 48, dosar 9 283, f. 90.

[46] „Buletinul informativ", nr. 126 din 24.II.1945, orele 18, *loc. cit.*, f. 95.

www.dacoromanica.ro

sîrbi, germani și alții, ca și instalarea unor reprezentanți ai acestora în conducerea unor primării, preturi și prefecturi [47]. Nu putem omite din această succintă analiză nici faptul că în fața planurilor reacțiunii de a dezlănțui războiul civil, forțele democratice, alături de acțiunile politice de masă și de folosirea pozițiilor din aparatul de stat au acționat ferm pentru pregătirea de luptă a propriilor lor formațiuni înarmate. Acest fapt, de mare importanță în lupta maselor, a contribuit la paralizarea acțiunilor de forță ale burgheziei.

În sfîrșit se impune a fi subliniat faptul că această mare acțiune, care a dus la preluarea de către forțele democratice a conducerii a peste 50 de prefecturi [48] și a avut drept rezultat slăbirea considerabilă a aparatului de stat burghez, a avut un caracter unitar pe întreaga țară și a contribuit, în condițiile specifice de atunci, la apariția și dezvoltarea unei noi puteri populare. Acest lucru rezultă chiar din faptul aparent contradictoriu al insubordonării noilor autorități puterii existente, cînd unitatea politică și administrativă era asigurată pe de o parte de programul F.N.D., care stătea la baza activității noilor organe, cît și din aceea că noii prefecți și primari se conduceau după directivele date de reprezentantul partidului comunist, care în întreaga perioadă de la 4 noiembrie 1944 pînă la 6 martie 1945 a fost subsecretar de stat la Ministerul de Interne.

*

Marile bătălii revoluționare declanșate după victoria insurecției naționale antifasciste din august 1944, în decursul cărora forțele democratice au folosit o mare varietate de forme : organizarea comitetelor muncitorești în întreprinderi ; luarea cu asalt a prefecturilor și primăriilor ; formarea comitetelor țărănești și împărțirea pămînturilor ; mitingurile și demonstrațiile de stradă ; pozițiile deținute în aparatul de stat etc., au contribuit la cimentarea unității diferitelor categorii de oameni ai muncii, unitate care a reprezentat forța hotărîtoare a instaurării, la 6 martie 1945, a primului guvern revoluționar democratic din istoria României, guvern cu un pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc. De acum lupta pentru transformarea aparatului de stat și punerea lui în slujba revoluției a intrat într-o nouă fază.

LA LUTTE DES MASSES POPULAIRES DE ROUMANIE VISANT LA DÉMOCRATISATION DES ORGANES LOCAUX DE L'ADMINISTRATION D'ETAT (1944—1945)

RÉSUMÉ

L'article introduit dans le circuit scientifique de nouvelles données et appréciations concernant l'un des aspects les plus intéressants de la lutte révolutionnaire déployée par la Roumanie pendant la période 23 août 1944 — 6 mars 1945.

[47] Sub acest aspect lupta pentru preluarea de către forțele democrate a prefecturii Sibiu mi se pare semnificativă. Vezi articolul „1 Martie 1945 — afirmarea capacității revoluționare a sibienilor" în ziarul „Tribuna Sibiului", nr. 1 559 din 1 martie 1973.

[48] Pentru date suplimentare vezi T. Neeșa, *Aspecte din lupta pentru instaurarea unor autorități locale democratice*, în „Studii", nr. 4/1959.

www.dacoromanica.ro

L'auteur souligne dès le début le fait que la lutte des masses a été facilitée par les actions du gouvernement instauré le 23 Août 1944, qui, en dehors d'une législation favorable aux modifications rénovatrices, a pris une série de mesures efficientes, faisant remplacer dans un court, laps de temps un grand nombre de maires et de préfets nommés par l'ancien régime.

Un autre aspect intéressant relevé par l'article porte sur la préoccupation constante de l'autorité centrale de maintenir le contrôle sur les organes locaux, de ne permettre aucune immixtion dans ce processus révolutionnaire déployé sous l'action constante de la lutte des masses. La relation ample des luttes sociales qui ont eu lieu pendant les premiers mois de l'année 1945, lorsque fut décidé le sort de la lutte pour le pouvoir, permet à l'auteur de souligner le caractère large, populaire de cette action, lorsque les masses ont pris possession des villes et des villages, en imposant leur propre volonté, de même que la persévérence avec laquelle le Parti Communiste Roumain a réussi à empêcher les forces réactionnaires de recourir à la violence pour défendre leurs positions dans le cadre du gouvernement, adoptant dans ce but les mesures requises pour qu'il puisse faire face à toute éventualité.

www.dacoromanica.ro

INDEPENDENȚA ȘI SUVERANITATEA NAȚIONALĂ — COORDONATE MAJORE ACTUALE ALE POLITICII PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

DE

ALEXANDRU BOLINTINEANU

1. CONCEPTELE DE INDEPENDENȚĂ ȘI SUVERANITATE NAȚIONALĂ

Independența se definește ca un atribut fundamental al statului constînd în dreptul său exclusiv de a lua decizii și de a rezolva problemele sale interne și externe fără nici o ingerință dinafară, fără a depinde de puterea unui alt stat. Realizarea independenței presupune exercitarea unui complex de drepturi suverane conform voinței statului și respectînd normele de drept internațional, înfăptuirea politicii interne și externe, conducerea relațiilor sale internaționale în mod liber, luarea hotărîrilor care privesc organizarea și dezvoltarea națiunii, cu alte cuvinte supremația puterii de stat în interiorul țării și neatîrnarea în raporturile cu celelalte state.

În ceea ce privește suveranitatea națională se observă că această noțiune este legată de formarea statelor naționale, de dreptul popoarelor și națiunilor de a-și forma propriile lor state. În acest cadru, națiunile își afirmă suveranitatea lor, dreptul la o existență proprie, de sine stătătoare, de a se dezvolta conform voinței și aspirațiilor lor [1].

Din însăși definirea conceptelor de independență și suveranitate națională se desprinde semnificația lor vitală pentru existența popoarelor, pentru afirmarea personalității lor. Înscriind lupta pentru apărarea independenței și suveranității naționale a României printre obiectivele majore ale politicii sale, Partidul Comunist Român a constituit și constituie exponentul și înfăptuitorul năzuințelor perene ale poporului român.

Veacuri de-a rîndul poporul nostru a cunoscut asuprirea și exploatarea națională și socială. Înrobirea străină a ținut în loc vreme îndelungată dezvoltarea sa, întîrziind mult timp formarea statului național român. Ducînd o politică de aservire a țării, profund potrivnică intereselor poporului, clasele exploatatoare au lăsat ca soarta României să fie hotărîtă de marile puteri imperialiste, ca trusturile și monopolurile străine să stăpînească cele mai importante bogății ale țării, ca independența și suveranitatea națională să fie astfel grav știrbite.

---

[1] Cf. Dumitru Mazilu, *Independența națională, Gîndire și acțiune românească*, Edit. militară, București, 1978, p. 155 — 157.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 32, nr. 8, p. 1515—1529, 1979

www.dacoromanica.ro

După cum arată în mod atît de pregnant tovarășul Nicolae Ceaușescu : „nici jugul străin, nici exploatarea moșierilor și capitaliștilor n-au putut opri mersul înainte al poporului român. Focul luptei naționale și sociale a ars necontenit, cînd cu vîlvătăi, care făceau pe asupritori să se cutremure, cînd mai potolit, ca apoi să se înteţească și mai puternic. Multe pagini glorioase a înscris poporul român în lupta pentru libertate și socialism. Graiul nu poate reda măreţia acestor lupte ; ele adeveresc și vor adeveri peste veacuri vitalitatea și înţelepciunea poporului nostru, care, trecînd prin grele încercări, a rămas neclintit și a prins de fiecare dată noi puteri, ridicîndu-se, asemenea stejarului după furtună, și mai mîndru spre soare" [2].

Lupta pentru înfăptuirea năzuinţelor poporului român de a trăi liber și stăpîn pe destinele sale a fost ridicată pe o treaptă superioară de mișcarea muncitorească, de Partidul Comunist Român — stegarul independenţei și suveranităţii naționale și al libertăţii sociale.

Cadrul necesarmente limitat al acestui studiu nu îngăduie evocarea paginilor glorioase înscrise de lupta partidului pentru dobîndirea independenţei depline a naţiunii române, pentru înfăptuirea nestingherită a suveranităţii sale, pentru afirmarea fiinţei sale naționale în concertul popoarelor. Referindu-ne numai la perioada care începe cu adoptarea constituţiei Republicii Socialiste România în anul 1965, se cuvine subliniat în primu rînd că principiul independenţei și suveranităţii naționale își găsește un loc de frunte în însăși textele constituţiei. Aceste texte subliniază că Republica Socialistă România este un stat suveran, independent și unitar, al cărui teritoriu este inalienabil și indivizibil. Independenţa și suveranitatea națională figurează în fruntea principiilor care călăuzesc în mod neabătut politica externă a României socialiste, relaţiile sale cu celelalte state.

Înfăptuind cu o deosebită vigoare și perseverenţă principiile independenţei și suveranităţii naționale, asigurîndu-le un trainic fundament economic, social și politic, Partidul Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului și președintele României, au elaborat totodată o concepţie științifică asupra caracteristicilor independenţei și suveranităţii naționale, locului și rolului lor în lumea contemporană, în deplină consonanţă cu socialismul științific, cu materialismul dialectic și istoric, cu dezvoltarea lumii contemporane.

În aceste coordonate prezintă o semnificaţie deosebită teoretică și practică sublinierea faptului că : „lumea de astăzi, în care se afirmă tot mai viguros dorinţa popoarelor de a trăi libere, în care pe arena mondială se manifestă cu putere noi state independente, problema autonomiei și neatîrnării fiecărei naţiuni, a dreptului suveran al fiecărui popor de a fi stăpîn în propria ţară constituie o legitate obiectivă a însăși dezvoltării social istorice" [3].

Această caracterizare a independenţei și suveranităţii naționale se bazează pe faptul că în mai puţin de douăzeci de ani zeci și zeci de popoare au scuturat jugul dominaţiei străine și s-au proclamat ca state indepen-

---

[2] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcţiei socialiste*, vol. 1, Edit. politică, București, 1968, p. 117.

[3] Idem, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Edit. politică, București, 1976, p. 301.

www.dacoromanica.ro

dente, că în ultimii treizeci de ani peste 100 de state și-au cucerit independența. Tinerele state naționale desfășoară o luptă constantă pentru afirmarea poziției lor independente, pentru consolidarea suveranității naționale, fiind conștiente că numai pe calea unei dezvoltări de sine stătătoare pot să-și asigure progresul lor economic și social, posibilitatea de a-și manifesta și afirma plenar ființa lor națională. Însăși desfășurarea vieții internaționale demonstrează că independența și suveranitatea națională constituie factori primordiali ai progresului fiecărei națiuni, precum și factori primordiali pentru colaborare și pace trainică.

În aceste condiții, recunoașterea independenței și suveranității naționale, a necesității respectării lor constituie factorul cel mai progresist al zilelor noastre, garanția întăririi solidarității internaționale în lupta împotriva politicii imperialiste, a afirmării unor relații noi, de egalitate între toate națiunile globului.

În opera tovarășului Nicolae Ceaușescu se subliniază în acest context că însăși viața cere ca politica imperialistă de forță și dictat să fie lichidată cu desăvîrșire, deoarece istoria demonstrează că tot ce s-a întemeiat pe forță, dictat și presiune s-a prăbușit pînă la urmă sub loviturile luptei popoarelor, a maselor largi populare. Pe ruinele marilor imperii care s-au prăbușit unul după altul s-au ridicat națiuni libere, independente. „Viața demonstrează că nu politica de dominație imperialistă și colonialistă, de asuprire și subjugare a altor popoare, ci politica de independență, de respectare a dreptului fiecărui popor de a-și clădi viața în mod liber corespunde cerințelor dezvoltării istorice, năzuinței fiecărui popor" [4].

O contribuție deosebită este adusă de Partidul Comunist Român, de secretarul său general la definirea independenței și suveranității naționale în condițiile socialismului. După cum se arată în Programul Partidului Comunist, partidul pornește de la faptul că socialismul eliberează omul de orice asuprire națională și socială și totodată deschide un cîmp larg afirmării și înfloririi fiecărei națiuni, dezvoltării tuturor statelor naționale independente. Atît în perioada construcției socialiste, cît și în societatea comunistă, pentru multă vreme, națiunea și statul național au de jucat un rol de mare însemnătate. În această perioadă istorică de dezvoltare a societății omenești pe o treaptă superioară, întărirea națiunii și a statelor naționale independente constituie o necesitate legică, obiectivă; acesta constituie un factor primordial al făuririi cu succes a socialismului și comunismului. Iată de ce „Partidul Comunist Român va asigura condiții optime pentru dezvoltarea pe o treaptă superioară a națiunii, pentru întărirea continuă a statului național, a independenței și suveranității sale. Realizarea acestor sarcini constituie parte integrantă a luptei pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și edificarea comunismului în România" [5].

Pe baza acestei concepții care corespunde întru totul atenției deosebite acordate de clasicii marxism-leninismului națiunii și luptei pentru independență, dezvoltării socialismului științific în epoca contemporană,

---

[4] *Ibidem*, vol. 10, Edit. politică, București, 1974, p. 858.

[5] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, în *Congresul al XI-lea al Partidului Comunis Român*, Edit. politică, București, 1975, p. 701 — 702.

www.dacoromanica.ro

partidul respinge încercările unor filozofi și teoreticieni de a demonstra — chipurile de pe poziţiile socialismului ştiinţific — că naţiunea şi-ar fi încheiat misiunea istorică în socialism, că politica de apărare a independenţei şi suveranităţii naţionale ar constitui o alunecare pe poziţiile naţionalismului burghez.

Este evident că asemenea raţionamente sînt complet greşite, că ele vin în contradicţie totală cu realitatea, cu legităţile şi adevărurile general valabile, cu materialismul dialectic şi istoric. Misiunea istorică a clasei muncitoare este ca eliberîndu-se pe sine, să elibereze întregul popor de exploatare, asuprire şi dominaţie. Constituindu-se în clasă dominantă a societăţii, clasa muncitoare are înalta datorie de a apăra libertatea patriei, independenţa şi suveranitatea poporului, de a face totul pentru propăşirea şi bunăstarea naţiunii, de a asigura edificarea noii orînduiri sociale potrivit condiţiilor istorice specifice şi voinţei propriului popor. Ignorarea salvgardării independenţei naţionale înseamnă, în ultimă instanţă, abdicarea de la principiile revoluţionare, de la misiunea încredinţată de istorie comuniştilor, alunecarea pe panta cosmopolitismului şi nihilismului naţional.

Pornind de la faptul că respectarea independenţei şi suveranităţii naţionale constituie o necesitate obiectivă a dezvoltării social-istorice în general şi a construirii socialismului în special, documentele de partid subliniază importanţa deosebită a înţelegerii clare şi juste a conceptului de independenţă şi suveranitate şi a promovării de către toate statele a unei politici în concordanţă cu aceste cerinţe obiective ale progresului contemporan. De aceea, se impune ca în toate împrejurările să se pornească de la adevărul că principiile independenţei şi suveranităţii naţionale sînt universal valabile şi aceleaşi pentru toate statele, indiferent de mărimea sau de orînduirea lor socială, că ele nu pot fi concepute decît într-un singur sens şi nu pot fi aplicate sau interpretate în nici un caz în mod diferit faţă de o ţară sau alta. În acest context, după cum arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu, nu pot exista „motive de vreun fel care să ducă la limitarea suveranităţii unei ţări socialiste. Socialismul însuşi porneşte de la dreptul fiecărui popor de a-şi organiza viaţa corespunzător voinţei sale ; nu se poate înfăptui socialismul decît de către fiecare popor care a ajuns la înţelegerea necesităţii transformării sociale" [6].

Analiza conceptului de suveranitate în gîndirea partidului, a tovarăşului Nicolae Ceauşescu defineşte totodată cu precizie şi pregnanţă trăsături esenţiale ale acestui concept. În acest context se subliniază că este dreptul fiecărui stat de a stabili cît de largă să fie suveranitatea sau la ce poate renunţa din suveranitatea sa, însăşi colaborarea internaţională însemnînd că, pînă la urmă, statele, naţiunile se înţeleg să-şi facă între ele anumite concesii. Principalul este însă ca fiecare naţiune să poată hotărî în deplină libertate, fără nici o constrîngere, formele şi căile de colaborare internaţională, aceasta însemnînd, în ultimă instanţă, însăşi o manifestare a independenţei şi suveranităţii.

În acelaşi timp, documentele de partid subliniază cu tărie vechiul adevăr al socialismului ştiinţific potrivit căruia nu poate fi liber un popor

[6] Nicolae Ceauşescu, *op. cit.*, vol. 10, p. 156.

www.dacoromanica.ro

ce asupreşte alte popoare sau nu recunoaşte dreptul lor la independenţă. Aplicînd acest adevăr în condiţiile vieţii internaţionale actuale, respectul independenţei şi suveranităţii şi pe acest temei renunţarea cu desăvîrşire la politica de forţă sau ameninţare cu forţa, la amestecul în treburile interne ale altor state, crearea unui climat internaţional în care fiecare stat şi naţiune să-şi poată concentra resursele materiale şi umane în scopul dezvoltării economico-sociale se impune ca o cerinţă inexorabilă. „Să nu uităm nici un moment — subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — că independenţa şi suveranitatea unui popor, bunăstarea şi fericirea sa nu se pot realiza în detrimentul altui popor, al altei naţiuni; numai respectînd pe deplin independenţa şi suveranitatea celorlalte popoare se pot asigura dezvoltarea pe o cale nouă, independenţa şi fericirea fiecărei naţiuni" [7].

Dreptul fiecărui popor de a-şi hotărî dezvoltarea aşa cum o doreşte el, potrivit intereselor sale legitime, trebuie respectat în relaţiile dintre state, fie ele mari sau mici, tocmai pentru motivul că fiecare popor îşi are specificul său. Ca atare, nu este admis ca nimeni, în nici un fel, să încerce să dicteze altui popor cum să-şi organizeze viaţa, cum să-şi asigure dezvoltarea sa economică şi socială. Subliniind astfel trăsături esenţiale ale independenţei şi suveranităţii naţionale, documentele Partidului Comunist Român scot de asemenea puternic în lumină că problema renunţării la drepturile decurgînd din suveranitatea naţională sau reducerea acestor drepturi nu se poate pune în etapa actuală de dezvoltare deoarece pretutindeni în lume popoarele vor să simtă pe deplin independenţa şi suveranitatea, să se bucure de adevărata libertate din toate punctele de vedere.

Însăşi viaţa demonstrează că şi în ţările capitaliste dezvoltate independenţa şi suveranitatea naţională continuă să se manifeste puternic. Toate formele de integrare din lumea capitalistă şi instituţiile economice, politice şi militare cu caracter integraţionist nu pot înăbuşi dorinţa fiecărei naţiuni de a-şi conserva personalitatea şi independenţa ei. De aceea, documentele partidului nostru subliniază în mod pe deplin întemeiat că şi în ţările capitaliste dezvoltate, în care naţiunea a urmat un lung proces istoric, independenţa şi suveranitatea constituie un factor primordial favorizînd transformări democratice şi revoluţionare precum şi progresul social [8].

Cu o deosebită vigoare se afirmă năzuinţele profunde ale popoarelor de a se dezvolta liber şi de sine stătător pe cea mai întinsă regiune a lumii alcătuită din ţările care şi-au cucerit recent independenţa politică, ţările în curs de dezvoltare. Cucerirea acestei independenţe — se arată în documentele de partid — reprezintă numai o etapă a luptei de eliberare naţională a acestor popoare [9]. Fără asigurarea unei depline independenţe economice, prin înlăturarea dependenţei faţă de monopolurile străine, de statele capitaliste dezvoltate, prin edificarea unei economii naţionale moderne, bazată pe dreptul fiecărui popor de a fi stăpîn pe bogăţiile sale naţionale, independenţa ţărilor lumii a treia nu poate dobîndi un conţinut real.

---

[7] *Ibidem*, vol. 11, Edit. politică, Bucureşti, 1975, p. 583.
[8] *Ibidem*, vol. 7, Edit. politică, Bucureşti, 1975, p. 553.
[9] Nicolae Ceauşescu, *Expunere la Şedinţa activului central de partid şi de stat — 3 august 1978*, Edit. politică, Bucureşti, 1978, p. 32.

www.dacoromanica.ro

Concepţia Partidului Comunist Român asupra independenţei şi suveranităţii naţionale dezvăluie astfel procesele şi tendinţele fundamentale ale dezvoltării mondiale contemporane care demonstrează cu toată pregnanţa locul central pe care îl ocupă independenţa şi suveranitatea naţională, lupta popoarelor, a tuturor forţelor progresiste pentru consolidarea şi apărarea acestora. În acest context apar ca total neîntemeiate şi dăunătoare atacurile insistente dezlănţuite de forţele reacţionare împotriva conceptelor de independenţă şi suveranitate naţională. În acest scop ele încearcă să acrediteze teza că naţiunea, independenţa naţională nu mai corespund actualului stadiu al dezvoltării istorice, ar constitui categorii sociale perimate, deoarece omenirea ar fi intrat în epoca constituirii unor structuri transnaţionale. Se desfăşoară în acelaşi timp o vastă activitate teoretică în scopul de a convinge popoarele că trebuie să renunţe la independenţă şi suveranitate naţională sau măcar să cedeze o însemnată parte din acestea, lăsîndu-şi viitorul în mîinile unor organisme supranaţionale care nu reprezintă de fapt decît o nouă formă de dominaţie şi asuprire [10].

Această ofensivă împotriva politicii de independenţă naţională exprimă îngrijorarea şi teama forţelor retrograde faţă de profundele procese înnoitoare ce se petrec în lumea contemporană, de progresele popoarelor ce edifică noua orînduire socială, de prăbuşirea ireversibilă a sistemului colonial, de lichidarea dependenţei şi asupririi de secole a altor popoare, de tendinţele maselor populare din ţările capitaliste dezvoltate de a păşi pe calea unei politici noi de progres social. Teoriile vehiculate în susţinerea atacului împotriva independenţei şi suveranităţii naţionale a popoarelor urmăresc dezarmarea popoarelor, perpetuarea politicii de ingerinţă şi exploatare a bogăţiilor naţionale ale altor state, frînarea dezvoltării şi afirmării socialismului, precum şi diminuarea rolului tinerelor state independente în viaţa contemporană. „Toate aceste încercări de dezarmare, dezorientare şi chiar intimidare a popoarelor — subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — sînt însă sortite eşecului. În memoria tuturor naţiunilor sînt încă vii consecinţele politicii de dominaţie colonială şi, oricît s-ar strădui apologeţii neocolonialismului, nici un popor nu se va mai lăsa înşelat de fraze frumoase, chiar dacă vechea „marfă" este prezentată într-un ambalaj nou, cîteodată chiar aurit" [11].

Concepţia atotcuprinzătoare, realistă, ştiinţific argumentată şi fundamentată, a Partidului Comunist Român asupra sensurilor şi semnificaţiilor independenţei şi suveranităţii naţionale în lumea contemporană este înfăptuită cu fermitate, perseverenţă şi constanţă pe multiplele planuri ale politicii externe a României socialiste, elaborată şi realizată sub conducerea partidului, cu participarea nemijlocită a secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, personalitate deosebit de marcantă a vieţii internaţionale. Se poate aprecia că variata gamă de mijloace ale politicii externe, ale colaborării cu celelalte state, are ca punct nodal atît

---

[10] Vezi pentru aceste teorii, N. Ecobescu, *Critica concepţiilor nihiliste referitoare la suveranitatea şi independenţa naţională*, în *Suveranitatea şi progresul*, coordonator N. Ecobescu, Edit. politică, Bucureşti, 1977, p. ...

[11] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, p. 607.

www.dacoromanica.ro

afirmarea și întărirea continuă a independenței și suveranității poporului român, cît și promovarea acestor principii pe plan mondial, sub cele mai diferite forme.

2. REALIZAREA POLITICII DE INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Independența și suveranitatea națională — baza trainică a unei largi colaborări internaționale cu celelalte state. După cum se subliniază în documentele de partid, o reală independență internațională constituie premisa și temelia dezvoltării colaborării cu alte state. Ținînd seama de situația istorică a României care a cunoscut secole de-a rîndul dominația străină, ce a determinat o rămînere serioasă în urmă a dezvoltării țării și pornind de la concepția filozofică și politică a partidului despre dezvoltarea societății, este pusă în lumină strînsa unitate între dezvoltarea unei economii proprii, realizarea unei adevărate independențe și suveranități naționale și participarea la diviziunea internațională a muncii, la cooperarea cu alte state [12].

Așa cum o dovedește în mod deosebit de elocvent experiența țării noastre, între extinderea colaborării internaționale și asigurarea unei depline independențe și suveranități naționale nu numai că nu există nici un fel de contradicție, ci dimpotrivă, o condiționare reciprocă. „Cu cît o națiune va fi mai independentă și mai liberă, cu atît va fi mai dornică să colaboreze în condiții de egalitate cu alte state și națiuni. Cu cît va fi mai lipsită de libertate, cu atît se va ridica cu mai multă fermitate împotriva oricăror forme de constrîngere. Deci, afirmarea independenței și suveranității este calea spre colaborare, spre apropiere între națiuni, între popoare" [13].

Asigurarea desfășurării colaborării internaționale în cadrul strict al principiilor care garantează afirmarea independenței și suveranității naționale nu este, totodată, cîtuși de puțin incompatibilă cu accentuarea interdependențelor, trăsătură caracteristică a lumii contemporane. Într-adevăr, lărgirea colaborării, deci a interdependenței, pe plan mondial, nu trebuie să fie opusă politicii de independență. Și aici este vorba de o strînsă unitate, întrucît o adevărată interdependență, care să excludă orice fel de raporturi de subordonare sau dependență, nu poate fi concepută decît între popoare ce se bucură de o reală independență. Interdependența, care presupune extinderea și adîncirea colaborării internaționale, nu trebuie să limiteze, ci dimpotrivă trebuie să contribuie la afirmarea personalității fiecărei națiuni și fiecărui popor.

Documentele de partid pun astfel în evidență cu toată claritatea că principalele garanții pentru independența României ca și a oricărei alte țări constau în dezvoltarea economică socială și într-o politică internațională de colaborare activă cu toate statele lumii. Pe această platformă, România socialistă își dezvoltă și își diversifică colaborarea sa cu țările

[12] *Ibidem*, vol. 10, p. 500 — 501.
[13] *Ibidem*, vol. 8, Edit. politică, București, 1973, p. 569.

www.dacoromanica.ro

socialiste, cu țările în curs de dezvoltare și nealiniate, cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, întemeind această colaborare pe egalitate, respect al independenței și suveranității naționale și neamestec în treburile interne, pe renunțarea la forță și la amenințarea cu forța. O examinare fie ea și sumară a modului în care se realizează această colaborare, a principalelor ei caracteristici este de natură să ilustreze înfăptuirea în practica relațiilor internaționale ale României a politicii Partidului Comunist Român de afirmare a independenței și suveranității naționale a țării.

Dezvoltarea relațiilor, a colaborării și cooperării cu toate țările lumii. Situînd în centrul politicii sale internaționale dezvoltarea continuă a prieteniei, solidarității și colaborării cu toate țările socialiste, țara noastră consideră această colaborare ca o contribuție la făurirea unui nou tip de relații internaționale, menit să demonstreze superioritatea socialismului și în acest domeniu.

În viziunea și acțiunea politică a Partidului Comunist Român, țările socialiste sînt chemate să creeze relații internaționale care, în opoziție cu cele generate de imperialism, să pornească de la excluderea inegalității și asupririi unei națiuni de către alta, asigurînd afirmarea deplină a independenței și suveranității naționale, a dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta fără amestec din afară, promovînd totodată solidaritatea și într-ajutorarea frățească.

O atenție deosebită în cadrul acestei colaborări este acordată promovării unor forme superioare de cooperare economică, în producție și cercetare științifică. În acest context, documentele de partid subliniază necesitatea de a se evita orice încercare de a introduce forme de cooperare care nu corespund actualului stadiu de dezvoltare economică și social-politică. Viața demonstrează că încă pentru multă vreme de aici înainte cooperarea între state trebuie să se bazeze pe principiul dezvoltării independente a fiecărei economii naționale și că nici o formă care duce la încălcarea acestui principiu nu este și nu poate fi viabilă.

Dezvoltarea independentă a fiecărei economii naționale nu duce la izolare ci, dimpotrivă, înflorirea fiecărei țări libere și suverane permit extinderea continuă a colaborării și cooperării economice între țări. Aceste adevăruri sînt cu atît mai importante în condițiile orînduirii socialiste, în care preocuparea pentru dezvoltarea economică și socială independentă a țării constituie una din obligațiile primordiale ale partidului comunist. „De aceea, îmbinînd în mod just interesele naționale cu interesele generale ale sistemului mondial socialist, partidul nostru militează pentru dezvoltarea multilaterală a țării, preocupîndu-se în același timp de lărgirea colaborării internaționale cu țările socialiste, spre binele fiecăreia în parte și a cauzei generale a socialismului" [14].

De pe această platformă țara noastră participă activ la desfășurarea colaborării și cooperării economice din cadrul C.A.E.R. Această participare are în vedere dezvoltarea cooperării în strictă conformitate cu principiile egalității depline în drepturi, respectării suveranității, independenței și intereselor naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului

[14] *Ibidem*, vol. 2, Edit. politică, București, 1968, p. 568.

www.dacoromanica.ro

reciproc, solidarității și într-ajutorării tovărășești asupra cărora s-a convenit unanim atît prin înscrierea lor în statutul C.A.E.R. cît și în Programul complex adoptat în 1971 la Sesiunea a XXV-a C.A.E.R. care a avut loc la București. În Programul complex se subliniază că adîncirea și perfecționarea colaborării reciproce se desfășoară pe baza liberului consimțămînt și nu este însoțită de crearea unor organisme supranaționale. Cu alte cuvinte, integrarea socialistă nu afectează independența și suveranitatea națională, nu duce la planificare comună și la forme de organizare suprastatală, deosebindu-se astfel prin esența ei de integrarea capitalistă.

În colaborarea în cadrul C.A.E.R., ținînd seamă de experiența activității acestei organizații, apare necesitatea respectării și a principiilor generale ale construcției socialiste : întărirea rolului planului național unic în dezvoltarea economică și socială a fiecărei țări ; creșterea rolului partidului comunist și a statului socialist ; întărirea continuă a proprietății socialiste, unică și indivizibilă a fiecărui popor. Dezvoltarea economică și socială a fiecărei țări membre C.A.E.R. pe baza planului național unic constituie un atribut inalienabil al suveranității statului socialist dînd expresie exercitării integrale — de către partidul comunist și statul respectiv — a prerogativelor și răspunderilor ce i-au fost încredințate de clasa muncitoare, de popor.

La baza promovării, extinderii și aprofundării raporturilor cu țările în curs de dezvoltare există interese, aspirații și preocupări comune pe planul dezvoltării independente a fiecărei țări. Intensificarea conlucrării cu aceste țări reprezintă o contribuție la întărirea luptei antiimperialiste și anticolonialiste, pentru abolirea vechii politici de dominație și asuprire și pentru promovarea politicii noi în lume menite să asigure afirmarea liberă și de sine stătătoare a tuturor națiunilor.

Sprijinul politic, diplomatic, moral și material acordat mișcărilor de eliberare națională, solidaritatea cu țările care și-au cîștigat recent independența pentru dezvoltarea lor de sine stătătoare își găsește temeiuri și în lupta dusă de poporul român de-a lungul întregii sale istorii împotriva dominației străine și exploatării.

În același context, al promovării politicii noi de dezvoltare independentă a popoarelor se înscrie și participarea României în calitate de membră a „Grupului celor 77" și de invitată la mișcarea țărilor nealiniate. În acest fel se întărește colaborarea României cu țările în curs de dezvoltare — membre ale „Grupului celor 77" și constituind în marea lor majoritate țări nealiniate — avînd interese comune în apărarea independenței și suveranității naționale, în afirmarea unor noi relații în viața internațională care să fie întemeiate pe ansamblul principiilor destinate să asigure dreptul fiecărui popor de a-și hotărî de sine stătător destinele, calea dezvoltării sale economico-sociale [15].

Aceste principii sînt puse și la baza raporturilor României cu țările capitaliste dezvoltate, în cadrul acțiunii consecvente și ferme a țării noastre pentru generalizarea lor în raporturile cu toate statele.

---

[15] A se vedea „Ședința Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R.", în „Scînteia" din 13 februarie 1976 și „Ședința Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R.,", în „Scînteia" din 30 septembrie 1976.

www.dacoromanica.ro

Promovarea principiilor independenței și suveranității naționale în tratate și alte documente internaționale încheiate de România cu alte state. Se poate spune că nu există aproape nici un tratat internațional încheiat de țara noastră în relațiile sale bilaterale în cele mai variate domenii ale colaborării internaționale care să nu precizeze că la baza raporturilor reglementate de acel tratat se găsește respectarea strictă a principiului independenței și suveranității naționale a statelor părți.

În acest cadru un rol deosebit pentru promovarea și înrădăcinarea în viața internațională sub o formă generalizată a acestor principii este îndeplinit de tratatele de prietenie și colaborare ca și de declarațiile solemne sau comune. Toate aceste documente internaționale au o valoare principială deosebită, trasînd cadrul general al relațiilor dintre România socialistă și statele respective și prevăzînd totodată că principiile pe care se întemeiază raporturile reciproce vor fi promovate de părțile contractante și în legăturile lor cu celelalte state ale lumii [16].

În enumerarea principiilor figurează pe primul plan dreptul inalienabil al fiecărui popor de a-și decide soarta și de a-și alege și dezvolta liber și independent sistemul său politic, economic și social corespunzător voinței sale proprii fără nici un amestec sau presiune dinafară, dreptul sacru al fiecărui stat la independență și suveranitate națională [17]. Dealtfel și celelalte principii, drepturi și obligații fundamentale ale statelor cuprinse în tratatele de prietenie și colaborare precum și în declarațiile solemne sau comune [18] — ca de exemplu deplina egalitate în drepturi, dreptul inalienabil al fiecărui stat de a-și exercita deplina suveranitate asupra bogățiilor sale naturale, datoria tuturor statelor de a nu interveni sub nici o formă și sub nici un pretext în afacerile interne sau externe ale oricărui alt stat și de a se abține de la recurgerea la amenințarea cu forța sau folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a oricărui alt stat, precum și abținerea de la orice fel de presiune militară, politică, economică sau de altă natură — sînt axate pe independență și suveranitate națională, alcătuind o totalitate, fiind legate de ele, fiecare principiu trebuind să fie interpretat în contextul celorlalte principii. O asemenea precizare apare în mod constant în documentele internaționale menționate.

În același context se înscriu și declarațiile privind dezvoltarea în continuare a prieteniei și colaborării dintre Partidul Comunist Român și partidele comuniste din celelalte țări socialiste și între Republica Socialistă România și celelalte țări socialiste. Aceste declarații, completînd și dez-

---

[16] Astfel de exemplu în tratatul de prietenie și colaborare încheiat între Republica Socialistă România și Republica Portugalia la 14 iunie 1975 se subliniază că înaltele părți contractante își vor așeza relațiile reciproce precum și relațiile cu celelalte state pe principiile care urmează această formulare, folosită și în celelalte documente internaționale de același fel.

[17] Vezi de exemplu tratatul de prietenie și colaborare încheiat la 26 mai 1975 cu R. P. D. Coreeană (art. 1). Cu formulări diferite, dreptul inalienabil la libertate, la independență și suveranitate națională, politică și economică figurează și în celelalte documente din categoria la care ne referim aici.

[18] Între anii 1964—1974 au fost semnate tratate de prietenie și colaborare cu 9 state și declarații solemne sau comune cu 24 de state, iar în perioada 1974—1978 tratate de prietenie și colaborare cu trei state și declarații solemne sau comune cu 20 de state de pe toate continentele, (vezi D. Mazilu, *op. cit.*, p. 258 — 260 și textele tratatelor și declarațiilor încheiate după 1974, p. 261 — 386).

www.dacoromanica.ro

voltînd tratatele de prietenie colaborare și asistență mutuală încheiate de România cu celelalte țări socialiste [19] scot puternic în evidență întemeierea colaborării pe respectarea independenței și suveranității naționale și promovarea lor în viața internațională [20].

Tratatele de prietenie și colaborare ca și declarațiile solemne și comune încheiate de România cu state de pe diferite meridiane ale globului cu aceeași orînduire socială sau cu orînduire socială deosebită, reprezintă cantitativ, dar mai ales calitativ o contribuție însemnată la promovarea politicii partidului comunist de afirmare a independenței și suveranității naționale, de sprijinire activă a luptei popoarelor în această direcție.

Reține deosebit atenția în acest context accentul pus în aceste documente internaționale pe crearea unui sistem de drepturi și obligații ale statelor, a cărui respectare este destinată să asigure dezvoltarea independentă a popoarelor. Se cuvine subliniat de asemenea că în comparație cu prevederile Cartei O.N.U. și ale altor documente cu caracter universal adoptate de aceasta, cum sînt Declarația referitoare la principiilor relațiilor prietenești și cooperării dintre state și Cartea drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor, documentele bilaterale încheiate de România aduc importante precizări și dezvoltări [21].

De exemplu, este importantă însăși corelația care se stabilește în multe dintre aceste documente bilaterale între dreptul inalienabil al tuturor statelor la existență și dreptul lor la libertate, la independență și suveranitate națională, politică și economică și dreptul lor la pace și securitate. În acest fel sînt puse în lumină valențele deosebite ale independenței și suveranității naționale, atribute inerente ale existenței statului și totodată cerințe ale păcii și securității internaționale.

Afirmarea principiilor independenței și suveranității naționale în activitatea organizațiilor internaționale. Participînd activ la desfășurarea colaborării multilaterale în cadrul a numeroase organizații internaționale cu caracter universal, țara noastră și-a definit cu toată claritatea concepția sa asupra scopurilor pe care acestea sînt chemate să le îndeplinească. „Țara noastră pornește de la convingerea că, în prezent, organizațiile internaționale pot aduce o contribuție de preț la realizarea destinderii în lume, la stimularea schimburilor de valori materiale și spirituale între națiuni, la afirmarea și respectarea principiilor independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc" [22].

Referindu-ne la participarea României la activitatea Organizației Națiunilor Unite putem aprecia că toate acțiunile, inițiativele, pozițiile și contribuțiile aduse de țara noastră în acest cadru vizează, într-o formă sau alta, transformarea organizației într-un instrument eficient de apărare și promovare a independenței și suveranității tuturor națiunilor, de rezolvare a marilor probleme cu care este confruntată omenirea.

---

[19] Aceste tratate au fost încheiate în perioada 1968—1972 cu R. S. Cehoslovacă, U.R.S.S., R.P. Polonă, R.P. Bulgaria, R.P. Ungară și R.D. Germană.

[20] Vezi cu privire la aceste declarații semnate în 1977 și 1978, Dumitru Mazilu, *op. cit.*, p. 386 — 394.

[21] N. Ecobescu și V. Duculescu, *Drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor*, Edit. politică, București, 1976, p. 27.

[22] Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, vol. 6, Edit. politică, București, 1972, p. 9.

www.dacoromanica.ro

În acest context, cel mai elocvent exemplu printre aceste acțiuni îl constituie inițiativa guvernului român — pe baza tezelor formulate de Conferința națională a P.C.R. din 19 iulie 1972 — de a înscrie pe ordinea de zi a celei de-a XXVII sesiuni a Adunării Generale a O.N.U. (1972) a punctului intitulat „Creșterea rolului Organizației Națiunilor Unite în menținerea și întărirea păcii și securității internaționale, în dezvoltarea colaborării între toate națiunile, în promovarea dreptului internațional în relațiile dintre state". Dezvoltînd această inițiativă, România a prezentat la cea de-a XXX-a Sesiune a Adunării Generale a O.N.U. (1975) documentul intitulat „Poziția României cu privire la îmbunătățirea și democratizarea activității Organizației Națiunilor Unite, la întărirea rolului său în realizarea colaborării între toate statele, fără deosebire de orînduire socială, a unei lumi mai bune și mai drepte, a unei păci trainice" [23].

Încă de la începutul acestui document, România precizează că Organizația Națiunilor Unite trebuie să constituie unul din mijloacele importante de care dispune omenirea pentru rezolvarea problemelor internaționale, pentru promovarea idealurilor de libertate și progres ale popoarelor, a înțelegerii și colaborării între toate statele, pentru întărirea securității și asigurarea unei păci trainice în lume.

În scopul de a asigura concordanța între Carta O.N.U., marile transformări petrecute în lume și aspirațiile popoarelor, țara noastră subliniază necesitatea înlăturării din Cartă a prevederilor în contradicție cu cerința dezvoltării libere și independente a popoarelor. „Carta nu mai poate să păstreze sub nici o formă prevederi care ar putea fi interpretate ca o acceptare a existenței unor popoare ce n-ar fi în măsură să-și rezolve singure problemele conducerii lor și ca o recunoaștere a dreptului altora de a le conduce destinele" — se subliniază în document [24]. Cu alte cuvinte, se cer eliminate prevederile din Cartă contrare independenței și suveranității naționale și de aceea se impune încrierea în Cartă a abolirii depline și definitive a colonialismului, neocolonialismului și rasismului, statele membre luîndu-și angajamente de a eradica orice practici pe care acestea le-au generat în viața internațională.

În același context menționăm propunerea ca în Cartă să se afirme cu toată tăria dreptul fundamental al fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinele sale, de a-și exercita suveranitatea permanentă asupra resurselor naturale, de a-și determina soarta în deplină libertate conform intereselor și aspirațiilor sale.

Preocuparea constantă de a configura Organizația Națiunilor Unite în așa fel încît să devină un scut al independenței și suveranității naționale este puternic ilustrată și în propunerea de a se elabora și adopta un Cod de conduită cu caracter universal în care să fie statuate drepturile și îndatoririle fundamentale ale statelor. Printre acestea figurează pe primul loc dreptul sacru al fiecărui stat la existență liberă, la independență și suveranitate națională, la pace și securitate.

---

[23] Vezi textul documentului în *Contribuții ale României la soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane*, Edit. politică, București, 1975, p. 36 — 60.

[24] *Ibidem*, p. 41.

www.dacoromanica.ro

Adoptarea unui asemenea Cod — se subliniază în documentul menționat — ar avea o importanță inestimabilă pentru cauza păcii, securității, înțelegerii și colaborării internaționale, pentru independența și progresul fiecărei națiuni.

Locul central al independenței și suveranității naționale în concepția și acțiunile României, ale președintelui ei, pentru edificarea unei noi ordini internaționale. Concepția elaborată de Partidul Comunist Român, de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului și președintele Republicii Socialiste România, asupra noii ordini economice și politice internaționale, acțiunile perseverente pe care le desfășoară, alături de majoritatea statelor lumii pentru edificarea noii ordini constituie una din cele mai remarcabile contribuții la crearea unui cadru internațional de natură să asigure rezolvarea problemelor majore ale lumii contemporane, pacea și progresul tuturor popoarelor. Această concepție, ca și strategia instaurării unei noi ordini internaționale își găsesc o largă oglindire în documentele de partid de o importanță excepțională — Raportul tovarășului Nicolae Ceaușescu la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român și Programul Partidului Comunist Român adoptat de Congres, ceea ce subliniază semnificația deosebită pe care partidul nostru, secretarul său general o acordă instaurării noii ordini.

În aceste documente s-a pus puternic în lumină faptul că un obiectiv primordial al unei noi ordini internaționale îl constituie abolirea vechilor relații dintre state, generate de imperialism, colonialism și neocolonialism și care se caracterizează prin raportul de subordonare, de inegalitate și exploatare, ce perpetuează grave stîrbiri ale independenței și suveranității naționale a numeroase popoare, mențin într-o stare de dependență numeroase țări cu un potențial economic, politic și militar mai redus, constituie o piedică majoră în lichidarea subdezvoltării și rezolvarea altor probleme globale ale lumii de astăzi. Ca urmare a menținerii sistemului perimat al relațiilor internaționale are loc accentuarea politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste de forță și dictat, de reîmpărțire a lumii în sfere de influență și dominație, ceea ce pune în primejdie independența și libertatea popoarelor, cursul destinderii, pacea și securitatea internațională.

Se impune de aceea făurirea unui nou sistem de relații internaționale care să fie clădite pe principiile independenței și suveranității naționale, pe egalitatea în drepturi între toate națiunile lumii, pe respectarea dreptului fiecărei națiuni la dezvoltarea economică și socială independentă. Respectarea dreptului la ființă națională, liberă și independentă constituie astfel piatra unghiulară a noului sistem de relații internaționale, esența unei noi ordini mondiale.

Există o înlănțuire între caracterul legic, obiectiv al afirmării independenței și suveranității naționale și instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale. Abolirea vechilor relații și înlocuirea lor cu o politică nouă de deplină egalitate în drepturi, de afirmare a independenței și suveranității naționale în întreaga lume constituie, în gîndirea și politica Partidului Comunist Român un proces determinat de însăși dialectica dezvoltării social-istorice. După cum a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu : „istoria demonstrează zi de zi, ceas de ceas — am putea spune —

www.dacoromanica.ro

că tot ce s-a clădit pe forță, dictat și presiune de orice fel, s-a prăbușit pînă la urmă sub loviturile luptei popoarelor, a maselor largi populare. Noua ordine presupune principii noi, de egalitate, de respect al voinței și libertății fiecărei națiuni! Pe această bază omenirea, în ciuda tuturor acelora care se mai gîndesc la vechea ordine, va înfăptui relații noi în viața internațională" [25].

Un concept-cheie al făuririi unui nou sistem de relații internaționale și instaurării unei noi ordini mondiale, radical și calitativ deosebită de cea veche, este democratizarea vieții internaționale, definită și afirmată cu deosebită putere în documentele partidului nostru și perseverent urmărită de ansamblul politicii externe românești. Democratizarea vieții internaționale presupune, în esență, dreptul fiecărui stat, fără deosebire de orînduire socială, de mărime, de putere economică sau militară și în primul rînd al țărilor mici și mijlocii, al țărilor în curs de dezvoltare, al statelor nealiniate — direct interesate în abolirea vechii politici imperialiste, în respectarea dreptului fiecărei națiuni la dezvoltare independentă — de a participa pe picior de deplină egalitate la soluționarea complexelor probleme cu care este confruntată omenirea în epoca noastră.

Dreptul de participare egală a tuturor statelor la luarea deciziilor de interes comun, privind soluționarea problemelor internaționale constituie, evident, o manifestare esențială a independenței și suveranității naționale, care impun înlăturarea practicilor de adoptare a hotărîrilor ce privesc fie un stat, fie toate statele numai de cîteva mari puteri. În condițiile lumii actuale toate statele sînt chemate să participe la viața internațională, să-și poată spune cuvîntul în mod liber, activ și egal cu privire la soluționarea problemelor de care atîrnă viitorul lumii.

Acestea sînt numai unele aspecte esențiale ale concepției partidului nostru cu privire la așezarea la temelia făuririi unei noi ordini internaționale a independenței și suveranității naționale. Promovarea acestor principii este constant avută în vedere și în metodele și strategiile propuse sau sprijinite de România pentru edificarea noii ordini, punctul lor de convergență constituindu-l asigurarea, prin lichidarea subdezvoltării, prin progresul economic și social al tuturor popoarelor, a dezvoltării independente, afirmării personalității și individualității fiecărei națiuni.

★

Subliniem în încheiere că politica partidului de apărare și promovare a independenței și suveranității naționale, realizată în activitatea internațională a statului nostru, se înscrie în acțiunile unite ale forțelor progresiste din lumea contemporană spre a pune capăt politicii imperialiste de forță și dictat, spre a clădi o lume mai dreaptă și mai bună. Țara noastră sprijină astfel cu toată vigoarea tendința — diametral opusă politicii de reîmpărțire a lumii — de afirmare tot mai puternică a voinței popoarelor de a se dezvolta libere, stăpîne pe bogățiile lor naționale, pe destinele proprii, de a-și făuri viața așa cum doresc, fără nici un amestec dinafară, de a conlucra pe bază de deplină egalitate, într-un climat de securitate și pace.

---

[25] Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, vol. 10, p. 858.

www.dacoromanica.ro

Prin toate trăsăturile sale, politica Partidului Comunist Român de independență și suveranitate națională reprezintă o contribuție inestimabilă la cauza păcii și progresului în lume, ilustrează în chipul cel mai grăitor înaltul spirit de răspundere al partidului, al secretarului său general, pentru interesele vitale și propășirea națiunii române, ca și pentru destinele tuturor popoarelor.

L'INDÉPENDANCE ET LA SOUVERAINETÉ NATIONALE — COORDONNÉES MAJEURES ACTUELLES DE LA POLITIQUE DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN

RÉSUMÉ

La première partie de l'étude est consacrée à l'analyse des concepts d'indépendance et de souveraineté nationale ainsi qu'ils sont définis dans les documents du Parti Communiste Roumain, dans l'œuvre de son secrétaire général et président de la République Socialiste de Roumaine, Nicolae Ceaușescu. On expose ainsi les principaux éléments de ces concepts : le caractère de loi objective du développement socio-historique, l'affirmation du principe de l'indépendance et de la souveraineté nationale dans le monde contemporain ; la mission historique du socialisme, des partis communistes, de militer sans défaillance pour l'indépendance et la souveraineté nationale ; l'incompatibilité avec les réalités du monde contemporain de la politique impérialiste de force et de diktat, des essais des forces rétrogrades de désarmer et désorienter les peuples par leur offensive contre la politique d'indépendance nationale.

Dans la seconde partie de l'étude est illustrée l'application de la politique du Parti Communiste Roumain de défense et de promotion de l'independance et de la souveraineté nationale. On examine à ce point de vue les relations de la Roumanie avec les autres pays socialistes, avec les pays en voie de développement et les pays capitalistes développés, l'ensemble de la collaboration internationale de la Roumanie reposant sur la base durable de la souveraineté.

Les traités de collaboration et d'amitié, les déclarations solennelles et les déclarations communes signés avec de nombreux Etats, les initiatives roumaines à l'Organisation des Nations Unies et l'activité d'édification d'un nouvel ordre politique et économique international sont présentés également en tant que modalités d'accomplissement de la politique du Parti Communiste Roumain de généralisation du respect de l'indépendance et de la souveraineté nationale dans l'ensemble de la vie internationale.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

TEHNICA DE LUPTĂ AFLATĂ ÎN DOTAREA ARMATEI ROMÂNE ÎN RĂZBOIUL ANTIHITLERIST

DE

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU

Studiul tehnicii de luptă constituie astăzi una din principalele direcții de investigații ale istoriografiei militare, raportul dintre armament și strategie așezîndu-se între principalele obiective ale acestor cercetări. În literatura istorică română de specialitate studiile consacrate evoluției armamentului au urmărit cu precădere epocile anterioare celui de-al doilea război mondial. O cercetare consacrată tehnicii de luptă a armatei române în războiul antihitlerist devenea astfel necesară din două unghiuri de vedere :

a) umplerea unui gol viu resimțit de specialiștii români și străini ;

b) critica afirmațiilor incomplete sau greșite din lucrările străine formulate în această problemă.

Contribuția noastră nu își propune — și nici nu ar putea dealtminteri — să epuizeze această problemă. Ea urmărește doar să facă un început și să invite pe această cale la continuarea cercetărilor în această direcție.

★

Înzestrarea cu tehnică militară a forțelor armate ale unui stat depinde de potențialul economic național, înțeles sub dublul aspect, al capacității de a dezvolta o industrie proprie de armament și de a dispune de mijloacele financiare care să-i permită importul de arme și, în al doilea rînd, de doctrina militară sau, într-un sens mai larg, de politica militară a țării. E vorba, așadar, de asocierea unor factori obiectivi — forța economică — cu factori subiectivi — , asociere dialectică, bineînțeles, adică contradictorie, căci factorii au variat în funcție de schimbările contextului politico-militar intern și internațional.

Privită din acest unghi de vedere, evoluția situației României trebuie urmărită pe cele două planuri amintite mai sus : capacitatea tehnico-industrială a țării și doctrina militară oficială.

Sînt bine cunoscute trăsăturile generale ale industrializării capitaliste a României pentru a nu mai reveni aici asupra lor. Ceea ce se cuvine subliniat e că influența factorilor externi s-a răsfrînt, în genere, negativ în sectorul industriei de armament, contribuind astfel la încetinirea ritmului de dezvoltare a acestui sector al economiei naționale.

Industria românească de armament, deși destul de veche în origini, a cunoscut un ritm lent de dezvoltare, țara fiind tributară, mai ales pînă la primul război mondial, importurilor din țările cu o industrie de arma-

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 8, p. 1531 – 1545, 1979

www.dacoromanica.ro

ment puternică (Franța, Germania, Anglia). Experiența dureroasă a războiului din anii 1916—1918, cînd dificultățile de tot felul în scurgerea spre frontul românesc a livrărilor de material de război din partea aliaților a constituit unul din factorii determinanți ai eșecurilor din toamna anului 1916, rămăsese vie în amintirea tuturor. Situația precară a economiei în anii de după război, agravată considerabil de criza din 1929—1933, nu a îngăduit dezvoltarea unei industrii puternice de armament în România. Abia după ieșirea din criză se constată o orientare destul de viguroasă în crearea unei baze proprii de înzestrare a armatei cu tehnică de luptă [1].

Ideea unei autarhii militare a fost consolidată de trei împrejurări. Mai întîi, marile cheltuieli pe care le reclama importul materialului de război, o adevărată hemoragie de devize nocivă unei economii în „convalescență"; în al doilea rînd, imposibilitatea, în caz de război, de a asigura în condiții satisfăcătoare legătura cu statele furnizoare; în sfîrșit, consecințele politice ale unui import masiv și sistematic de armament, altfel spus primejdia de a se afla în siajul unor mari puteri, care ar fi avut posibilitatea de a dicta României o politică contrară intereselor ei.

Factorii de conducere erau stimulați în această direcție și de performanțele specialiștilor români din timpul primului război mondial. În condiții tehnice modeste, ei reușiseră atunci transformarea în artilerie mobilă a tunurilor fixe din fortificațiile de la București și Focșani — Nămoloasa — Galați, prin fabricarea, după proiectele specialiștilor noștri, a unor afete și frîne de recul, lucrări de înaltă tehnicitate. Piesele cu calibrele de 150 și 210 mm, puse astfel la dispoziția artileriei românești, au dovedit o mare eficacitate în campania anului 1917.

Călăuzite de aceste considerente, autoritățile românești au întreprins în anii '30 eforturi în vederea încurajării industriei naționale de armament. Alături de industria textilă, cea de armament a cunoscut cele mai mari investiții [2]. S-a ajuns astfel la înființarea unor centre importante (Uzinele Reșița, Astra—Brașov) de fabricare a pieselor de artilerie (de cîmp, antiaeriană [3]) muniție etc., care au asigurat un material de bună calitate, dar insuficient.

Realizări deosebit de importante s-au înregistrat în domeniul industriei aeronautice. Fabricile de la Brașov ale societății „Industria Aeronautică Română" (I.A.R.), ca și cele de la București — S.E.T. și I.C.A.R. [4] — au produs tipuri de avioane de vînătoare și observație, dintre care I.A.R.—80 poate fi socotit ca cel mai remarcabil, el plasîndu-se la data apariției printre cele mai bune avioane din lume.

Un aspect important ce se cade relevat este preponderența capitalului românesc în industria siderurgică, cea de laminoare și, în genere, în industria metalurgică, trăsătură distinctivă în raport cu situația din celelalte ramuri industriale ale țării [5]. Astfel, se poate conchide că industria de

---

[1] *Enciclopedia României*, vol. III, București, 1939, p. 230.

[2] *Ibidem*, p. 315.

[3] Pentru evoluția artileriei în această perioadă vezi privirea sintetică a lui Daniel Reichel, *Ein Jahrhundert moderne Artillerie (1871—1970)*, f. 1, f.a.

[4] Vezi Ion Gudju, Gheorghe Iacobescu, Ovidiu Ionescu, *Construcții aeronautice românești 1905—1970*, Edit. militară, București, 1970, p. 38 — 42.

[5] *Enciclopedia României*, vol. III, București, 1939, p. 869.

www.dacoromanica.ro

armament a păstrat o puternică amprentă autohtonă, care s-a materializat în toate direcţiile esenţiale, de la capital, prin brevetele de fabricare, la producţia în sine.

Rezultate meritorii, dar insuficiente. Fabricile şi uzinele româneşti erau departe de a putea acoperi necesarul de tehnică de luptă al armatei, ceea ce făcea obligatoriu recursul la procurarea de armament din străinătate. Condiţiile de import erau încă deosebit de anevoioase : resursele modeste ale ţării nu permiteau achiziţii masive pe măsura necesităţilor ; în al doilea rînd, cursa înarmărilor, inaugurată de refacerea rapidă a potenţialului militar al Reichului nazist, impunea aliaţilor României, furnizori de armament — Franţa, Anglia şi Cehoslovacia — , o creştere considerabilă a producţiei destinate propriilor lor armate, încît pentru export rămîneau cantităţi reduse.

Înzestrarea armatei române — din anul 1938 ia fiinţă un minister special cu această titulatură — s-a corelat în chipul cel mai strîns cu obiectivul fundamental al politicii externe a României : apărarea independenţei naţionale şi a integrităţii teritoriale.

Măsurile de sporire şi de diversificare a producţiei de război trebuie situate în ansamblul acţiunilor destinate să consolideze politica externă a României. Aşa cum s-a subliniat cu dreptate : „Politica externă a statului român şi a forţelor politice burgheze nefasciste de apărare a integrităţii ţării şi a independenţei ei naţionale, de împiedicare a subordonării ţării de către Germania nazistă şi pentru amplificarea relaţiilor cu democraţiile occidentale, cu U.R.S.S. şi ţările din Mica Antantă şi Înţelegerea Balcanică a fost materializată prin măsuri luate în acest sens pe plan militar. De remarcat este faptul că între obiectivele politicii externe enunţate mai sus şi măsurile militare întreprinse de Ministerul Apărării Naţionale au existat concordanţă şi relaţii de condiţionare. Pentru realizarea acestor coordonate a fost elaborată şi aplicată o politică militară adecvată, subordonată cerinţelor politicii externe" [6].

A da o acoperire militară adecvată politicii externe a ţării a fost obiectivul major al tuturor acţiunilor şi măsurilor întreprinse în domeniul apărării naţionale. Evident, această componentă militară a politicii statului român se alcătuia ea însăşi dintr-un complex de relaţii şi situaţii în care intrau sistemul de alianţă şi convenţii militare [7], organizarea forţelor armate ale ţării şi dotarea lor tehnică. Un şir de factori obiectivi şi subiectivi au împiedicat desfăşurarea şi realizarea programelor de înzestrare militară. Foarte adesea politica a cedat pasul politicianismului ; disciplina, incuriei ; competenţa, afacerismului. Însumarea acestor stări nefaste a făcut ca la izbucnirea noii conflagraţii tehnica de luptă a armatei române să prezinte multiple carenţe [8].

Al doilea factor esenţial de luat în consideraţie în discuţia dotării cu armament este doctrina militară oficială [9]. A devenit un loc comun al

---

[6] Ilie Ceauşescu, *Probleme privind corelaţia dintre politica externă şi cea militară a României în concepţia partidelor burgheze în anii 1938—1940*, în *„File de istorie militară a poporului român"*, vol. II, Edit. militară, Bucureşti, 1974, p. 98—99.

[7] Vezi pe larg Gh. Zaharia, *Le caractère de la politique militaire de la Roumanie durant la période de l'entre-deux-guerres mondiales*, Bucureşti, 1975, p. 19, 193—207.

[8] O analiză profundă a cauzelor acestor deficienţe la Ilie Ceauşescu, *op. cit.*, p. 100—110.

[9] *Istoria gîndirii militare româneşti*, Edit. militară, Bucureşti, 1974, p. 258 şi următoarele.

www.dacoromanica.ro

lucrărilor de istorie militară, relevarea influenței negative pe care a avut-o interpretarea dată de oficialitățile militare din Anglia și Franța — mai ales acestea din urmă — învățămintelor din primul război mondial. Într-adevăr, tandemul mitralieră-obstacol a dus la o adevărată imobilitate pe cîmpul de luptă, iar noul binom blindat-avion și-a făcut prea tîrziu apariția pe fronturile întîiului conflict planetar pentru a mai obține rezultate concludente în măsură să modifice substanțial gîndirea militară. Lăsînd la o parte pe inovatori, pe cei care înțelegeau că în viitorul război cuplul tanc-avion va reda dinamismul operațiilor militare și că tancul întrebuințat în masă este capabil să acționeze independent și decisiv, se constată că, în ceea ce am numi gîndirea „ortodoxă" militară, tunul și avionul erau apreciate — așa cum remarcă perfect îndreptățit J.F.C. Fuller — ca ipostaze ale artileriei : tancul ca un tun de mare mobilitate, avionul ca un tun cu bătaie la mare distanță ; alte funcții pe care ele le-ar fi putut îndeplini erau scăpate din vedere sau trecute sub tăcere [10]. Dacă în Anglia — țara care dăduse totuși pe teoreticienii războiului blindatelor, J.F.C. Fuller, B.H. Liddell-Hart ș.a. — se mai găseau militari care să creadă că viitorul aparține... cavaleriei [11], în Franța teoriile privind războiul de poziții aveau să dea naștere liniei Maginot, care, devenit elementul de bază al sistemului defensiv național, a exercitat o influență nefastă nu numai asupra gîndirii militare, dar, printr-un interesant mecanism de psihologie socială, a creat o stare de spirit care anihila orice inițiativă și condamna practic ofensiva.

Gîndirea militară românească nu s-a putut sustrage fascinației pe care o exercita doctrina militară a Franței, țara care ieșise victorioasă din asprele încercări ale anilor 1914—1918. Odată cu importul de arme se „importau" și concluzii ale teoreticienilor de pe Rue St. Dominique. Rolul atribuit blindatelor oferă în această privință un exemplu concludent. Deși în literatura de specialitate din România n-au lipsit ideile novatoare în privința utilizării tancurilor, punctul de vedere oficial a coincis cu cel al conservatorilor" francezi, incapabili să depășească realitățile anilor 1917—1918 [12].

La izbucnirea celui de-al doilea război mondial, România nu dispunea decît în cantități cu totul insuficiente de cele două arme care aveau să joace un rol capital în operațiile militare : tancurile și aviația. Realități obiective — posibilitățile industriei naționale — și erori subiective — vedere conservatoare în privința utilizării tancului și avionului — au privat armata română de tehnica de luptă destinată unui mare viitor.

Sînt binecunoscute împrejurările în care România a intrat în război : aflată într-o totală izolare, în momentul în care Wehrmacht-ul obținea victorii rapide în vest, încheind în treizeci de zile campania care pecetluia înfrîngerea Franței, România s-a găsit singură în fața unui adversar

---

[10] J.F.C. Fuller, *Influence de l'armement sur l'histoire*, Paris, 1948, p. 166.

[11] B. H. Liddell-Hart, *En retard d'une guerre*, în „Historia. La deuxième guerre mondiale", 1967, nr. 2, p. 49.

[12] Vezi pe larg I. Talpeș, *Preocupări pe linia înzestrării armatei române cu tancuri în anii 1935—1939*, în *„File din istoria militară a poporului român"*, vol. 1, Edit. militară, București, 1973, p. 161 și următoarele. Pentru istoria blindatelor, vezi lucrarea clasică B. H. Liddell-Hart, *The Tanks*, London, 1970. O bună informare a publicului românesc asupra problemelor blindatelor în lucrarea lt.-col. Radu Davidescu, *Carul de luptă și mecanizarea*, București, 1937.

www.dacoromanica.ro

puternic, lipsită de orice concurs politic sau militar din afară. Criza politică declanşată de amputările teritoriale din vara anului 1940 a dus la instaurarea regimului de dictatură a lui Ion Antonescu; a urmat ocuparea ţării de armata nazistă şi atragerea ei în războiul antisovietic. România a fost astfel temporar abătută de la politica ei consecventă, desfăşurată de-a lungul celor două decenii interbelice, de apărare a independenţei naţionale şi integrităţii teritoriale, de apărare şi consolidare a statu-quo-ului instaurat în urma primului război mondial. Această nefastă paranteză a fost închisă în august 1944, cînd în urma victoriei insurecţiei naţionale antifasciste şi antiimperialiste, România s-a aflat alături de partenerii ei fireşti din coaliţia antihitleristă. Armele cu care armata ei fusese înzestrată se întorceau împotriva adversarului căruia le fuseseră destinate. S-ar putea spune că prezenţa pe străzile capitalei în zilele insurecţiei a tanchetelor Renault T.F. 16 şi atacurile efectuate asupra unităţilor naziste de pe aeroportul Otopeni şi din aşa-numitul Waldlager de avioanele I.A.R. 39 căpătau o valoare simbolică: dincolo de disproporţia dintre calităţile tehnico-tactice ale armelor care se măsurau într-o luptă înverşunată, se manifesta voinţa fermă a poporului român de a apăra cu toate mijloacele independenţa ţării sale.

În rîndurile de mai jos, prezentăm categoriile mai importante ale tehnicii de luptă folosite de armata română în cursul participării ei la războiul antihitlerist [13]. Pentru început se impune observaţia că această tehnică a avut un caracter eterogen, determinat de însăşi varietatea surselor de aprovizionare: fabricaţie proprie, import, capturi. De aici, marea varietate, care poate deconcerta pe un neavizat [14]. Menţionăm, în acelaşi timp, că datorită informaţiei lacunare pe care o oferă în momentul de faţă atît sursele publicate, cît şi cele de arhivă, nu dispunem de date tehnico-tactice decît pentru o parte din materialul de luptă întrebuinţat de armata română în campania antihitleristă. Pe acestea le vom da în continuare, restul urmînd a fi completate de cercetări ulterioare.

Această prezentare a materialului de război al armatei române, a caracteristicilor lui tehnico-tactice sperăm să contribuie totuşi la o mai profundă înţelegere a acţiunilor întreprinse de România pe fronturile războiului antihitlerist. Cunoaşterea armamentului este o componentă indispensabilă a reconstituirii hotărîrilor şi luptelor prestate de soldaţii noştri pentru eliberarea României, Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei.

ARMAMENT DE INFANTERIE ŞI CAVALERIE

Pistolete şi revolvere: Pistoletul Mauser, cal. 7,63 mm (putea executa şi foc automat); revolverul Steyer, md. 1912, cal. 8,88 mm; pistoletul Parabellum, cal. 9 mm; pistoletul Walther, cal. 7,85 mm.

Puşti: Puşca Z. B., md. 1924, cal. 7,92 mm; puşca Mannlicher, md. 1893, cal. 6,5 mm; puşca Mosin-Nagan, md. 1891/1930, cal. 7,62 mm; puşca cu tromblon (cavalerie); puşca cu lunetă (cavalerie).

---

[13] Nu este cuprins în acest studiu armamentul care a fost în dotarea Diviziei de voluntari „Tudor Vladimirescu".

[14] Pentru tehnica de luptă utilizată de combatanţi în cel de-al doilea război mondial, vezi A. G. Ploetz, *Geschichte des zweiten Weltkrieges*, vol. I, *Die Kriegsmittel*, Würzburg, 1960.

www.dacoromanica.ro

Pușca Mannlicher: model 1893, cal. 6,5 mm; viteza inițială: 740 m/sec.; bătaia maximă: 2100 m; bătaia eficace: 600 m; viteza de tragere teoretică: 8—12 lovituri pe minut; viteza de tragere practică: 4—6 lovituri pe minut.

Carabine: Carabina Mannlicher, md. 1895, cal. 8 mm; carabina Mosin-Nagau, md. 1891, cal. 7,92 mm; carabină, cal. 8 mm, transformată din puștile vechi (cavalerie).

Pistoale mitralieră: Pistol-mitralieră Beretta, md. 1938, cal. 9 mm; pistol-mitralieră Z. B., cal. 7,92 mm; pistol-mitralieră Orița, md. 1941, cal. 9 mm (românesc); pistol-mitralieră Daimler Puch-Steyer, md. 1940, cal. 7,92 mm.

Puști mitraliere: Pușca-mitralieră Z. B., md. 1930, cal. 7,92 mm; pușca mitralieră Z.B., md. 1934, cal. 7,92 mm-Cugir.

Pușca mitralieră Z. B.: md. 1930; cal. 7,92 mm; greutate: 9,100 kg; lungimea totală: 1,180 m; bătaia maximă: 3200 m cu cartușul „S" și 4200—4400 m cu cartușul „SS"; bătaia practică: 1500 m; bătaia eficace: 1200 m: cadența de tragere: 540—590 cartușe pe minut; viteza practică de tragere: 120—140 lovituri pe minut; viteza inițială: 808 m pe secundă cu cartuș „S", 750 m pe secundă cu cartuș „SS"; razanța traectoriei: pînă la 650 m lovește orice țintă de 1,40 m.

Mitraliere: Mitraliera Z. B., md. 1937, cal. 7,92 mm; mitraliera Z. B., md. 1937, cal. 7,92 mm (pentru fortificații); mitraliera Saint-Etienne, md. 1907/1914, cal. 8 mm (transformată); mitraliera Schwartzlose, md. 1907/12, cal. 8 mm (transformată); Maxim românească, md. 1912, cal. 7,62 mm (transformată din md. 1910, cal. 6,5 mm); Maxim rusă, md. 1908, cal. 7,62 mm.

Mitralieră Z. B.: md. 1937; cal. 7,92 mm; greutatea: 19,500 kg; greutatea țevii cu manșon: 7,400 kg; greutatea afetului: 20,400 kg; viteza inițială pentru glonțul „SS", care constituie muniția normală a mitralierei: 750 m/s; pentru glonțul „S"; 835 m/s; cadență înceată: circa 500 lovituri pe minut; cadență repede: circa 700 lovituri pe minut; poate executa trageri indirecte și antiaeriene, fiind amenajată și prevăzută cu accesoriile necesare (cadran, lunetă-goniometrică și dispozitiv antiaerian).

Mitraliera Saint Etienne: md. 1907/1914; cal. 8 mm; greutatea: 55 kg; viteza inițială de tragere: 720 m/s; bătaia maximă: 3 500 m; bătaia eficace: 1600 m; viteza de tragere teoretică: 400—500 lovituri pe minut; viteza de tragere practică: 250—350 lovituri pe minut.

Mitraliera Schwartzlose: md. 1907/1912; cal. 8 mm, viteza inițială de tragere: 580 m/s; bătaia maximă: 2400 m; bătaia eficace: 2000 m; viteza de tragere teoretică: 400—500 lovituri pe minut; viteza de tragere practică: 250—350 lovituri pe minut.

Mitraliera Maxim, românească: md. 1912; cal. 7,92 mm (transformată din md. 1910, cal. 6,5 mm); greutatea cu afet: 69 kg; lungimea; 1,107 m; viteza inițială de tragere: 800 m/s; bătaia maximă: 5000 m; viteza de tragere: 500 lovituri pe minut.

Mitraliera Maxim, rusă: md. 1908; cal. 7,62 mm; greutatea: 9,1 kg; lungime: 1,270 m; viteză inițială de tragere: 870 m/s; bătaia maximă: 4000 m; bătaia eficace: 2100 m; viteza de tragere teoretică: 500—600 lovituri; viteza de tragere practică: 250—350 lovituri pe minut.

Grenade: ofensive — Kisser; defensive.

ARMAMENT DE ARTILERIE

Antitanc: Tun ac. Puteaux, md. 1937, cal. 25 mm; tun ac. Bofors, md. 1936, cal. 37 mm; tun ac. Poczisk, md. 1939, cal. 37mm — polonez; tun ac., cal. 45 mm — rus: tun a.c. Schneider, md. 1936, cal. 47 mm; tun ac. Böhler, md. 1937, cal. 47 mm; tun a.c. Breda, md. 1940, cal. 47 mm; tun a.c. Concordia, cal. 47 mm; tun a.c. Braun, md. 1938, cal. 50 mm; tun a.c., md. 1938, cal. 75 mm; tun a.c., md. 1939, cal. 76,2 mm — rus; tun a.c., md. 1940, cal. 75 mm — german: tun a.c. Reșița, md. 1940, cal. 75 mm; tun a.c. Reșița, md. 1943, cal. 75 mm.

Tunul anticar cu tragere repede Puteaux: md. 1937; cal. 25 mm; greutatea piesei: 25 kg; greutatea proiectilului: 0,410 kg; bătaia maximă: 2 800 m.

Tunul anticar Bofors: md. 1936; cal. 37 mm; greutatea în bătaie: 380 kg; greutatea antetrenului cu muniții: 520 kg; bătaia maximă, cu unghiul de + 25 : 7000 m; bătaia maximă după înălțător: 2700 m; viteza inițială: 800 m/s; viteză de tragere practică: 10 lovituri pe minut; putere de pătrundere: sub un unghi de incidență de 90° pătrunde un blindaj de 30 mm.

Tunul anticar cu tragere repede Poczisk: md. 1939; cal. 37 mm; greutatea piesei: 220 kg; greutatea proiectilului: 0,620 kg; bătaia maximă: 3500 m.

Tunul antitanc cu tragere repede Schneider: md. 1936; cal. 47 mm; greutatea piesei: 628 kg; greutatea proiectilului: 2,3 kg; bătaia maximă: 6700 m.

Tunul antitanc cu tragere repde Böhler: md. 1937; cal. 47 mm; greutatea piesei: 310 kg; greutatea proiectilului: 2,4 kg; bătaia maximă: 7000 m.

www.dacoromanica.ro

Tunul anticar Breda: md. 1940 ; cal. 47 mm ; lungimea țevii : 1680 mm ; lungimea totală a tunului de la gura țevii pînă la sapă : 3130 mm ; greutatea în baterie : 283 kg ; greutatea tunului amenajat pentru transport : 316 kg ; viteza inițială pentru poiectilul perforant : 630 + 20 m/s ; viteza inițială pentru proiectilul exploziv : 250 m/s ; bătaia maximă cu proiectilul perforant : 6 500 m ; bătaia maximă cu proiectilul exploziv : 4300 m ; puterea de pătrundere la 500 m cu un unghi de incidență de 90° : 40 mm ; puterea de pătrundere la 500 m, cu un unghi de incidență de 75° : 30 mm.

Tunul anticar cu tragere repede Reșița: md. 1943 ; cal. 75 mm ; greutatea piesei : 1450 kg ; greutatea proiectilului : 6,6 kg ; bătaia maximă 11 450 m.

Tunuri de cîmp: Tun de cîmp Krupp, md. 1891/1916, cal. 47 mm ; tun de cîmp Schneider-Creusot, md. 1897, cal. 75 mm ; tun de cîmp, md. 1902/1936, cal. 75 mm — tubat amovibil ; tun de cîmp Krupp, md. 1904/1908, cal. 75 mm ; tun de cîmp Skoda, md. 1936, cal. 76,2 mm — tubat amovibil ; tun de cîmp, cal. 76,5 mm — austro-ungar.

Tun de cîmp Schneider-Creusot: md. 1897 ; cal. 75 mm ; greutatea în poziție de tragere : 1160 kg ; greutatea proiectilului : 7,8 kg ; viteza inițială de tragere : 550 m/s ; bătaia maximă : 11 200 m.

Tun de cîmp: md. 1902/1936 ; cal. 75 mm — tubat amovibil ; greutatea în poziție de tragere : 1040 kg ; greutatea proiectilului : 7,45 kg ; viteza inițială de tragere : 588 m/s ; bătaia maximă : 8 750 m.

Tun de cîmp Krupp: md. 1904/1908 ; cal. 75 mm ; greutatea în poziție de tragere : 1325 kg ; greutatea proiectilului : circa 6 kg ; viteza inițială de tragere : 450 m/s ; bătaia maximă : 10 000 m.

Tun de cîmp: md. 1936 ; cal. 76,2 mm ; greutatea în baterie : 620 kg ; viteza inițială de tragere : 477 m/s ; viteza de tragere : 8 lovituri pe minut ; bătaia maximă : 7 000 m ; bătaia eficace : 5000 m.

Tunuri de munte: Tun de munte, md. 1910, cal. 76,2 mm ; tun de munte Skoda, md. 1915, cal. 75 mm ; tun de munte Skoda, md. 1939, cal. 75 mm.

Tunuri lungi: Tun lung De Bange, md. 1878, cal. 105 mm ; tun lung De Bange, md. 1878, cal. 120 mm ; tun lung Krupp, md. 1891—1896, cal. 105 mm ; tun lung Schneider, md.1913, cal. 105 mm ; tun lung, md. 1934, cal. 105 mm ; tun lung Schneider, md. 1936, cal. 105 mm ; tun lung, cal. 122 mm — rus.

Tun lung cu tragere repede Schneider-Creuzot: md. 1936, cal. 105 mm ; *greutatea piesei : 4680 kg ;* greutatea proiectilului : 16,5 kg ; bătaia maximă : 17 000 m.

Aruncătoare (mortiere): Mortier Skoda, md. 1917, cal. 90 mm ; aruncător Brandt cal. 60 mm ; mortier Voina, cal. 60 mm ; aruncător Krupp, cal. 80 mm ; aruncător Brandt, cal. 81 mm ; aruncător Volna, cal. 81 mm ; aruncător Brandt, cal. 120 mm.

Mortier Skoda: md. 1917 ; cal. 90 mm ; greutatea în baterie : variază de la 132—140 kg ; greutatea proiectilului : 5,5—6 kg ; viteza maximă de tragere : 15 lovituri pe minut ; bătaia : 300—1175 m ; trage sub unghi de 45—75 grade.

Aruncător: cal. 60 mm ; greutate : 19 kg ; greutatea proiectilului : exploziv de fontă oțelită— 1,300 kg, exploziv de oțel — 1,600 kg ; bătaia maximă : cu proiectil de fontă oțelită— 1760 m iar cu proiectil de oțel — 1555 m ; viteza de tragere : 18—20 lovituri pe minut.

Obuziere: Obuzier de cîmp, md. 1914, cal. 100 mm ; obuzier de cîmp Skoda, md. 1914—1919, cal. 100 mm ; obuzier Skoda, md. 1914—1934, cal. 100 mm ; obuzier de munte, md. 1916, cal. 100 mm ; obuzier de cîmp Skoda, md. 1919, cal. 100 mm ; obuzier de cîmp Skoda, md. 1930, cal. 100 mm ; obuzier de cîmp Skoda, md. 1934, cal. 100 mm ; obuzier de munte, md. 1939, cal. 100 mm ; obuzier md. 1912, cal. 105 mm ; obuzier, md. 1913, cal. 105 mm ; obuzier, md. 1918, cal. 105 mm — german ; obuzier greu Skoda, md. 1934, cal. 105 mm ; obuzier de cîmp, md. 1940—1943, cal. 105 mm ; obuzier cal. 105 mm — maghiar ; obuzier greu Schneider, md. 1910—1930, cal. 122 mm — rus ; obuzier greu Skoda, md. 1914, cal. 150 mm ; obuzier greu Skoda, md. 1934, cal. 150 mm ; obuzier greu Skoda, md. 1936, cal. 150 mm — iugoslav ; obuzier greu, md. 1937, cal. 152,4 mm — rus ; obuzier greu Schneider, md. 1917, cal. 155 mm ; obuzier greu, md. 1937, cal. 155 mm — iugoslav.

Obuzier de cîmp cu tragere repede Skoda : md. 1914—1934 ; cal. 100 mm ; greutatea piesei : 1490 kg ; greutatea proiectilului : 13,6 kg ; bătaia maximă : 8900 m.

Obuzier greu cu tragere repede Skoda : md. 1934 ; cal. 150 mm ; greutatea piesei 5900 kg ; greutatea proiectilului : 42 kg ; bătaia maximă : 15 000 m.

Antiaeriană: Tun a.a. Gustloff, md. 1939, cal. 20 mm ; tun a.a. Oerlikon, md. 1942, cal. 20 mm ; tun a.a. Hotckiss, cal. 20 mm ; tun a.a. Hotckiss, md. 1939, cal. 25 mm ; tun a.a. Rheinmetall, cal. 37 mm — Astra ; tun a.a. Bofors, md. 1939, cal. 40 mm ; tun a.a. Wickers, md. 1931, cal. 75 mm ; tun a .a. Wickers, md. 1939, cal. 75 mm — Reșița ; tun a.a. Skoda, md. 1925, cal. 76,5 mm ; tun a.a. Krupp, md. 1936, cal. 88 mm ; mitralieră a.a. Hotkiss, cal. 25 mm ; mitralieră a.a. Oerlikon, cal. 25 mm ; mitralieră a.a., cal. 13,2 mm.

Tunul a.a. cu tragere repede Gustloff: md. 1939, cal. 20 mm ; greutatea piesei în baterie : 750 kg ;

www.dacoromanica.ro

greutatea proiectilului: 2 kg; debit de tragere: 115 lovituri pe minut; bătaia verticală: 3500 m.
Tunul a.a. cu tragere repede Hotckiss: md. 1939, cal. 25 mm; greutatea piesei în baterie: 934 kg; greutatea proiectilului: 2,5 kg; debit de tragere: 115 lovituri pe minut, bătaie verticală 3500 m.
Tunul a.a. cu tragere repede Rheinmettall — Astra: md. 1939, cal. 37 mm; greutatea piesei în baterie: 2200 kg; greutatea proiectilului: 3,5 kg; debit de tragere: 60—80 lovituri pe minut; bătaia verticală: 4500 m.
Tunul a.c. cu tragere repede Bofors: md. 1939, cal. 40 mm; greutatea piesei în baterie: 1500 kg; greutatea proiectilului 3,7 kg; debit de tragere: 60—80 lovituri pe minut; bătaia verticală: 5000 m.
Tunul a.c. Vickers: md. 1939, cal. 75 mm; greutatea piesei în baterie: 4340 kg; greutatea proiectilului: 7,2 kg; debit de tragere: 14—18 lovituri pe minut; bătaia verticală: 6500 m.
Tunul a.a. Skoda: md. 1925, cal. 76 mm, greutatea piesei în baterie: 1300 kg; greutatea proiectilului: 8 kg; debit de tragere: 14—18 lovituri pe minut; bătaia verticală: 6500 m.
Tunul a.a. Krupp: md. 1936; cal. 88 mm; greutatea piesei în baterie: 8500 kg; greutatea proiectilului: 16 kg; debit de tragere: 14—18 lovituri pe minut; bătaia verticală: 9000 m.
Proiectoare: Proiector Nedala; md. 1937; cal. 150 mm; greutatea piesei: 3800 kg; bătaia fascicolului luminos: 7000 m.

BLINDATE

Tancuri (care de luptă): T-4; R1-C.K.D.; R 2 — Skoda; R-35-Renault; T-38; Renault md. F.T. 1917.

Carul de luptă Renault, md. F.T. 1917: lungimea totală: 5,02 m; lărgimea totală: 1,74 m; înălțimea totală: 2,14 m; greutate: carul mitralieră — 6500 kg; carul tun — 6700 kg; carul T.F.F. — 7 000 kg; este înzestrat cu tunul Puteaux, cal. 37 mm, cu tragere semiautomată sau cu o mitralieră Hotckiss, md. 1914.
Armament antitanc: *Pușcă antitanc*; md. 1942; cal. 10 mm — Cugir.

AVIAȚIE

I. Aviația de luptă (război):

a. *Vînătoare:* I.A.R.-80 (1939); I.A.R.-81; Messerschmitt Me-109 G (1944).

b. *Asalt:* I.A.R.-80 (1939); I.A.R.-81; Henschel-He-129.

c. *Bombardament:* I.A.R.-81; W.R.S.-79 B Savoia Marchetti (1940); Junkers Ju-87; Junkers Ju-88; Heinkel He-111.

d. *Recunoaștere;* Junkers Ju-88.

e. *Observație:* I.A.R.-39 (1939).

f. *Transport:* Junkers Ju-52; Heinkel-He-111; Lockhed 14.

II. Aviația auxiliară: Fiesler Fi-156 Storch; Fleet F 10 G.

III. Diverse: I.A.R.-37; I.A.R.-38; Focke-Wolf F.W.-58.
Avionul I.A.R.-80 (1939); anvergura: 10,50m; lungimea: 8,90 m; înălțimea: 3,60 m; suprafața portantă: 16,00 m²; greutatea gol: 1 780 kg; greutatea totală: 2 550 kg; motorul: I.A.R. K 14-1000 A 1000 C.P.; viteza maximă (la 4500 m): 510 km/oră; plafonul: 10 500 m; timpul de urcare pînă la 1000 m: 1 min. 20 s.; timpul de urcare pînă la 4500 m: 5 min. 40 s.; distanța maximă de zbor: 940 km; armament: 4 mitraliere Browning F.N. de 7,92 mm (I.A.R.-80); 6 mitraliere de același tip (I.A.R.-80 A) și 4 mitraliere de același tip și 2 mitraliere Browning F.N. de 13,2 mm (I.A.R.-80 B).
Avionul I.A.R.-81: avion pentru vînătoare, cu rază de acțiune mai mare, și bombardament în picaj; spre deosebire de I.A.R.-80 avea anvergura cu 20 cm mai mare; armament: 6 mitraliere Browning F.N. de 7,92 mm (I.A.R.-81); 6 mitraliere de același tip din care 2 de 13,2 mm (I.A.R.-81 A); 4 mitraliere Browning F.N. de 7,92 mm, 2 tunuri Ikaria de 20 mm (I.A.R.-81 B); 2 mitraliere Browning F.N. de 7,92 mm, 2 tunuri Mauser de 20 mm (I.A.R.-81 C).
Messerschmitt Me-109 G (1944): anvergura 9,92 m; lungimea: 8,85 m; înălțimea: 3,20 m; suprafața portantă: 16,20 m²; greutatea totală: 3400 kg; motorul: Daimler-Benz 605 A-1 1475 C.P.; viteza maximă la 7000 m); 615 km/oră; plafonul: 11 800 m; timpul de urcare pînă la 5800 m: 6 minute; distanța maximă de zbor: 800 km; armament: 2 mitraliere de 13,2 mm, un tun de 20 mm.
J.R.S.-79 B Savoia Marchetti (1940); anvergura: 21,20 m; lungimea: 16,82 m; înălțimea: 5,35 m; suprafața portantă: 60,60 m²; greutatea gol: 7000 kg; greutatea totală: 12 000 kg;

www.dacoromanica.ro

motoare : două Junkers Jumo 211 Da a cite 1200 C.P. ; viteza maximă : 350 km/oră ; viteza minimă : 160 km/oră ; plafonul : 7000 m ; distanța maximă de zbor : 1700 km ; autonomia de zbor : 5 ore ; lungimea rulajului în decolare : 400 m ; lungimea rulajului la aterizare : 350 m ; armament defensiv : 3 mitraliere de 13 mm ; lua la bord 900 kg de bombe.

I.A.R.-39 (1939) ; anvergură : 13,10 m ; lungimea : 9,60 m ; înălțimea : 3,99 m ; suprafața portantă : 40,30 m² ; greutatea gol : 2177 kg ; greutatea totală : varianta de bombardament 3085 kg, varianta de recunoaștere 3007 kg ; motorul : I.A.R., K 14 IV C 32 870 C.P. ; viteza de croazieră 295 km/oră ; viteza maximă (la 3500 m) : 336 km/oră ; plafonul : 8000 m ; timpul de urcare pînă la 3000 m : 5 min. 32 s ; timpul de urcare pînă la 6000 m : 12 min. 21 s. ; lungimea rulajului la decolare : 136 m ; lungimea rulajului la aterizare : 170 m ; armament defensiv : 2 mitraliere Rheinmetall și 1 mitralieră Browning P.W.U. ; lua la bord 24 de bombe a cite 12 kg fiecare.

Fiesler Fi-156 Storch (1 42) : anvergura : 14,25 m ; lungimea : 9,74 m ; înălțimea : 3,76 m ; suprafața portantă : 26,00 m² ; greutatea gol : 845 kg ; greutatea totală : 1260 kg ; motorul : Argus As C 240 C.P. ; viteza maximă : 210 km/oră ; viteza de croazieră : 180 km/oră ; viteza minimă : 52 km/oră ; viteza de aterizare : 38 km/oră ; plafonul : 5300 m ; timpul de urcare pînă la 1000 m : 3 min. 8 s.

I.A.R.-37 (1937) ; anvergura : 12,22 m ; lungimea : 9,50 m ; înălțimea : 3,97 m ; suprafața portantă : 35,70 m² ; greutatea gol : 2219 kg ; greutatea totală : varianta de recunoaștere 3060 kg, varianta de bombardament : 3459 kg ; motorul : I.A.R. K 14 870 C.P. ; viteza maximă : (la 3200 m) 335 km/oră ; viteza minimă : 140 km/oră ; plafonul : 8000 m ; timpul de urcare pînă la 2000 m : 4 min. 2 s. ; timpul de urcare pînă la 4000 m : 8 min. 30 s ; distanța maximă în zbor : 650 km ; autonomia de zbor : 2 ore 30 min ; armament : 4 mitraliere ; echipat și cu 12 lansatoare de care se puteau acroșa bombe de cite 12 kg.

I.A.R.-38 (1938) ; anvergura : 13,20 m ; lungimea : 9,56 m ; înălțimea : 3,80 m ; suprafața portantă : 40,30 m² ; greutate gol : 2300 kg ; greutate totală : 3100 kg ; motorul : B.M.W.-132 800 C.P. ; viteza de croazieră : 220 km/oră ; viteza minimă : 120 km/oră ; plafonul 7000 m ; distanța maximă de zbor : 680 km ; autonomia de zbor : 3 ore.

Fleet F-10 G (1936) : anvergura : 8,53 m ; lungimea : 7,20 m ; înălțimea : 2,50 m ; suprafața portantă : 18 m² ; greutatea gol : 530 kg ; greutatea totală : 780 kg ; motorul : I.A.R.-Gipsy Major 4130 C.P. ; viteza maximă : 185 km/oră ; viteza minimă : 90 km/oră ; plafonul : 3000 m ; timpul de urcare pînă la 2000 m : 13 min. 18 s ; timpul de urcare pînă la 3000 m : 12 min ; autonomia de zbor : 2 ore.

GENIU

Punți de infanterie ; pod ușor cavalerie ; pod rîuri, 8 tone ; pod rîuri, 16 tone ; pod fluvii ; pod pentru brigada moto ; pod șlepuri ; trotil ; mine anticar, model MAN ; mine improvizate ; explozoare joasă tensiune ; proectoare de 60/90 cm ; proectoare pentru fortificații ; sîrmă ghimpată ; tractoare cartepilar ; plug de zăpadă ; screpere ; voedbulden ; compresoare ; motocompresoare ; concasoare.

TRANSMISIUNI

Cablu subțire ; cablu gros ; centrale cu 6 numere ; centrale cu 30 numere ; telefoane ; pile electrice de telefon ; aparate Hughes ; aparate teleimprimator ; pile electrice de telegraf ; sîrmă de telegraf ; semnale luminoase ; pistoale aruncătoare de semnale ; panouri de identificare ; panouri de jalonare ; posturi radio tip D ; posturi radio tip G ; baterii anodini ; baterii acumulatori.

APARATE DE RECUNOAȘTERE ȘI OBSERVARE

Stații topografice tip A ; stații topografice tip B ; goniometre busolă ; joc topografic artilerie ; busole ; lunete de observare ; binocluri ; instrumentare S.I.A. ; teodolite ; cadrane ; telemetre baza 0,80 m ; telemetre baza 2 m.

AUTOVEHICULE

Autoblindate de 5 și 8 tone ; care recunoaștere R.1 ; care de luptă de 7 1/2 tone și 16 tone ; autoturisme 4/2 ; autoturisme 4/4 ; autorecunoaștere 6/6 + 1 p. Brek ; autocamioane 6/6 ; autocamioane 4/2 ; autocamioane 2 T. 6/4—4/4 ; autocamioane 2 T 6/6—4/4 ; autocamioane 4 T 6/4 4/4 ; autocamioane 6/6—4/4 ; autocisterne ; autoateliere ; autobucătării ; autosanitare ;

www.dacoromanica.ro

autochirurgicale; tractoare ușoare pe șenile; tractoare mijlocii pe șenile; motociclete solo; motociclete cu ataș; remorci pentru tractoare sau portar; remorci pentru 2 tone; remorci pentru 4 tone; șenilete pentru tun anticar: automotopompe; automacarale; gredere [15].

Această succintă și inevitabil incompletă revistă a armamentului și materialului de luptă din dotarea forțelor noastre armate în războiul antihitlerist comportă încă unele observații.

Mai întîi, că o parte din necesar, așa cum s-a mai arătat, a fost asigurat prin mijloace autohtone. Încă din anul 1935 a fost elaborat un cuprinzător program de înzestrare tehnică a armatei române. Programul prevedea ca prin restructurarea profilului unora dintre uzinele existente și prin construirea altora noi să se realizeze atît modernizarea unei părți a materialului învechit din dotarea trupelor, cît și producerea de armament propriu-zis — de concepție românească sau cu licență— , muniții pentru diferite guri de foc de artilerie și infanterie, mijloace de tractare, aparatură de ochire, accesorii, echipament etc. Un bilanț al celor mai de seamă înfăptuiri ale industriei naționale românești în perioada 1935—1945 nu ar putea omite:

1. *Armamentul și materialele de concepție românească — proiectare și execuție — fabricat de industria autohtonă*

— tunul antitanc românesc, calibru 75 mm și muniția aferentă obuze de ruptură și explozie);

— pistolul mitralieră „Oriță", model 1941;

---

[15] Categoriile și tipurile sau modelele de armament sau alte materiale din dotarea armatei române am stabilit-o după foarte puținele lucrări editate la noi sau în străinătate în legătură cu acest subiect, după la fel de rarele și cu totul întîmplătoarele instrucțiuni, regulamente sau cursuri ale diferitelor arme rămase în biblioteci și după documentele din arhiva Ministerului Apărării Naționale, destul de disparate, și incomplete în privința elementelor tehnico-tactice; Dintre lucrările și fondurile mai importante cercetate notăm: general-maior Valerian Nestorescu, *File din trecutul artileriei române moderne*, București, 1972; Ion Gudju, Gheorghe Iacobescu, Ovidiu Ionescu, *Construcții aeronautice românești 1905—1970*, București, 1972; lt.-col. ing. Dumitru Ionescu, lt.-col. ing. Nicolae Bărbat, *Armament portativ automat*, București, 1969; D. G. Ploetz, *Geschichte des Zweitenweltriegs*, vol. II, Die Kriegsmiettel, Würzburg, 1960; *Regulament provizoriu asupra carelor de luptă ușoare*, vol. I, București, 1931; locotenent Cocheci Ion, *Cunoștințe generale despre armament și muniții*, Tîrgu Jiu, 1935; căpitan Teodorescu S. Ion, *Mortierul 90 mm, Skoda, md. 1917*, Sibiu, 1936; *Instrucțiuni provizorii asupra descrierii și întrebuințării aruncătorului Brandt 60 mm*, București, 1939; *Tunul anticar sistem Bofors, model 1936, calibrul 37 mm*, București, 1939; *Instrucțiuni asupra tunului anticar sistem Bofors, md. 1936, calibrul 37 mm*, București, 1940; *Regulament asupra instrucției la tunul de cîmp francez de 75 mm, md. 1897*, București, 1940; *Regulament asupra instrucției la tunul de cîmp md. 1902/1936 tubat amovibil F.F. KF — R.F.* București, 1940; *Regulament asupra instrucției la tunul de cîmp Krupp de 75 mm, md. 1904—1908*, București, 1940; *Regulamentul asupra instrucției la tunul de munte de 76,2 mm, md. 1910* București, 1940; *Regulamentul asupra instrucției la tunul de munte Skoda de 75 mm, md. 1915*, București, 1940; *Instrucțiuni provizorii asupra descrierii, funcționării, demontării, montării și instrucției cu tunul anticar calibru 47 mm „Breda"*, București, 1940; *Cursul de puști mitraliere „Z.B."*, Sibiu, f.a.; *Instrucțiune provizorie asupra descrierii, funcționării și întreținerii mitralierei Z.B., md. 1937*, București, 1943; *Regulament provizoriu asupra descrierii, funcționării și manevrei tunului Oerlikon de 20 mm, model 1945*, București, 1945; *Arhiva M.A.N.* fond 333, dosar 653, 710, 713, 716; *fond 948*, dosar 116, 162, 178, 1343, 1344, 1345, 1346, 13, 48, 1351, 1373, 1377; *fond 342*, dosar 37, 38, 40; *Arhiva M.A.N., M.St.M, secția II, legături externe, fond 948*, dosar 357; *Arhiva M.A.N. M.St.M., secția IV, fond 208; Arhiva M.A.N fond MIAPR—Secretariatul general*, dosar 147; *Arhiva M.A.N., fond Secretariatul Consiliului superior al apărării țării*, dosar 10/1939.

www.dacoromanica.ro

— aparatul central de tragere pentru bateriile antiaeriene de calibru 75 mm, „Vickers" — Reşiţa.

— şenizarea ţevilor de la tunurile de cîmp;

— diverse aparate de ochire (cadrane, lunete etc.);

— avionul de recunoaştere şi bombardament I.A.R.-37;

— avionul de recunoaştere şi bombardament I.A.R.-39;

— avionul de vînătoare I.A.R.-80 şi de vînătoare şi bombardament I.A.R.-81.

2. *Armamentul şi materialele executate prin reproducerea unor modele pentru care nu a existat licenţă*

— aruncătorul românesc de infanterie, cal. 120 mm, şi muniţia respectivă.

3. *Armamentul şi materialele executate folosindu-se licenţe şi concurs tehnic străin*

— aruncătoare „Brandt", cal. 81 mm, model francez;

— tunul antitanc „Schneider", cal. 47 mm, model francez;

— tunul antiaerian automat „Rheinmmetall", cal. 37 mm, model german;

— tunul antiaerian „Vickers", cal. 75 mm,model englez;

— ţevi pentru tunul antiaerian de cal. 88 mm, model german;

— ţevi pentru obuzierele „Skoda", de cal. 100 şi 150 mm, model cehoslovac;

— mitraliere şi puşti-mitraliere Z.B., model cehoslovac;

— chesoane şi autotrenuri tractate hipomobil;

— muniţie — lovituri complete pentru gurile de foc de artilerie şi pentru armamentul Z.B. de infanterie;

— muniţie-lovituri complete pentru obuzierele de cal. 100 şi 150 mm „Skoda", pentru tunurile lungi de cal. 105 mm; „Schneider" şi pentru tunurile de cal. 75 mm tubate amovibil;

— aparatură de teleinducţie şi telecomandă pentru tunurile antiaeriene;

— aparate de comandă pentru bateriile de artilerie (telemetre şi altimetre, lunete etc.);

— avionul de legătură Fleet F-10;

— avionul de legătură şi comandament Fiesler Storch;

— avionul de bombardament şi recunoaştere J.R.S.-79 B Savoia Marchetti;

— avionul de vînătoare Messerschmitt Me-109 G.

A doua observaţie care se impune, decurgînd tocmai din dezvoltarea pe care o va lua industria românească de armament, este că în pofida pierderilor, către anul 1944, cantitatea şi calitatea materialului de război cunosc o curbă ascendentă la majoritatea reperelor şi îndeosebi a armelor automate, categorii de tehnicitate şi eficacitate sporită. Într-o sinteză a secţiei a IV-a a Marelui stat major, de la sfîrşitul anului 1943, se arată că la acea dată, armata română se găsea, din punct de vedere al dotării, într-o „situaţie mai bună", ca la mijlocul anului 1941 [16]. Astfel, în privinţa armamentului de artilerie şi infanterie, cu excepţia obuzierelor de cîmp,

[16] Arhiva M.A.N., fond M.S.T.M., secţia IV-a, dosar 211, f. 34 — 35.

www.dacoromanica.ro

tunurilor lungi, a mitralierelor și a puștilor mitraliere, care înregistrau o scădere, toate celelalte categorii de piese se înscriau cu sporuri substanțiale. Existau chiar unele creșteri spectaculoase : cu 470% la aruncătoarele de flăcări și cu 140% la aruncătoarele „Brandt" [17]. În plus, intră în dotare armament modern, care pînă atunci nu exista, cum ar fi : pistoalele mitralieră, aruncătoarele grele, armamentul anticar greu, tunurile de asalt. Aceeași situație o oferă și parcul de autovehicule, care sporește cu 70% la autocamioane, 68% la turisme, 99% la autospeciale și 68% la tractoare, deși cunoaște unele scăderi la motociclete, șenilete și care de luptă [18]. Situații similare se constată și în domeniul mijloacelor de transmisiuni și tracțiune.

Concluzia acestui raport era că spre sfîrșitul anului 1943 armata română era „dotată la unele categorii de materiale mai bine, iar la celelalte sensibil egal față de situația" [19] de la jumătatea anului 1941.

În fine, cea de-a treia constatare, totodată și cea mai semnificativă este că la intrarea în războiul antihitlerist, în urma insurecției naționale, antifasciste și antiimperialiste victorioase din august 1944, armata română dispunea de o dotare sensibil superioară, pe aproape toate planurile, față de anii anteriori. Industria românească avea de acum capacitatea și experiența necesară, încît putea să asigure armatei materiale și mijloace de luptă în cantități mereu crescînde, reclamate de nevoile frontului antihitlerist. Unele cifre comparative, la cîteva categorii de armament și alte mijloace de luptă, sînt edificatoare.

I. *Armamentul de infanterie*	*Jumătatea anului 1941*	*6 septembrie 1944*
— Arme individuale	642 000	1 031 245 (din care 425 134 vechi)
— Puști mitraliere	27 127 (din care 5 500 vechi)	26 920 (din care 5 434 vechi)
— Mitraliere	8 200 (din care 3 679 vechi)	10 130 (din care 2 279 vechi)
— Mitraliere AA 20—25 mm	196	864
— Pistoale mitraliere		42 614
— Aruncătoare „Brandt"	2 416	7 566[20]

Deci o dublare a numărului de arme individuale, o creștere cu 25% a numărului de mitraliere, cu peste 400% a mitralierelor AA și cu peste 300% a aruncătoarelor „Brandt". Trupele dispuneau în septembrie 1944 de peste 42 mii de pistoale mitralieră, față de nici o piesă la jumătatea anului 1941. O singură scădere, și aceea minimă, de cîteva sute de piese, se înregistrează numai la puști mitraliere.

II. *Armamentul de artilerie*	*Jumătatea anului 1941*	*6 septembrie 1944*
— Tun a.c. de 37—47 mm și însoțire	1 332	2 129
— Tun a.c. de 75 mm	—	548
— Tunuri cîmp și de munte	1 521	1 322
— Obuziere de cîmp și munte	852	971
— Tunuri lungi	288	275
— Obuziere grele	191	395
— Aruncătoare de flăcări	100	1 591[21]

[17] Ibidem.
[18] Ibidem.
[19] Ibidem.
[20] Ibidem, f. 7 — 9.
[21] Ibidem, f. 22 — 24.

www.dacoromanica.ro

O sporire deci cu aproape 60% a tunurilor a.c. de 37—47 mm, de 15% a obuzierelor de cîmp şi de munte, de peste 200% la obuzierele grele şi de aproape 1 600% la aruncătoarele de flăcări. De asemenea, de la nici un tun a.c. de 75 mm la jumătatea anului 1941, la 548 în septembrie 1944, şi totul din producţie proprie. Uşoare scăderi doar la două categorii de materiale: circa 5% la tunuri lungi şi 15% la tunuri de cîmp şi munte.

III. *Materialul de transmisiuni şi genie:*	*Jumătatea anului 1941*	*6 septembrie 1944*
— Aparate transmisiuni cu fir	22 258	24 551
— Posturi radio	1 204	1 371
— Poduri grele rîuri şi fluvii	2 460	4 080
— Punţi asalt—nr. de echipaj	58	84
— Poduri improvizate — nr. de echipaj	30	55[22]

Sînt evidente creşterile de procente la toate categoriile de materiale. Peste 10% la aparate de transmisiuni cu fir, aproape 15% la posturi radio, peste 60% la poduri grele rîuri şi fluvii, peste 40% la punţi asalt şi peste 80% la poduri improvizate.

IV. *Autovehiculele:*	*Jumătatea anului 1941*	*1 septembrie 1944*
— Autocamioane	4 441	9 665
— Turisme	976	3 732
— Motociclete	1 550	3 711
— Autospeciale	469	1 419
— Remorci	704	1 309
— Tractoare pentru tunul a.c.	—	1 139
— Şenilete	126	40
— T.A.C.A.M.	—	55
— Care de luptă în stare de funcţionare	312	110
— Autoblindate	12	110
— Tunuri de asalt	—	98[23]

Cu excepţia şeniletelor, unde se înregistrează o scădere de 300%, în rest creşteri simţitoare. La autocamioane cu 120%, la turisme cu aproape 400%, la motociclete cu aproximativ 140%, la autospeciale cu peste 300%, la remorci cu aproape 100%. Tractoarele pentru tunul a.c., inexistente la jumătatea anului 1941, ating cifra de aproape 1 200.

V. *Echipamentul, trăsurile, harnaşamentul:*	*Jumătatea anului 1941*	*6 septembrie 1944*
— trăsuri standard	6 137	43 378
— trăsuri diferite	8 400	17 558
— Şei călăreţ	81 000	51 495
— Samare	51 495	49 530
— Atelaje 4—8 cai	12 000	8 563
— Atelaje 1—3 cai	16 200	86 248[24]

[22] Ibidem, f. 1 — 3.
[23] Ibidem, f. 4 — 6.
[24] Ibidem, f. 10 — 12.

www.dacoromanica.ro

Creșteri substanțiale la categoriile importante de materiale. La trăsuri standard cu peste 700%, la trăsuri diferite cu aproximativ 110% și la atelaje (1—3 cai), cu peste 530%. În rest scăderi în genere nesemnificative, determinate de diminuarea rolului cavaleriei și a tracțiunii hipo și a înlocuirii cu mijloace mecanizate [25].

Evaluarea cantitativă a tehnicii de luptă a armatei române în faza imediat premergătoare participării ei la războiul antihitlerist relevă un spor continuu sub aspect cantitativ și calitativ. Sursele acestei dezvoltări au fost următoarele:

a) Producția industriei naționale; b) importul; c) capturile realizate prin zdrobirea unităților Wehrmachtului de pe teritoriul național în timpul insurecției din august 1944.

În ciuda nivelului relativ scăzut al industriei de armament naționale, producția de război a României a izbutit să înregistreze performanțe remarcabile, atît în ceea ce privește cantitatea cît și calitatea tehnicii de luptă. Armamentul de infanterie, de artilerie antitanc și de artilerie de cîmp s-a dovedit eficace prin parametrii ridicați ai datelor tehnico-tactice. După victoria insurecției, în condițiile lansării de către P.C.R. a lozincii „Totul pentru front, totul pentru victorie", producția acestor tipuri de arme s-a înscris pe o curbă ascendentă și a cunoscut ameliorări dictate de experiența de luptă.

Producției naționale i s-au adăugat importul de armament și îndeosebi capturile dobîndite în lupta cu unitățile hitleriste. După cum se știe, producția de război germană a atins cota maximă în iulie 1944. Armamentul cu care era înzestrat Wehrmachtul și din care o parte se găsea pe teritoriul românesc se distingea prin calitatea sa superioară. Intrarea lui în dotarea armatei noastre, mai ales în urma victoriei insurecției a contribuit la creșterea potențialului de luptă al forțelor noastre armate.

Așadar, în momentul intrării României în războiul antihitlerist, armata română dispunea de o tehnică de luptă satisfăcătoare, care în unele domenii se situa la nivelul bunelor realizări ale timpului. Afirmațiile din unele lucrări, potrivit cărora armata noastră ar fi fost slab înarmată din punct de vedere cantitativ, iar tehnica ei de luptă ar fi fost învechită [26] nu pot fi considerate, în lumina datelor de mai

---

[25] Într-o notă însoțitoare, Marele stat major explica astfel scăderile la unele categorii de tehnică: „la turisme: diferența s-a predat proprietarilor; la autospeciale: diferența s a scos la rezervă; la remorci: s-au scos din serviciu remorcile Leonida; la carele de luptă: s-a contat numai pe cele în funcțiune ...", ibidem, f. 33.

[26] Trupele române „erau slab înarmate, dispuneau de o cantitate neînsemnată de artilerie și aproape nu aveau deloc tancuri" I (История второй мировой войны 1939—1945. том девятый, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1978, p. 115): „Forța de luptă îndeobște scăzută a trupelor române[...] se datora armamentului insuficient și îmbătrînit, absenței tancurilor și mai cu seamă armamentului antitanc" (Peter Gösztony, *Hitlersfremde Heere. Das Schicksal der nichtsteuchten Armeen im Ostfeldzug*, Düsseldorf, Wien, 1976, p. 251).

www.dacoromanica.ro

sus, decît ca eronate. Tehnica de luptă a armatei române a constituit dimpotrivă unul din factorii importanţi ai succeselor realizate de unităţile noastre pe fronturile din România, Ungaria, Cehoslovacia şi Austria. Minuite de militari, călăuziţi de patriotism şi însufleţiţi de chemările mobilizatoare ale partidului, aceste arme au devenit, prin lupta şi jertfa ostaşilor noştri, armele victoriei. Pentru că, aşa cum arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu : „Este un adevăr incontestabil că oricît de perfecţionată ar fi tehnica, cel care hotărăşte în ultimă instanţă victoria este omul, luptătorul conştient, pătruns de justeţea cauzei pe care o slujeşte, bine pregătit, stăpîn pe tehnica modernă, hotărît să facă totul pentru a obţine victoria în luptă" [27]; acest principiu a fost pe de-a-ntregul confirmat de contribuţia armatei române la războiul antihitlerist.

[27] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste*, vol. III, Edit politică, Bucureşti, 1969, p. 364.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

MUNCITORIMEA DIN VALEA PRAHOVEI ÎMPOTRIVA DICTATURII ANTONESCIENE

DE

ION ȘT. BAICU

Mișcarea de rezistență antifascistă, antihitleristă, începută *în toamna anului 1940*, odată cu instaurarea dictaturii legionaro-antonesciene și cu intrarea trupelor germane în România, a continuat și s-a dezvoltat, pe un plan superior, după împingerea țării noastre în războiul antisovietic și punerea ei în stare de război cu Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, precum și în urma marilor înfrîngeri suferite pe toate fronturile de armatele naziste și de aliatele ei.

Partidul Comunist Român, exponent fidel și consecvent al intereselor naționale ale poporului, din care el însuși se născuse, își trăgea seva și vigoarea, s-a ridicat, de la început, împotriva regimului politic instaurat în prima jumătate a lunii septembrie 1940, a dictaturii antonesciene, a agresiunii antisovietice și a războiului hitlerist; *partidul comunist* a inițiat și organizat mișcarea de rezistență antifascistă, împotriva dominației hitleriste și a dictaturii militare, devenind, în scurt timp, conducătorul și însuflețitorul luptei clasei muncitoare, al forțelor patriotice și progresiste, al maselor largi populare pentru răsturnarea regimului antonescian, pentru ieșirea din războiul antisovietic și alăturarea țării — cu întregul său potențial material și uman — coaliției antihitleriste; în această largă mișcare de rezistență național-generală s-au integrat, cu o abnegație revoluționară îndeobște recunoscută, acțiunile, sub diferite forme și mijloace, ale muncitorimii prahovene, în frunte cu comuniștii.

★

În Valea Prahovei, ca și în întreaga țară, bogățiile solului și subsolului, îndeosebi petrolul, au fost supuse unei exploatări sistematice de către imperialiștii germani. Imediat după „apariția" trupelor hitleriste în România, unul din principalele lor obiective a constat în ocuparea regiunii petroliere și organizarea „apărării" ei; aici au fost masate puternice forțe militare naziste, s-au instalat îndată baterii antiaeriene, iar spionii germani operau nestingheriți în localitățile și centrele muncitorești prahovene.

În același timp, trusturile germane au acaparat unele din cele mai mari întreprinderi petroliere, care dispuneau de „terenuri întinse și bogate, rafinării, mijloace de transport și de înmagazinare ..."[1]; monopoliștii hitlerișți, stăpîni pe țițeiul românesc, au pășit, în scurt timp. la jefuirea

[1] Gh. Ravaș, *„Din istoria petrolului românesc"*, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 271.

www.dacoromanica.ro

sălbatică a zăcămintelor petroliere, urmărind asigurarea de profituri maxime şi a unor mari cantităţi de combustibil lichid pentru maşina proprie de război; aşa cum reiese din statisticile oficiale, în anul 1943, de pildă, Germania a ajuns să acapareze singură aproape 80% din totalul exportului de produse petroliere ale României [2].

Oraşul Ploieşti şi alte localităţi prahovene au avut mult de suferit şi de pe urma bombardamentelor efectuate de aviaţia anglo-americană în anii 1943—1944; pînă la data de 18 august 1944, zona petrolieră şi în special reşedinţa judeţului Prahova au suferit 38 de bombardamente de zi şi 12 de noapte; documentele de arhivă menţionează că din 16 488 imobile existente în Ploieşti la începutul lunii aprilie 1944, în urma bombardamentelor au fost distruse sau avariate 5 429, iar 6 112 părăsite de locatarii intraţi în panică; rapoartele organelor administrative subliniau că a fost lovită mai ales populaţia săracă, a cărei stare de spirit era apreciată de autorităţi de-a dreptul alarmantă [3].

În anii dictaturii antonesciene şi ai războiului hitlerist, situaţia materială, condiţiile de viaţă şi de muncă ale muncitorimii prahovene, ale celorlalte categorii de oameni ai muncii din această parte a ţării s-au înrăutăţit în mod considerabil; ziua de lucru a fost prelungită, repausul duminical şi concediile de odihnă — suspendate, iar munca intensificată la maximum; toate acestea erau însoţite de agravarea condiţiilor sanitare de lucru din întreprinderi, de sporirea numărului de accidente de muncă; dictatura antonesciană a militarizat o serie de întreprinderi industriale, ceea ce a adus după sine introducerea metodelor brutale — bătăi, carcera, prigoana ş.a. — , utilizate în tot momentul pentru a reprima nemulţumirile şi rezistenţa muncitorilor; un document al P.C.R. din ianuarie 1942 constata: „Cu baionetele şi mitralierele în spate, ameninţaţi cu carcera şi curtea marţială, muncitorii, lihniţi de foame, lucrează 12—16 ore pe zi în baza legii „muncii" în timp de război [4].

Una din trăsăturile acestei perioade a constat în creşterea accelerată a decalajului dintre nivelul salariilor muncitorilor şi preţul produselor de consum individual [5]. Astfel, după calculele făcute de „Asociaţia industriilor de petrol din România", salariul mediu lunar al muncitorilor din principalele societăţi din Valea Prahovei — „Astra Română", „Steaua Română", „Româno-Americana", „Unirea", „Creditul Minier", „Distribuţia", „Columbia", „Prahova", „Redevenţa", „Petrolul Românesc" [6] — era de 4 402 lei în 1940, de 5 782 lei în 1941, de 7 086 lei în 1942; concomitent, cheltuielile minime alimentare, necesare unei familii de petrolişti cu doi copii, erau de 4 864 lei în 1940, de 7 182 lei în 1941 şi de 8 180

---

[2] „*Monitorul petrolului român*", XI — XII, 1944, p. 54.

[3] Arh. st., filiala judeţ Prahova, *fond Prefectura jud. Prahova*, dosar 8/1911, f. 23, dos. 65/1944, dosar 80/1944, f. 18, dosar 75/1944, f. 129.

[4] „*Documente din istoria P.C.R.*," E.P.L.P., ed. a II-a, 1953, p. 355.

[5] N. N. Constantinescu (sub red.), *Situaţia clasei muncitoare din România. 1914—1944*, Edit. politică, Bucureşti, 1966, p. 429.

[6] În cadrul acestor societăţi lucrau 19.506 muncitori în anul 1910, 21.138 în 1941 şi 23.561 în 1942 (Ibidem, p. 435).

www.dacoromanica.ro

lei în 1942; aşadar, salariile medii ale muncitorilor petrolişti nu acopereau integral nici măcar cheltuielile minime pentru asigurarea consumului alimentar [7].

★

În aceste condiţii, *în Valea Prahovei* — principala zonă petrolieră şi una din puternicele centre muncitoreşti, revoluţionare din ţară —, mişcarea de rezistenţă antifascistă, în frunte cu comuniştii, s-a declanşat încă de la începutul regimului antonescian şi a cunoscut amploare în special după împingerea României în războiul antisovietic; fără să prezinte o imagine exhaustivă, documentele de arhivă, din care unele inedite, pun în lumină ştiri şi date noi despre nemulţumirile, în creştere, ale maselor muncitoare, despre conflictele de muncă, grevele şi demonstraţiile de protest, difuzarea de materiale de propagandă — broşuri, manifeste, fluturaşi ş.a. — , dar mai ales despre acţiunile frecvente de sabotare a producţiei de armament şi petroliere, a maşinii de război hitleriste; se desprind, prin urmare, aspecte semnificative cu privire la starea de spirit antifascistă a oamenilor muncii prahoveni, despre activitatea susţinută a comuniştilor în fruntea mişcării de rezistenţă din Valea Prahovei.

Numeroase acţiuni muncitoreşti — expresie concretă a împotrivirii faţă de regimul dictaturii militare, faţă de ocupanţi şi de războiul hiterist — au avut loc de-a lungul anilor 1941—1942. Astfel, două documente — datate din 26 iulie şi 28 august 1941 — scot la iveală nemulţumirile, frămîntările şi agitaţiile muncitorilor de la rafinăria „Creditul Minier" Brazi de lîngă Ploieşti. Scumpirea excesivă a traiului, „grava problemă a dezechilibrului între salariu şi preţuri", precum şi specula deşănţată cu alimentele de primă necesitate constituiau motivele numulţumirilor „în masele muncitoreşti", ce puteau fi, de fapt, „germeni de turburări serioase". Semnatarii primului document — patronii rafinăriei amintite — solicitau superiorilor lor sprijin şi o intervenţie urgentă, insistînd asupra preîntîmpinării unor astfel de fenomene, care „dacă azi, în stare de război, nu se manifestă zgomotos, la încetarea ostilităţilor ar putea să ia un caracter grav, cu consecinţe ce trebuie dinainte îndepărtate" [8].

În al doilea document „„nemulţumirea crescîndă a personalului în subordine, datorită excesivei scumpiri a traiului şi faptului că sînt constrînşi la un regim de subalimentare"; lipsa de hrană avea consecinţe grave, concretizate în „o debilitate pronunţată" şi în „dese cazuri de anemii cu predispoziţii la tuberculoză pulmonară"; deoarece se apropia toamna şi posibilităţile de aprovizionare deveneau din ce în ce mai greoaie, stăpînii rafinăriei reveneau asupra cererilor anterioare, adică să se iniţieze „o acţiune energică", prin care „să se remedieze, în parte măcar, nemulţumirile celor pe care, nu-i pot ţine în linişte şi disciplină cu vorbe bune sau ameninţări [9], deruta acestor reprezentanţi ai claselor exploatatoare era evidentă

---

[7] *Ibidem*, p. 435 — 436.

[8] Arh. st., filiala judeţ Prahova, fond „Societatea Creditul Minier Brazi", dos. 3/1941, f. 65 — 66.

[9] Ibidem, f. 82.

www.dacoromanica.ro

şi se va transforma în panică pe măsura creşterii nemulţumirilor muncitoreşti în perioada imediat următoare.

În această parte a ţării, mai cu seamă în Ploieşti şi în alte centre muncitoreşti prahovene, au izbucnit, numai în anul 1941, nouă acţiuni greviste, la care au participat peste 11.000 de salariţi, provocînd pierderea a mai mult de 80.000 de zile de lucru [10].

În anul următor, 1942, mişcarea de rezistenţă a cunoscut noi forme de manifestare în zona petrolieră, ea împletindu-se cu reacţia maselor muncitoare împotriva exploatării, a scumpirii traiului şi lipsurilor de tot felul; astfel, după ce, încă în luna septembrie 1941, izbutiseră să obţină un nou contract colectiv de muncă [11], muncitorii de la rafinăria „Vega" din Ploieşti au înaintat direcţiunii un memoriu, în ziua de 21 februarie 1942, în care arătau că, „faţă de scumpetea excesivă", ce cu greu o suportau, se impunea o ameliorare urgentă a salarizării şi rezolvarea altor probleme stringente; ei solicitau, de exemplu, între altele, „înfiinţarea unui serviciu de aprovizionare efectivă a tuturor salariţilor rafinăriei", „să se pună la dispoziţia lucrătorilor de la schimburi un local salubru, unde să se adăpostească şi la cazuri de forţă majoră", „obligativitatea şi respectarea contractului colectiv de muncă" şi altele [12],

Puternice nemulţumiri şi agitaţii muncitoreşti au avut loc, în primăvara anului 1942, la uzina de armament „Concordia" din Ploieşti. Ştirile despre atmosfera de aici, despre abuzurile comandanţilor militari şi metodele brutale utilizate pentru a ţine sub ascultare pe muncitori ni le oferă chiar un raport al chestorului poliţiei şi şefului siguranţei din localitate; aşa cum reiese din acest document, un număr de 300—400 lucrători de la această uzină au înaintat un amplu memoriu mareşalului Ion Antonescu, în care arătau că „leafa este mică şi au rămas dezbrăcaţi şi fără mîncare", că „sînt în continuu terorizaţi de dl. colonel Curculescu", că „au fost şi sînt în continuu ameninţaţi pe nedrept de către ingineri", că „sînt speculaţi cu alimentele ce li se distribuie prin cooperativa societăţii", că „au fost speculaţi cu hainele albastre pentru lucru", că „se fac favoruri în distribuirea alimentelor" şi multe altele.

În ziua de 1 Mai, însuşi Mihai Antonescu, vicepreşedinţele Consiliului de Miniştri, s-a deplasat la uzina „Concordia", unde, după ce „s-a întreţinut" cu muncitorii, a făcut promisiuni de „îmbunătăţire" a soartei lor [13]; în fapt, vizita ministrului antonescian n-a rezolvat nimic, de vreme ce, la 4 iunie — deci o lună mai tîrziu — , un document al autorităţilor poliţieneşti informa, negru pe alb, că „în rîndurile muncitorilor de la fabrica de armament „Concordia" din Ploieşti se manifestă agitaţii şi nemulţumiri generale în urma hotărîrii conducerii fabricii de a nu le mai plăti orele suplimentare şi, totodată, luîndu-li-se dreptul de a fi aprovizionaţi cu alimente prin fabrică" [14]; toate acestea nu constituiau decît preludiul unor puternice acţiuni revendicative, antihitleriste şi antiantonesciene viitoare.

---

[10] Vezi *Prahova — tradiţii de luptă şi înfăptuiri socialiste*, Ploieşti, 1974, p. 56.

[11] Arh. st., filiala judeţ Prahova, fond „Rafinăria Vega", dos. 2/1941, f. 3 — 4.

[12] Ibidem, fond „Societatea Concordia", dosar 1/1942, f. 3 — 6.

[13] Muzeul de istorie şi arheologie al judeţului Prahova, fond I.C., dosar 3/1933—1944, f. 39.

[14] Ibidem, f. 43.

www.dacoromanica.ro

Paralel cu acțiunile vizînd revendicări de ordin economic, încă din anii 1941—1942, la uzina de armament „Concordia" au fost organizate numeroase acte de sabotaj — armă importantă în cadrul mișcării de rezistență; mobilizați de comuniști, de elemente patriotice, muncitorii „gripau" mașinile și instalațiile, turnau nisip sau șpan în motoare, executau unele produse cu defecte — așa cum s-a procedat cu gabaritele pentru muniții — , sabotau turnarea focoaselor pentru obuze și pentru proiectilele de aruncătoare de mine; în acești ani, comuniștii și uteciștii de la „Concordia" — așa cum au fost Nicolae Pâtă, Ștefan Stroe, Constantin Nicolescu, Gheorghe Zamfir, precum și simpatizanți ca Pavel Ardeleanu, Carol Lorger ș.a. —au întîrziat intrarea în fabricație a unor noi repere, au sabotat construirea brandurilor și au rebutat peste 5 000 de obuze antitanc [15].

Alte acțiuni de sabotaj au avut loc la societatea petrolieră „Dacia Română" și la rafinăria „Vega". Așa cum se arată într-o notă informativă din 14 iulie 1942 a Legiunii de jandarmi Prahova, la prima întreprindere — unde muncitorii erau nemulțumiți „pe chestiunea salarizării și alimentelor" și „sătui de atîtea nedreptăți ce li se fac" [16] — activitatea productivă era sabotată de mai mult timp, nedepunîndu-se „nici un interes pentru mărirea producției de război, căci producția în loc să fie mărită merge în regres", unele sonde fiind chiar înfundate și părăsite [17]; la cea de-a doua întreprindere, tot în această perioadă au fost distruse curelele de transmisie de la motoare și s-au golit tuburile de oxigen, provocîndu-se mari greutăți procesului de producție care lucra materiale destinate războiului.

Dealtfel, în acești ani, acțiunile de sabotaj, organizate și în alte unități industriale prahovene, s-au mai concretizat în scurtcircuitele provocate în instalații, în introducerea unor corpuri tari în oficiile de alimentare cu ulei a mașinilor, în rebutarea unor piese lucrate la strunguri și în turnătorii și în alte numeroase asemenea procedee; acțiunile de sabotaj, organizate de comuniști și uteciști, luaseră o așa de mare amploare încît guvernul antonescian a fost nevoit să ia măsuri severe de supraveghere și de control, pe care, însă, agenții germani le-au considerat ca insuficiente „față de curentele periculoase" din întreprinderile prahovene; la ședința de analiză de la București din 4 iulie 1942, Chestura poliției din Ploiești era serios admonestată, întrucît nu informase real asupra activității comuniștilor din zona petrolieră; aprecierile autorităților locale — arăta Direcția generală a poliției — erau, de fapt, „în contradicție flagrantă cu realitatea" [18].

În lupta pentru subminarea mașinii de război hitleriste și a dictaturii militare, pentru satisfacerea revendicărilor economice, în condițiile scumpirii excesive a traiului, muncitorii prahoveni au recurs la proteste,

---

[15] Vezi g-l maior I. Ionescu, *Aspecte ale luptei conspirative a organizației județene a U.T.C. Prahova în anii 1939—1944*, în : *Tineretul prahovean în lupta revoluționară*, (coord. Gh. Marinică), Ploiești, 1972, p. 118.

[16] Ei erau chiar pe punctul de a întocmi un memoriu, pe care intenționau să-l înainteze Consiliului de Miniștri și ziarului „Universul" (Muzeul de istorie și arheologie al județului Prahova, fond I.C., dosar 3/1933—1944, f. 56).

[17] Ibidem.

[18] Arh. st., filiala județ Prahova, fond Chestura poliției Ploiești, dosar 669/1942, f. 10 — 11.

www.dacoromanica.ro

demonstrații și puternica armă a grevei. În luna mai 1942, pe adresa directorului rafinăriei „Creditul Minier" de la Brazi a fost înaintată o „carte poștală", de fapt un protest în scris, în care se arăta, între altele, că „întregul personal al rafinăriei este complet revoltat de nedreptatea comisă de conducerea societății prin faptul că nu vreți să dați adevăratele drepturi ale personalului, lăsîndu-i (pe muncitori — n.n.) să moară, tuberculoși, de foame și complet lipsiți de cele necesare traiului omenesc; am așteptat, cu resemnare, că veți lua măsuri din proprie inițiativă, dar ne-am înșelat, căci dumneata ești sătul, iar noi sîntem goi și flămînzi; în caz de nesatisfacere (a revendicărilor privind sporirea salariilor — n.n.), într-o zi vă veți pomeni cu instalațiile zburate în aer" [19]; nici în fața acestor amenințări, patronii și autoritățile n-au luat măsuri de ameliorare a condițiilor de trai ale muncitorilor și, de aceea, agitațiile și protestele acestora au continuat în anii următori.

Concomitent, aproape 70 de muncitori de la uzinele „Banlok" din Florești au adresat memorii individuale Inspectoratului Muncii din Ploiești, în care cereau îmbunătățirea situației materiale și măsuri pentru înlăturarea coșmarului nesiguranței zilei de mîine; în această regiune — releva, în memoriul său, unul din muncitori — „viața este foarte scumpă, sînt nevoit a duce lipsă de cea mai mare parte din cumpărăturile de care am nevoie, nemaiavînd nici un mijloc de întreținere familială decît munca pe care o exercit"; un alt muncitor conchidea memoriul său astfel: „Mă cutremur în fața cerințelor de hrană zilnică [20]"; în același spirit erau întocmite toate celelalte memorii mai sus amintite.

Dealtfel, autoritățile centrale și locale au constatat, de-a lungu anului 1942, frecvente și tot mai aprinse frămîntări și agitații în rîndurile muncitorilor ceferiști și petroliști; documentele informează despre nemulțumirile mecanicilor și fochiștilor de la depoul C.F.R. Ploiești și ale personalului din stațiile Cîmpina și Cîmpinița, despre revendicările muncitorilor petroliști de la secția societății „Româno-Americana" din Filipești de Tîrg, de la secția rafinăriei „Redevența" din Mărgineni, atelierele societății „Astra Română" Poiana—Cîmpina și schela de extracție Scoruș-Ceptura; se adăugau protestele, destul de vehemente, ale muncitorilor de la societatea „Unirea", uzina metalurgică „David Zipțer" și fabrica „Fero-Email" din Ploiești și altele [21].

În luna septembrie 1942 a izbucnit un puternic conflict de muncă la întreprinderea „Dacia Română" din Ploiești, muncitorii revendicînd sporirea salariilor în raport cu scumpetea, aprovizionarea cu articole de primă necesitate și prelungirea contractului colectiv de muncă; în noiembrie, același an, a avut loc greva muncitorilor de la uzina de armament. „Concordia", reprimată cu brutalitate de autoritățile antonesciene, iar 14 din participanți au fost arestați și depuși la penitenciarul de pe strada Rudului din Ploiești [22]; alături de comuniști, în organizarea și desfășu-

[19] Ibidem, f. 41

[20] Arhiva județeană P.C.R. Prahova, dosar 139/1042—1944, f. 7 — 8.

[21] Muzeul de istorie și arheologie al județului Prahova, fond I. C., dosar 3/1933—1944, f. 42, 44 — 47, 49 — 51.

[22] Vezi I. Ionescu, *op. cit.*, p. 118

www.dacoromanica.ro

rarea acestor acțiuni greviste s-au aflat uteciștii, care, organizați în celule, primeau deseori sarcini precise și de mare răspundere; în această perioadă a războiului ei ai participat și la marile acțiuni revendicative de la rafinăria „Orion" și atelierele centrale ale rafinăriei „Unirea" [23]; inițiate și organizate de partidul comunist.

Muncitorimea prahoveană, condusă de comuniști, s-a dovedit și de-a lungul anului 1943, partea cea mai activă, mai fermă și mai organizată a mișcării de rezistență; ea a continuat, în condițiile adîncirii crizei regimului dictaturii militare, să polarizeze în jurul ei toate celelalte elemente și forțe antiantonesciene și antihitleriste, țărănimea, intelectualii progresiști, alte categorii sociale cu vederi democratice și hotărîte să desfășoare susținute acțiuni patriotice pentru drepturi și libertăți politice și economice și îmbunătățirea situației lor materiale.

Începînd din primăvara acestui an, conducerea P.C.R. a luat noi măsuri pentru intensificarea activității organizațiilor comuniste și uteciste din zona petrolieră, ceea ce și autoritățile au sesizat; astfel, o notă a siguranței locale din 15 martie 1943 arăta că „se intenționează să se dea o mare extensiune organizării (comuniste — n.n.) pe Valea Prahovei", în care scop a fost însărcinat Constantin Mănescu; el, împreună cu alte cadre de conducere, avea misiunea de „a merge prin centrele industriale spre a lua contact cu vechile elemente, stăruind a se uni cu social-democrații, care nu sînt suficient supravegheați în activitatea lor ce o desfășoară printre muncitori [24].

Un raport din acest timp al organelor locale de ordine acordă „chestiunii muncitorești" prahovene un spațiu special și o califică ca o „problemă deosebită" nu numai pe considerentul că pe raza municipiului Ploiești se aflau „peste 40 000 muncitori și salariați", ci și pentru că, în majoritatea lor, erau „angajații întreprinderilor petrolifere și metalurgice, pe a căror producție se sprijină, într-o foarte largă măsură", atît „interese de ordin economic", cît și „trebuințe de ordin militar"; în cursul anului ce expirase — notează documentul în continuare — „s-au evidențiat nenumărate cazuri de nemulțumiri în rîndul salariților manuali" pe motive ca: insuficiența salarizării, ore suplimentare de muncă, regimul intensiv al muncii, lipsa articolelor de îmbrăcăminte și încălțăminte, condițiile proaste de igienă, animozități față de patroni ș.a.; în aceste condiții, „mișcarea comunistă — conchide raportul — duce o luptă surdă, continuă și abilă la cooptarea muncitorimii din toate ramurile de producție", iar, pe altă parte, „se constată o permanentă atmosferă de atașament al muncitorimii față de comunism" [25].

Noi acțiuni muncitorești au fost prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai 1943 [26], în pofida măsurilor speciale de interdicție luate de poliție și

---

[23] Vezi *File din istoria U.T.C.*, București Edit. politică, 1971, p. 196.

[24] Arh. st., filiala județ Prahova, fond 56, dosar 62/1943, f. 233.

[25] Ibidem, fond 119, dosar 734/1943, f. 75 — 76.

[26] Vezi și O. Matichescu, El. Georgescu, *1 Mai în România 1890—1970*, București, 1970, p. 333, 338; vezi de asemenea, I. Șt. Baicu, *1 Mai muncitoresc în Prahova*, în: „Flamura Prahovei", supliment social, politic și cultural, aprilie 198, p.5

www.dacoromanica.ro

siguranță [27]. Organizația din Ploiești a P.C.R. a difuzat un bogat material de propagandă, purtînd semnătura „Frontul Patriotic"; așa cum se arată în rapoartele organelor represive, pe raza municipiului Ploiești s-au găsit „manifeste șapilografiate" și „Buletinul tineretului", care fuseseră răspîndite de echipe speciale de muncitori comuniști și uteciști în curțile și pe străzile din jurul rafinăriilor „Astra Română" și „Standard" și în apropierea fabricii de armament „Concordia" [28]. În manifestul semnat de „Uniunea Patriotică" și adresat „cetățenilor prahoveni" se arăta : „1 Mai, ziua muncii și a primăverii, ne găsește anul acesta sub jugul greu al cotropirii nemțești. În bogata noastră patrie, nemții s-au instalat ca la ei acasă, ne-au transformat-o în colonie hitleristă. Ne ucid feciorii cu sutele de mii în războiul lor de cotropire, ne fură pîinea copiilor noștri, ne lasă goi și flămînzi, transformîndu-ne în sclavi; cei mai hotărîți fii ai patriei zac în tabere de concentrare"; documentul îndemna la luptă, fără deosebire de clasă socială sau partid, ca „toți să ne ridicăm în această zi ... pentru dezrobirea patriei, să se realizeze rezistența totală contra eforturilor de război, să fie cerută ieșirea țării din acest război și încheiată pacea cu „Rusia, Anglia și America"; pe toate căile posibile și prin toate mijloacele — conchidea manifestul — „sabotați industria ce lucrează pentru nemți" și „afară cu nemții din România, jos războiul, moarte trădătorilor, vrem pace, pîine, libertate !" [29].

În acest an s-au desfășurat și puternice acțiuni greviste și conflicte de muncă. În luna martie a izbucnit greva muncitorilor de la „Uzinele Române" din Ploiești, în urma căreia Curtea Marțială din localitate a condamnat pe unii din participanți la 15 ani de temniță grea, iar pe alții la închisoare corecțională [30]; dealtfel, fiind informat asupra acestei greve, Ion Antonescu a ordonat ca un număr de 40—50 de muncitori de aici „să fie puși în lanțuri și pedepsiți fără întîrziere". În vara acestui an — la 4 august — , un întreg schimb de muncitori de la atelierele centrale ale societății „Astra Română" din Poiana Cîmpina a protestat în fața direcțiunii, solicitînd rezolvarea problemei salarizării; acțiunea a fost repetată și de schimbul de după-amiază; tot în acest timp, ca urmare a activității uteciștilor, sub conducerea celulelor P.C.R., conflictul cu caracter economic izbucnit la atelierele centrale „Unirea" și la uzina de armament „Concordia" din Ploiești [31] s-a transformat într-o manifestare antihitleristă, antirăzboinică și împotriva instrucției premilitare a tineretului.

De asemenea, lucrătorii de la atelierele societății „Astra Română" din Poiana-Cîmpina au întocmit și înaintat ministerului de resort un me-

---

[27] Un ordin al Chesturii poliției din Ploiești din 29 aprilie prevedea, de exemplu, „descinderi la elementele comuniste", „razii generale", deplasarea unor echipe de polițiști „în special în cartierele muncitorești", supravegherea la „barierele orașului" a „aglomerațiilor de muncitori" ș.a. (Muzeul de istorie și arheologie al jud. Prahova, fond I.C., dosar 3/1933—1944, f. 57; vezi și ordinul șefului „Regiunii a IV-a contra sabotaj" din 30 aprilie, în: Arh. st., filiala județ Prahova, fond „Soc. Concordia", dos. 1/1943, f. 8).

[28] Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 47, dosar 475, f. 47, dosar 4.750, f. 50; fond nr. 1, dosar 214, f. 48 și 190.

[29] Muzeul de istorie și arheologie al județului Prahova, fînd I.C., dosar 3/1933—1944, f. 58.

[30] Vezi *Prahova — tradiții de luptă și înfăptuiri socialiste*, p. 56.

[31] Vezi *File din istoria U.T.C.*, p. 205 — 206.

www.dacoromanica.ro

moriu, din care reiese situaţia materială deplorabilă a lor şi a familiilor lor; documentul, ce poartă 80 de semnături, arată că, datorită salariilor de foame cu care erau plătiţi muncitorii, aceştia nu mai puteau face faţă „cheltuielilor tot mai mari din cauza scumpirii mereu crescînde a articolelor de primă şi generală necesitate [32]; puternice agitaţii au avut loc şi la rafinăria „Creditul Minier" de la Brazi, în luna iulie, unde muncitorii erau nemulţumiţi din cauza concediilor şi aceasta tocmai în pragul iernii, cînd exista riscul de a rămîne pe drumuri şi fără pîine; aşa cum informează un document al autorităţilor, muncitorii erau „forţaţi de împrejurări să facă uz de orice pentru a-şi apăra interesele lor..." [33].

Documente ale timpului înfăţişează pregătirile efectuate de organizaţiile comuniste de a condamna şi demasca regimul antonescian cu prilejul împlinirii a doi ani de la declanşarea războiului antisovietic. P.C.R. a editat şi difuzat în ţară, inclusiv în Valea Prahovei, „un manifest de propagandă", în care aducea „elogii armatei roşii" şi arăta „pierderile armatei germane şi române pe frontul de est" [34]; în alte materiale de propagandă comuniştii îndemnau la „încetarea războiului" şi „izgonirea trupelor germane din ţară"; ei au întocmit un adevărat program de activitate, în conformitate cu care — arată un document — vor forma echipe pe cartiere pentru difuzarea materialului de propagandă contra războiului şi fascismului, pentru pace cu U.R.S.S., împotriva scumpetei etc., iar membrii celulelor comuniste din întreprinderi „vor executa acte de sabotaj, încetînd lucrul, îndemnînd pe lucrătorii simpatizanţi să facă la fel" [35].

Astfel, comuniştii prahoveni au intensificat acţiunile de propagandă antihitleristă la începutul lunii iunie 1943. O adresă a autorităţilor locale către Ministerul Muncii din 10 iunie făcea cunoscute nu numai nemulţumirile lucrătorilor din întreprinderile petrolifere — devenite tot mai numeroase şi cu tendinţa de a se transforma în „acte de indisciplină şi propagandă cu caracter revoluţionar" — , dar şi faptul că pe clădiri, ziduri şi în alte locuri au apărut lozinci şi îndemnuri ca: „Germania va învinge ca în 1918" , „Fraţilor, cereţi majorarea salariilor, întrucît toate s-au scumpit", „Mergeţi la birou ca să vi se majoreze salariile, contrariu îi vom lua de gît şi vom arunca fabrica în aer [36]".

Vara anului 1943 a consemnat o serie de acţiuni de sabotaj în Valea Prahovei. O notă informativă a autorităţilor relevă că, în noaptea de 8 spre 9 august, au fost provocate incendii la rafinăria „Unirea" din Ploieşti, iniţiate de „elementele comuniste din această întreprindere"; de altfel, documentul menţiona că „sabotajul este arma esenţială a activităţii clandestine comuniste[37]; de asemenea, la uzina de armament „Concordia" numai în luna august a acestui an s-a constatat că 20 la sută din muniţia produsă a avut defecte de fabricaţie[38]. În ziua de 26 august, comandamentul

---

[32] Muzeul de istorie şi arheologie al judeţului Prahova, fond I.C., dosar 3/1933—1944, f. 67.

[33] Ibidem, f. 68.

[34] Arh. st., filiala judeţ Prahova, fond nr. 119, dos. 738/1943, f. 75 — 76.

[35] Ibidem.

[36] Muzeul de istorie şi arheologie al jud. Prahova, fond I.C., dosar 3/1933—1944, f. 59.

[37] Arh. st., filiala judeţ Prahova, fond nr. 119, dosar 734/1943, f. 81.

[38] Vezi *P.C.R. în viaţa social-politică a României 1921—1944*, Buc., Edit. militară, 1971, p. 367.

www.dacoromanica.ro

german era alarmat de întreruperea comunicațiilor prin cablu între Ploiești și Tîrgșor; s-a ajuns la concluzia că la mijloc era vorba de „un act de sabotaj", organizat de forțele patriotice prahovene; dealtfel, în această perioadă fusese semnalată prezența activă, în zona petrolieră, a grupului de patrioți „Horea", care, numai în ziua de 3 august, difuzase „20 manifeste cu caracter comunist" [39] cum aprecia o notă informativă.

În desfășurarea acțiunilor de sabotaj, organizația din Prahova a P.C.R. a folosit, cu foarte bune rezultate, tinerii utecișți, care erau cunoscuți în întreaga țară nu numai datorită spiritului de îndeminare în această direcție, dar și ca urmare a rodnicei lor activități revoluționare în general [40]. În ziarul ilegal „Tînărul patriot" — editat acum, lunar, de organizația U.T.C. din Ploiești —, la rubrica „Știri din Prahova" se prezentau ,detaliat, eforturile tinerilor de la atelierele centrale „Unirea" din localitate în vederea subminării și sabotării producției destinate frontului; noi, adică tinerii de la această întreprindere — se arăta în continuare — „putem lovi pe hitleriști sabotînd mașina de război și aceasta o facem din plin, metodic și organizat; astfel s-a ajuns la o producție de 40 la sută față de producția din 1939"; exprimînd hotărîrea de a nu slăbi lupta pînă cînd fiara hitleristă nu va fi răpusă, tinerii utecișți arătau: „Vom distruge mașinile, vom strica lucruri, vom lipi etichete îndrumătoare la lupta patriotică antihitleristă și vom face toate sforțările ca să trezim în cît mai mulți tineri conștiința de luptă pentru eliberarea scumpei noastre patrii". În final, adresîndu-se tinerilor din întreaga țară de a urma pilda celor din Prahova, ziarul făcea îndemnuri mobilizatoare: „Tineri prahoveni, întăriți și mai mult lupta voastră. Voi aveți în mîna voastră petrolul, arma cea mai de preț a cotropitorilor. Smulgeți-l din mîini. Dați foc rezervoarelor! Sabotați prin toate mijloacele executarea comenzilor pentru schele. Distrugeți mașinile. Tineri din toată țara, luați exemplu de la tinerii prahoveni. Sabotați pe toate căile mașina de război nemțească. Distrugeți mașinile, stricați lucrul. Organizati-vă în grupe de patrioți și porniți la luptă pentru a distruge pe cotropitori! Trăiască România liberă și independentă" [41].

În primăvara anului 1944, întreaga evoluție a situației interne și externe pe plan politic și militar demonstra, în mod evident, că lupta de eliberare națională a poporului român intrase în etapa ei finală, decisivă. Organele represive ale dictaturii antonesciene semnalau că, în rîndurile muncitorilor, se manifesta „o permanentă atmosferă de dușmănie împotriva actualului regim", subliniind că ei „ar privi cu ochi buni o răsturnare a actualei ordini sociale" [42]; siguranța din Ploiești sesiza și ea „înclinația tot mai mare a muncitorilor spre comunism" [43].

---

[39] Vezi *Prahova — tradiții de luptă și înfăptuiri socialiste*, p. 57.

[40] În acești ani, organizația U.T.C. a dispus de trei case conspirative și de un aparat tehnic; a folosit și un șapirograf, confecționat de un utecist de la rafinăria „Astra Română" și a cărui pastă, topită după fiecare întrebuințare, era ținută în sticle, metodă ce s-a dovedit nu numai ingenioasă, dar și salvatoare cu prilejul unei percheziții a poliției (Vezi *File din istoria U.T.C.*, p. 196).

[41] Vezi „Tînărul patriot" din 20 decembrie 1943; după apariția a opt numere la Ploiești, acest ziar a fost mutat în capitală.

[42] Vezi *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947*, București, Edit. politică, 1971, p. 37.

[43] Arh. st., filiala județ Prahova, fond Perfectura Prahova, dosar 70/1944, f. 11,36.

www.dacoromanica.ro

Comuniștii prahoveni au constituit, în continuare, și în anul 1944, sufletul mișcării de rezistență antihitleriste și antonesciene, forța ei motrice, dinamizatoare; sub conducerea sau sub influența lor, muncitorii — încadrați sau nu într-un anume partid politic — au îmbinat, în mod organic, și în această perioadă, revendicările economico-profesionale cu sarcinile politice generale, ce stăteau în fața luptei de eliberare națională a poporului român, adoptînd, cu precădere, forme, mijloace și metode adecvate, cu eficiență imediată ca : propaganda și agitația politică de mobilizare a maselor în lupta antinazistă, demonstrații de protest, greve și conflicte de muncă, sabotajul pasiv și activ în producție și multe alte acțiuni împotriva regimului antonescian și a trupelor hitleriste.

În luna februarie 1944, sondorii, maiștrii și ceilalți muncitori de la schelele Băicoi și Moreni ale societății petroliere „Dacia Română", în urma conflictului de muncă în care se aflau cu patronii, au ajuns la Comisia Superioară de Arbitraj; aceasta a rezolvat numai parțial doleanțe legate de salarizare, respingînd „celelalte cereri ale salariaților" [44]. Conflictul colectiv de muncă a continuat în lunile următoare; în aprilie, muncitorii schelei din Moreni a acestei societăți au întocmit și înaintat un memoriu Ministerului Muncii, în care arătau că, încă din 1943, se aflau în conflict cu patronii „din cauza încadrărilor și salariilor" și a altor „drepturi cîștigate"; semnatarii reclamau că, nici pînă la această dată, „nu s-a pus în aplicare sentința" Comisiei Superioare de Arbitraj, adoptată cu două luni în urmă; în legătură cu această situație, însăși Legiunea de jandarmi Prahova arăta, într-o notă informativă din 4 aprilie, că „nu este singurul caz cînd societatea petroliferă „Dacia Română" nu acordă muncitorilor drepturile ce se cuvin" și, de aceea, „este necesară repunerea în drepturi a muncitorilor, conform sentinței, fiindcă nu este timpul a se crea nemulțumiri pentru masa muncitoare în situația de azi" [45]; agitațiile și nemulțumirile au continuat intens în perioada imediat următoare.

În luna mai, conflictul de muncă de la această societate petrolieră nu era încă aplanat; muncitorii s-au adresat, din nou, cu cereri Comisiei Superioare de Arbitraj din București și garnizoanei din Moreni; așa cum nota, la 24 mai, comandantul Legiunii de jandarmi Prahova, „nemulțumirile muncitorilor sînt absolut juste, toată vina se datorește numai conducerii superioare a societății „Dacia Română", care, sfidînd sentința dată de o instanță superioară, contribuie la ațîțarea spiritelor printre muncitori, prin aceea că nu le acordă drepturile legale cîștigate" [46]; conflictul de muncă de la această societate petrolieră, neaplanat nici ulterior, constituia, alături de multe altele, reacția muncitorimii petroliste în fața intensificării exploatării capitaliste, a regimului terorist al lui Antonescu.

Agitațiile și frămîntările muncitorești s-au ținut lanț în această primă jumătate a anului 1944. Astfel, în martie se aflau în plină fierbere muncitorii de la exploatările petroliere din raza Buștenarilor — „pentru faptul că nu li s-au plătit salariile din luna decembrie 1943; în aprilie, protestează muncitorii de la rafinăria „Creditul Minier" de la Brazi — fiind nemulțumiți din cauza salariilor prea mici, din care nu-și pot asigura existența lor

[44] Ibidem, fond 114, dosar 71/1944, f. 28.
[45] Ibidem, f. 27 și 29
[46] Ibidem, f. 44.

www.dacoromanica.ro

și a familiilor lor"; în aceeași lună, se agită muncitorii de la fabrica de hîrtie din Bușteni — din cauza posibilităților lor de existență „foarte precare"; în luna mai, au izbucnit nemulțumirile muncitorilor din Blejoi — pentru că „nu li se plătește munca prestată", ale petroliștilor din Băicoi, Țintea și Moreni — întrucît „salariile lor nu s-au ridicat", ale lucrătorilor de la fabrica de sticlă din Azuga — pe motivul încetării procesului de producție din inițiativa patronului, pe care o justifica prin „lipsa de carburanți"[47]; efervescența și starea de tensiune din întreprinderile industriale, și mai ales în cele din ramura petrolului, s-au amplificat în lunile din vara anului 1944.

În luna iunie, de pildă, au izbucnit puternice nemulțumiri în rîndul muncitorilor de la societatea I.R.D.P. Ghirdoveni — „pe motiv că nu au primit salariile de două luni"; tot în această lună s-au produs agitații și frămîntări în rîndul muncitorilor de la schela Păcureți a societății „Româno-Americana", la atelierele centrale ale societății „Astra Română" Poiana—Cîmpina, precum și la serviciul acesteia din comuna Stavropoleos, unde — nota Legiunea de jandarmi Prahova — este cazul a se interveni ca să nu se facă concedierile preconizate, care pot provoca agitații și proteste și „astfel s-ar crea un ferment de dezordine în această regiune"[48].

În luna iulie, de asemenea; ca urmare a suprimării unor zile de lucru și a concedierilor efectuate în exploatările petroliere de pe raza comunei Mislea, sute de muncitori au ridicat glasul și au protestat; dealtfel, o notă a autorităților din 10 iulie 1944 relata că „din această cauză, starea de spirit a muncitorilor este tot mai rea, pentru că nici nu sînt liberi ca să se poată ocupa de altceva și nici nu li se dă de lucru pentru ca să aibă posibilitatea de a-și asigura existența, iar serviciul nu-l pot părăsi pentru că, în acest caz, sînt trimiși în judecată prin sabotaj". Concomitent, au izbucnit nemulțumiri ale muncitorilor de la schela Pițigaia a societății „Petrolina", schela Moreni a societății „Astra Română", serviciul din Băicoi al societății „Româno-Americana", întreprinderile industriale din zona orașului Cîmpina[49] și în alte unități economice prahovene.

În fine, în luna august, în jurul marilor evenimente ce se apropiau, s-au manifestat „zgomotos" muncitorii de la atelierele centrale ale societății „Steaua Română" din Poiana Cîmpina — pe motive de salarii „cu sume derizorii", muncitorii de la serviciul mecanic al societății „Astra Română" din aceeași localitate — „deoarece, cu salariile ce primesc astăzi, nu mai pot face față nevoilor existente", sondorii de la exploatările petroliere Mislea — „din cauza salariului, care este foarte mic", lucrătorii unei antreprize din comuna Blejoi — întrucît nu primiseră salariile pe luni de zile în urmă; în ziua de 13 august 1944 — notau autoritățile — „o parte din acești lucrători, neplătiți de la data de 3 iunie, adunați în fața casei numitului acordant, au manifestat zgomotos și a trebuit să intervină șeful postului de jandarmi cu promisiuni că li se vor achita salariile aflate în restanță"[50]; în aceeași situație se aflau și lucrătorii ce locuiau în Tufeni, Măgureni, Băicoi și în alte centre industriale prahovene.

---

[47] Ibidem, f. 15, 22, 32, 37, 40, 41, 43.
[48] Ibidem, f. 49, 50, 71, 73.
[49] Ibidem, f. 1, 75, 77, 78, 81, 86.
[50] Ibidem, dosar 70/1944, f. 70, dosar 71/1944, f. 95, 99.

www.dacoromanica.ro

Începînd cu primăvara anului 1944 s-au intensificat *acțiunile de sabotaj* organizate în întreprinderile și unitățile economice legate de producția de război; sabotajul consta în deteriorarea mașinilor și instalațiilor, în tăierea cablurilor de alimentare cu curent electric, în incendierea vagoanelor încărcate cu produse petroliere, în încetinirea ritmului muncii și executarea unor lucrări de proastă calitate [51] și în alte forme și mijloace ingenioase și eficiente; un document al autorităților din această vreme consemna că, „pe lîngă propaganda desfășurată" de „elementele subversive și defetiste", atît verbal, cît și în scris, „după cunoscutele lor metode", sînt „indicii puternice că se fac pregătiri în stil mare", iar „la momentul oportun să treacă la acte de sabotaj și rebeliune, independent sau împreună cu parașutiștii inamici" [52]; în același timp, o publicație de orientare comunistă aprecia că „sabotarea mașinii de război s-a manifestat în această regiune (petrolieră — n.n.) mai mult decît în celelalte părți ale țării" [53].

O formă a luptei antihitleriste, prin care patrioții români, conduși de comuniști, au dat lovituri mașinii de război naziste, a constituit-o *acțiunile grupelor de partizani*; în Valea Prahovei și în zonele învecinate, o rodnică activitate a desfășurat grupul de partizani „Carpați", compus din 15 persoane, din care o parte erau comuniști și foști luptători în brigăzile internaționale din Spania [54]; acest grup avea, ca arie de activitate, în principal zona petrolieră, dar a organizat acțiuni și în regiuni mai apropiate — pe traseul liniei ferate Făurei—Galați — , precum și în altele mai îndepărtate — pe traseul București — Slatina [55]; numai în perioada lunilor iunie — august 1944, partizanii din această parte a țării au distrus, cu mine magnetice, 16—18 trenuri petroliere, aducîndu-și contribuția la sabotarea mașinii de război naziste, la creșterea stării de panică în rîndurile autorităților antonesciene.

O notă a chesturii din Ploiești relatează, pe larg, despre una din puternicile acțiuni organizate de acest grup de partizani, împreună cu muncitorii ceferiști, în zilele de 12—13 iulie 1944 pe Valea Prahovei. După ce se „alimentase" la rafinăria „Petrol Bloc" din Ploiești, trenul cu nr. 2 551, compus din 29 vagoane-cisterne cu produse petroliere și unul pentru personalul de pază, a pornit la drum cu destinația Berlin; între Posada și Valea Largă, garnitura a fost, însă, cuprinsă în flăcări în urma exploziilor ce au avut loc în două vagoane; incendiul s-a extins asupra liniei alăturate, unde se afla garat un tren încărcat cu butoaie de benzină și ulei, precum și asupra rampei cu lemne de foc din apropiere, arzînd aproximativ 180 de vagoane [56] din acest combustibil.

Ulterior, la 25 iulie, membrii ai grupului de partizani au incendiat trei vagoane de benzină ale trenului cu nr. 2 523 în apropiere de orașul

---

[51] N. N. Constantinescu (sub red.), *op. cit.*, p. 451.

[52] Muzeul de istorie și arheologie al județului Prahova, fond I.C., dos. 3/1933—1944, f. 73.

[53] „Buletinul Apărării Patriotice" din iunie 1944.

[54] Vezi *România în războiul antihitlerist, 23 August 1944 — 8 Mai 1945*, Edit. militară, 1966, p. 39; M. Roller, *Despre acțiunea grupului de partizani „Carpați" în lunile iunie-august 1944*, în: „Anale de istorie", nr. 3/1957, p. 123—130; „*Scînteia*" din 26 august 1946.

[55] Un document al autorităților consemnează că baza grupului de partizani „Carpați" se afla la cota 1 420 și pe muntele „Piatra Mare" din masivul Bucegi (Vezi I. Șt. Baicu, P. D.Popescu, *Istoria Prahovei în date*, Ploiești, 1977, p. 312 — 313).

[56] Muzeul de istorie și arheologie al județului Prahova, fond I.C., dosar 3/1933—1944, f. 75.

www.dacoromanica.ro

Cîmpina; în zilele de 2—3 august, „8 indivizi înarmați" — menționează o notă informativă — au fost semnalați în împrejurimile orașului Sinaia, fiind „îmbrăcați în haine gri închis, pe cap cu băști negre și avînd fiecare cîte o pelerină format militar pe mînă [57]".

În timpul reviziei liniei ferate Predeal—Brașov din ziua de 6 august au fost depistate numeroase tuburi cu astralită, purtînd marca fabricii de explozivi „Făgăraș-Nobel"; acțiunea urmărea distrugerea garniturilor de tren cu încărcătură destinată războiului hitlerist; sesizate, autoritățile represive au organizat „cercetări pentru dovedirea celor care au voit să provoace acte de sabotaj" [58], dar fără rezultat.

Intensificarea activității grupului de partizani din Valea Prahovei reiese clar și dintr-un document al siguranței statului din 7 august 1944. „Deși în regiunea petroliferă și-au făcut apariția .... partizanii sabotori — se arată într-o adresă a organelor centrale — , totuși, pînă în prezent, nu am primit nici o relație de la Centrul Ploiești"; de aceea, „cum chestiunea interesează în gradul cel mai înalt ordinea publică și economică — atrăgea atenția documentul autorităților din Ploiești — vi se pune în vedere să luați cele mai severe și intense măsuri de supravegherea întregii regiuni petrolifere"; se ordona să fie supravegheați, în mod deosebit, ceferiștii din Ploiești, Băicoi, Cîmpina, Moreni, Comarnic, Breaza și celelalte stații de pompare și expediere a produselor petroliere"; se viza și mediul rural, unde — menționa adresa — „veți extinde antenele informative ... pentru a se descoperi actualele și eventualele sedii" [59] ale echipelor învestite cu misiuni de sabotaj.

Starea de spirit antihitleristă, de împotrivire față de regimul de dictatură, față de intensificarea exploatării s-a dezvoltat și a cuprins mase largi muncitoare. Din inițiativa și sub conducerea comuniștilor prahoveni, activitatea de propagandă antirăzboinică, de demascare a dictaturii antonesciene și a nazismului cotropitor a cunoscut extindere deosebită și valențe noi odată cu răsunătoarele înfrîngeri suferite de armatele hitleriste pe toate fronturile, odată cu adîncirea crizei regimului dictatorial militar și înaintarea spre apus a trupelor sovietice; astfel, o circulară a Inspectoratului general al jandarmeriei din luna martie 1944 arăta că „în întreprinderile din țară și în special la cele din regiunea Brașov, Ploiești, București și cele de pe Valea Jiului se remarcă, în ultimul timp, datorită apropierii frontului, o atmosferă din ce în ce mai comunizantă"; comuniștii — menționa documentul — organizează propaganda proprie „pe o scară întinsă, de la om la om și cu foarte multă prudență", tendința lor fiind „de a pregăti starea de spirit favorabilă ca, atunci cînd se va trece la fapte, să găsească terenul propice" [60].

În noaptea de 27 spre 28 februarie 1944 au fost răspîndite numeroase „manifeste comuniste" pe străzile orașului Ploiești; sub titlul „Frați români!", unul din manifeste prezenta degringolada armatelor naziste pe frontul de răsărit și îndemna la rezistență și la lupta cu arma în mînă împotriva cotropitorilor, conchizînd: „Români, vreți să avem soarta

[57] Ibidem, f. 78
[58] Ibidem.
[59] Ibidem, f. 77.
[60] Ibidem, f. 70.

www.dacoromanica.ro

orașelor germane, prefăcute în scrum? ... Atunci, afară cu omizile, nimic pentru ei. Totul pentru România, pace cu Rusia, Anglia și America. Trăiască România liberă!" [61].

În luna martie, în noaptea de 24 spre 25, echipe de utecişti au difuzat peste 800 de manifeste în Ploieşti [62]; unele din ele arătau că „dacă nu ne trezim azi, va fi prea tîrziu mîine, cînd forţele aliate pe uscat, pe apă şi prin aer, vor distruge tot ce e pus în slujba lui Hitler [63]; altele — „bileţele scrise la maşină" — se încheiau cu: „Moarte invadatorilor germani, moarte cotropitorilor!"[64] la Ploieşti şi în alte localităţi din ţară, în ziua de 2 mai, comuniştii au răspîndit noi manifeste şi lozinci antifasciste, avînd următorul conţinut: „Vrem pace!", „Afară cu nemţii din ţară!", „Cereţi eliberarea deţinuţilor antifascistii!", „Prietenie şi alianţă cu U.R.S.S.!" [65]; în ziua de 23 iunie, autorităţile au descoperit — arată un document — „o frază cu caracter de propagandă comunistă", imprimată pe unul din pereţii atelierelor centrale ale societăţii „Astra Română" din Cîmpina; textul făcea următorul îndemn: „Nu ascultaţi de cei mari, armata roşie se apropie...", după care — continuă nota — „era schemată o stea cu cinci colţuri"; din cercetările efectuate, s-a ajuns la concluzia că „scrisul a putut fi făcut de un muncitor, care nutreşte sentimente comuniste" [66].

Autorităţile respective locale au depus eforturi disperate pentru a descoperi pe cei care organizau acţiuni antihitleriste atît de temeinic pregătite şi de eficiente; la 24 martie 1944, în urma unor insistente investigaţii, *s-a produs o mare „cădere" în Valea Prahovei*, poliţia şi siguranţa arestînd peste 80 de comunişti, utecişti şi patrioţi români; aşa cum îşi aminteşte unul din „inculpaţi", „după cercetări de zi şi de noapte, mai bine de două săptămîni, trecînd prin tratamentul inuman, de schingiuiri, folosit de siguranţă, au rămas în proces 14 comunişti, din care 8 erau tineri utecişti" [67]; *procesul, judecat în zilele de 25—26 mai 1944 de Tribunalul militar din Ploieşti — detaşat în timpul războiului la Vălenii de Munte* — a avut ca urmare condamnarea „acuzaţilor la peste 300 ani de închisoare, între ei aflîndu-se Alexandru Gomoiu, Marin Munteanu, Sera Alberto, Ioan Ionescu şi alţii [68], care au înfruntat cu dîrzenie tentativa autorităţilor antonesciene de a-i reduce la tăcere.

Procesul intentat comuniştilor şi antifasciştilor prahoveni — ca şi alte asemenea înscenări de odinioară — nu şi-a atins scopul scontat; dimpotrivă, aşa cum relata o publicaţie a timpului „aceasta nu numai că nu va mai opri lupta pornită de patrioţii din Valea Prahovei, dar va da noi imbolduri, o va întări şi face să crească. În locul fiecăruia închis, vor apare

---

[61] Arh. st., filiala judeţ Prahova, fond 114, dosar 70/1944, f. 6.

[62] *File din istoria U.T.C.*, p. 220.

[63] Arh. st., filiala judeţ Prahova, fond Prefectura judeţului Prahova, dosar 70/1944, f.6.

[64] Muzeul de istorie şi arheologie al judeţului Prahova, fond I.C., dos.3/1933 — 1944, f. 71.

[65] Vezi I. Şt. Baicu, P. D. Popescu, *op. cit.*, p. 311.

[66] Arh. st., filiala judeţ Prahova, fond 114, dosar 71/1944, f. 52.

[67] I. Ionescu, *op. cit.*, p. 120.

[68] Ibidem.

[69] „Buletinul Apărării Patriotice" din iunie 1944.

www.dacoromanica.ro

alți zeci și sute, care vor lovi cu mai multă sete mașina de război nemțească, sub orice formă o vor întîlni", iar „lupta pentru salvarea patrioților prahoveni și pentru eliberare se încadrează în lupta pentru pace și salvarea țării" [69].

Și comandamentul trupelor germane a încercat să contracareze propaganda intensă organizată atît de bine de partidul comunist, în această parte a țării. Între alte mijloace, el a înființat, pentru zona petrolieră prahoveană, un post de radio special numit „Hanibal" [70]; puterea de emisie atingea pînă la 15—20 de km pe o rază ce cuprindea localitățile: Ploiești, Băicoi, Țintea, Moreni ș.a.; postul de radio avea emisiuni la finele fiecărei ore sau chiar în timpul ei dacă situația și evenimente deosebite impuneau această măsură de excepție; așa cum arată documentele, autoritățile civile românești erau „chemate" de Marele Stat Major să instaleze megafoane în piețele publice [71], unde — se înțelege — afluența populației era mai mare și putea recepta transmisiile propagandei naziste.

Alături de muncitorime s-a ridicat tot mai activ la luptă, în timpul războiului, țărănimea prahoveană, exploatată și ruinată sub cele mai diverse forme. Încadrate în frontul de rezistență națională, acțiunile țăranilor din zona petrolieră și-au găsit expresia în sabotarea livrărilor pentru trupele hitleriste, ascunderea cerealelor și animalelor, refuzul de a plăti taxele și impozitele, de a se prezenta la încorporare în armată [72], în sprijinul acordat partizanilor de a ataca și incendia trenurile cu produse petroliere și agricole, destinate Germaniei [73].

În Valea Prahovei, locuitorii satelor și-au exprimat nemulțumirea și protestul față de comportarea brutală a trupelor hitleriste și împotriva actelor lor abuzive de jaf; așa cum consemnează rapoartele oficiale, în multe localități populația românească „manifestă o totală nemulțumire față de purtările soldaților germani" [74] începînd să răspundă cu violență.

Locuitorii din comunele Bărcănești, Pucheni, Românești și din altele au protestat, în fața autorităților, împotriva atitudinii trupelor germane, care le distrugeau semănăturile și izlazurile prin instalarea unităților și obiectivelor militare [75]; în satele prahovene s-au constatat numeroase acțiuni de protest și împotriva rechizițiilor forțate [76], a confiscării unor bunuri de către autoritățile române și ocupanții germani [77].

O formă de manifestare a luptei antihitleriste a constat în tăierea legăturilor telefonice din rețeaua armatelor cotropitoare; astfel de acțiuni au avut loc pe liniile Cîmpina—Breaza, Bărcănești—Strejnic, Bucov—

---

[70] Vezi P. Țurlea, *Aspecte din activitatea P.C.R. în județul Prahova în timpul dictaturii militaro-fasciste*, p. 7, în manuscris — comunicare făcută în ședința filialei Prahova a Societății de științe istorice din 8 mai 1978.

[71] Arh. st., filiala județ Prahova, fond Prefectura județului Prahova, dos. 69/1944, f. 52.

[72] În vara anului 1944, în lagărul de la Ploiești se aflau închiși peste 6.000 de dezertori, între care, desigur, erau numeroși țărani (Vezi *File din istoria U.T.C.*, p. 204).

[73] Vezi și N. N. Constantinescu (sub red.), *op. cit.*, p. 452 — 453.

[74] Vezi P. Țurlea, *op. cit.*, p. 3.

[75] Sătenilor din Drăgănești, Mislea, Ploieștiori, Păulești ș.a.li s-au ocupat izlazurile fără a se ține seama de nevoile locale (Arh. st., filiala județ Prahova, fond Prefectura județului Prahova, dosar 74/1944, f. 7, dosar 76/1914, f. 9, 14, 38, 39).

[76] Ibidem, dosar 632/1941, f. 1, dosar 684/1941, f. 2

[77] După calculele făcute, numai în comuna Tomșani, hitleriștii au confiscat bunuri în valoare de aproape 1 milion de lei (P. Țurlea, *op. cit.*, p. 3).

www.dacoromanica.ro

Boldeşti şi altele, ceea ce a determinat o intervenţie a misiunii militare germane pe lîngă autorităţile româneşti; astfel, la 6 iulie 1942, Direcţia generală a poliţiei trimite o adresă Inspectoratului regional de poliţie Prahova, în care se arată că, „misiunea militară germană semnalează noi cazuri de tăierea legăturilor telefonice şi distrugerea firelor aparţinînd armatei germane" şi, spre a evita situaţii similare pe viitor, ordona ca, „acolo unde sînt asemenea fire telefonice şi unde se întîmplă furturi sau distrugeri, organele poliţieneşti să dea concursul pentru descoperirea infractorilor [78]".

Nemulţumirile şi protestele s-au amplificat şi *în rîndurile intelectualilor, funcţionarilor, pensionarilor şi altor categorii sociale,* lovite sau afectate de politica regimului antonescian, de participarea ţării la actul agresiv al Germaniei naziste; răspunzînd apelurilor şi chemărilor patriotice ale partidului comunist, aceste pături de oameni ai muncii şi-au adus contribuţia la lupta poporului român pentru ieşirea ţării din războiul hitlerist şi redobîndirea independenţei naţionale.

Concomitent, ca o expresie a revoltei şi indignării maselor populare muncitoare, a crescut starea de spirit antihitleristă în rîndurile armatei române, ale soldaţilor şi ofiţerilor Corpului 5 Teritorial din zona petrolieră, în frunte cu cadrele sale de comandă: generalul Constantin Vasiliu-Răşcanu, comandantul corpului şi membru în comitetul militar care a asigurat pregătirea militară a insurecţiei victorioase din august 1944, colonelul Toma Zotter, şeful statului major al acestui corp, şi alţii; cu energie şi înaltă responsabilitate patriotică aveau să acţioneze ostaşii români şi comandanţii lor în acele zile fierbinţi de august pentru capturarea sau alungarea trupelor hitleriste de pe întreaga Vale a Prahovei.

★

Iată aşadar numai cîteva din multitudinea acţiunilor organizate de muncitorimea şi de alte forţe patriotice din Valea Prahovei, sub conducerea fermă a comuniştilor, în perioada anilor 1940—1944, împotriva dominaţiei hitleriste, a dictaturii antonesciene şi a războiului antisovietic; trăsătura comună definitorie a acestor acţiuni locale care s-au integrat organic în mişcarea de rezistenţă antihitleristă şi antiantonesciană de la nivelul ţării, a constat — sperăm că documentele prezentate au avut putere de persuasiune — în ingeniozitate, realism şi promptitudine, în supleţe, fermitate şi clarviziune revoluţionară; de asemenea, ansamblul acţiunilor organizate de-a lungul perioadei amintite s-a constituit într-o autentică prefaţă a marelui act al insurecţiei naţionale armate, antifasciste şi antiimperialiste din august 1944, la izbînda căreia, în Valea Prahovei, trupele române aveau să primească un sprijin efectiv şi energic din partea puternicelor formaţiuni patriotice de luptă, a muncitorilor, ţăranilor şi intelectualilor cu vederi progresiste, a altor cetăţeni patrioţi din principala regiune petrolieră a României.

[78] Vezi *Prahova — tradiţii de luptă şi înfăptuiri socialiste,* p. 57.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

DESFĂȘURAREA INSURECȚIEI ÎN BĂRĂGANUL IALOMIȚEAN

DE

CONSTANTIN TUDOR

Insurecția națională antifascistă armată, moment de o deosebită importanță în destinele României, care a deschis poporului român calea unor adînci transformări revoluționare, a realizării aspirațiilor sale de libertate și dreptate socială, a constituit o încununare a eroicei lupte revoluționare purtată de oamenii muncii, de forțele progresiste ale societății conduse și îndrumate de Partidul Comunist Român.

Desfășurată pe baza unui plan bine pus la punct, elaborat în prealabil de P.C.R. în colaborare cu celelalte forțe participante la acțiune, insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă s-a declanșat, la 23 August 1944, prin arestarea căpeteniilor guvernului antonescian de către o formațiune militară insurecțională. A fost format un nou guvern în care participau și reprezentanți ai forțelor politice din cadrul Blocului Național Democrat. La ora 22 se difuza la radio proclamația regelui, care anunța ieșirea României din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste.

Pe baza programului dinainte stabilit, încă din noaptea de 23 august 1944, trupele române au încetat luptele și, desprinzîndu-se din dispozitivul de luptă german, au ocupat poziții în zona interioară, în conformitate cu ordinul generalului Gheorghe Mihail, noul șef al Marelui stat major al armatei române [1].

Întreaga armată română, ajutată de gărzile patriotice, organizate din inițiativa partidului comunist, a trecut la acțiuni hotărîte de dezarmare și alungare a trupelor germane de pe teritoriul patriei noastre. Lupte puternice au avut loc în capitală și în jurul ei, pe valea Prahovei, în Dobrogea și cîmpia Bărăganului, precum și în multe alte localități.

Bărăganul ialomițean făcea parte, în preajma declanșării insurecției, din zona etapelor armatelor germane și române angajate pe frontul din Moldova [2]. Aici erau concentrate numeroase unități și subunități germane care aveau sarcina alimentării frontului cu hrană și muniții. Iată, spre exemplu, numai în plasa Slobozia se găseau 10 unități germane ce depășeau 2 100 ofițeri, subofițeri și soldați [3].

---

[1] *România în războiul antihitlerist. 23 august 1944—9 mai 1945*, Edit. militară, București, 1966, p. 65.

[2] Costachi Mîndru, *Focuri în Bărăgan*, Edit. militară, București, 1973, p. 8.

[3] Arh. St. Ialomița, Pretura plășii Slobozia dosar 229/1944, f. 267.

www.dacoromanica.ro

În urma ruperii frontului Chișinău-Iași, în cîmpia Bărăganului au sosit noi unități care aparțineau Armatei a 6-a germane, ce au fost afectate, după 26 august 1944, Corpului 29 armată-germană[4]. În județul Ialomița, trupele germane se găseau între două focuri: cel al trupelor sovietice aflate în plină ofensivă pe frontul din Moldova și cel al trupelor române din cadrul Corpului 2 teritorial, însărcinat cu misiunea de a zdrobi trupele hitleriste din estul și sudul Munteniei[5].

În aceste condiții, chiar a doua zi după declanșarea insurecției, pe 24 august 1944, încep conflictele armate între trupele românești și cele germane, care se vor încheia pe 31 august 1944 cu capitularea necondiționată a ultimelor unități inamice[6].

Acțiunile militare desfășurate în Bărăganul ialomițean, în zilele insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste din august 1944, au deschis cale liberă trupelor sovietice care înaintau spre București, Fetești și Călărași. Aceste fapte de armă demne de a fi așezate alături de luptele desfășurate de-a lungul veacurilor pe acest străvechi pămînt românesc, și-au găsit un binemeritat loc în documentele vremii, care au scos în evidență încă odată, spiritul de sacrificiu al ostașului român, dorința sa nestrămutată de a apăra glia strămoșească în fața năvălirilor străine[7].

Publicăm, pentru prima dată, cîteva documente ce au emanat de la autoritățile administrative ale județului Ialomița, în acele zile de august fierbinte, care vin să întărească și să completeze informațiile cuprinse în documentele militare ale vremii[8]. Vom reliefa astfel faptul că în Bărăganul ialomițean acțiunile insurecționale au început în ziua de 24 august 1944 și s-au încheiat pe 31 august 1944, că la aceste lupte au participat, alături de unități militare regulate și formațiuni premilitare, precum și populația civilă.

Am urmărit, pe cît ne-a fost posibil, să prezentăm documentele cele mai semnificative, pe care le-am reprodus integral. Reproducerea respectă construcția gramaticală folosită de autorii documentelor, fiind unificate doar unele semne de ortografie.

Punem astfel la dispoziția celor care studiază problematica insurecției naționale antifasciste armate și antiimperialiste, precum și a publicului larg cîteva documente inedite, care evidențiază acțiunile militare ce au avut loc în Bărăganul ialomițean după 23 august 1944 și pînă la sfîrșitul lunii.

1 **București 24 august 1944**

Ordin al Ministrului afacerilor interne, general Aldea Aurel, adresat Prefecturii județului Ialomița prin care cere dezarmarea trupelor germane și menținerea ordinii în județ.

---

[4] Costachi Mîndru, *op. cit.*, p. 12.

[5] *România în războiul antihitlerist*, p. 101.

[6] Arh. St. Ialomița, Prefectura jud. Ialomița, dosar 20/1944, f. 14.

[7] Vezi un prim volum de documente, *Pentru eliberarea patriei*, Edit. militară, București, 1972.

[8] Vezi cele 4 volume de *Documente privind istoria militară a poporului român 23—31 august 1944*, publicate de Edit. militară în anii 1977—1979.

www.dacoromanica.ro

Către Prefectura judeţului Ialomiţa

Continuaţi activitatea administrativă conform legilor în vigoare. În legătură cu poliţia jandarmii şi comandanţii de garnizoană asiguraţi ordinea interioară în cel mai perfect spirit de dreptate în cadrul ideilor anunţate prin proclamaţia M. S. Regelui.

Aveţi grijă pentru aprovizionarea populaţiei şi în special a refugiaţilor.

Trupele germane trebuiesc dezarmate de unităţile armatei române şi apoi internate în lagăre.

Orice ezitare sau întîrziere atrage sancţiuni grave.

Raportaţi telegrafic cifrat orice eveniment important.

Comunicaţi prezentul ordin Inspectorilor Generali Ad-tivi, Comandanţilor de Garnizoană, tuturor organelor administrative, poliţiilor şi Legiunei de Jandarmi.

MINISTRUL AF. INTERNE
GENERAL
ss Aldea Aurel

Arh. St. Ialomiţa, fond. Prefectura jud. Ialomiţa, dosar 20/1944, f. 24. Copie.

2 Călăraşi. 25 august 1944

Raport al pretorului plăşii Călăraşi adresat Prefecturii judeţului Ialomiţa prin care face cunoscut incidentul ce a avut loc în seara zilei precedente între locuitorii comunei Mircea Vodă şi germanii din localitate.

D-le prefect,

Astă seară pe la orele 8,30 s-a produs în comuna Mircea Vodă un incident între cîţiva nemţi ce aveau în grija lor un depozit în acea comună şi care vroiau să plece şi între un grup de locuitori şi premilitari în frunte cu şeful de post ce au voit să-i dezarmeze.

În timp ce se schimbau focuri de armă a venit dinspre Bucureşti o maşină germană care a luat pe nemţi din comună şi a fugit spre Călăraşi.

PRETOR,
ss indescifrabil

Arh. St. Ialomiţa, fond Prefectura jud. Ialomiţa, dosar 20/1944, f. 176. Original.

3 Călăraşi 25 august 1944

Raport al Poliţiei oraşului Călăraşi înaintat Prefecturii judeţului Ialomiţa prin care îi aduce la cunoştinţă evenimentele petrecute pe 25 august 1944 în zona oraşului Feteşti.

Către Prefectura judeţului Ialomiţa,

Avem onoare a vă comunica că, detaşamentul de poliţie Feteşti Gară ne raportează că astăzi 25 august a.c. garnizoana din Feteşti a primit ordin şi a dezarmat trupa germană aflată în Feteşti, Feteşti Gară şi comuna Bărăganul. Operaţiunea a început la orele 14,00 şi s-a terminat la orele 18,00. Au fost dezarmaţi un număr de 375 militari dintre care şi 12 ofiţeri. Au fost îmbarcaţi în tren la orele 20,50 şi expediaţi sub pază la Cernavodă.

Armele, muniţiile, vehiculele şi animalele sînt în curs de inventariere.

ŞEF POLIŢIE,
ss/indescifrabil

Arh. St. Ialomiţa, fond Prefectura jud. Ialomiţa, dosar 20/1944, f. 182. Original.

www.dacoromanica.ro

4 Țăndărei. 28 august 1944

Raport al directorului școlii primare din Țăndărei Gară înaintat Inspectoratului școlar al județului Ialomița prin care descrie evenimentele militare ce au avut loc în localitate în ziua de 26 august 1944.

Domnule inspector,
Am onoarea a vă raporta următoarele :

În ziua de 26 august curent, cu ocazia dezarmării ostașilor germani de către ostașii români, primii s-au baricadat atît în grădina școalei, cît și în localul școalei, de unde n-au putut fi scoși decît prin intervenția aviației de vînătoare. Timp de 2,30 ore s-au dat lupte crîncene. Cu această ocazie localul școalei a suferit stricăciuni f. mari. Din această cauză cursurile școlare nu pot începe la 1 septembrie.

În prezent școala este ocupată de Reg. 5 Grăniceri român, deci nu putem începe nici măcar reparația localului.

Binevoiți a dispune.
DIRECTOR,
ss/indescifrabil

Arh. St. Ialomița, fond. Inspectoratul școlar al jud. Ialomița, dosar 525/1944, f. 193 Original.

5 Călărași. 27 august 1944

Raport al Legiunii de jandarmi Ialomița înaintat prefecturii județului prin care -i face cunoscut rezultatul luptelor ce au avut loc la Țăndărei.

D-le prefect,

În urma luptelor ce s-au dat între trupele române și germane în comuna Țăndărei au fost 7 răniți și 3 morți din armata română și 6 morți și 11 răniți din armata germană.

COMANDANT,
Maior,
ss/indescifrabil

Arh. St. Ialomița, fond Prefectura jud. Ialomița, dosar 20/1944, f. 192. Original.

6 Călărași. 28 august 1944

Notă informativă trimisă de Prefectura județului Ialomița garnizoanei Călărași și Legiunii de jandarmi Ialomița, referitoare la evenimentele din județ.

Avem onoare a vă trimite mai jos următoarele informațiuni primite din județ și vă rugăm să binevoiți a lua cunoștință de cuprins și măsurile necesare.

La comuna Țăndărei : s-au predat soldații germani, sunt mai mulți morți și răniți de ambele părți.

La comuna Bucu : 5 mașini germane cu soldați dezarmate. Un avion cu 6 ofițeri și un pilot a aterizat și au fost dezarmați. Au fost dezarmați soldații germani care păzeau garnitura de tren militar german.

www.dacoromanica.ro

Au fost dezarmați la comuna Brătianu 5 soldați germani și la comuna Iazul 2, care escortau de la Brăila 100 prizonieri ruși. Aceștia din urmă sunt acum la comuna Iazu.

În noaptea trecută și în dimineața asta au trecut mai multe vase de război cu armată germană, pe Dunăre spre Hîrșova. Fiind somate au refuzat să vină la mal și au deschis foc de armă și mitralieră.

La comuna Fetești : astăzi la orele 9 dimineața o vedetă germană care urmărea 6 vase avînd pe bord muniții, tunuri și mitraliere, venind dinspre Hîrșova cu un număr de 300 soldați și 3—4 ofițeri au fost somați să acosteze la Fetești și au fost făcuți prizonieri. Soldații germani sînt sub paza armatei române care așteaptă ordine de urmare.

PREFECT,
Colonel
ss/indescifrabil

Arh. St. Ialomița, fond Prefectura jud. Ialomița, dosar 20/1944, f. 33. Original.

7 Căzănești. 29 august 1944

Raport al pretorului plășii Căzănești înaintat Prefecturii județului Ialomița prin care o informează asupra mișcărilor unităților germane aflate pe teritoriul plășii.

Domule prefect,

Urmare raportului informativ de azi dimineață și motivat de rapoartele comunelor Colelia nr. 2030, Cocora nr. 1871, Crunți nr. 1733, Reviga nr. 2352, Ciochina nr. 2066, Andrășești nr. 1858, Balaciu nr. 1851 și Sf. Gheorghe nr. 1675, de azi 29 august 1944, avem onoare a raporta că între orele 11,30—13 coloane germane motorizate, compuse din autovehicule și motociclete înarmate, tancuri și vehicule, cu un efectiv total de 2000 de oameni, de asemeni înarmați cu puști și automate, au apărut pe șoseaua județeană Colelia—Cocora—Reviga, venind dinspre Buzău și scurgîndu-se o parte înspre Miloșești — Slobozia pe șoseaua națională, iar o parte venind dinspre Sf. Gheorghe au sosit la Balaciu.

Din coloana ce venea pe șoseaua Colelia—Cocora—Reviga, o parte s-a desprins luînd-o înspre Crunți, Ciochina, urmînd traseul drumului județean respectiv.

Coloana sosită la Balaciu, s-a îndreptat spre podul Crăsani, unde după 3 ore de lucru coloana germană a trecut vehicul cu vehicul cu ajutorul podului mișcător, îndreptîndu-se spre Crăsani — Lehliu.

O mașină germană cu instalația radio — telegrafică rătăcindu-se de convoiul ce s-a îndreptat spre Balaciu, fiind întîlnită pe șoseaua națională dintre Balaciu — Căzănești de o mașină rusească, aceștia au deschis focul asupra mașinii germane, omorînd 3 germani și rănind 2, iar parte reușind să fugă spre Crăsani. Mașina germană a fost adusă de soldații din Corpul 2 Armată, care se găseau pe șosea, la Căzănești.

Coloana ce a trecut pe la Crunți, îndreptîndu-se spre Ciochina, a încercat să treacă podul din față, însă nu a trecut decît 3 autovehicule mici, la al patrulea podul rupîndu-se.

Coloana s-a înapoiat și s-a împărțit în 2, o parte a luat-o pe șoseaua națională spre Andrășești — Slobozia, iar o parte pe șoseaua națională spre Căzănești, au încercat să treacă podul tip nou construit, pe șoseaua Ciochina —Orezu,—Căzănești, unde găsind rampa dinspre satul Ciochina neterminată, au procedat la o instalație provizorie, cu lemnărie ce se găsea la îndemînă, reușind să treacă întreaga coloană, îndreptîndu-se spre Borduselu—Sighireanu.

Urmează raport telefonic asupra celor întîmplate, în urma trecerii coloanelor pe rutele raportate.

PRETOR,
ss/indescifrabil

Arh. St. Ialomița, fond. Prefectura jud. Ialomița, dosar 20/1944, f. 47. Original.

8 Călărași. 30 august 1944

Raport al Poliției de reședință Călărași înaintat Prefecturii județului Ialomița prin care îi face cunoscute acțiunile militare ce au avut loc în județ în zilele de 29 și 30 august 1944.

www.dacoromanica.ro

Către Prefectura jud. Ialomița — loco.

Avem onoare a raporta situațiunea din circ. noastră :

1. Din relațiunile date de D-l comandant al Garnizoanei Călărași rezultă că în noaptea de 29—30 august a.c. au fost dezarmați și făcuți prizonieri un număr de 3200 ostași germani, din care un general, 180 ofițeri, 300 subofițeri și restul trupă. Cu ocazia incidentelor ce au avut loc sunt 300 morți și 250 răniți din armata germană și 2 morți și 20 răniți din armata română.

2. În orașul Slobozia au avut loc lupte de stradă începînd din ziua de 29 august a.c., ora 13,40 și pînă în dimineața zilei 30 august a.c., între trupe germane motorizate și călări în număr de cca. 2000 oameni îmbarcați în 80 mașini, motociclete, tunuri antitanc, cîteva tancuri etc. Au fost pierderi de cca. 55 morți în rîndurile germane, 6 ostași români și 4—5 morți prizonieri ruși din lagărul Slobozia, care au luptat alături de unitățile noastre. Au fost incendiate 4 clădiri. În rîndul populației civile a fost un mort și mai mulți răniți.

3. În ziua de 30 august 1944, pe la orele 17,10, au sosit în portul Călărași un număr de 1200 militari germani, îmbarcați pe 7 (șapte) șlepuri, din care 200 sunt grav răniți, 400 răniți mai ușor. Din informațiuni aceștia au fost îmbarcați din regiunile Ismail, Reni, și Galați.

ȘEFUL POLIȚIEI,
ss/indescifrabil

Arh. St. Ialomița, fond. Prefectura jud. Ialomița, dosar 20/1944, f. 50. Original.

9 **Călărași. 31 august 1944**

Raportul Prefecturii județului Ialomița înaintat Ministerului Afacerilor Interne prin care se face cunoscută situația evenimentelor militare din noaptea de 30 spre 31 august 1944.

Către Ministerul Af. Interne — București.

Avem onoare a vă raporta evenimentele petrecute în noaptea de 30 spre 31 august a.c.

Șeful postului jandarmi Ciocănești raportează : La comuna Ciocănești trupe germane angajate în luptă cu trupe românești și garda cetățenească, încearcă să treacă în Bulgaria, în oricare măsură reușnind să treacă în baltă. S-au luat 350 prizonieri care au fost dezarmați.

Pichetul de grăniceri român „Voievodul Mihai" ne informează că trupele germane care au reușit să ajungă în acea regiune sunt împrăștiate în pădure cu mașini și armament și că au intențiunea de a trece în Bulgaria pe la punctele km. 390 și 398 de pe malul Dunării.

Alte trupe germane ce au trecut prin comunele Mihai Viteazu și Carol I au ajuns la Ciocănești, unde au fost dezarmați și îndreptați la Oltenița pentru internare.

În tot cursul nopții s-au luat 650 prizonieri germani, care au fost dezarmați și s-au capturat un număr de 13 mașini.

PREFECT,
colonel
ss indescifrabil

Arh. St. Ialomița, fond. Prefectura jud. Ialomița, dosar 20/1944, f. 55. Copie.

10 **Fetești. 31 august 1944**

Raport al Preturii plășii Fetești înaintat Prefecturii județului Ialomița prin care informează asupra modului în care au fost primite trupele aliate sovietice.

Domnule prefect ,

Avem onoare a vă raporta dvs. că în ziua de 30 a.c. orele 9,00 a sosit în localitate trupele aliate rusești reprezentate printr-un domn căpitan Ivan Alexandru și 40 soldați.

Numiții au fost primiți la gară de ofițerii români servindu-li-se o gustare în restaurantul gării Fetești după care au fost transportați cu mașinile în orașul Fetești unde au fost întîmpinați de subsemnatul și autoritățile din oraș, precum și de ofițerii din garnizoană și o companie care a dat onorul.

www.dacoromanica.ro

Toate au decurs într-o perfectă cordialitate şi prietenie, cu un entuziasm de nedescris, ore întregi ţinîndu-se cuvîntări de ofiţeru rus, care a arătat scopul venirei ruseşti pe teritoriul român, frăţia de arme, cerînd concursul tuturor pentru a zdrobi pe germani.

Seara s-a prezentat o delegaţie de C.F.R. comunişti care au salutat ofiţerul rus. Au urmat discuţii de o oră între ofiţer şi C.F.R. comunişti.

După aceea coloana a fost condusă la tren, fiind chemată la Cernavodă.

PRETOR,
ss/indescifrabil

Arh. St. Ialomiţa, fond Prefectura jud. Ialomiţa, dosar 20/1944, f. 65. Original.

11 Călăraşi. 31 august 1944

Raportul telefonic înaintat Ministerului Afacerilor Interne prin care Prefectura judeţului Ialomiţa informează asupra modului în care au fost primiţi, la Călăraşi, soldaţii sovietici.

Către Ministerul Afacerilor Interne — Bucureşti.

Astăzi 31 august a.c. a sosit în oraşul Călăraşi o companie de recunoaştere a armatei sovietice condusă de un căpitan.

Au fost întîmpinaţi la aeroportul Călăraşi de autorităţile civile şi militare în frunte cu d-l general de rezervă Mihail Ştefănescu, inspector general administrativ.

Li s-a urat bun sosit făcîndu-li-se asigurări de cea mai bună amiciţie şi prietenie. Trupele sovietice au făcut aceleaşi asigurări după care au defilat în faţa armatei române aflată la aeroport, făcînd front, urindu-se reciproc pentru armata română şi sovietică.

La ora 13,30 ofiţerii sovietici au fost invitaţi în maşinile oficiale şi conduşi în centrul oraşului unde li s-a servit un dejun.

Trupa sovietică a luat masa la Legiunea de Jandarmi.

PREFECT,
ss/indescifrabil

Arh. St. Ialomiţa, fond Prefectura judeţului Ialomiţa, dosar 20/1944, f. 66. Copie.

12 Călăraşi. 31 august 1944

Apelul lansat de către Prefectura judeţului Ialomiţa către populaţia judeţului referitor la modul de primire al armatelor sovietice.

Cetăţeni Ialomiţeni,

În clipa cînd armata sovietică pune piciorul pe pămîntul judeţului Ialomiţa s-o întîmpinăm cu însufleţire şi încredere. Misiunea armatei sovietice pe pămîntul nostru este să coopereze cu armata română pentru :

1. Dezarmarea duşmanei armate germane.
2. Eliberarea Ardealului cotropit.
3. Prăbuşirea fascismului hitlerist.

Aşa cum la 1877 frăţia de arme ruso-română ne-a dat independenţa, tot astfel frăţia de arme de astăzi ne va da eliberarea României. Ne va da Ardealul, pentru care a fost răpusă viaţa marelui voievod Mihai Viteazu ; pentru care a suferit chinurile morţii groaznice pe roată Horia ; pentru care au suferit rigorile temniţelor Raţiu, Lucaci, Goga şi pentru care au murit la 1916 —1918, 800.000 români.

Cetăţeni Ialomiţeni,

Strigaţi din toată inima : Trăiască Armata Română, Trăiască Armata Roşie aliată, Trăiască România, Trăiască Uniunea Republicei Socialiste Sovietice.

PREFECTUL JUDEŢULUI IALOMIŢA,
colonel,
ss/indescifrabil

Arh. St. Ialomiţa, fond Prefectura judeţului Ialomiţa, dosar 557/1944, f. 9, Copie.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

SESIUNEA ŞTIINŢIFICĂ A INSTITUTULUI DE ISTORIE „NICOLAE IORGA" CONSACRATĂ CELEI DE-A 35-A ANIVERSĂRI A ELIBERĂRII ROMÂNIEI DE SUB DOMINAŢIA FASCISTĂ

În ziua de 5 iunie 1979 s-au desfăşurat la Institutul de istorie „Nicolae Iorga" lucrările sesiunii ştiinţifice anuale a institutului consacrată în acest an aniversării a 35 de ani de la actul istoric de la 23 August 1944.

Lucrările sesiunii au fost deschise de prof. univ. dr. Ştefan Ştefănescu, directorul institutului, care după ce a subliniat caracterul jubiliar al sesiunii, a arătat importanţa actului de la 23 August, căruia îi datorăm România socialistă de azi şi comunistă de mîine. Subliniind în continuare rolul partidului comunist în lupta antifascistă, în unirea tuturor forţelor antifasciste şi în victoria insurecţiei, vorbitorul a trecut în revistă succesele României socialiste de azi.

În continuare, cei prezenţi au audiat un număr de zece comunicări susţinute, de cercetători şi cadre didactice din Institutul „N. Iorga", de la Facultatea de istorie-filozofie, şi de la Centrul de istorie şi teorie militară.

În comunicarea de început a sesiunii, intitulată *Mişcarea revoluţionară, socialistă — factor de unitate şi continuitate în lupta poporului român pentru libertate şi progres*, dr. Alexandru Porţeanu, cercetător ştiinţific principal la Institutul de istorie „N. Iorga" a înfăţişat unele consideraţiuni asupra locului şi rolului mişcării revoluţionare în cadrul istoriei noastre moderne şi contemporane; concluziile se desprind din ansamblul fenomenului istoric analizat, fiind ilustrate prin momentele culminante din 1918 şi 1944. Insurecţia s-a dovedit a avea rădăcini istorice în întreaga dezvoltare a mişcării revoluţionare din ţara noastră, care a reprezentat un element esenţial de coeziune naţională şi de propulsare a societăţii româneşti pe calea progresului şi a socialismului. Autorul a remarcat faptul că Nicolae Iorga — care după cum se ştie nu a fost străin de ideile socialiste ale timpului său — a intuit de asemenea şi legătura dintre mişcarea muncitorească şi cea naţională. În încheiere, comunicarea a subliniat faptul că formarea şi afirmarea naţiunii române socialiste înseamnă nivelul cel mai înalt la care a ajuns procesul istoric examinat, ce se desfăşoară sub ochii noştri.

În comunicarea *Problema apărării independenţei naţionale şi a integrităţii teritoriale a României în programul principalelor partide politice în perioada interbelică*, lector univ. dr. Ioan Scurtu a subliniat că în timp ce în politica internă existau deosebiri de vederi, în politica externă exista între partidele politice „o largă convergenţă" ce avea la bază necesitatea apărării integrităţii statului naţional unitar. Partidele politice, se arată în comunicare, s-au pronunţat pentru relaţii amicale cu toate ţările, în primul rînd cu cele vecine, pentru sprijinirea activităţii Societăţii Naţiunilor, relevîndu-se în context activitatea diplomatică depusă de Nicolae Titulescu.

Modul în care *Rolul ţărilor mici este reflectat în opera lui Nicolae Iorga din ajunul celui de-al doilea război mondial* a constituit tema comunicării susţinute de Paul Oprescu, cercetător ştiinţific principal la Institutul „N. Iorga". Este subliniată încrederea, bazată pe o profundă cunoaştere a istoriei, pe care savantul o avea în vitalitatea naţiunilor care prin orice ar trece învinge, în dreptul la viaţa liberă a naţiunilor, al statelor mici şi totodată este evidenţiată aspra condamnare pe care acesta o rostea la adresa statelor imperialiste agresive în acele „ceasuri ale şacalilor" cînd „se vindeau popoare". Era atitudinea unui istoric patriot care încerca prin scrisul său să-şi avertizeze poporul de gravele pericole ce-l pîndeau, atitudine care a contribuit în scurt timp la tragicul său sfîrşit.

Conf. univ. Gh. I. Ioniţă de la Facultatea de istorie-filozofie din Bucureşti a prezentat *Poziţia intelectualităţii progresiste din România în preajma şi în timpul loviturii istorice din august 1944*, analizînd amănunţit cele trei memorii din aprilie, iunie şi august 1944 trimise de reprezen-

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 32, nr. 8, p. 1573—1578, 1979

www.dacoromanica.ro

tanții intelectualității dictatorului Ion Antonescu. Cele trei documente reflectau îngrijorarea intelectualității față de situația oficială a țării, apreciau „continuarea războiului lipsită de obiectiv politic", putînd duce la „distrugerea totală a țării", cerînd dictatorului ieșirea cît mai grabnică a României din război.

Utilizînd numeroase documente, în cea mai mare parte inedite, dr. Eliza Campus a arătat în comunicarea *Preludii ale actului istoric de la 23 August 1944*, criza profundă a regimului antonescian în preajma lui 23 August (Comunicarea se publică în numărul de față).

Situația extrem de critică a regimului antonescian după declanșarea ofensivei sovietice din 20 august a fost analizată de căpitan Mihail E. Ionescu în comunicarea *Ultimele zile ale guvernului Antonescu. 20—23 august 1944. Decizia militară*. Folosind îndeosebi documente provenite din arhivele militare, autorul prezintă un tablou detaliat al situației militare în care se aflau trupele germane și române pe front, arătînd că hotărîrea lui Antonescu de a rezista în continuare menținînd țara în război cu Națiunile Unite nu făcea decît să-i prelungească în mod inutil suferințele.

Prezentînd comunicarea *Contribuții privind desfășurarea evenimentelor din ziua de 23 August 1944*, dr. Traian Udrea, cercetător științific principal la Institutul de istorie „N. Iorga", a făcut mai întîi o trecere în revistă a istoriografiei românești consacrată insurecției din august 1944, arătînd că cu toate eforturile depuse istoricii nu au reușit să clarifice încă toate problemele legate de desfășurarea evenimentelor din zilele insurecției. Autorul consideră că este necesară revederea și reinterpretarea materialului faptic existent, concomitent cu noi investigații de arhivă pentru elucidarea problemelor controversate încă.

În continuare dr. Florin Constantiniu a abordat în comunicarea *Victoria insurecției din august 1944 și falimentul politic definitiv al Gărzii de fier*, eșecul planurilor naziste de folosire a Gărzii de fier împotriva noului regim din România (comunicarea se publică în numărul de față).

Implicațiile în zona centrală și sud-est europeană ale evenimentelor din august 1941 din România au constituit obiectul intervenției conf. univ. dr. Gheorghe Cazan *Insurecția din august 1944 în context european*. Sînt analizate efectele pe care victoria insurecției și alăturarea României coaliției antifasciste le-a avut asupra situației politice din Bulgaria, Ungaria, Iugoslavia, arătîndu-se că ea a impulsionat lupta antifascistă a acestor popoare.

Problema constituțională după 23 August 1944 — dacă constituția din 1923 a fost restabilită în totalitate sau numai în parte — a fost supusă atenției celor prezenți de dr. Vasile Liveanu, cercetător științific principal la Institutul de istorie „N. Iorga". (Textul lărgit al comunicării se publică în numărul de față).

În încheierea lucrărilor, dr. Gheorghe Cristea, cercetător științific principal la Institutul de istorie „N. Iorga", președintele Consiliului științific, a subliniat calitatea comunicărilor prezentate, faptul că ele au introdus în circuitul științific informații noi, rod al investigațiilor de arhivă, că această sesiune, ca și cele din anii precedenți, a constituit un prilej pentru afirmarea științei istorice românești contemporane.

Mihai Oprițescu

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ ANUALĂ A SECȚIEI ISTORIE-FILOZOFIE A FACULTĂȚII DE ISTORIE-FILOZOFIE DIN BUCUREȘTI

A devenit o tradiție ca la fiecare sfîrșit de an universitar, cadrele didactice, cercetătorii și studenții secției de istorie-filozofie să participe la sesiunea științifică anuală, cu cele mai noi și mai interesante lucrări realizate în domeniul cercetării istorice.

Această sesiune anuală, amplă manifestare științifică în viața Secției de istorie-filozofie, a constituit un bun prilej pentru realizarea unui larg schimb de opinii între cadrele didactice, cercetători și studenți, pe marginea problemelor abordate în lucrări, cît și pentru informarea participanților cu ultimele noutăți din domeniul preocupărilor științifice ale acestora.

Sesiunea științifică din acest an, desfășurată pe parcursul a două zile (27 și 28 aprilie 1979) s-a bucurat de o largă participare atît în ce privește numărul comunicărilor cît și al auditoriului. Ca un aspect pozitiv trebuie remarcată prezența în cadrul acestei manifestări științifice, a unui mare număr de studenți cercetători (14) din aproape toți anii de studiu (II, III și IV).

În activitatea de elaborare a comunicărilor, ca dealtfel în întreaga lor activitate de cercetare științifică, cadrele didactice, cercetătorii și studenții au avut drept călăuză *Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, indicațiile și orientările cuprinse în cuvîntările secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, alte documente de partid și de stat.

www.dacoromanica.ro

Celc 22 de comunicări, prezentate de cadre didactice, cercetători și studenți, abordează o problematică diversă din toate epocile, atît ale istoriei României cît și ale istoriei universale. De asemenea comunicările acoperă un larg spațiu geografic tratînd teme din istoria Europei, Asiei, Africii și Americii Latine.

Comunicarea *Mit, ideologie și istorie în „Perșii" lui Eschil*, prezentată de lector dr. Zoe Petre, subliniază pe baza unei temeinice analize a structurilor tematice și semiotice a lucrării respective, căile de restructurare a ideologiei politice tradiționale în și prin teatrul acestui renumit autor din antichitatea greacă.

O altă comunicare *Probleme ale urbanismului în coloniile grecești pe baza unor lucrări recente* care abordează de asemenea o temă din epoca veche, a fost prezentată de Alexandru Avram, student în anul III (conducător științific lector dr. Zoe Petre). Autorul prezintă o sinteză a cercetărilor arheologice și istorice recente asupra concepțiilor urbanistice antice, subliniind rolul determinant al raporturilor social-economice specifice orașului antic în dezvoltarea urbană și organizarea spațiului politic.

Sarolta Baboș, studentă în anul II (conducător științific lector dr. Florentina Cazan), în comunicarea *Aspecte ale vieții urbane și ale schimburilor comerciale în evul mediu timpuriu în Europa apuseană*, încearcă să demonstreze că în secolele VII—XI, în această parte a continentului s-a desfășurat o bogată activitate economică, chiar dacă uneori au fost și momente de criză.

În comunicarea *Bizantinii și traco-romanii în statul bulgar la mijlocul secolului al IX-lea*, lector dr. Stelian Brezeanu prezintă pe baza informațiilor furnizate de documente latine — corespondența cu curia papală, lista membrilor legației bulgare la Sinodul din Constantinopol (869/870) — evenimentele legate de creștinarea țarului bulgar Boris. Analizînd aceste documente, autorul conchide că populația greacă și traco-romană din statul bulgar a jucat un rol important în evenimentele aflate în curs pe scena politică din Pliska.

Un grup de cercetători, format din lector dr. Mihai Maxim și studenții Dan Anton, Ovidiu Bozgan, Evantia Doru, Emil Enache, Dorin Matei, Marius Zaharia, a prezentat comunicarea *Un tezaur de aspri din secolele XV—XVI descoperit la Berteștl, jud. Brăila*. Tezaurul, compus din 290 de monede turcești (aspri) emise între 1451 și 1520 de sultanii Mehmed al II-lea, Bayezid al II-lea și Süleyman I, a fost descoperit în 1958 de un țăran cooperator și se păstrează la Muzeul județean de istorie din Galați. Majoritatea covîrșitoare a monedelor provin de la Bayezid al II-lea și au fost bătute în monetăriile balcanice în primul rînd la Novo-Brdo. Avînd în medie 10—11 mm diametru și 0,73 g greutate, accelele din tezaur au un excelent titlu ($900^0/_{00}$).

Aproape identic cu tezaurele de la Militari (București), Giștești (Videle) și Orbeasca de Jos (Alexandria) tezaurul de la Berteștl, lucrat de un grup de studenți în cadrul practicii de vară la Muzeul județean de istorie din Galați, pune în lumină alături de alte mărturii documentare și numismatice, masiva penetrație a asprului, devenită cea mai puternică monedă a Europei, la Dunărea de Jos, începînd de la mijlocul veacului al XV-lea, procesul de transformare treptată a Dunării în fluviu otoman, în zona Buzău—Brăila și în apropierea marelui fluviu, înainte de 1538—1542 cînd Brăila a fost ocupată și transformată, împreună cu cîteva zeci de sate din vecinătate în „Kaza". Reprezentînd o valoarea mică (cca. 5 galbeni sau 10 oi) suma tezaurizată putea fi rodul unei tranzacții, al unui atac la drumul mare sau al unei acțiuni antiotomane (asupra unui negustor al Porții). De asemenea, ea putea fi îngropată în legătură cu vremurile tulburi create de ocuparea și transformarea Brăilei în „raia".

În comunicarea *Relațiile țărilor române cu Ohrida în secolul al XVI-lea, în lumina unor documente turcești inedite*, lectorul dr. Mihai Maxim, comentînd două documente turcești noi: din 10 iunie 1544 și din 22 septembrie 1544 — cu un adaos din 7 decembrie 1544 — afirmă că atîrnarea canonică a scaunelor mitropolitane ale Moldovei și Țării Românești față de Ohrida constituie un fapt real, istoric, chiar dacă este de scurtă durată (poate mai puțin de un an) și fără consecințe importante.

Comunicarea aduce argumente în sprijinul ipotezei că această atîrnare nu putea avea loc înainte de anii 1538—1541, momentul instaurării efective a dominației otomane în țările române și că abia după această dată putea să se desfășoare „mezatul" scaunelor mitropolitane moldo-muntene. În final, autorul conchide că noile documente sînt revelatoare pentru instaurarea dominației otomane în țările române, pentru noul lor statut politico-juridic față de Poartă după anii 1538—1541.

Lector dr. Florentina Căzan, în comunicarea *Un umanist german din secolul al XVI-lea — Johannes Cochlaeus*, și-a propus să reînvie personalitatea unui mare cărturar al renașterii germane, despre care astăzi se vorbește puțin sau deloc. Pe baza unui interesant material documentar cercetat la Sächsische Landes bibliothek — Dresda și la biblioteca Universității din Halle, autoarea a readus în discuție activitatea de pedagog a lui J. Cochlaeus și s-a oprit îndeosebi asupra luptei politice dusă de marele umanist împotriva lui Martin Luther.

www.dacoromanica.ro

Ioan Chiper, cercetător științific principal, în comunicarea *Cel mai vechi sigiliu cunoscut cu legenda în limba română (Țara Românească, sec. XVI)*", prezintă un sigiliu timbrat, conservat în condiții excepționale la British Museum Library, secția manuscrise, cu legenda „Petrașcu Voievoda den Țara Rumenească". Pe baza analizei scrisorii căreia îi aparținea sigiliul, autorul apreciază că acesta a aparținut lui Petru Cercel, în perioada cînd era pretendent la tronul Țării Românești, scrisoarea putînd fi datată aproximativ în primăvara anului 1580.

În comunicarea *Importanța corespondenței diplomatice a lordului Winchilsea pentru istoria României (1660—1669)*, dr. Paul Cernovodeanu, cercetător științific principal, prezintă importanța unei arhive diplomatice engleze pentru istoria țărilor române, evidențiind rolul preponderent activ al acestora în diplomația sud-est europeană, atît pe plan politic cît și economic.

Mihai Manea, student în anul III (conducător științific lector dr. Mircea Popa), în comunicarea *Consecințele social-economice și politice ale revocării edictului de la Nantes (1685)*, a urmărit modul în care în Franța s-au acumulat treptat, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, cauzele care vor provoca, la începutul secolului al XVIII-lea, declanșarea crizei sistemului feudalo-absolutist.

Comunicarea *Diplomația europeană de la Congresul de la Utrecht (1713) la succesiunea austriacă (1740)*, prezentată de conf. dr. Nicolae Ciachir, a încercat să sintetizeze problemele complexe ce frămîntau Europa, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea : rivalitatea dintre Anglia și Franța, dintre Habsburgii de la Viena și Bourbonii din Spania, criza orientală pînă la pacea de la Passarovitz (1718) și Belgrad (1739), succesiunea poloneză, rivalitatea ruso-suedeză.

Lector dr. Gheorghe Iscru, în comunicarea *A fost finanțat Tudor Vladimirescu de Eterie? (În legătură cu împrumutul pe care i l-ar fi acordat Pavel Macedonski)*, reluînd discuția asupra unui argument „forte" al tezei privind subordonarea lui Tudor Vladimirescu și a revoluției conduse de el față de Eterie, și anume, informația că Pavel Macedonski l-ar fi împrumutat pe cel dintîi, la 13 ianuarie 1821, cu suma de 20 000 lei pentru cheltuieli prilejuite de începutul acțiunii, și analizînd mai atent documentele, în contextul istoric, conchide că nu există dovezi de certă valoare care să susțină efectuarea „împrumutului", iar dovezi că banii respectivi ar fi provenit sau puteau să provină din „cassa" Eteriei nu s-au adus pînă în prezent.

În comunicarea *Intelectualii români și spiritul revoluționar în epoca Renașterii naționale*, Nicolae Liu, cercetător științific principal, prezentînd principalele forme de manifestare ale spiritului revoluționar, în epoca de trecere de la feudalism la capitalism, subliniază aportul intelectualității la procesul de „regenerare națională", demonstrînd eficiența și contribuția acesteia la mutațiile fundamentale pe drumul înfăptuirii statului național român.

Lector dr. Valeria Ciachir, în comunicarea *Învățămîntul secundar feminin de stat în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, se referă la etatizarea acestuia și etapele urmate în vederea asimilării învățămîntului feminin cu cel de băieți, conținutul și organizarea lui și școlile de fete înființate prin Legea instrucțiunii din 1864 și 1898, citînd un număr de foste eleve care s-au afirmat pe plan național și european în diferite profesiuni și în viața social-culturală a țării.

Comunicarea *Activitatea delegației române la Conferința de pace de la Paris din 1919*, prezentată de Francisc Haber, student în anul III (conducător științific lector dr. Ioan Scurtu), expune modul de desfășurare al Conferinței, poziția marilor puteri — Anglia, Franța, S.U.A., Italia, Japonia — față de țările mici care au adus o contribuție importantă în primul război mondial și eforturile depuse de delegația României condusă de Ion I. C. Brătianu de a obține respectarea Convenției din august 1916, încheiată cu Antanta.

Constantin Stan, student în anul III (conducător științific lector dr. Eufrosina Popescu), în comunicarea *Relațiile Partidului Național Liberal cu Partidul Poporului (1920—1922)*, prezintă aspecte ale relațiilor dintre cele două partide între 1920—1922, ani de adînci frămîntări, încercînd să dezvăluie caracterul sinuos și de multe ori contradictoriu al acestora.

În comunicarea *Aspecte ale activității desfășurate de Lucrețiu Pătrășcanu în anii 1936—1937*, asistent Vasile Budrigă, folosind presa de orientare burghezo-democratică din perioada respectivă, se referă la unele aspecte ale activității desfășurate, îndeosebi pe linia luptei pentru făurirea Frontului Popular Antifascist în România, de militantul comunist, patriotul și omul de cultură Lucrețiu Pătrășcanu în numele și din însărcinarea conducerii P.C.R.

Comunicarea *Aspecte ale crizei regimului antonescian în ajunul insurecției*, prezentată de dr. Florin Constantiniu, cercetător științific principal, analizează un raport inedit al lui Karl Klugkist, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Karl Clodius, întocmit la 30 august 1944 și consacrat evenimentelor din România pînă la 25 august 1944. Examinînd raportul lui K. Klugkist, privind dorința exprimată de Antonescu în discuțiile sale cu Clodius din lunile iunie—iulie 1944 de a-și rezerva „libertatea de acțiune deplină", autorul conchide că această poziție a fost expusă între 24 iulie și 4 august, dar abandonată după întîlnirea de la Rastenburg

www.dacoromanica.ro

dintre Hitler și Antonescu, pentru a fi reluată la 22 august, cînd criza politico-militară a regimului antonescian se apropia de apogeu.

Liliana Breniuc, studentă în anul II (conducător științific conf. dr. Gheorghe Cazan), în comunicarea *Din viața culturală a capitalei în primii ani de la proclamarea Republicii*, folosind presa vremii („Scînteia Tineretului", „Contemporanul", reviste de specialitate) prezintă transformările profund revoluționare care se manifestau pe planul învățămîntului și culturii în primii ani de după proclamarea Republicii.

În comunicarea *Conferința de la Bandung — moment important în lupta popoarelor afro-asiatice pentru democratizarea relațiilor economice și politice internaționale* lector dr. Ema Nastovici readuce în discuție o problemă majoră a lumii contemporane, anume lichidarea subdezvoltării și a instaurării unei noi ordini internaționale, pusă în discuție în urmă cu circa un sfert de veac (1955) în cadrul acestui înalt for, la fel de actuală și stringentă astăzi.

Alexandru Dumitriu, student în anul IV (conducător științific conf. dr. Zorin Zamfir), în comunicarea *Lupta de eliberare în Guineea după al doilea război mondial*, prezintă noua situație internațională creată după al doilea război mondial, favorabilă luptei popoarelor aflate sub dominație colonială pentru independență. În acest context general se înscrie și lupta poporului guineez, care sfîrșește prin cucerirea independenței devenind, astfel, primul stat independent din Africa după al doilea război mondial și în același timp un puternic impuls pentru celelalte popoare din colonii.

Comunicarea *Cu privire la relațiile Republicii Cuba cu țările latino-americane* al cărei autor este Doru Bratu, student în anul IV (conducător științific conf. dr. Gheorghe Cazan), prezintă un moment important al „noii politici" a președintelui John F. Kennedy față de America Latină, așa-numita alianță pentru progres, care pe lîngă unele forme de ajutor acordat statelor de la sud de Rio Grande, urmărea să mențină neștirbite pozițiile S.U.A. în această zonă, avînd și un caracter contrarevoluționar. Autorul scoate în evidență faptul că această politică a suferit un eșec, atît datorită insuficienței ajutorului acordat cît și creșterii luptei antiimperialiste pe continentul latino-american.

Ajunși la final, după o prezentare succintă a sesiunii științifice anuale, considerăm necesară desprinderea unor concluzii, reieșite pe parcursul celor două zile de desfășurare a acesteia.

Sesiunea din acest an reprezintă un pas înainte în planul activității de cercetare științifică a cadrelor didactice, cercetătorilor și studenților, fiind rezultatul integrării învățămîntului cu cercetarea.

Merită a fi subliniat, ca un aspect pozitiv al acestei sesiuni, atragerea unui număr mare de studenți în munca de cercetare științifică, familiarizarea lor cu rigorile acestei activități.

În final, trebuie evidențiat faptul că reușita acestei acțiuni nu constituie un prilej de automulțumire pentru participanți ci dimpotrivă un puternic îmbold pentru activitatea de viitor în domeniul cercetării științifice a tuturor cadrelor didactice, cercetătorilor și studenților din Secția de istorie-filozofie a facultății.

Ion Bălgrădean

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ DE LA PITEȘTI DEDICATĂ ZILEI DE 23 AUGUST

În ziua de 2 iunie 1979 a avut loc la Pitești — în sala de ședințe a Comitetului județean Argeș al P.C.R. — sesiunea științifică cu tema „35 de ani de la eliberarea României de sub dominația fascistă", manifestare dedicată celei de-a XXXV-a aniversări a eliberării patriei și celui de-al XII-lea Congres al P.C.R.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de prof. Stan Florea, inspector general al Inspectoratului județean de învățămînt Argeș.

Organizatorii sesiunii — Societatea de științe istorice din R. S. România, Inspectoratul școlar Argeș, filiala Argeș-Pitești a Societății de științe istorice și Casa corpului didactic Argeș — au asigurat un program de dezbateri interesant, în cadrul căruia au fost prezentate următoarele referate: *Partidul Comunist Român — organizatorul și îndrumătorul mișcării de rezistență antifascistă din România* de conf. univ. dr. Nicolae Petreanu de la Academia „Ștefan Gheorghiu"; *Politica de alianță dusă de partidul comunist în vederea pregătirii și înfăptuirii insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste din August 1944* de prof. univ. dr. Aron Petric de la Universitatea București; *Conceptul de insurecție și importanța lui pentru definirea evenimentelor din August 1944*, de conf. univ. Constantin Mocanu de la Academia „Ștefan Gheorghiu"; *Cadrul istoric al unor importante momente din lupta poporului român pentru afirmarea ființei sale națio-*

www.dacoromanica.ro

nale de dr. Petre Popa, secretar al Comitetului municipal Pitești al P.C.R., jud. Argeș ; *Contribuții la cunoașterea stării de spirit a maselor populare din Banat în anii dictaturii militaro-fasciste (1940—1944)* de profesor emerit Dan Popescu, președintele filialei Lugoj a Societății de științe istorice ; *Lupta de rezistență a maselor populare argeșene împotriva dictaturii militare-fasciste și războiului antisovietic* de conf. univ. dr. C. Dumitrescu, Facultatea de învățământ pedagogic Pitești și lector univ. dr. Emil Răcilă de la Academia de Studii Economice București ; *Insurecția din august 1944 în contextul istoriei patriei noastre și început al revoluției democrat-populare în România* de conf. univ. dr. Gh. I. Ioniță de la Universitatea București ; *Formațiunile de luptă patriotică și rolul lor în insurecția victorioasă din august 1944 în Valea Prahovei* de conf. univ. dr. Ion Baicu de la Institutul de petrol Ploiești ; *Insurecția din august 1944 în porturile dunărene* de prof. dr. N. Bîrdeanu de la Liceul „Matei Basarab" — București ; *Un jurnal de front inedit al unui erou post-mortem, Mihai Oprea* de prof. Ludovica Tănăsescu și Victor Tănăsescu, inspector metodist I.C.P.P.D. București ; *Aspecte privind contribuția organizației U.T.C. Prahova la lupta împotriva dictaturii militaro-fasciste* de Mihai Rachieru, directorul filialei Ploiești a Arhivelor statului ; *Contribuția argeșenilor și muscelenilor la înfrîngerea Germaniei hitleriste* de Doru Mavrodin, directorul filialei Pitești a Arhivelor statului ; *Metode și procedee folosite pentru integrarea documentelor de partid în cadrul temei „Insurecția națională, armată, antifascistă și antiimperialistă din august 1944* de lector univ. Ion Șendrulescu de la I.C.P.P.D. București.

După cum rezultă din tematică, sesiunea a abordat o arie problematică largă, căreia i s-a adăugat interesul datorat ineditului multora dintre punctele de vedere și materialele prezentate. Prin aceasta, sesiunea de la Pitești s-a înscris ca un înalt omagiu adus memorabilului August 1944 de către Societatea de științe istorice din R. S. România în anul în care această societate împlinește 30 de ani de activitate.

Gh. I. Ioniță

www.dacoromanica.ro

R E C E N Z I I

* * * *Documente privind istoria militară a poporului român, 23—31 august 1944*, vol. II—IV, Edit. militară, Bucureşti, 1977—1979, LXXX + 298 p., LXXII+283 p.; XLVIII +304 p.*

Sub egida Centrului de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară se află în curs de editare de cîţiva ani corpusul *Documente privind istoria militară a poporului român* din care pînă în prezent au apărut cinci volume consacrate anilor 1878—1894 şi un altul — în patru părţi — privind perioada 23—31 august 1944. De fapt, aceste ultime volume alcătuiesc ele însele un mic corpus consacrat aspectelor militare ale desfăşurării insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste, adică luptelor duse de unităţile armatei române, sprijinite de gărzile patriotice, împotriva trupelor hitleriste — şi în anumite zone şi a celor horthyste — pentru eliberarea teritoriului naţional. Prima parte — în fapt primul volum[1] a apărut în 1977, seria celor patru încheindu-se acum în anul celei de a 35 a aniversări a insurecţiei române din august 1944.

Documentele interne privind acest mare eveniment al istoriei poporului român fuseseră valorificate într-un şir de lucrări, în fruntea cărora trebuie amintită ampla monografie *România în războiul antihitlerist 23 august 1944 — 9 mai 1945*, Edit. militară, Bucureşti, 1966, dar ele nu au făcut decît obiectul unor publicaţii în culegeri, precum *Pentru eliberarea patriei*, Edit. militară, Bucureşti, 1972, sau în diverse periodice; prin însuşi caracterul acestor editări, sursele erau sever selectate iar publicarea lor rămînea sub semnul sporadicului şi fragmentarului. Atenţia s-a îndreptat mai ales asupra surselor narative, literatura memorialistică beneficiind de o colecţie valoroasă *Memorii de război*, în cadrul cărora au apărut volume de interes deosebit pentru reconstituirea evenimentelor insurecţionale[2], precum şi de culegeri de amintiri (*Povestesc veteranii* şi *În numele victoriei*, Edit. militară Bucureşti, 1974, 1975).

Publicarea surselor documentare propriu-zise rămînea însă o necesitate nu numai pentru că unul din principiile de bază ale criticii istorice afirmă primatul izvorului documentar asupra celui narativ, dar şi pentru că progresul cercetărilor privind insurecţia reclama o largă şi solidă bază de informaţie.

Depistarea, selectarea şi tipărirea au fost asumate de un colectiv de specialişti de înaltă calificare, cei mai mulţi cu valoroase contribuţii la istoria insurecţiei şi a participării României la războiul antihitlerist şi deci perfecţi cunoscători ai surselor documentare.

Cea mai mare parte a documentelor tipărite provin din arhivele Ministerului Apărării Naţionale, cărora li se adaugă documente din arhivele americane — documente germane capturate — şi maghiare, aflate în microfilm la Arhivele Statului din Bucureşti sau în fondul documentar al Centrului de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară.

Din cele 1 057 documente cîte cuprind cele patru părţi (repetăm însă că e vorba de volume şi termenul de *parte* induce în eroare), în volumele prezentate aici materialul documentar se repartizează astfel: părţile II: 26 şi 27 august — doc. 301—616; III: 28 şi 29 august — doc. 617—890, IV; 30 şi 31 august — doc. 891—1 057.

Documente incluse în vol. II—IV aduc o informaţie pe cît de abundentă pe atît de preţioasă pentru cunoaşterea luptelor duse de ostaşii români pe întreg teritoriul ţării împotriva forţelor militare ale Reichului nazist. Subliniem datele privind lichidarea grupării germane din nordul capitalei, care, după eşecul încercării de a pătrunde în Bucureşti a opus o rezistenţă înverşunată. Acţiunile duse de unităţile române s-au încheiat cu zdrobirea acestei grupări, iar resturile ei care reuşiseră să scape au fost capturate, printre prizonieri aflîndu-se generalii Alfred Gerstenberg şi Rainer Stahel, care comandaseră succesiv atacul împotriva capitalei. În ordinul de zi din 30 august al ministrului de război se spune: „După cinci zile de grele şi neîn-

* Volume întocmite de col. Petre Ilie, col. Alexandru Gh. Savu, col. Leonida Loghin, căp. Mihail E. Ionescu.

[1] Vezi recenzia lui Gh. Florescu, în „Revista de istorie", t. 31 (1978), nr. 8, p. 1482 1484.

[2] Cf. Ioan Chiper, *Participarea armatei române la războiul antihitlerist în memorialistica militară română*, în „Revista de istorie", t. 27 (1974), nr. 8, p. 1173—1180.

www.dacoromanica.ro

trerupte lupte, unitățile însărcinate cu siguranța și apărarea capitalei au înfrînt definitiv trupele naziste care atacau de pe uscat și din aer orașul București. Într-un avînt impresionant, unitățile române au asaltat pe inamic capturînd un mare număr de prizonieri și material de război foarte numeros ... Sînt mîndru că în Capitala Țării se găsesc asemenea brave trupe și comandanți destoinici, care au putut obține una dintre cele mai frumoase victorii, atrăgînd admirația marilor noștri aliați" (doc. 952).

Un mare număr de documente, provenite îndeosebi de la Corpul 5 Teritorial, privesc luptele duse împotriva unităților Wehrmachtului în zona petroliferă. Condițiile în care au luptat ostașii români au fost deosebit de anevoioase din pricina inferiorității tehnicii de luptă: în întreaga arie a amintitului corp teritorial nu se afla decît un singur tun de 105 mm (doc. 408). În ciuda acestei disproporții de forțe, ordinul dat de șeful Marelui Stat Major, la 26 august prevedea: „Se va închide Valea Prahovei scurgerii armatei germane spre Brașov ... Germanii nu trebuie să scape nici unul, morți sau prizonieri" (doc. 447). Soldații români nu au precupețit nici o jertfă pentru a aduce la îndeplinire acest ordin.

O altă zonă de desfășurare a unor lupte violente a fost cea din imediata apropiere a cursului Dunării, de-a lungul întregului teritoriu românesc. Pentru zona Bărăganului, luptele erau cunoscute pînă acum grație excelentei lucrări a generalului (r) Costachi Mîndru, *Focuri în Bărăgan*, Edit. militară, București, 1973, dar acum dispunem de date abundente care completează această expunere și permit cunoașterea luptelor în amonte de Oltenița. Garnizoana de la Cernavoda s-a distins în cursul luptelor din zilele de 23—29 august, fiind citată prin ordinul de zi care îi rezumă astfel acțiunile: „... reușind să dezarmeze unități germane cu efective foarte mari; angajînd lupte pe apă cu vasele germane și pe uscat; unitățile s-au arătat vrednice de ceasul pe care îl trăim" (doc. 872). Se cuvine amintit că printre soldații noștri s-au aflat recruți care au primit aici botezul focului.

Documentele aduc informații asupra operațiunilor armatei române pentru păstrarea capului de pod strategic din Transilvania de sud și redobîndirea Transilvaniei de nord, smulsă țării prin dictatul de la Viena. În zilele de 30 și 31 august, trupele noastre au trecut în cîteva puncte frontiera impusă prin acest dictat și au înaintat în direcțiile Ormeniș-Aita Seacă și Doboli-Sfîntul Gheorghe. S-au luat, de asemenea, măsuri pentru ca unitățile care au putut fi recuperate de pe frontul din Moldova să fie integrate dispozitivului de luptă, care urma să participe la eliberarea Transilvaniei de nord. La 30 august, generalul I. Dumitrache, comandantul Corpului de munte, a trimis Marelui Stat Major următoarea telegramă: „Astăzi, 30 august 1944, data cînd se împlinesc patru ani de la cedarea primelor orașe din Ardealul de nord, în sectorul Brașov s-a trecut granița și prin lupte s-a ocupat primul obiectiv" (doc. 972).

În volume figurează documente care pun în lumină rolul conducător al Partidului Comunist Român în cadrul coaliției forțelor antihitleriste din țară, în desfășurarea insurecției, în organizarea și îndrumarea gărzilor patriotice (doc. 418, 419, 420, 553, 554, 696, 728 etc.). Apelul adresat de Comitetul Central al Partidului Comunist Român cetățenilor țării: „Sprijiniți armata română care luptă eroic, alături de armata roșie eliberatoare, împotriva cotropitorilor germani, pentru apărarea libertății naționale" (doc. 696) a găsit un larg ecou. În cadrul gărzilor patriotice sau alte forme de organizare, populația civilă a dat un generos concurs forțelor noastre armate. Are o valoare simbolică, din acest punct de vedere, ordinul de zi al comandantului garnizoanei Turnu-Severin, care, elogiind bravura trupei și a populației civile ce apăraseră orașul împotriva atacului dat de puternice forțe hitleriste, sublinia că la lupte au participat „copiii și populația orașului" și încheia cu cuvintele: „Să trăiți ostași viteji ai garnizoanei Turnu Severin! Să trăiască vitejii cetățeni ai orașului nostru" (doc. 466).

Un șir de documente privesc marșul strategic al armatei sovietice prin teritoriul românesc eliberat de forțele noastre armate și de gărzile patriotice. Într-o notă informativă din 29 august a Marelui Stat Major se arăta că ostașii sovietici „sînt foarte impresionați de manifestările binevoitoare și chiar cordiale ale populației. În legătură cu aceasta au afirmat că au o deosebită satisfacție că propaganda germană n-a avut efect de a instiga populația contra U.R.S.S." (doc. 835).

Documentele incluse în cele patru volume, aduc în circuitul științific date și informații care permit reconstituirea corectă a acțiunilor de luptă. Astfel, spre a lua un exemplu, relatarea lt. col. Matei Marin despre luptele de la Boteni (*Zile fierbinți pe aeroportul Boteni* în *Povestesc veteranii*, p. 26—41) poate fi acum confruntată și completată cu documente din acele zile (vezi sub *voce* în indice). În alte cazuri, informații germane, de pildă, cele privind trimiterea unor unități ale regimentului „Brandenburg", în România găsesc întregiri în sursele românești (doc. 364, 496, 502).

Ajungem astfel la principala noastră obiecție în privința felului în care a fost se-

www.dacoromanica.ro

lectat materialul volumelor. În cuprinsul lor figurează citeva documente germane și ungare privind reacția autorităților politice și militare ale Reichului nazist și Ungariei horthyste față de insurecția română. Rămîn neînțelese care au fost criteriile de alegere ale acestor documente, căci, cel puțin în privința surselor germane, microfilme de la Arhivele Statului din București cuprind materiale cu informații de maxim interes. Să amintim de pildă, jurnalul de operații al grupului de armate „Ucraina de sud" (fragmente în „Revista arhivelor" LI (1974), vol. XXXVI, nr. 3, p. 410—416; datele analizate de general-maior Eugen Bantea, *Insurecția română în jurnalul de război al grupului de armate german „Ucraina de sud"*, Edit. militară, București, 1974, 202 p.). În ce ne privește, credem că trebuie respectată împărțirea obișnuită în izvoare interne și externe (aici din punct de vedere al provenienței, și nu teritorial), urmînd ca documentele germane, ungare etc. să fie cuprinse într-o serie de surse străine, care nu trebuie să întîrzie să apară (unele documente germane, publicate de general-maior Eugen Bantea și căpitan Mihail E. Ionescu, în „Magazinul istoric", dau măsura valorii acestei categorii de izvoare).

Sîntem de asemenea pentru publicarea documentelor fără nici un fel de omisiuni (vezi doc. 419, 554, 555, 728) și credem că selecția putea fi mai riguroasă pentru a evita documentele care nu aduc informație nouă față de altele tipărite (de pildă, doc. 691 și 693 față de doc. 712 : capturarea generalilor Gerstenberg și Stahel) sau a elimina repetițiile care merg pînă la identitate (de exemplu datele privind județul Prahova din doc. 891 sînt identice cu cele din doc. 914).

La capătul acestei prezentări, este de amintit informația dată de colectivul de redacție că un șir de evenimente și acțiuni desfășurate în zilele de 23—31 august, semnalate în documente post 31 august 1944 nu apar în aceste volume, întrucît a fost respectat riguros principiul cronologic. E un motiv în plus pentru a aștepta cu cel mai viu interes continuarea publicării documentelor privind participarea României la războiul antihitlerist.

Cele patru volume prezentate mai sus sînt rodul unei investigații laborioase, care onorează prin rezultatele ei, deopotrivă autorii și istoriografia română. O ediție făcută cu competență și dăruire, care va aduce cele mai însemnate servicii istoriografiei noastre și care constituie un omagiu celor care au luptat sub steagurile insurecției, organizată și condusă de Partidul Comunist Român.

Fl. Constantiniu

EMILIA SONEA, GAVRILĂ SONEA, *Viața economică și politică a României. 1933—1938*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1978, 331 p.

Un nou studiu monografic, conceput cu responsabilitate și comprehensiune, vine să umple un gol resimțit și acuzat de istoriografia actuală, de fiecare dată cînd s-a încercat a se reface imaginea de ansamblu a evoluției României între cele două conflagrații mondiale. Treptat, tabloul realităților economice și politice interbelice a început să se contureze, astfel încît, nu peste mult timp, poate, acest deziderat, reclamat cu acuitate de istorici, economiști, sociologi, politologi etc., va deveni, în sfîrșit, realitate. Dar, în timp ce anumite etape ale înaintării României contemporane au fost abordate, uneori la intervale destul de scurte, de mai mulți cercetători, ale căror investigații, axate îndeobște pe probleme ale vieții politice, s-au suprapus ori s-au întrepătruns, altele au rămas mai puțin explorate, întîrziindu-se astfel elaborarea monografiei globale, a sintezei care să elucideze caracteristicile drumului parcurs de țara noastră de la primele încercări de refacere de după războiul încheiat în 1918 și pînă la data cînd reușea să atingă cel mai înalt nivel al dezvoltării sale capitaliste. Astfel, anii 1934—1938 au făcut obiectul unor cercetări pertinente, întreprinse mai întîi de Al. Gh. Savu (*Dictatura regală. 1938—1940*, Edit. politică, București, 1970) și continuate, apoi, de Florea Nedelcu (*Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Edit. Dacia, Cluj, 1973), care s-au referit, însă, așa cum se poate observa, la ultima parte a acestei etape evolutive. Pentru intervalul ce a urmat imediat războiului, dispunem de o valoroasă monografie datorată lui Mircea Mușat și Ion Ardeleanu (*Viața politică în România. 1918—1921*, ed. a II-a completată, Edit. politică, București, 1976), și recent monografia lui M. Rusenescu și I. Saizu consacrată Vieții politice în România în anii 1922—1928 în timp ce perioada 1929—1933 n-a constituit, încă, subiectul unei cercetări monografice. Dar, unele aspecte ale vieții politice din acest răstimp au fost deja clarificate în monografiile unor partide politice burgheze, elaborate de M. Fătu și I. Spălățelu (*Garda de fier — orga-*

www.dacoromanica.ro

nizație teroristă de tip fascist, Edit. politică, București, 1971), Ioan Scurtu *(Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc. 1918—1926*, Edit. Litera, București, 1975) și Gheorghe T. Pop *(Caracterul antinațional și antipopular al activității Partidului Național Creștin*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1978), cărora li se adaugă o sinteză notabilă, semnată de Al. Gh. Savu *(Sistemul partidelor politice din România. 1919—1940*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1976). Nu trebuie omise, bineînțeles, realizările istoriografice privitoare la cunoașterea mișcării muncitorești și a organizațiilor politice ale oamenilor muncii, concretizate în publicarea unor importante monografii, precum ar fi : C. Cușnir-Mihailovici, Fl. Dragne, Gh. Unc, *Mișcarea muncitorească din România. 1916—1921. Crearea Partidului Comunist Român*, Edit. politică, București, 1971 ; *Crearea Partidului Comunist Român (Mai 1921)*, Edit. științifică, București, 1971 (sub red. : Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac) ; M. C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1921—1924*, Edit. politică, București, 1971 ; Gh. I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare (1934—1938)*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1978 și Gh. I. Ioniță, Gh. Țuțui, *Frontul Plugarilor (1933—1953)*, București, 1970 etc. În ultimii ani au fost întreprinse, de asemenea, unele investigații ce urmăresc evoluția economică a României în perioada la care ne referim, ajungîndu-se la elaborarea unor lucrări remarcabile, ca aceea semnată de D. Șandru *(Reforma agrară din 1921 în România*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1975). Așadar, o mare parte a perioadei 1918—1938 a fost sondată doar parțial, fără a se avea în vedere toate coordonatele dimensionale ale tabloului evolutiv al României interbelice. Cele mai multe dintre lucrările amintite iau în studiu evoluția realităților politice românești, astfel încît se poate vorbi de un adevărat revirîment al monografiilor privitoare la viața politică sau partidistă din România. Dar, aceste preocupări se cuvin a fi continuate și extinse chiar, întrucît un interval destul de întins a rămas mai puțin cercetat, fapt evidențiat de lipsa unor lucrări monografice care să se refere, de pildă, la anii crizei economice (1929—1933). Studiile apărute pînă în prezent, în diferite reviste sau culegeri de articole, care privesc aceste intervale, nu reușesc să suplinească, întotdeauna, lipsa lucrărilor monografice. Așadar, publicarea de către Editura științifică și enciclopedică a unei cărți care își propune să exploreze viața economică și politică a României între 1933 și 1938 este mai mult decît oportună, răspunzînd unei necesități unanim recunoscute.

Înainte de a purcede la discutarea acestui volum, se impun cîteva precizări. Demersul științific întreprins de Emilia Sonea și Gavrilă Sonea își propune, așa cum declară autorii, abordarea, într-o manieră monografică, atît a vieții economice, cît și a celei politice, a unei etape distincte a evoluției istorice a României. Prin urmare, se încearcă, confruntîndu-se în permanență factorii economici cu cei politici, iar uneori și cu acțiunea celor diplomatici, surprinderea concluziilor pe care le relevă incidența sau interacțiunea acestora. O asemenea perspectivă este nu numai tentantă, dar și indicată chiar în asemenea întreprinderi. Dar, observînd cu atenție structura cărții, constatăm că autorii au avut în vedere, înainte de toate, evoluția vieții politice românești, de la revenirea, în noiembrie 1933, a Partidului Național Liberal la conducerea țării și pînă la instaurarea, în februarie 1938, a dictaturii personale a lui Carol al II-lea. Paginile în care este discutată *concepția și activitatea guvernului național liberal în domeniul dezvoltării economiei naționale*, sau *creșterea economică, mutațiile între ramuri și reflectarea lor pe plan social* (capitolul III) reconstituie de fapt cadrul general-economic al guvernării Gh. Tătărescu. Aceasta a fost, credem, și intenția inițială a autorilor. Dealtfel, oricine s-ar ocupa de această acțiune ministerială liberală ar fi obligat să schițeze, dintru început, realitățile economice cu care se vor confrunta cei acreditați cu prerogativele investiturii supreme, programul economic al guvernului, încercînd apoi să urmărească modul în care a fost aplicat și rezultatele dobîndite. Așadar, propunîndu-și a sonda viața politică a României din perioada amintită, Emilia Sonea și Gavrilă Sonea aveau obligația de a se referi, așa cum au procedat dealtfel, și la caracteristicile vieții economice. Prin aceasta, însă, aria demersului lor rămîne aceeași. Dealtfel, chiar planul lucrării evidențiază acest fapt. În ultimă instanță, deci, monografia în discuție nu-și propune altceva decît să exploreze realitățile politice românești din anii 1933—1938. Încercînd a prefigura traiectoriile în virtutea cărora autorii și-au direcționat investigațiile, nu înțelegem să diminuăm cu nimic valoarea acestei monografii, valoare pe care am recunoscut-o înainte de orice alte considerații. Intitulată *Din viața politică a României. 1933—1938*, monografia de față ar fi exprimat întocmai sfera problematică a întreprinderii celor doi autori.

Întrebările la care și-au propus să răspundă Emilia Sonea și Gavrilă Sonea privesc o perioadă deosebit de densă în evenimente și fenomene istorice, de importanță majoră pentru evoluția de ansamblu a României. După încercările de normalizare și racordare la noile realități, survenite în urma *Marelui*

www.dacoromanica.ro

Război, după refacerea, în linii generale, în anii ce au urmat imediat conflagrației din 1914—1918, țara noastră a traversat un interval de redresare și consolidare, pentru a se vedea apoi obligată să suporte consecințele celei mai puternice crize care a zguduit întreaga economie capitalistă, în anii 1929—1933. Odată depășită și această încercare, România a intrat într-o nouă fază evolutivă, ce avea să se încheie, în 1938, cu modificări deosebite ale structurii sale politice. În aceste circumstanțe, oricine ar încerca să descifreze realitățile politice caracteristice anilor 1934—1938 se va strădui să elucideze, mai întîi, împrejurările în care s-a ajuns ca, în noiembrie 1933, I. G. Duca să preia succesiunea ministerială. Următoarele întrebări, firești dealtfel și învederate de realitățile concrete existente în țară, privesc programul de guvernare al noului cabinet, mutațiile intervenite în cadrul sistemului partidelor politice, raportul de forțe guvern-opoziție, după care urmează a se cerceta activitatea guvernamentală, modul de aplicare a programului anunțat, rezultatele obținute etc. În jurul acestor întrebări își construiesc autorii demersul lor, plecînd întotdeauna de la o documentație serioasă, care a presupus compulsarea unor bogate surse informaționale. Procedînd astfel, ei reușesc să ne restituie, în final, imaginea adevărată a vieții politice din intervalul studiat, care va constitui o parte componentă a tabloului de ansamblu al evoluției României între cele două războaie mondiale.

După obișnuitul *Cuvînt înainte*, în care sînt expuse intențiile și justificările autorilor, se trece la reconstituirea împrejurărilor în care Partidul Național Liberal a ajuns la conducerea țării. Sînt aduse în discuție, astfel, consecințele crizei economice cu care s-a confruntat România în ultimii cinci ani și modul în care s-au repercutat acestea asupra condițiilor de existență ale clasei muncitoare și ale țărănimii. Totodată, se întreprinde o succintă analiză a realităților politice, evidențiindu-se faptul că Partidul Național Țărănesc, după experiența celor aproape patru ani de guvernare, nu mai era în stare să conducă destinele țării. Relevînd mutațiile survenite în cadrul sistemului politic burghez, autorii trec în revistă principalele formațiuni politice, insistînd asupra transformărilor imanente, resimțite atît de țărăniști, cît și de liberali, în primii ani ai crizei și mai ales după „restaurația" carlistă. Propunîndu-și de la început, renunțarea la regimul parlamentar-constituțional, în vederea instituirii unei dictaturi personale, Carol al II-lea a înțeles că pentru a-și vedea realizate intențiile, trebuia mai întîi să demonstreze că formațiunile politice românești erau uzate și compromise, astfel încît orice guvernare de partid să pară imposibilă. Reconstituind preliminariile care au precedat schimbarea de guvern din noiembrie 1933, Emilia Sonea și Gavriliă Sonea conchid că aducerea la putere a lui I. G. Duca a fost impusă de conjunctura politică internă, chiar dacă tînărul monarh nu avea de gînd să-l investească pe acesta cu prerogativele ministeriale. În continuare, se întreprinde o examinare riguroasă a programului în virtutea căruia liberalii reclamau puterea, încercîndu-se a se releva jaloanele viitoarei lor acțiuni guvernamentale. Insistînd asupra circumstanțelor în care s-a realizat această schimbare de guvern, intenția autorilor a fost aceea de a surprinde complexitatea împrejurărilor în care I. G. Duca a preluat succesiunea, conștienți de faptul că analiza exactă a acestora va permite, apoi, explicarea perspectivelor ce le rezerva viitorul, celor abia instalați în fotoliile ministeriale. Cu minuțiozitate și atenție este urmărită efervescența politică ce a însoțit schimbarea de guvern, firească, dacă avem în vedere că numărul grupărilor politice care reclamau puterea, considerîndu-se capabile să răspundă problemelor ce se ridicau în fața țării, era destul de mare. Schimbarea de locuri între cele două formațiuni politice guvernamentale — Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc — a demonstrat regelui, și nu numai lui, imposibilitatea constituirii unui cabinet național sau de concentrare, deoarece raporturile existente între aceste două organizații politice sau între ele și celelalte erau, dacă nu ireconciliabile, atunci foarte greu de pus de acord. Or, această stare de lucruri convenea regelui, întrucît, compromiterea reciprocă a partidelor politice îl apropia de momentul în care va deveni posibilă instaurarea dictaturii sale personale. Cel de al doilea capitol se încheie cu prezentarea conjuncturii politice survenite în decembrie 1933, cînd, prin sfîrșitul tragic al primului ministru, țara se vedea confruntată din nou cu o criză ministerială. Dar, de data aceasta, criza declanșată de crima abominabilă ce a curmat viața lui I. G. Duca, deschizînd seria viitoarelor asasinate, releva faptul că România se afla în fața unui impas mult mai complicat decît părea la prima vedere. Partidul Național Țărănesc, abia trecut în opoziție, uzat și compromis, nu putea fi readus la guvern. Dintre celelalte formațiuni politice, deși toate reclamau investitura ministerială, nici una nu era în stare să ofere garanțiile necesare unei asemenea responsabilități. Partidul Național Liberal, la rîndul lui, prin moartea lui I. G. Duca, se vedea, dintr-o dată, confruntat cu o simptomatică criză de conducere. Prin dispariția lui Vintilă Brătianu se încheiase supremația autorității brătieniste. Constantin I. C. Brătianu, virtualul succesor al lui I. G. Duca, nu era de talia fraților săi. Apoi, Partidul Național Liberal

www.dacoromanica.ro

resimțea efectele acțiunilor disolutive inițiate de I. Th. Florescu și Gh. Brătianu. Odată compromisă unitatea partidului, în rîndurile sale au început să se manifeste unele curente centrifuge sau tendințe disidențiale. Totodată, între vechii conmilitoni brătienișți și generația tinerilor liberali, dornici de afirmare, au apărut grave neînțelegeri, accentuate de lipsa unui lider cu autoritate și suprafață politică. Astfel încît, criza guvernamentală de la sfîrșitul anului 1933 ni se relevă ca o criză a întregii structuri partidiste românești, circumstanță care a favorizat ascensiunea monomaniei carliste.

Capitolul care privește politica economică a guvernului liberal și realizările obținute în acest domeniu își avea locul, desigur, acolo unde se analizează opera guvernamentală a a Partidului Național Liberal. Prezentîndu-l separat, autorii s-au văzut obligați să restructureze întreg planul lucrării, fragmentînd astfel analiza activității guvernamentale. Inițial, credem că autorii și-au propus să investigheze *viața politică a României între 1933 și 1938*. Adăugînd, ulterior, în titlu, și *viața economică*, ei au încercat să reordoneze sumarul, în așa fel încît să răspundă titlului. Dar, cele 20 de pagini de analiză a realităților economice caracteristice anilor 1934—1938 se impuneau oricum în economia lucrării, deoarece discutînd opera guvernamentală, autorii trebuiau să se refere și la politica economică a cabinetului liberal și rezultatele acesteia. Revenind la prezentarea pe care o începusem, se cuvine să remarcăm examinarea atentă a principalelor direcții ale dezvoltării economiei românești în anii 1934—1938 și a realizărilor obținute în acest domeniu. Poate că ar fi fost necesar ca tot în acest capitol să se fi urmărit și modul în care Partidul Național Liberal și-a pus în practică programul economic anunțat în momentul venirii la guvern. Numai așa, dealtfel, confruntîndu-se intențiile cu rezultatele, putea fi definit mai exact caracterul principiilor programatice liberale și judecată, apoi, activitatea guvernamentală. Dar, odată cu relevarea limitelor acesteia, se cuveneau a fi evidențiate si reușitele. Căci, indiferent de criticile formulate la adresa guvernării liberale din 1934—1938, trebuie să conchidem că, în această perioadă, au fost obținute și rezultate demne de a fi subliniate. Dealtfel, chiar autorii recunosc că în acești ani „producția industrială și agricola, influențata și de desfășurarea vieții economice externe, a înregistrat o creștere neîntreruptă, atingînd în 1938 cel mai înalt nivel cunoscut de economia românească burghezo-moșierească" (p. 69). A considera că dezvoltarea economică a României, după criza din 1929—1933, este numai o consecință a legității ciclului producției capitaliste, nu înseamnă că am și elucidat această problemă. Oare cei care, prin politica lor, au reușit să redreseze o economie serios marcată de consecințele unei adînci crize economice nu au nici un merit? Întrebarea nu se adresează, în primul rînd, autorilor acestei lucrări, ci vizează optica acelora care, referindu-se la evoluția economică sau politică a țării, în diferite perioade, au evitat să recunoască, cu franchețe, că între 1918 și 1938 au fost și guverne care au contribuit în mod hotărîtor la redresarea sau consolidarea României.

Un capitol interesant este cel care se ocupă de evoluția vieții politice după preluarea funcției prezidențiale de către Gh. Tătărescu, cînd au revenit în actualitate cunoscutele recriminări politicianiste, calculele și manevrele de culise, pertractările și acordurile abandonate, de obicei, odată cu rezolvarea crizei ministeriale. Soluția propulsării lui Gh. Tătărescu către fotoliul prezidențial s-a dovedit a fi acceptabilă atît pentru Partidul Național Liberal, cît și pentru suveran. S-a ajuns, astfel, la o stabilitate guvernamentală de durată, care a permis liberalilor, pentru a doua oară după război, să-și exercite mandatul o întreagă legislatură,. Dar, așa cum se știe, această stabilitate ministerială a fost însoțită, în permanență, de manifestări care indicau că viața politică, în ansamblu, nu reușise a depăși o stare critică, care întreținea multe dintre contradicțiile caracteristice realităților politice românești postbelice. Dealtfel, așa cum conchid autorii, deși Partidul Național Liberal a izbutit să rămînă la conducere timp de patru ani, cabinetul Gh. Tătărescu „a fost aproape tot timpul într-o criză latenta, determinată de ascuțirea contradicțiilor interne" (p. 111). Referindu-se la toate acestea, Emilia Sonea și Gavrilă Sonea au în vedere, bineînțeles, și modul în care au evoluat raporturile guvern-opoziție, sau cele dintre formațiunea ministerială și guvern. A doua parte a celui de al IV-lea capitol este consacrată activității guvernului liberal în direcția asigurării ordinii interne.

O atenție aparte este acordată evoluției Partidului Național Liberal între 1934 și 1937, precum și raporturilor acestuia cu celelalte organizații politice. Abordînd, din acest unghi, activitatea formațiunii guvernamentale, observăm că odată cu numirea lui Gh. Tătărescu în postul de premier, în interiorul Partidului Național Liberal și-au făcut apariția simptomele unei crize ingrijorătoare. Compromisul la care s-a ajuns prin acceptarea dihotomiei prezidențiale — partid — guvern — scoate în evidență tocmai această stare de lucruri. Pentru prima dată, cele două demnități, de președinte al Partidului Național Liberal și de premier al guvernului instituit de acesta nu erau deținute de aceeași persoană. Procedîndu-se astfel, s-a ajuns la

www.dacoromanica.ro

o recrudescență a vechilor disensiuni, manifestările disolutive au proliferat, fapt care a subminat serios unitatea partidului. Cel care a profitat a fost Carol al II-lea. Speculînd neînțelegerile manifestate în cadrul Partidului Național Liberal și intervenind uneori în desfășurarea acestora, manevrîndu-le în sensul intereselor sale, regele nu făcea altceva decît să-și pună în aplicare planurile. În continuare, sînt analizate raporturile guvern-opoziție, cu toate implicațiile acestora asupra vieții politice românești. Și, chiar dacă titlul capitolului se referă la evoluția Partidului Național Liberal, autorii prezintă pe scurt și modul cum au evoluat celelalte grupări politice, preîntîmpinîndu-se astfel o posibilă întrebare : de ce, abordîndu-se *viața politică* a României dintr-o anumită perioadă, nu s-a încercat a se urmări, în egală măsură, evoluția tuturor formațiunilor politice care au activat în perioada respectivă ?

O altă problemă luată în studiu, într-un capitol separat, este politica externă a României, din anii guvernării Gh. Tătărescu. Evidențiind conexiunea intrinsecă dintre politica internă și cea externă, autorii conchid că statul român a militat în permanență pentru întreținerea în Europa a unui climat de pace și colaborare, acționînd în consecință. Următorul capitol este consacrat studierii rolului Partidului Comunist Român în viața social politică a României, în anii 1934—1938. O atenție deosebită este acordată cercetării conjuncturii politice cu care s-a confruntat România la sfîrșitul anului 1937. În conformitate cu prevederile constituționale, mandatul guvernului desemnat în ianuarie 1934 expira, declanșîndu-se astfel o nouă criză ministerială. Dar, spre deosebire de situațiile cînd o asemenea criză intervenea pe neașteptate, de această dată, factorul surpriză era, din capul locului, exclus. Toți știau că la sfîrșitul anului 1937, liberalii vor trebui să cedeze puterea. În aceste împrejurări, frămîntările celor ce asaltau pur și simplu fotoliile ministeriale au căpătat o amploare deosebită. Printre grupările angajate în cursa pentru preluarea succesiunii guvernamentale, dintre care multe erau doar simple facțiuni sedițioase, se aflau, de această dată, și forțele politice de dreapta. Or, această circumstanță a impus o restructurare a vechilor raporturi interpartidiste. Totodată, regele, convins că sosise momentul ascensiunii sale spre regimul dictatorial, a intervenit direct în preparativele premergătoare noii schimbări de guvern. Toate acestea s-au repercutat asupra realităților politice interne, astfel încît, panorama vieții politice a devenit din ce în ce mai confuză. Aceasta este una dintre explicațiile compromisurilor la care s-a ajuns în a doua jumătate a anului 1937 și care au infestat desfășurarea firească a campaniei inițiate în vederea rezolvării crizei ministeriale. Instabilitatea ce caracteriza raporturile intervenite între diferite formațiuni politice era determinată, bineînțeles, și de faptul că Partidul Național Liberal, resimțind uzura guvernării și a disensiunilor interne, nu mai reprezenta, ca altădată, o forță politică instare să-și impună punctul de vedere, nu numai în fața celorlalte partide, ci și în fața suveranului. La rîndul său, Partidul Național Țărănesc, deși se declarase în stare să preia conducerea țării, s-a văzut obligat să accepte manevrele regelui, așteptînd desfășurarea ulterioară a evenimentelor. Ajungîndu-se, în cele din urmă, la o nouă consultare a corpului electoral, criza ministerială rămînea deschisă. Consecințele acestor complicații s-au răsfrînt asupra întregului sistem partidist, care reușea, din ce în ce mai greu, să facă față unei crize acute, ce amenința existența însăși a regimului politic românesc.

Lucrarea se încheie, cum era și de așteptat, cu o succintă prezentare a intruziunii guvernamentale O. Goga — A. C. Cuza, concepută de Carol al II-lea ca un antract al viitoarei dictaturi personale. Atitudinea de expectativă adoptată de liberali, precum și acordul neangajant manifestat de țărăniști au permis regelui să instaureze, la 10 februarie 1938, un regim dictatorial, moment care a marcat începutul unei noi etape în evoluția vieții politice românești.

Un rezumat în limbile rusă, franceză și engleză și un util și cuprinzător indice de nume, organizații și instituții întregesc sumarul lucrării.

Monografia semnată de Emilia Sonea și Gavrilă Sonea se impune, înainte de toate, prin probitatea științifică profesată de cei doi autori, prin bogăția materialului faptic adus în discuție, prin interpretarea obiectivă a evenimentelor și a fenomenelor studiate, condiție *sine qua non* a adevăratului demers științific. Cartea la care ne-am referit concentrează în paginile sale rezultatele unor cercetări pertinente și rodnice, care au reclamat autorilor un îndelungat efort de documentare și ordonare a informațiilor, depistate. Acest volum nu se vrea, cu orice preț, o *monografie definitivă*, cu interpretări sau judecăți de valoare imuabile. De aceea, unele puncte de vedere avansate de cei doi cercetători pot fi discutate, fără a se diminua, în vreun fel, valoarea sau utilitatea între-

www.dacoromanica.ro

prinderii lor. Evitînd excesul analitic, Emilia Sonea și Gavrilă Sonea reușesc să reconstituie un tablou complex și pregnant, care reflectă cu fidelitate și spirit critic realitățile politice românești caracteristice unei etape distincte a evoluției generale a României.

Gh. I. Florescu

VASILE POPEANGĂ, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867—1918)*, Edit. Facla, Timișoara, 1978, 311 p.

Apărută în anul sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român, lucrarea cercetătorului și pedagogului Vasile Popeangă capătă o valență aparte și se înscrie ca o reușită în contextul celorlalte apariții prilejuite de această aniversare.

Momentul de la început al ariei cronologice a lucrării este 1867, an ce marca încheierea pactului dualist, caracterizat pe bună dreptate de profesorul Alexandru Roman ca „unio duorum nationum contra plures". Acest eveniment a stîrnit un protest unanim în Transilvania, Banat, Bucovina și România, atitudine prezentată cu convingătoare mărturii de către autor, care subliniază în continuare că legile votate în 1868 și după aceea de parlamentul ungar veneau să desăvîrșească compromisul dualist de clasă sacrificînd pe mai departe interesele și năzuințele popoarelor oprimate din monarhia austro-ungară.

Lucrarea profesorului Vasile Popeangă este bine proporționată și structurată în două mari părți cu șase capitole în prima parte și șapte în cea de-a doua. Dacă enunțăm numai tematica capitolelor, vom constata că aproape nimic nu scapă autorului, redîndu-se perioada activismului de început și constituirea Partidului Național, arădenii și mișcarea memorandistă, activitatea deputaților din Arad în parlamentul de la Budapesta pentru drepturi naționale, rolul școlii și al altor instituții și asociații cultural-educative, legăturile cu țara liberă, reluarea activismului politic, mișcarea muncitorească și socialistă în lupta națională, rolul presei și al literaturii; activitatea românilor arădeni în România și peste hotare și în sfîrșit, rolul și locul Aradului în anul 1918.

Bogăția surselor și informațiilor documentare, analiza complexă a fenomenelor „sine ira et studio", ilustrații redate ce reflectă o muncă migăloasă, serioasă, fac din monografia în cauză o contribuție de certă valoare.

Una din ideile evidențiate cu pregnanță în volum este aceea că în lupta românilor transilvăneni împotriva dualismului, în elaborarea programului politic, masele populare și fruntașii politici din Arad și-au adus o contribuție hotărîtoare, atît prin ideile lor cît și prin caracterul activ al manifestărilor sociale și culturale.

Se constată în primii ani ai dualismului o înviorare a activității forțelor naționale și o căutare febrilă a căilor optime de acțiune politică. Căile concrete de luptă ale burgheziei pentru atingerea obiectivelor menționate au îmbrăcat forme diferite atît în Transilvania cît și în Banat, forme de luptă izvorîte din analiza situației reale din Banat și din Transilvania, ele reflectîndu-se în programele politice elaborate și în pozițiile adoptate de diverșii conducători ai partidelor naționale românești din Banat și Transilvania.

Constituirea „Reuniunii politice naționale a tuturor românilor din comitatul Aradului" în aprilie 1871, a cărei activitate se baza pe principiul egalei îndreptățiri a naționalităților, încercarea de a asigura un caracter unitar și organizat luptei pentru drepturi în condițiile intensificării asupririi naționale, lupta pentru limbă și alte manifestări, fac subiectul cîtorva pagini ale lucrării. Sînt subliniate principiile adoptate în cadrul adunării din 9 mai 1872 convocată la Arad de Antoniu Mocioni, la care au participat 300 de intelectuali din Banat, Crișana și Maramureș, principii ca: solidaritatea cu naționalitățile din imperiu care promovau lupta de emancipare națională, extinderea dreptului de a alege, introducerea învățămîntului popular și înlăturarea din legislația școlară a dispozițiilor care împiedicau dezvoltarea școlilor populare și reforme materiale și culturale menite să contribuie la dezvoltarea statului în spiritul democrației și liberalismului.

Este un fapt autentic, relevat de autor (p. 25) că lupta forțelor naționale din Transilvania nu se putea desfășura plenar din cauza divizării organizatorice în care se afla. Organizarea unitară, pe baza principiului solidarității devenise în complexitatea fenomenelor, a legislației imperiului o necesitate în strategia luptei pentru apărarea drepturilor firești ale românilor. Anul 1881 a marcat un pas însemnat în întărirea organizatorică a forțelor naționale românești, prin unificarea

www.dacoromanica.ro

celor două partide românești din Banat și Transilvania în Partidul Național Român, prilej pentru autor de a aminti că la această conferință de unificare din 1881, ținută la Sibiu, au participat și delegați ai alegătorilor din comitatul Arad.

Conferințele P.N.R. din 1884, 1887, alegerile din 1887, manifestările de solidaritate ce au avut loc în 1887—1888 cu prilejul judecării generalului Traian Doda, sînt apreciate de autor ca dovezi ale faptului că viața politică din comitat devenea mai activă. În viața publică arădeană acționează acum o generație tînără, intelectuali de prestigiu care, afirmînd activismul în viața politică, a dus la atenuarea și apoi la dispariția spiritului „loialist" manifestat față de Curtea din Viena de către unii oameni politici din generația de după 1848.

După ce face un scurt istoric al acțiunii memorandiste, autorul redă în detaliu sprijinul acordat de românii arădeni, manifestările de la Șiria, Șoimuș, Cuvin, Covăsint, Comlăușeți, subliniind că „participarea la momerand nu înseamnă însă numai prezența în delegația care a mers la Viena, ci mai cu seamă aderiunea la ideea intensificării luptei pentru drepturi naționale pe care semnifica documentau înaintat curții" (p. 38).

Varietatea formelor de manifestare a solidarității cu mișcarea memorandistă în Arad s-a manifestat sub forma unor adunări populare, proteste publice, adeziuni, organizarea de manifestări culturale, servicii de primire în gară a delegațiilor care mergeau la Viena.

Ecoul mișcării memorandiste a fost amplu, iar agitația în mase a pătruns pînă în localitățile cele mai mici. Și pentru Arad ca semnificații și urmări politico-naționale, memorandul a fost expresia politică a conștiinței de sine și ale drepturilor sale a comunității românești. Ar fi fost bine ca autorul în aceste file acordate justificat mișcării memorandiste să menționeze că, cu toate laturile ei pozitive, această mișcare a avut și limite și scăderi, determinate tocmai de prezența unor elemente burgheze moderate în fruntea acțiunii.

Un capitol întreg (3) dedică autorul activității deputaților arădeni pentru drepturi naționale în Parlamentul din Budapesta, acolo unde una din formele ascuțite de protest o constituia luarea cuvîntului în limba română.

Pe bună dreptate, Vasile Popeangă se oprește mai mult asupra dezbaterii legii naționalităților din 1868, care însemna dezbaterea principală și hotărîtoare pentru dezvoltarea relațiilor dintre națiunile din Ungaria, după instaurarea dualismului austro-ungar (p. 53—54). Intervenția lui Al. Mocioni din 24 noiembrie 1868 făcea dovada unui gînditor politic animat de principiile constituționalismului democratic și ale libertății naționale, principii care vizau: recunoașterea individualităților naționale, necondiționarea drepturilor naționale și egala îndreptățire a naționalităților din stat. Intervenția în dietă a deputatului român, după cum se menționează și în lucrare, e o pledoarie bazată pe argumentele logice pe care le furniza dreptul popoarelor de a se dezvolta în mod nestingherit.

De asemenea, tot aici, deputații arădeni au făcut observații critice asupra bugetelor ministerelor de interne, justiție și culte, abuzurile făcute în comitate de organele administrative, pentru mărirea numărului școlilor medii românești, învățămînt în limba română. Un proiect de lege care a suscitat discuții vii și la a cărui dezbatere au participat deputații crișeni și bănățeni a fost cel al legii electorale. La acest capitol Al. Mocioni a susținut încă o dată cu argumente clare teza votului universal ca „singurul care corespunde pe deplin cerințelor unei dezbateri libere" (p. 62).

Alături de activitatea parlamentară, activitatea școlară a constituit un teren de pasionate lupte pentru apărarea dreptului la educație și cultură. Prin aspirațiile ei naționale și culturale, afirmă autorul, școala românească din Transilvania s-a aflat în perioada dualismului într-o contradicție fundamentală cu principiile politicii centraliste și cu legislația epocii care-și propunea să facă din ele instituții de integrare politică a tineretului în specificul vieții de stat dualiste (p. 68).

Datele statistice prezentate de autor confirmă pe deplin situația în care se aflau școlile românești; legile școlare adoptate de miniștrii de la Budapesta, alte măsuri care au avut ca obiectiv principal desnaționalizarea tinerei generații prin actul educativ și subordonarea școlii ca instituția scopurilor politice urmărite de statul austro-ungar.

Este indeosebi cunoscut faptul că pe planul relațiilor spirituale, un rol esențial în dezvoltarea mișcării naționale a românilor l-au avut în afară de școli, asociațiile, societățile cultural-artistice, diferitele aniversări și comemorări de seamă din lupta înaintașilor pentru cauza poporului român, organizarea unor expoziții istorico-etnografice, care în realitățile locale au creat o atmosferă de efervescență creatoare și au dat un caracter organizat activității culturale.

Dintre asociațiile culturale autorul se oprește asupra celei mai reprezentative care au activat în comitatul Arad „Asociația națională arădeană pentru cultura poporului român" și amintește apoi activitatea unor mai mici societăți culturale ale muncitorilor și meseriașilor („Progresul", „Societatea de

www.dacoromanica.ro

lectură a industriaşilor din Curtici", „Reuniunea de citire şi cîntări a meseriaşilor români din Nădlac" sau „Reuniunea învăţătorilor arădeni" în frunte cu Vincenţiu Babeş, „Reuniunea femeilor române") care s-au bucurat de sprijinul fruntaşilor politici ai epocii. D. Bonciu, I. Popovici-Desseanu, P. Truţia, V. Goldiş). Toate aceste societăţi literare şi de cultură care au activat cu adînc ecou în diverse medii au fost organisme active de instituţionalizare a actului cultural (p. 100).

Una din concluziile importante — subliniată de V. Popeangă şi susţinută prin convingătoare mărturii — este aceea că „între ţinutul Aradului şi patria liberă, subliniază autorul, a existat în perioada dualismului o reţea densă şi variată de relaţii interumane şi interinstituţionale, care a fost unul dintre factorii de integrare culturală şi spirituală a acestui ţinut străvechi românesc în complexitatea vieţii întregii obşti naţionale" (p. 102).

Sintetizînd legăturile cu România, autorul aminteşte de relaţiile interinstituţionale, turneele în Banat şi Crişana organizate de prestigioase trupe de teatru din ţară, manifestările comune prilejuite de aniversări şi serbări naţionale, diversificarea raporturilor dintre oamenii de cultură arădeni cu instituţii din România şi activitatea unor personalităţi arădene în diferite centre din România.

S-ar fi impus, după părerea noastră ca, în cadrul acestui capitol al legăturilor cu „ţara" să se menţioneze mai concret şi sprijinul acordat de România mişcării naţionale din Transilvania şi Banat.

În partea a II-a a lucrării sînt prezentate cronologic momentele intensificării mişcării naţionale din primele decenii ale secolului nostru şi pregătirea pas cu pas a marelui moment al unirii din 1918.

Sînt amintite şi acele acţiuni de cooperare ale naţionalităţilor asuprite din imperiu, întîlnirile de la Viena şi Pesta din 1892, 1893 ale reprezentanţilor românilor, sîrbilor şi slovacilor, activitatea clubului judeţean al Partidului Naţional Român, rolul adunărilor judeţene în lupta pentru drepturi şi libertăţi democratice, reluarea cu alte cuvinte a tacticii noului activism.

Momentele concrete de manifestare a noului activism sînt redate de autor prin lupta electorală dusă la începutul anului 1904 în comitatul Aradului, la Nădlac, Pecica, acţiuni care se vor intensifica după Conferinţa naţională de la Sibiu din 10 ianuarie 1905.

Un spaţiu corespunzător se acordă în lucrare luptei pentru drepturi naţionale şi unirea cu Ţara în timpul primului război mondial, după eşuarea tratativelor purtate de reprezentanţii Partidului Naţional Român cu contele Tisza. Mişcarea naţională a luat în cursul anilor 1914—1918 forme noi de manifestare determinate de condiţiile create de marea conflagraţie subliniază autorul, pe bună dreptate, arătînd că în ţinutul Aradului activitatea publică românească are loc pe lîngă instituţii şi organizaţii ca: Reuniunea femeilor române din Arad şi provincie, Institutul grafic Concordia, Institutul de credit Victoria, preparandia şi şcolile populare (p. 148—149).

Aşa cum se subliniază, reprezentanţii arădeni ai generaţiei unirii, printre care Vasile Goldiş, Ştefan Ciceo-Pop, Ioan Suciu, George Crişan, Roman Ciorogariu, Sever Bocu, Ion Clopoţel, Ion Montani au constituit o pleiadă glorioasă de luptători naţionali care au dat strălucire vieţii publice a Aradului şi l-au afirmat ca centru al luptei pentru pregătirea unirii Transilvaniei cu România (p. 172).

Un capitol întreg este acordat mişcării muncitoreşti şi socialiste, ca unul din factorii decisivi care au contribuit la (dinamizarea luptei de eliberare naţională a românilor din cadrul dualismului austro-ungar. Socotim necesar că ar fi fost mai clar pentru cititorii neavizaţi ca la începutul acestui capitol să se redea cîteva caracteristici generale din situaţia Transilvaniei în cadrul monarhiei dualiste care au influenţat şi dezvoltarea mişcării muncitoreşti. Ne gîndim la situaţia economică şi politică specifică a Transilvaniei care a înriurit şi frînat afirmarea muncitorilor români la viaţa social-politică, în rezolvarea problemelor şi revendicărilor specifice, creîndu-se totodată condiţii pentru manifestarea unor fenomene negative, pentru formarea unei aristocraţii muncitoreşti pe seama naţionalităţilor asuprite.

Mişcarea muncitorească şi socialistă arădeană, care din 1891 avea şi o organizaţie social-democrată, a influenţat profund lupta maselor populare prin imprimarea unui caracter dinamic mişcării ţărăneşti şi difuzarea tot mai intensă a ideilor socialiste printre intelectuali (p. 175).

Rolul Aradului ca centru politic al luptei naţionale şi revoluţionare s-a afirmat plenar în anul 1908 cînd a fost organizat aici (în 5—6 ianuarie) Congresul socialiştilor români. Anul 1908 a marcat şi accentuarea cooperării secţiei române a Partidului Social-Democrat cu Partidul Naţional Român în lupta pe care o duceau pentru legiferarea votului universal. Lupta desfăşurată de socialişti români pentru democratizarea vieţii politice şi împotriva exploatării sociale şi naţionale a făcut din Arad un puternic centru al mişcării româneşti de emancipare naţională.

Pe lîngă un capitol special consacrat presei, lucrarea conţine şi un capitol aparte dedicat culturii şi aportul său la mişcarea naţională, capitol pe care-l considerăm mai

www.dacoromanica.ro

nimerit să fie alăturat aceluia dedicat instituțiilor și societăților cultural-educative.

Ultimul capitol al lucrării intitulat „În freamătul anului de neuitat al pregătirii și înfăptuirii Unirii", se oprește amănunțit asupra evenimentelor care au dus la descompunerea monarhiei dualiste în toamna anului 1918, contactele dintre P.S.D. și P.N.R., înființarea Consiliului Național Român Central; adaptarea declarației de autodeterminare de la 12 octombrie 1918, de la Oradea.

Monografia se încheie cu descrierea, într-o manieră sugestivă, a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918 ce a consfințit unirea Transilvaniei cu România, eveniment care a marcat încheierea procesului făuririi statului național unitar român.

Autorul reușește să prezinte în contextul general evenimentul local, fără să repete fapte și evenimente cunoscute, întrînd, cum se spune direct „în subiect". Totuși, la anumite momente capitale, se impuneau cîteva aprecieri generale inclusiv a măsurilor luate de dualism, care au generat o amplificare a mișcării naționale.

Cu toate aceste mici scăderi, menționate pe parcursul acestei semnalări, valoarea de ansamblu a volumului, ținuta sa științifică superioară ca și bogatul potențial informativ pe care-l conține, ne determină să apreciem ca deplin justificată inițiativa editurii timișorene Facla de a oferi atît specialiștilor, cît și publicului larg cititor această reușită realizare publicistică datorată harnicului cercetător arădean Vasile Popeangă.

Stelian Popescu

DUMITRU MAZILU, *Independența națională. Gîndire și acțiune românească*, Edit. militară, București, 1978, 414 p.

Un popor se înalță pe sine și contribuie la propășirea celorlalte popoare mai activ, mai susținut, în întreaga plenitudine a forțelor creatoare, în cazul în care propria sa evoluție și dezvoltare au loc în demnitate și suveranitate, iar drumul de parcurs, căile și modalitățile afirmării sînt expresia voinței și intereselor sale fundamentale, hotărîte fără amestec extern, în independență și, deci, în libertate. Este ideea centrală a volumului *Independența națională. Gîndire și acțiune românească* semnat de prof. univ. dr. Dumitru Mazilu *) și apărut în Editura militară din București.

Cartea se înscrie în suita lucrărilor care au fost editate cu prilejul Centenarului independenței de stat a României. La volumele precedente, care s-au ocupat în principal de aspectele militare, diplomatice, implicațiile europene, precum și reflectarea în domeniul artelor a istoricului eveniment al națiunii române, prezenta carte se adaugă ca o adevărată sinteză asupra procesului secular de cristalizare a conceptului românesc de independență națională. Așa cum mărturisește chiar din titlu, cartea se dovedește a fi nu numai o subliniere a înaltei valori, și semnificații pe care ideea de independență națională a avut-o în viața poporului român, ci reliefează, permanent, prezența acestei idei în conștiința și fapta acestui popor, a celor mai buni fii ai săi.

Cartea relevă lupta poporului român pentru cucerirea, recunoașterea și consolidarea independenței naționale subliniind puternicele rădăcini ale conceptului în gîndirea progresistă și activitatea revoluționară. „Poporul, marii bărbați ai istoriei românilor — se arată în volum — au înscris, de-a lungul secolelor, pagini de glorie și eroism legendar, transmițînd prin credință și sacrificiul lor, un îndemn inestimabil și mereu actual: dragostea de țară și dorința de a contribui la dezvoltarea sa în independență și libertate".

Această carte are la bază o vastă documentare din domeniile istoriei, filozofiei, sociologiei, politologiei, științelor juridice și reușește, într-o temă așa de complexă, să redea, sintetic, tabloul epocilor istorice românești, aportul poporului, în gîndire și faptă, la împlinirea idealului românesc dintotdeauna: independența.

O adevărată monografie, cartea este structurată în trei părți care se completează reciproc: I Tradiții progresiste (p. 9—142); II o etapă nouă, superioară (p. 143—244) și III Consacrarea independenței naționale în documente internaționale (p. 245—396).

Relevînd drept specific al istoriei românilor faptul că în lupta pentru apărarea ființei naționale s-a plămădit conceptul de independență, s-a conturat o concepție închegat

*) Tema independenței constituie o preocupare constantă a autorului: *Independența națională în gîndirea social-politică românească* în „Revista de filozofie", tom XXIV (1977), nr. 2, p. 155 — 161; *Conceptul de independență națională în gîndirea românească* în vol. *Diplomația română în slujba independenței*, Edit. politică, București, 1977, p. 9 — 47.

www.dacoromanica.ro

cu privire la neatîrnarea țării, volumul oferă numeroase și convingătoare exemple de voievozi și conducători ai luptei de apărare a libertății, ale căror acțiuni s-au identificat pe deplin cu aspirațiile cele mai adînci ale maselor largi. Aproape că n-a existat figură luminoasă în gîndirea social-politică românească, arată autorul, care să nu fi avut preocupări directe sau să nu fi exprimat teze și idei cu privire la independența națională, contribuind la îmbogățirea tezaurului de cultură al poporului (p. 10). Ideea de independență se regăsește la gînditori și oameni politici de seamă din cele mai vechi începuturi. Ea, așa cum releva cel mai mare poet al românilor, Mihai Eminescu, „n-a venit ex abrupto, în mod fragmentar ca din senin, ci ca toate tendințele adevărate, a fost pururea prezentă și întunecată numai uneori de nevoile momentului".

În plan conceptual, problema apărării suveranității naționale și a scuturării dominației străine este conturată în tratate, acorduri și convenții încheiate de domnii țărilor române cu reprezentanții statelor vecine. La aceasta, de-a lungul secolelor, s-au adăugat doctrina, lucrările unor gînditori înaintați, mințile luminate ale neamului, drumul parcurs ducînd nu numai la elaborarea științifică a conceptului ci mai ales la găsirea căilor, modalităților practice de dobîndire și recunoaștere a independenței patriei. În acest sens, se relevă că poziția geografică a statelor românești, la încrucișarea tendințelor expansioniste ale marilor puteri, a impus domnitorilor, în interesul salvgardării și al continuității statului, să practice o politică înțeleaptă de echilibru (p. 12).

Pentru exemplificare, volumul subliniază apariția unor elemente constitutive ale conceptului de independență în tratate și alte documente internaționale încheiate de Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul. Este amintit, astfel, tratatul încheiat de Mircea cel Bătrîn cu Baiazid I care preciza că Țara Românească se poate guverna după propriile sale legi, iar domnitorul ei se bucura de deplină libertate „pentru a declara război vecinilor săi și pentru a încheia pace cu ei cînd și cum ar dori". De asemenea, în tratatul de alianță încheiat de același domn cu Vladislav al II-lea al Poloniei, se făcea referire la voința fiecărei părți în efortul lor de apărare împotriva unui pericol extern. Dealtfel, asemenea politică diplomatică inteligentă o regăsim și în momente mai grele ale Țării Românești. În 1417, Mircea cel Bătrîn acceptă să plătească tribut sultanului Mahomed I în schimbul respectării integrității statale, deoarece — potrivit dreptului gînților — tributul nu însemna pierderea suveranității.

Ștefan cel Mare a fost încă de la început partizanul ideii, verificate de epoca sa, că apărarea independenței și libertății țării trebuie să se bazeze pe tăria internă, precum și pe acțiuni diplomatice integrate într-un sistem unitar. În tratatele semnate de viteazul domn sînt înscrise cu claritate drepturile țării Moldovei în sensul dezvoltării independente, însoțită de unele garanții juridice. Semnificativ în acest sens apare tratatul încheiat cu Cazimir al IV-lea care precizează că Ștefan nu datora domnia „nici regelui polon, nici celui maghiar, nefiind supus nici turcilor".

La străduința domnilor români din secolele următoare (Neagoe Basarab, Radu de la Afumați, Petru Rareș, Despot Vodă, Ion Vodă cel Viteaz) de a consacra în documente internaționale componente esențiale ale conceptului de independență, se adaugă luptele și victoriile pe cîmpul de bătaie, jertfa de sînge a poporului alături de acțiunile diplomatice întreprinse în slujba marelui ideal al independenței.

Una din marile consecințe ale acțiunilor lui Mihai Viteazul — desăvîrșit strateg și abil diplomat — a fost înțelegerea legăturii indisolubile între unire și neatîrnare, a sensului și semnificației majore a unității naționale în obținerea și recunoașterea independenței românilor.

În volum se subliniază că tratatele încheiate de domnitorii români — cu toate că au fost adesea încălcate de puterile vecine — au avut meritul de a fi reflectat, încă din acele timpuri, hotărîrea poporului român de a se dezvolta fără amestec din afară, de a face sacrificii materiale și umane pentru a-și păstra ființa statală, precum și existența unei concepții deja conturate cu privire la neatîrnarea țărilor și autonomia lor în raporturile cu celelalte state (p. 21).

Problema apărării suveranității naționale și, corolar firesc, a scuturării dominației otomane, este prezentă în opera gînditorilor români din evul mediu, Neagoe Basarab, Miron Costin, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir ș.a., unde ea îmbrăca diferite modalități de exprimare. Neagoe Basarab, în sinteza sa *Învățăturile către fiul său Teodosie*, considera războiul ca o soluție extremă, la care urma să se recurgă numai în cazul eșecului negocierilor și altor soluții de natură diplomatică. Singurul război legitim, aprecia Neagoe Basarab, este cel de apărare, considerat drept o continuare a diplomației prin alte mijloace. În concepția sa, diplomația și războiul, două verigi importante ale sistemului relațiilor dintre state, trebuie să acționeze pentru a păstra neatîrnarea unei națiuni. Așadar, marele voievod, îmbinînd mijloacele, diplomatice cu cele ale înfruntării militare,

www.dacoromanica.ro

insista să se acționeze cu înțelepciune pentru a ocroti țara împotriva vrăjmășiilor din afară, sugera tact și inteligență în relațiile cu trimișii străini, îndemna la vitejie în cazul în care lupta este singura soluție pentru a ne apăra neatîrnarea.

O concepție înaintată însoțită de acțiuni dedicate independenței naționale, se întîlnește la Dimitrie Cantemir, care pornea de la faptul că Moldova a fost inițial un stat înzestrat cu suveranitate internă și externă deplină. În concepția sa plata tributului n-a însemnat pierderea libertății ci o modalitate de asigurare a protecției din partea Porții, românii păstrîndu-și autonomia, bisericile, legea, judecățile, obiceiurile și domnitorii. De aceea el, ca domn, a luat o serie de măsuri pentru reașezarea sistemului social-politic intern și a acționat pe plan extern prin măsuri diplomatice și militare. Alături de tratatul încheiat cu Petru I, care sintetizează ideile sale cu privire la statutul de neatîrnare al țării, un loc important în operele sale revine cercetărilor cu privire la continuitatea poporului român pe aceste locuri. El, prin gîndirea și acțiunea sa, poate fi considerat inspiratorul luptei pentru independență a poporului român în secolele următoare.

În secolul al XIX-lea, în noile condiții istorice, legătura dintre unitatea națională și independență își găsea expresia în factorii obiectivi existenți, care impuneau lichidarea relațiilor de dependență, abolirea prevederilor acelor acte juridice prin care se îngrădeau drepturile suverane ale poporului, adoptarea unor măsuri care să ducă la afirmarea de sine stătătoare a națiunii române. În acest context, alături de episodul eroic al revoluției conduse de Tudor Vladimirescu, volumul evidențiază aportul marilor cărturari și revoluționari români de la jumătatea secolului al XIX-lea. Aceștia au relevat permanent în operele lor ca și în acțiunile lor originea comună a poporului din cele 3 Principate, legătura dintre libertatea socială — lichidarea privilegiilor și altor rămășițe feudale — și independența națională — abolirea vechilor relații pe care Poarta și alte puteri europene le impuneau României prin forță, semnificația apărării libertății, ființei naționale, împotriva celor care atentau la independența țării. Dezvoltînd aceste idei, ginditorii timpului explicau necesitatea unirii într-un singur stat „așa cum era firesc", ele devenind un instrument al acțiunii politice pentru înfăptuirea programului național.

Totodată, în gîndirea și acțiunile practice ale marilor patrioți ai neamului, lupta pentru independența națională se împletea cu aceea dusă de popor pentru obținerea și garantarea libertăților sociale. Volumul relevă contribuțiile deosebite la clarificarea conceptuală și la promovarea ideilor unității, independenței și suveranității naționale ale lui Nicolae Bălcescu, în ale cărui teze se găsesc elementele esențiale inițiale ale concepției care va sta la temelia orientărilor politice românești de mai tîrziu.

Este cunoscut că revoluționarii timpului vedeau în Unire singura cale pentru constituirea unui stat național puternic în măsură să scuture jugul străin. Unirea este absolut necesară, arăta Mihail Kogălniceanu, deoarece numai ea poate asigura „independența dinăuntru și puterea de a se apăra de înrîuririle streine". Iar după Unire, Al. I. Cuza, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri toți marii ginditori și oameni de stat care au contribuit la unire, au acordat o mare importanță programului de dezvoltare a Principatelor Unite, convinși că numai prin consolidarea economică poate fi întărită ființa națională, evoluția independentă a națiunii române. În acest sens, toate reformele înfăptuite în vremea lui Cuza — reforma agrară, reorganizarea armatei naționale, a justiției, adoptarea codurilor civil și penal, organizarea pe baze noi a învățămîntului public — au contribuit la accentuarea progresului economic și social-politic pe calea capitalismului, la întărirea statului modern român și la acumularea premiselor necesare pentru cucerirea independenței de stat. În acest contxt istoric, declarația ministrului de externe român la 9 mai 1877 „sîntem independenți, sîntem o națiune de sine stătătoare" consemna în fața lumii dorința de veacuri a unui popor hotărît să-și apere independența pe cîmpul de luptă. Și a făcut-o, printr-o luptă eroică la fel de înaltă pe cît a fost gîndirea și suple, țea diplomatică a marilor săi bărbați.

Strădaniile poporului român, lupta sa pentru independența națională a constituit o permanență a gîndirii și acțiunii românilor din toate timpurile, găsindu-și expresia în continuitatea eforturilor, generate de continuitatea țelurilor și statornicia năzuințelor de a trăi în libertate, de a se dezvolta în demnitate. Concepția românească despre independența națională capătă în noua perioadă istorică un conținut precis și mai complex. Documentele Adunărilor Naționale din 1918 sînt o dovadă elocventă în acest sens. Cartea subliniază, de asemenea, contribuțiile teoretice ale lui Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, A. D. Xenopol, N. Titulescu, P. P. Negulescu, Dimitrie Gusti, Vespasian Pella și a altor oameni politici și de cultură care prin scris sau acțiunile diplomatice, au făcut, în perioada interbelică, cunoscute, punctele de vedere românești.

În cea de a II-a parte intitulată „O etapă nouă, superioară ", D. Mazilu, relevă aportul P.C.R. la dezvoltarea și îmbogățirea concep-

www.dacoromanica.ro

tului de independență națională prin : ideile aduse la dezvoltarea înțelesului său profund în conștiința maselor populare, prin acțiunile întreprinse pentru apărarea și consolidarea suveranității și independenței naționale în lupta împotriva fascismului, pentru eliberarea României de sub ocupația străină, prin mobilizarea și conducerea maselor în munca pentru construirea unei societăți noi în România, a unei Românii libere, independente și suverane.

Volumul subliniază îndeosebi acțiunea P.C.R. pentru unirea tuturor forțelor patriotice naționale, pentru răsturnarea dictaturii fasciste, ieșirea din războiul antisovietic și alăturarea la coaliția antihitleristă, ridicîndu-se împotriva jefuirii bogățiilor naționale și aservirii țării de către Germania hitleristă. În aceste condiții — în colaborare cu celelalte forțe democratice — P.C.R. a înfăptuit insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944, act istoric care marchează un moment hotărîtor în dezvoltarea țării pe un drum nou, pe calea dobîndirii independenței depline. Autorul evidențiază efortul poporului român, sub conducerea comuniștilor, pentru eliberarea țării de sub dominația fascistă, contribuția sa la înfrîngerea fascismului într-un război la care România, cu un efort economic și uman uriaș, a fost a patra națiune în ce privește contribuția la înfrîngerea Germaniei.

În împrejurările complexe ale Europei din acei ani, lupta pentru independența țării a îmbrăcat diferite forme : încheierea imediată a armistițiului ; scoaterea României din Axă, alăturarea ei la coaliția antihitleristă ; alungarea trupelor germane de pe teritoriul românesc ; instaurarea unui regim de drepturi și libertăți politice.

Pornind de la faptul că temelia trainică a suveranității și independenței naționale o constituie crearea unei puternice economii naționale, P.C.R. a pus în centrul politicii sale crearea unei puternice baze tehnico-materiale, asigurînd statului posibilitatea să organizeze, să planifice, să conducă economia națională, fapt ce constituie un atribut fundamental inalienabil, al suveranității sale.

Prin experiența sa în cei 35 de ani de la eliberarea de sub dominația fascistă, relevînd determinările economice și politice în dezvoltarea națională și internațională a popoarelor, P.C.R. și statul român au demonstrat importanța covîrșitoare a realizării efective a dreptului fiecărui popor de a fi stăpîn pe bogățiile sale, de a decide în mod suveran asupra folosirii lor, a dreptului fiecărui stat de a-și stabili politica sa internă și externă, în mod independent, fără a depinde de puterea altui stat.

În același timp, se afirmă în volum, dezvoltarea independentă a fiecărei țări socialiste constituie o premisă majoră a realizării exigențelor internaționalismului socialist. Cu cît fiecare țară socialistă este mai bogată și mai prosperă, are un nivel de dezvoltare economică și socială mai ridicat, cu atît mai mare este capacitatea materială și politică a sistemului mondial socialist, cu atît mai puternice sînt forțele socialismului și păcii în întreaga lume. Totodată extinderea colaborării economice cu alte state, indiferent de orînduirea lor socială, contribuie la soluționarea marilor probleme cu care lumea este astăzi confruntată.

România socialistă, subliniază cartea, a militat și militează cu consecvență pentru ca principiile suveranității și independenței naționale să înceteze a mai fi deziderate general-abstracte și să devină coordonate cotidiene ale politicii interne și externe (p. 154). Respectarea dreptului fiecărei națiuni la dezvoltarea economică socială independentă creează climatul necesar pentru dezvoltarea colaborării internaționale și promovarea unor relații normale între toate țările. Tocmai de aceea, se arată mai departe, ideile privitoare la suveranitate, la dezvoltarea economico-socială independentă a națiunilor au o mare însemnătate practică și teoretică. În epoca noastră, suveranitatea și independența națională se înscriu la loc de frunte între factorii care condiționează pacea și progresul omenirii, conferind un nou tip de relații internaționale.

Cartea semnată de D. Mazilu demonstrează logic inconsistența teoriilor care susțin caracterul „perimat", „relativ" sau „limitat" al acestor principii fundamentale ale relațiilor interstatale, subliniind că în ambele procese constructive contemporane, independența și suveranitatea națională se vor afirma tot mai puternic. Suveranitatea și independența națională, se arată mai departe, constituie unul dintre principiile fundamentale ale raporturilor dintre state, care întrunește în prezent recunoașterea pe plan internațional. Așa cum arată viața, nu respectarea, ci dimpotrivă, încălcarea acestor principii, amestecul în treburile interne ale altor state sînt de natură să ridice obstacole în calea cooperării între popoare și state, să împiedice destinderea încordării internaționale, să pună în primejdie pacea în lume.

Consecventă acestei concepții, România a militat și militează pentru întărirea securității și dezvoltarea cooperării în Europa, creșterea rolului O.N.U. în soluționarea problemelor potrivit voinței și intereselor tuturor popoarelor, extinderii cooperării cu toate statele lumii.

Cea de a III-a parte a acestui volum, care cuprinde documente internaționale, tra-

www.dacoromanica.ro

tate de prietenie și cooperare, declarații solemne comune, declarații comune încheiate de România cu alte state ale lumii în intervalul 26 mai 1975 — 7 iunie 1978, constituie o semnificativă ilustrare a transpunerii în viață a acestor principii fundamentale ale politicii externe a României. Împreună cu tratatele semnate după 23 August, documentele încheiate în ultima vreme asigură cadrul juridic necesar desfășurării și dezvoltării relațiilor internaționale ale României. În toate aceste acte politico-juridice este relevată importanța covîrșitoare a respectării principiilor independenței și suveranității naționale, dreptului fiecărui stat la independență, la libertate și la suveranitate, precum și obligația fiecărui stat de a trăi în pace și de a întreține relații de bună vecinătate cu celelalte state. Conceptul de independență națională, dreptul fiecărui stat de a acționa liber și suveran, străbat ca un fir roșu toate documentele încheiate de România cu celelalte state.

Precizînd conținutul independenței și suveranității naționale și stipulînd modalitățile de realizare a exigențelor pe care le presupun, România a adus o contribuție deosebită la elaborarea acestor coordonate fundamentale contemporane. Independența și suveranitatea reprezintă, în fond, chintesența concepției poporului român, a conducerii sale politice asupra activității și rolului României în lume, arată autorul. În acest cadru, volumul subliniază contribuția, activitatea intensă, eforturile prodigioase depuse de secretarul general al P.C.R., președintele României, Nicolae Ceaușescu, prestigioasă presonalitate a lumii contemporane.

Cartea profesorului universitar Dumitru Mazilu, prin problematica de extremă actualitate pe care o tratează, prin caracterul său pluridisciplinar, reprezintă o contribuție de referință în literatura politologică românească din ultima vreme.

Constantin Gheorghe

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

Î N S E M N Ă R I

ISTORIA ROMÂNIEI

GHEORGHE ZAHARIA. *Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1977, 127 p.

Răspunzînd interesului publicului larg pasionat de cunoașterea momentelor fundamentale ale istoriei patriei, Editura științifică și enciclopedică a publicat în colecția „Știința pentru toți" lucrarea de față, consacrată insurecției naționale de la 23 august 1944. Aparținînd unuia dintre specialiștii români în domeniul istoriei contemporane, Gheorghe Zaharia, lucrarea, deși restrînsă ca paginație, reușește să ofere cititorului o imagine clară asupra complexului proces istoric din anii 1940—1944 ce a dus la istorica victorie a poporului român din august 1944.

Un prim capitol al lucrării se ocupă de Partidul Comunist Român ca forță politică fundamentală în lupta antifascistă, în care se demonstrează convingător că P.C.R. a fost „forța politică cea mai consecventă care s-a ridicat de la început cu toată fermitatea la luptă pentru răsturnarea regimului fascist și eliberarea țării de sub dominația fascistă". În context se subliniază eforturile depuse de P.C.R. pentru coalizarea tuturor forțelor antifasciste precum și represiunea dezlănțuită de autorități împotriva militanților comuniști.

Capitolul următor trasează, în strînsă corelare cu primul, lupta poporului român împotriva dictaturii militaro-fasciste și războiului, luptă care, arată autorul, a îmbrăcat forme diverse în țară: greve, sabotaj, sustrageri de la încorporare, divergențe între militarii români și germani, divergențe suficient de mari pentru a atrage atenția căpeteniilor germane, în contextul agravării situației militare.

Autorul se ocupă de atitudinea liderilor burghezi față de criza regimului antonescian arătînd că aceștia l-au considerat pe Antonescu o rezervă politică pentru perioada de dominație nazistă în Europa, că opoziția lor viza însă numai anumite aspecte ale politicii antonesciene (continuarea războiului antisovietic și subordonarea economiei românești Germaniei) și nu răsturnarea ei. Pe măsură ce situația internațională evolua nefavorabil fascismului, criza regimului antonescian se adîncește și în jurul monarhiei, tot mai des în divergență cu guvernul, se grupa opoziția burgheză, căutînd soluții de ieșire din criză soluții căutate și de guvern prin tratativele secrete întreprinse în Portugalia, Italia, Vatican, Elveția.

Ocupîndu-se în continuare de premisele formării frontului național antihitlerist, autorul relevă importanța contactelor stabilite de P.C.R. cu liberalii tătărăscieni, cercurile palatului și reprezentanții armatei, a creării în 1943 a Frontului Patriotic Antihitlerist, adîncirea crizei regimului antonescian în 1943 și primele luni ale anului 1944. Este meritul P.C.R. ce a înțeles că înlăturarea regimului antonescian era posibilă numai prin unirea tuturor forțelor antifasciste și prin forța armelor, datorită marelui număr de trupe germane aflate în țară.

Realizarea Frontului Unic Muncitoresc din aprilie 1944, a coaliției Național Democrate și a Blocului Național Democrat în iunie același an, într-un cuvînt a Frontului Național Antihitlerist, preconizat de P.C.R. încă din 1941, precum și acceptarea de toate forțele antifasciste a înlăturării prin forța armelor a regimului antonescian, sînt tratate în capitolul următor.

În pregătirea insurecției, după realizarea înțelegerii politice era necesară pregătirea armată, stabilirea momentului declanșării, probleme care au suscitat discuții între parteneri, în cadrul cărora s-a urmărit stabilirea celui mai propice moment în funcție de conjunctura internă și internațională.

Declanșarea insurecției prin arestarea lui Antonescu în după amiaza zilei de 23 August, evenimentele care i-au urmat; formarea guvernului, proclamația regelui, declanșarea ostilităților dintre trupele românești și germane sînt tratate în mod succint în succesiunea lor istorică în capitolele următoare.

Folosindu-se de numeroase mărturii ale unor personalități politice și militare din ambele tabere, de extrase din presa străină, de comentarii ale unor posturi de radio, autorul prezintă în continuare cititorului importanța, semnificația și ecoul insurecției, arătînd că ea a favorizat ofensiva trupelor

www.dacoromanica.ro

sovietice, înlăturînd din calea lor barajul Carpaților, a grăbit sfîrșitul regimurilor fasciste, din Bulgaria, Ungaria și Germania.

Contribuția României la lupta împotriva fascismului face obiectul următoarelor capitole care ne prezintă mai întîi operațiile militare desfășurate de trupele române în cooperare cu cele sovietice pentru eliberarea întregului teritoriu al țării, apoi al Ungariei, Cehoslovaciei, Austriei, urmate de un bilanț al efortului militar și economic depus de țara noastră în războiul antihitlerist.

În încheiere sînt prezentate pe scurt principalele succese obținute de poporul român în cele peste trei decenii ce au trecut de la 23 August în construirea socialismului în România.

Prin bogata informație științifică, prin stilul clar și accesibil, lucrarea de față contribuie la lărgirea orizontului istoric al publicului larg și iubitor de istorie.

Mihai Oprițescu

Colonel GHEORGHE MORARU, *Gărzile patriotice — tradiție și actualitate*, Edit. militară, București, 1979, 210 p.

Adresîndu-se cu precădere comandanților și membrilor gărzilor patriotice, cărora le este utilă în activitatea de instruire, lucrarea de față constituie, prin conținutul primului capitol, și o sinteză a luptei armate a poporului român de-alungul istoriei, subliniind ceea ce a avut aceasta esențial și specific. Apreciem din acest motiv valențele educative ale lucrării, autorul împlinind astfel și cerința îmbinării pregătirii militare cu munca de educare patriotică a luptătorilor în spiritul glorioasei tradiții de luptă a poporului român și a armatei sale. Cititorul înțelege mai bine că pregătirea militară în general și a tinerei generații în special se bazează, în sistemul militar al României socialiste, pe netărmurita dragoste față de patrie, partid și popor, pe cunoașterea trecutului zbuciumat de luptă al românilor, pe convingerea că apărarea independenței și suveranității țării trebuie să fie opera întregului popor.

Călăuzit de concepția partidului cu privire la războiul întregului popor, autorul evidențiază în acest întîi capitol momentele de seamă ale istoriei naționale în care ridicarea maselor largi populare a constituit garanția menținerii neatîrnării țărilor române în fața invadatorilor și a imprimat trăsături specifice doctrinei militare românești. Sînt relevate contribuțiile voievozilor români, ale revoluționarilor anului 1848, a primului domnitor al României și a generalilor și ofițerilor de la 1877 la crearea și dezvoltarea gîndirii militare românești originale, iar din această derulare se desprinde caracterul popular al războaielor purtate pentru independență.

Ca o încununare a secularelor bătălii apare insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 care, eliberînd România de sub dominația fascistă, punînd capăt celei mai întunecate perioade din istoria noastră contemporană, a deschis drumul afirmării forțelor revoluționare, inaugurînd o nouă etapă istorică în care România independentă și suverană, stăpînă pe propriile ei destine, construiește socialismul. Contribuția formațiunilor patriotice, organizate și conduse de P.C.R., la victoria insurecției este apreciată la adevărata sa valoare, urmărindu-se evoluția acestora și în primii ani ai puterii populare.

Evocarea luptelor pentru libertate purtate de poporul român, a participării eroice a maselor populare, a jertfelor lor, face pe deplin înțeles temeiul istoric al concepției Partidului Comunist Român și a secretarului său general cu privire la războiul întregului popor, opus oricăror agresori, ca și rolul și locul gărzilor patriotice în cadrul sistemului militar al României socialiste. Constituite în vederea întăririi capacității de apărare a țării, gărzile patriotice au misiunea să participe activ la apărarea cuceririlor revoluționare ale poporului, a suveranității și la asigurarea securității patriei.

Concepută ca un îndreptar în activitatea teoretică și practică a comandanților de unități și subunități ale gărzilor patriotice, în lucrare se tratează în capitolele următoare instrucția tactică a subunităților, acțiunile executate pentru lupta de apărare, întocmirea documentelor de luptă etc., insistîndu-se asupra modalităților practice și eficiente de instruire și a însușirii lor creatoare.

Alături de alte apariții anterioare de acest gen sau înrudite, *Gărzile patriotice — tradiții și actualitate* se înscrie ca indispensabilă în ampla activitate politico-ideologică și de specialitate desfășurată în cadrul unităților de gărzi patriotice și al formațiunilor tineretului de pregătire pentru apărarea patriei.

Gelu Apostol

ION POPOVICI, VERONICA COVACI, GHEORGHE MUDURA, IUDITA CĂLUȘER, MIHAI APAN, ANA ILEA, ANDREI CACIORA, *1918. Bihorul în epopeea Unirii. Documente*, Oradea, 1978, 475 p.

În cadrul numeroaselor acțiuni care au comemorat pe plan local, alături de întreaga țară, aniversarea a 60 de ani de la desăvîrșirea

www.dacoromanica.ro

unității noastre naționale, se înscrie, ca un veritabil eveniment editorial de excepție pentru județul nostru, publicarea unei ample, documentate și întocmite cu rigurozitatea științifică necesară, culegeri de documente din istoria Bihorului anilor 1914—1919.

Rod al activității de cercetare și depistare a documentelor istoriei locale, desfășurată cu pasiune, pe parcursul a citorva ani, de către harnicul colectiv al Filialei Oradea a Arhivelor Statului, căruia i s-a alăturat Andrei Caciora, directorul Filialei Arad a Arhivelor Statului, legat sufletește de plaiurile natale bihorene — volumul apare sub îngrijirea Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Bihor și a Filialei Oradea a Arhivelor Statului.

Scurtul și densul în idei „Cuvînt înainte" semnat de tovarășul Gheorghe Blaj, prim secretar al Comitetului județean Bihor al P.C.R. și președintele Consiliului popular județean, include perioada și momentul la care se referă documentele în tradițiile revoluționare și ale luptei naționale ale românilor de pe aceste meleaguri.

Partea propriu-zis științifică debutează cu treizeci de pagini semnate de Ioan Popovici, care, sub titlul „Contribuția maselor populare din Bihor la făurirea statului național unitar român" se doresc a fi un studiu introductiv în problematica atît de interesantă și pretențioasă a momentului istoric și a zonei geografice la care se referă. Studiul familiarizează pe cititor cu unele dintre evenimentele istorice locale — încadrate în contextul istoriei Transilvaniei și României Mari, a frămîntărilor revoluționare din Europa postbelică — valorificînd părți din documentele inedite publicate în paginile culegerii; ținînd cont de punctele de vedere exprimate de specialiști recunoscuți în lucrări edite, mai vechi sau mai noi; încercînd și reușind în parte să formuleze opinii personale asupra unor aspecte mai puțin afirmate de specialiști în ultima vreme. I-am reproșa totuși folosirea mult prea insistentă a citatelor în detrimentul sublinierii ideilor de esență, formulate direct, cu cuvinte proprii, ca și scăparea din vedere a unor studii mai recente publicate de cercetătorii locali (Teodor Pavel, Edit Dumitrașcu, Sever Dumitrașcu) în revistele de istorie orădene „Lucrări științifice" și „Crisia", în alte volume omaginale editate pe plan local în ultimii zece ani.

Un bineîntocmit „repertoriu" ne oferă o sinteză a conținutului fiecăruia dintre cele 270 de documente publicate, ceea ce permite cercetătorului, în general cititorului interesat, să se orienteze rapid în tematica fiecărui document în parte. În ordine, sînt publicate: 146 de izvoare provenite din Arhivele Statului București (fondurile: C.N.R. Oradea și Bihor, Președinția Consiliului de Miniștri regal-maghiar din Budapesta, Savel Rădulescu, Consiliul Dirigent, Microfilme Franța, C.N.R. Caransebeș), 49 provenite din Arhivele Statului Oradea (fondurile: Primăria orașului Oradea, Prefectura Județului Bihor, Episcopia greco-catolică Oradea, Vicariatul ortodox Oradea, Pretura plășii Vașcău, Colecția de documente), 49 provenite din Arhivele Statului Arad (fondul Roman Ciorogariu) și 1 document provenit din Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. secția Cluj-Napoca. Din presa locală, mai ales din Oradea și Arad, atît cea de limbă română cît și maghiară, sînt reținute 25 de articole care se referă la tema volumului („Românul" — Arad, „Tribuna Bihorului" — Oradea, „Nagy várad" și „Nagyváradi Napló" — Oradea, „Aradi Hirlap" și „Aradi Közlöny" — Arad). Autorii au găsit de cuviință să publice și 17 documente deja cunoscute vezi: Alexandru Porțeanu, în „Crisia", Oradea, 1975), pentru a înmănunchea într-un tot unitar sursele arhivistice și de presă depistate pînă acum și considerate de primă importanță. Considerăm că au procedat bine, volumul îmbogățindu-și conținutul dar păstrîndu-și nealterat caracterul de lucrare dominată de materiale inedite în covîrșitoarea lor majoritate. În plus, celor 17 documente republicate li se dă o exactă traducere din limba maghiară, ca de altfel tuturor documentelor găsite în original în limba maghiară, volumul publicînd — după uzanțele științifice — atît documentul original în limba maghiară cît și traducerea lui în limba română.

Spațiul restrîns acordat recenzării volumului nu ne permite să facem considerații de prea mare adîncime asupra valorii documentelor publicate. Reținem totuși cîteva idei de bază în sprijinul cărora vin, fără putință de tăgadă, sursele arhivistice și de presă publicate cu această ocazie.

Populația românească din Bihor, majoritară dintotdeauna pe aceste meleaguri ca și în toamna anului revoluționar 1918, și-a manifestat, pe întreg parcursul anilor primului război mondial, speranța în destrămarea Imperiului austro-ungar, veritabilă închisoare a popoarelor. Mai mult, a luptat alături de românii din întreaga Transilvanie pentru subminarea regimului austro-ungar, vibrînd alături de România Veche în lupta sa eroică pentru afirmarea națiunii noastre și realizarea statului unitar național român (vezi și documentele nr. 1 — 5, 10, 12 — 15, 19).

La 12 octombrie 1918, prin „Declarația de la Oradea" semnată în casa bihoreanului dr. Aurel Lazăr, se declanșează revoluția burghezo-democratică care va duce la unirea Transilvaniei cu Vechea Românie (dec. nr.

www.dacoromanica.ro

24, 25). Din primele zile ale lunii noiembrie 1918, românii bihoreni, sub conducerea liderilor din conducerea comitatensă a P.N.R., se organizează în consilii naționale române la nivel de comune, plăși, comitat (doc. nr. 20, 31, 40, 59, 61, 62). Ele devin organele puterii locale de conducere ale noii administrații românești, singurele care sînt sprijinite de populația românească. Forța lor crește de la o zi la alta, astfel încît chiar vechea administrație ungară — tot mai îngrădită în activitatea ei — trebuie să facă apel la ele în vederea rezolvării unor probleme legate de menținerea ordinei publice, asigurarea aprovizionării cu alimente și lemne etc. (doc. nr. 66, 99). Pînă după eșuarea discuțiilor de la Arad dintre C.N.R. Central și guvernul maghiar a lui Károlyi Mihályi (13—14 noiembrie 1918), între C.N. Român din Oradea și Bihor și C. N. Maghiar din Oradea și Bihor se înregistrează o serie de contacte și o colaborare bazată pe stimă reciprocă. (doc. nr. 39, 41, 42, 49, 54). Refuzul guvernului Károlyi, mai apoi și a puterii sovietice a sfaturilor condusă din 21 martie 1919 de Béla Kun, de a recunoaște principiul leninist al dreptului la autodeterminare a popoarelor asuprite din fostele imperii multinaționale — duce la ruperea acestei inițiale colaborări, la nașterea și accentuarea unei tensiuni politice în zona Bihorului, ca și a Sătmarului și a unei părți a Sălajului (doc. nr. 183, 245, 259, 268).

La Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, Bihorul este reprezentat de 109 delegați. Alături de ei se vor îndrepta spre Cetatea Unirii alte cîteva sute de bihoreni din toate categoriile sociale (doc. nr. 97). „Hotărîrea" votată la Alba Iulia este adusă (în zilele imediat următoare) la cunoștința populației din Bihor în cadrul altor zeci și sute de „Mici Albe Iulii", adunări organizate în aproape fiecare sat și comună din comitat. Demn de subliniat faptul că cu toate aceste ocazii vorbitorii subliniază acele puncte ale „Hotărîrii" unde se înscriau recunoașterea și garantarea acelorași drepturi și obligații pentru toți cetățenii, indiferent de naționalitate.

Între 1 decembrie 1918 — 20 aprilie 1919, românii bihoreni, de la țărani pînă la intelectuali, au trebuit să lupte din răsputeri pentru apărarea Unirii de la Alba Iulia.

Grelele jertfe de sînge sînt răsplătite de succesul izbînzii cînd la 20 aprilie 1919 armata română intră în Oradea, fiind aclamată de populația română și maghiară. Într-o perioadă de mari frămîntări politice și sociale, de incertitudini, ies cu atît mai mult în evidență manifestarea unor elemente de apropiere și colaborare dintre cetățenii de rînd români și maghiari din Bihor, împotriva abuzurilor autorităților politice din Budapesta și a forurilor locale ale acestora. Documentele atestă că marea majoritate a românilor și maghiarilor din Bihor au convietuit în bună înțelegere, s-au ajutat la nevoi, și-au salvat reciproc viețile, încercînd să nu se lase antrenați în calculele politicianiste ale elementelor ce sprijineau vechiul regim dualist, luptînd pentru instaurarea liniștei și păcii (doc. nr. 105, 166).

Un „indice de localități" și un set de fotografii cu locuri, documente și oameni din vestul Transilvaniei, legate de evenimentele din toamna anului 1918 — primăvara anului 1919, încheie volumul tipărit în condiții ireproșabile de Întreprinderea Poligrafică „Crișana" — Oradea.

Suma sumarum, apariția volumului îl considerăm ca un veritabil act de cultură care face cinste inițiatorilor, truditorilor care au cules fiecare document, tuturor celor care și-au adus contribuția pentru ca el să vadă lumina tiparului.

Avem totuși un singur regret. Este adevărat că volumul a intrat în toate bibliotecile mai importante din județ, a intrat în rafturile bibliotecilor academice din țară cît și în posesia multor specialiști. Poate ar fi fost totuși bine să consemnăm un tiraj mai mare, pentru ca să poată fi achiziționat prin librării și de publicul mai larg iubitor de istorie, astăzi în continuă creștere. Am vrea să credem că la o viitoare ediție, îmbunătățită și adăugită, s-ar putea ține cont și de această sugestie.

Mihai Drecin

VASILE NETEA, *Spre unitatea statală a poporului român*, Edit, științifică și enciclopedică, București, 1979, 605 p.

Recenta scriere a istoricului Vasile Netea *Spre unitatea statală a poporului român*, ne destăinuie cu trăsături distinctive, încoronarea studiilor acestuia, asupra epocii moderne din istoria României.

Utilitatea și necesitatea unei asemenea sinteze s-a impus cu puterea evidenței. Pornind de la preocupările și merituoasele contribuții semnate de numeroși cercetători istorici și lingviști, altfel evidențiate în spectaculosul periplu bibliografic, autorul și-a propus reunirea într-o expunere monografică, a componentelor cultural politice românești de la 1859 și pînă la 1918.

Dacă în scrierile precedente a fost urmărită cu precădere evoluția unor anumite societăți, instituții și periodice, ori numai a unor personalități, grupări și mișcări politice sau culturale angajate în lupta unionistă, ultima monografie a istoricului se înfățișează

www.dacoromanica.ro

ca o consecință firească a întreprinderilor pomenite, ea surprinde într-o imagine vie și solid argumentată, purtînd pecetea amploarei și adîncimii necesare, ansamblul legăturilor românești intracarpatice cu întreaga semnificație a elementelor care au avut o contribuție directă sau indirectă la înfăptuirea unirii din 1918.

Noile cercetări datorate spiritului întreprinzător al autorului și indeosebi studiile de arhivă (cercetări de acest gen au fost întreprinse la București, Brașov, Sibiu, Blaj, Tîrgu-Mureș, Bistrița) au permis lărgirea sistemului informațional cu privire la epoca lui Cuza, la relațiile acestuia „cu românii transilvăneni", la cunoașterea cultului de care s-a bucurat primul domn al României în rîndul ardelenilor. Urmărită într-o evoluție crono-spațială, unitatea de acțiune a românilor ni se relevă în măreția și originalitatea manifestării sale. Cu pregnanță este reliefat rolul jucat în desfășurarea ei de Mihai Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Costache Negri, Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Alexandru Papiu Ilarian ș.a. Complinirea angajării ni se relevă ca distinctivă atunci cînd se acordă importanța cuvenită funcționalității instituțiilor și societăților culturale: Academia Română „Transilvania", „Carpați", „Liga culturală", sau cînd sînt deslușite cu atenție prezențele deloc neglijabile ale unor societăți mai puțin cunoscute: „Dacia Traiană", „Frăția", „Unirea" „Înfrățirea", „Cercul românilor de peste Munți". Scopul fundamental al acestor societăți era unitatea morală și intelectuală a românilor, era realizarea unei imagini virtuale a României, „simbol premergător al aspirațiunilor noastre" ce „a izbutit să întreție flacăra unui patriotism integral, care nu recunoștea hotarele artificiale ale României, ci săltînd peste Carpați, înfrățea de fapt pe cei care erau frați de drept" (p. 130). Ideea lui Xenopol, reluată de Delavrancea, conștientiza un adevăr întruchipat cu deosebire de Academia Română dar și de celelalte societăți amintite.

Prezentarea activității unor societăți, precum „Transilvania" și „Liga culturală", se sprijină pe utilizarea surselor inedite, îngăduind o mai apropiată cunoaștere a vastei contribuții „la dezvoltarea rîndurilor intelectualilor și meseriașilor români din Ardeal și Banat". Dealtfel consecințele interesului manifestat pentru populația românească de la nord de Carpați nu întîrzie a se arăta, reciprocitatea fenomenului fiind surprinsă și de autor în amploarea reprezentării sale: „La ridicarea „steagului deșteptării" transilvănenii n-au contribuit însă numai cu dragostea și lucrările reprezentanților lor în domeniul filologiei, literaturii, istoriei și al celorlalte științe, ci și prin inițiativele și aportul lor material la înființarea și dezvoltarea bibliotecii (Academiei) și a colecțiilor sale care aveau să constituie tot atîtea testimonii ale simțirii și ale unității culturale a poporului român" (p. 131).

Racordarea acestor asociații în mod sistematic la structura politică a timpului are ca finalitate dezvăluirea ansamblului fenomenelor din perioada parcursă; desigur că, autorul a avut în vedere sistemul de gîndire al unei epoci, acela care nu poate fi înțeles într-o formă izolată, în singularitate, ci, care, conexat elementelor constitutive ale acesteia reînvie imaginea redînd-o în unicitatea și veridicitatea ei. De fapt, sublinierea istoricului este concludentă în definirea conceptului pe care s-a clădit lucrarea: „Căci ce erau la urma urmei — în ansamblul lor toate aceste comitete, în care se întîlneau reprezentanții românilor de pretutindeni, decît, cu toate articulațiile lor provinciale, un mare parlament al culturii românești care pregătea în mod indiscutabil calea spre parlamentul politic al întregii națiuni" (p. 74).

Prin definirea rolului Ligii culturale „în perioada procesului Memorandului (p. 202 și urm.) și, mai apoi, în finanțarea primului congres al naționalităților oprimate din Ungaria desfășurat la Budapesta în anul 1895, ni se învederează permanența contactelor cultural-politice. „Cum nu s-a inițiat și închegat nici o mișcare culturală transilvăneană, cu un caracter mai larg — arată autorul — fără concursul moral și material al intelectualilor de pe ambele versante ale Carpaților, tot așa nici în domeniul politic nu s-a desfășurat în Transilvania nici o acțiune care să nu rețină atenția bărbaților politici români de pretutindeni, legăturile funcționînd în mod permanent și în această direcție" (p. 252).

Spiritul de coeziune al întregii națiuni române este portretizat în capitolele „Românii din Transilvania și războiul de independență" (p. 151 și urm.) sau în cele dedicate legăturilor prin școli și profesori — emanației cărților și manualelor școlare, jurnalisticii care, „cu toate interdicțiile guvernului de la Budapesta, au putut circula cu, intensitate pe ambele versante ale Carpaților contribuind astfel la formarea unei educații patriotice comune" (p. 18, 283, 309 și urm.).

Vieții artistice, precum și relațiilor dintre studenții din România și cei de peste Carpați i-au fost dedicate două capitole de largi perspective suplinite de o fertilitate interpretativă adecvată cerințelor istoriografiei contemporane (p. 402, 445 și urm).

Cu temei teoretic și informațional, Vasile Netea își urmează cercetarea, detectînd universul relațiilor personale și directe desfășurate între fruntașii politicii românești

www.dacoromanica.ro

ai sfîrșitului de veac XIX: George Barițiu, Alexandru Papiu Ilarian, Mihai Kogălniceanu, C. A. Rosetti, I. C. Brătianu, Ioan Rațiu, Eugen Brote, Vasile Lucaciu, Iuliu Coroianu, Ion Bianu, Ion I. C. Brătianu, Nicolae Iorga, Constantin Stere, Octavian Goga ; în cadrul acestor relații un loc de seamă îl ocupă legăturile cu exponenții socialiști : Constantin Mille, I. C. Frimu, M. Gh. Bujor, I. Crețu, Aurel Cristea, Gh. Grigorovici (p. 477 și urm.).

Ampla inițiativă a cercetătorului Vasile Netea relevă cu stăruință cîteva însușiri care o detașează între aparițiile istoriografice marcante ale ultimei perioade. Ea elucidează reprezentări politice prin conexiunea culturalului, expunînd o binevenită retrospectivă istorică și istoriografică bazată pe document și un bogat material bibliografic.

Monografia oferă o panoramă sintetică urmînd linia tradiționalului în abordarea mișcării de idei. Remarcăm o reușită alternare a tipicului analizei personalităților cu cel al contextului spiritual — evenimențial ; cursivitatea cărții, construită pe un plan limpede, cultivă cu spirit critic detaliile oferite de studiul documentului.

Cercetarea și organizarea riguros-științifică a informației dezvăluie un cadru general de afirmare cultural -politică românească, urmînd ca un cadru teoretic înțeles ca un demers interpretativ-valoric prin excelență să constituie o următoare treaptă în evoluția istoriografiei.

Interferențele culturale ale regiunilor române au fost studiate cu atenție, modul de desfășurare al scrierii relevîndu-ne o extindere în valorificarea și deci cunoașterea structurilor instituțional-organizatorice ; apreciem ca esențialmente necesar direcționarea studiilor în sensul întrezărit de autor și cu deosebire prin extinderea asupra spațiului psihosocial al fenomenelor cultural-politice.

Prin excerptarea unei dimensiuni apreciabile de date noi ca și prin transpunerea în mentalitatea veacului sînt reliefate interferențele unei lumi românești ocrotite de superba idee a unității naționale. Dacă interpretarea, așa cum arătam, este sprijinită de argumente istorice, dezvăluind concretul conjuncturilor dezbătute, atunci tendința noastră nu poate fi decît aceea ce ne obligă a sublinia obiectivitatea cărții și, nu mai puțin, calitatea scrierii.

Prețioasa lucrare confirmă intensificarea studiului epocii moderne, iar prin sistemul în care fusese concepută se recomandă ca o autentică sursă în complexul bibliografic al științei istorice, utilitatea fiind cuprinsă în substanțialitatea sintezei.

Victor Neumann

www.dacoromanica.ro

„REVISTA DE ISTORIE" publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Buletin bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri în trei exemplare, trimiterile infrapaginale fiind numeroatate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc., se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București.

REVISTE PUBLICATE DE EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ȘI ARHEOLOGIE
- DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST-EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE CLUJ-NAPOCA
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE A.D. XENOPOL — IAȘI
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  - SERIA ARTA PLASTICĂ
  - SERIA TEATRU — MUZICĂ — CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
  - SÉRIE BEAUX — ARTS
  - SÉRIE THÉÂTRE — MUSIQUE — CINÉMA

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ŞTEFAN PASCU ş.a. **Documenta Romaniae Historica, D. Relaţii între Ţările Române**, vol. I (1222—1456), 1977, 527 p., 39 lei.

PETRE DIACONU, SILVIA BARASCHI, **Păcuiul lui Soare. Aşezarea medievală (secolele VIII — V)**, vol. II, 1977, 201 p. XXVIII planşe, 36 lei.

Acad. ANDREI OŢETEA, **Pătrunderea comerţului românesc în circuitul internaţional (în perioada de trecere de la feudalism la capitalism)**, 1977, 168 p., 11 lei.

GHEORGHE CRISTEA, **Contribuţii la istoria problemei agrare în România. Învoielile agricole (1866—1882), legislaţie şi aplicare**, 1977, 169 p., 11 lei.

LEON ŞIMANSCHI, (redactor coordonator), **Petru Rareş**, 1978, 328 p. 20 lei.

LUCIAN BOIA, **Relationships between Romanians, Czechs and Slovak (1848—1914)**, 1977, 159 p., 12 lei.

* * * **Răscoala seculor din 1595—1596. Antecedente, desfăşurare şi urmări**, 1978, 336 p., 19 lei.

FLOREA MOGOŞANU, **Paleoliticul din Banat**, 1978, 152 p., 11 lei.

PETRE I. ROMAN, IOAN NEMETI, **Cultura Baden în România**, 1973, 159 p., 18 lei.

MARIA COMŞA, **Cultura materială veche românească (Aşezările din secolele VIII — X de la Bucov — Ploieşti)**, 1978, 181 p., 30 lei.

PETRE DIACONU, **Les Coumans au Bas-Danube au XI-e et XII siècles**, 1978, 158 p., 8,25 lei.

ION HORAŢIU CRIŞAN, **Burebista and his time**, 1978, 253, p., 22 lei.

ALEXANDRU DUŢU, **Romanian Humanist and European Culture, A contribution to comparative cultural History**, 1977, 196 p., 12 lei.

MIHAIL KOGĂLNICEANU, **Opere, IV, Oratorie II, Partea IV (1874—1878)**, 1978, 662 p., 49 lei.

OLIMPIU MATICHESCU, **Rabocinia solidarnosti v Rumînii 1921—1944gg)** 1978, 232 p., 11 lei.

SEBASTIAN MORINTZ, **Contribuţii arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spaţiul carpato-balcanic**, 1978, 216 p., 21 lei.

BEATRICE MARINESCU, ŞERBAN RĂDULESCU ZONER, AUREL DUŢU, **Bucureştiul şi epopeea independenţei 1877—1878**, 1978, 198 p., 12 lei.

DAN BERINDEI, **Epoca Unirii**, 1979, 272 p., 16 lei.

DUMITRU VITCU, **Diplomaţii Unirii**, 1979, 186 p., 24 lei.

ILIE CORFUS, **Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea**, 1979, 448 p., 29 lei.

RM ISSN CO—3870

I. P. Informaţia c. 1446

48 856
www.dacoromanica.ro

Lei 10